

Sygdom. Prædiken om sygdommen: Markus 2,1 ff.	2
Syndefaldet.	6
Syndefaldet og det moderne menneske.	10
Døden.	14
Den daglige død.	19
Den kristne tro og døden. Det evige liv.	26
Den græske tanke: Kærlighed og venskab.	32
Det nye Testamente og kærligheden.	43
Kærlighed og kærlighed. Kærlighed er kærlighed.	54
Kroppen og legemet.	57
Orfeus.	57
Paulus.	60
Den bibelske tanke.	69
En sund sjæl i et sundt legeme.	71
Descartes	72
Psykoteringen og kroppen	73
Grundtvig	77
Børn og barndom.	79
Hver en søndag døden gyser.	88
Mænd, kvinder og kristendommen	96
Ørkenfædre.	100
Den sejrende Kristus.	106
Johannes-evangeliet.....	108
Kirkens billeder.	120
Grundtvig.....	122
Bøn	123
At være samlet og udelt.	125
Mester Eckhart: Gelassenheit og Gott-Lassen.	139
Gelassenheit: Hvad betyder det at give slip?	143
Hvad forhindrer mig i at give slip?	148
Gott-Lassen: Den meditative tilstand: Hvad sker der, når jeg har givet slip?	150
Frygt og angst.	153

Hvad er frygt og angst?	154
Frygt og frimodighed i Det nye Testamente.	156
Aristoteles: Mod og tillid.	168
Søren Kierkegaard: Begrebet Angst.	168
Prædiken: Den fuldendte skabelse	170
Hegel – revolution og evolution.	172
Troen, Synden og Saligheden.....	178
Selvet over for Gud. Synden.	192
At for levende Mennesker maae Livet være Hovedsagen.....	198
Det nødvendige.....	198
Menneske-Naturen.	217
Vexel-Virkningen.	221
Det folkelige.	222
Modersmaalet.	224
Nationalismen.....	228
Frejdig går frem min vej.....	228
Er Gud en ond mand?	241
Leibnitz	243
K. E. Løgstrup	248
Guds fred og den stille glæde ved livet.	251
Forstanden, sindet, tankerne, ufriheden, det ydre menneske.....	254
Overgivelsen, give slip på egoet, smerten ved at miste min identitet ..	262
Min sande identitet, det indre menneske, det åndelige menneske.....	278
Den lodrette dimension, opleve Gud, lytte, erfare, ikke mere tid, leve i lyset og glæden.....	291
Det levende Ord og Overtroen på den døde Bogstav-Skrift.	303
Kun glæden gør en forskel og Et glimt af himlen.	316

Sygdom. Prædiken om sygdommen: Markus 2,1 ff.

De kommer - fire voksne mænd - med den syge til Jesus. Den syge er paralytisk - han er lammet. Måske er han helt lam, måske kan han

overhovedet ikke bevæge sig. Måske kan han ikke tale. Vi ved det ikke. Men Jesus ser at de mænd der kommer har tro og tillid. Deres tro viser sig ikke ved det de siger - for de siger ikke noget - sikkert heller eller ikke ved det de tænker eller føler. Jesus kan se at de har troen - fordi de gør hvad de gør. Deres tro eller tillid viser sig i hvad de gør.

Troen viser sig i at jeg lever og handler på en vis måde. Hvis jeg ikke havde troen ville jeg leve mit liv og handle på en anden måde.

Hvis jeg er tilstrækkeligt langt ude griber jeg ud efter hvem som helst der er stærkere end mig selv. Hvis jeg er ved at drukne på det store hav griber jeg ud efter en hvilken som helst arm - hvis den kan redde mig. Hvis jeg tror at den er stærk nok. Også selv om den arm sidder på den Onde selv. Jeg har troen - jeg har en sidste rest af tro og tillid - og griber ud og håber. Jeg stiller ikke spørgsmål. Jeg stiller mig ikke tvivlende an - jeg prøver ikke at forholde mig 'rationelt' til virkeligheden. Jeg har ikke noget valg.

Den syge lamme mand og de fire stiller sig ikke tvivlende an - de prøver ikke at undersøge situationen - de bruger ikke deres forstand eller fornuft. De forhører sig ikke hos folk der har forstand på sygdom, helbredelse eller Gud. De griber bare ud. Set udefra kan deres handling måske virke naiv, pinlig, overtroisk eller irrationel.

Vi har alle en drøm om vores liv. Alt det som vi så gerne vil. Vi ønskeret langt og godt og rigt, velsignet liv. Det ved Gud og Gud er ikke ligeglad. Gud kommer ikke til os og siger at vores drøm er ligegyldig. Gud har også en drøm om mit liv og vores liv og om verden. Gud drømmer om - og Gud vil - at verden skal lykkes og fuldendes. Gud vil at mit liv skal lykkes. Gud vil at jeg skal blive fuldendt. Min drøm er at mit liv skal lykkes. Gud arbejder med på min drøm. Og Gud har magt og styrke til at få min drøm - og vores drøm - til at lykkes. Gud kan få livet til at lykkes.

Den lamme mands liv er slet, sletikke lykkedes. Hans liv er gået helt galt. Alle hans drømme og ønsker er blevet til ingenting. Alt er smadret. Når Jesus griber ind og giver ham drømmen og livet tilbage siger Jesus til ham: - Din drøm gik helt i stykker - men Gud giver dig dit liv og din drøm tilbage. Gud

vil at du skal trives og lykkes. Gud deler din drøm. Gå derfor ud i verden og tag imod glæden og livet. Gå hjem til dit gode rige liv sammen med din elskede og dine børn og din familie. Glæd dig over din styrke, dit livsmod og din livslyst. Kast dig ud i dit virke og arbejde. Hold fest med dine venner. Glæd dig over dit gods og din ejendom. Byg en båd eller et nyt hus. Plant et træ. Få noget godt at spise - få noget mere ud af livet og bliv ved med at leve i en stærk kærlighed og nærhed til dine nærmeste. Du skal ikke være bange for noget.

Jesus giver ham hans natur tilbage, hans naturlige liv tilbage. Fordi vores liv og lykke kun findes der - i vores velsignede, herlige liv i naturen og med vores egen medfødte virkelige natur - og der hvor vi udfolder vores natur og bestemmelse i nydelse, styrke og livsmod.

Sygdommen ødelagde alledens lamme mandsdrømme og håb. Sygdommen er fysisk og den angriber os på vores natur - i vores naturlige fysiske legemlige liv. Sygdommen æder os op indefra. Sygdommen forvandler os. Hvis sygdommen er stærk og brutal, gør den os til onde mennesker.

En mand ved navn Johannes døde for nogle år siden. Johannes døde i en alder af 39 år - af kræft i halsen. Der var en knude i halsen som voksede sig større og større. Han blev mere og mere bange dag for dag. Johannes blev langsomt kvalt. Da han døde stod de bare og sprøjtede morfin ind i ham hele tiden. Hans kone, hans søster og sygeplejerskerne. Johannes døde med en forfærdende gru og angst. Hans sygdom var uden nogen nåde.

Johannes havde fået et rigt og velsignet liv. Et lille pige på 3 år, nære venner, en dejlig familie, en sød kone og et spændende arbejde. Hans liv var lige ved at lykkes. Det gik godt. Johannes havde masser af tro og håb. Han havde omsorg og kærlighed. Johannes var en god mand.

Men så blev han syg. Johannes troede ikke på Gud - men han forbandede Gud igen og igen da han blev syg. Hans psyke og karakter blev forandret. Han blev vred, egoistisk, hidsig, utålelig. Han turde og ville ikke ligge på hospitalet. Hans kone skulle passe ham i en hospitalsseng derhjemme - kun hun var god nok. Under forfærdelige omstændigheder. Han blev egoistisk og urimelig over for sin kone - som psykisk næsten gik i stykker på det. Han var

snart barnlig, snart utåleligt krævende - og lige pludseligt ubehageligt seksuel og liderlig - hvis det passede ham. Han opførte sig helt uberegneligt over for sin lille pige som han tidligere havde elsket og støttet. Han kunne behandle sit barn og sin kone med voldsom vrede og hån og afvisning. Han kunne fysisk angribe den lille pige eller øve psykisk tortur mod hende. Hans lille pige blev forstyrret og skadet. For hende var faderens lunefuldhed og hidsighed uforståelig og skæbnsvanger.

Johannes' liv gik helt ud af gevind. Alle hans drømme blev gjort til intet. Han blev en 'ond mand'. Hans sygdom var en ondskab som tog magten fra ham. Han blev magtesløs, afmægtig, kynisk. Han misbrugte og udnyttede de mennesker som elskede ham over alt andet. Han blev en egoistisk løgner og bedrager. Det eneste som kunne få ham til at græde var hans ynkelige selvmedlidenhed. Han blev et frastødende og usympatisk menneske. Den onde sygdom tog ham og ødelagde ham. Han blev ædt op indvendig af sygdommen. Da han døde var alt kaos omkring ham. Alt var så forfærdeligt at ingen længere kunne mærke hvad de følte. At Johannes døde var en lettelse - men den skræk og rædsel han havde spredt omkring sig blev ved med at være der. Den blev ved med at hænge i stuen der hvor Johannes havde ligget. Og samtidigt - en forfærdelig sorg og smerte.

Jesus kender den onde smerte og sygdommen - og han ved hvad sygdommen kan bringe med sig. Jesus ved hvad sygdommen kan gøre ved os. Jesus ved at sygdommen er ond. Den er en ondsindet magt som ødelægger vores liv og lykke. Den hærger alt og æder os op. Den får sjælen til at gå i råddenskab. Sygdommen kommer fra det onde i verden. Og den fører til det onde.

Vi kan ikke af egen kraft gøre os raske. Johannes kunne ikke gøre sig selv rask eller stoppe sygdommen. Den lamme mand i evangeliet kunne heller ikke. Men Gud er mange gange stærkere - han er den stærkere arm - han kan.

Derfor helbreder Jesus den lamme mand. Derfor træder Jesus op imod den onde sygdom - op imod ondskaben. For Jesus ved godt at vores liv er det hele - også vores fysiske styrke og sundhed og skønhed - vore skønne arme, ben og lemmer. Vores herlige fysiske liv og virke i verden. Jesus kender vores drøm og han deler den. Han ved godt at vi ikke bare er tanker eller hjerne. Han ved at vi er krop, hud og hår. At vi er følelser og begær og lyster og

drømme. Han ved godt at vi drømmer om det *virkelige* liv - i den virkelige verden. Styrken, overskuddet, nydelserne, livslykken og kærligheden.

En lang løbetur i skoven. De timelange middage med *souvlaki* og græsk salat - i aften solen på kajen. Det lille spæde barn som falder i søvn i mine arme. Den store lykkefølelse når jeg fuldfører et godt stykke arbejde på jobbet. Turen i rutsjebanen. Bach og Mozart og den farlige cykel tur ned ad bjerget. Den varige glæde jeg føler når jeg ser på min fem-armede lysestage i sølv. Den sitrende følelse når jeg holder om min elskede.

Han kender vores drøm om det gode, rige, velsignede liv - og han er med i den drøm. Han er styrken, det sunde legeme og den sunde sjæl og kærligheden og livslykken.

Syndefaldet.

Slangen var det snedigste af alle de vilde dyr Gud Herren havde skabt og den spurgte kvinden: Har Gud virkelig sagt at I ikke må spise af træerne i haven? Kvinden svarede slangen: Vi må gerne spise af frugten på træerne i haven, men frugten på det træ der står midt i9 haven har Gud sagt at vi ikke må spise af og ikke røre ved for ellers skal vi dø. Men slangen sagde til kvinden: Vist skal I ikke dø. Men Gud ved at den dag I spiser af den bliver jeres øjne åbnet så I bliver som Gud og kan kende godt og ondt. Kvinden så at træet var godt at spise af og tiltrækkende at se på og at det også var godt at få indsigt af og hun tog af frugten og spiste. Hun gav den også til sin mand der var hos hende og han spiste. Da åbnedes deres øjne og de opdagede at de var nøgne. (1 Mos 3, 1).

I Det gamle Testamente 1. Mosebog eller Genesis findes beretningen – eller myten – om manden, kvinden, slangen og syndefaldet. Denne tekst er siden blevet overlejet og fortolket utallige gange i den kristne kirke. Det er derfor overraskende at denne beretning ikke spiller nogen som helst rolle i øvrigt i Det gamle Testamente. Intet sted henvises til beretningen.

Syndefaldet markerer overgangen fra en oprindelig utilstand – efter skabelsen – til det man kan kalde den nuværende verdens tilstand. Tydeligt nok skal beretningen eller myten forklare centrale fænomener i denne verden såsom arbejdets plagsomhed eller kvindens fødselsveer. I den forstand er teksten en ætiologisk dvs. årsagsforklarende myte.

Mosebogen indeholder ingen som helst beskrivelse af tilstanden i 'Paradiset'. Den beskrives blot som en have og det synes at fremgå at de to mennesker – hun og han – kan leve af hvad de finder i haven. Alle senere kristne forestillinger om Edens have og Paradiset er altså helt uden grundlag i teksten, som på det punkt er meget nøgtern.

Den senere kristne kirke har ofte tolket slangen som et udtryk for det onde selv, for Satan eller djævelen. Men dette synes ikke at være tekstens forfatters hensigt. Slangen er blot klogere end andre skabninger og bruges kun til at sætte historien i sving. Da slangen har afleveret sit indlæg forsvinder den igen fra scenen. Begivenhederne er ikke mytologiske men almen menneskelige eller psykologiske. Slangen er ret anonym og absolut ikke et mytologisk væsen. Slangen kommer ikke med opfordringer til kvinden om at spise af træet. Dens funktion er blot at give en stimulus. Kvinden handler fuldstændigt frit og af egen vilje – hun forføres ikke. Hun handler også på en måde rimeligt, forståeligt, fornuftigt – kan vi måske sige. Det er tydeligt nok forfatterens hensigt at lægge ansvaret på mennesket og ikke på et farligt mytologisk væsen. Hele syndefaldsberetningen er skrevet i et enkelt, direkte, uddramatisk sprog.

Slangens indledende bemærkning er tydeligt nok forkert idet forbudet jo kun gælder det ene træ men på denne måde føres samtalen videre. Der opstår en dialog og det er hvad slangen gerne vil. Slangen hævder som det centrale at den kender Gud bedre end kvinden, at den ved noget om Gud som kvinden ikke ved. Ideen om den misundelige eller jaloux Gud var et fælles træk i hele Nærorienten. Slangen ved at Gud blot er misundelig og dette er den eneste grund til forbudet. Gud har derfor ikke den nødvendige legitimitet i hans krav. Der er ingen gode grunde til at være lydige på dette område.

Sætningen:

bliver jeres øjne åbnet så I bliver som Gud og kan kende godt og ondt

kan oversættes og forstås på forskellig måde ud fra grundteksten. Den kan betyde at de bliver som guderne eller guddommelige og derfor kan kende godt og ondt. Men hovedvægten kan også ligge på slutningen at de skal lære at kende godt og ondt og *som Gud* bliver så underordnet. Gud – *elohim* - kan også oversættes guderne eller guddommelig.

Udtrykket *kende godt og ondt* udtrykker i al fald en meget generel ny almen evne (og viden). Ordet at *kende* bruges i Det gamle Testamente ikke kun som vi bruger ordet – som udtryk for intellektuel viden. At kvinden lærer at kende godt og ondt betyder at hun får en ny *evne*, en færdighed som hun *ikke* havde i forvejen. En ny mulighed. Ordene godt og ondt er ikke indskrænket til en moralsk fortolkning. De har her en langt bredere betydning. Vi finder udtrykket godt og ondt adskillige steder i Det gamle Testamente og kan derfor rekonstruere betydningen. At tale hverken godt eller ondt betyder således intet at sige overhovedet. At gøre hverken godt eller ondt finder vi også og det betyder ingenting at gøre. Vi finder også udtryk der handler om de mennesker der hverken kender til godt eller ondt: Det er nemlig spædbørn og oldinge. De første har endnu ikke fået færdigheden og de sidste er gået fra forstanden. Disse to grupper er altså i en syndefaldsteologi på en måde *uskyldige*. De er uskyldige på samme måde som manden og kvinder var uskyldige før faldet. Udtrykket godt og ondt betegner altså stort set *alting* eller alle ting i den videste betydning. Der er altså først og fremmest tale om en intellektuel evne eller stort set det vi ville kalde menneskets *forstand*. Gud har denne evne men det var ikke meningen at mennesket skulle have denne evne eller færdighed. Og før syndefaldet havde de to mennesker – hun og han – heller ikke denne forstandens evne eller evnen til forstå verden intellektuelt og begrebsmæssigt.

Det er altså meget bemærkelsesværdigt at Mosebogen *ikke* primært fremstiller syndefaldet i moralske begreber. Kvindens – og senere mandens – handling er ikke et anfald af ondskab eller noget umenneskeligt. Det kvinden efterstræber og fascineres af er en udvidelse af hendes intellektuelle evner. Hun falder ikke ned i en dyriskhed eller umoral, men hun handler ud fra en

stræben efter noget højere – noget som ser prisværdigt ud. Vurderet moralsk har vi ingen gode grunde til at tage afstand fra kvinden. Hendes handling synes ikke at være til skade for nogen men synes nærmest at være 'rosværdig'. Dette mønster kaldes undertiden for *titanisme* – efter de græske titaner som stormede himlen for at blive guder.

Vi kan se at de mest konkrete resultater af spisningen er at de to parter opdager at de er nøgne. De *følelser* som faldet medfører er *skam, skyld, frygt og angst* – demonstreret da Gud Herren siden opsøger dem i haven. Manden og kvinden er på flugt, de har ingen ro og hvile. De er jagede – af deres egne følelser. Skammen er også udtryk for hvordan menneskets naturlige forhold til andre mennesker nu er gået i stykker. Mandens anklage mod kvinden er også udtryk for hvordan de naturlige relationer er gået i opløsning. Vi kan sige at den nye forstandens evne åbenbart straks medfører nye følelser hos mennesket. Skammen er således en direkte følge af forstandens evne jvf. hvad der ovenfor blev sagt om de små børn som jo er uden skam. Skammen betyder at mennesket fra nu af er pinligt bevidst om de *andre*. Løftet om at de skal blive som Gud eller som guderne bliver altså ikke helt indfriet som kvinden havde forestillet sig – må vi antage. Den tyske teolog *Brunner* har sagt at syndefaldet vækker en evig *længsel* hos mennesket, en længsel som *aldrig* nogen sinde skal opfyldes. Han siger at faldet medfører en *splittelse* i mennesket mellem kroppen og sjælen. Syndefaldet skaber en varig *forstyrrelse* i mennesket. Der opstår noget i mennesket som gør sig *selvstændigt* og som tager *magten* fra mennesket.

Konsekvensen af syndefaldet er at de to mennesker uddrives af haven. Sammenfattende kan man altså sige at syndefaldet i 1. Mosebog kapitel 3 betyder at mennesket bliver ensomt og *isoleret* og at det domineres af negative følelser som frygt, vrede og skam. Menneskets relation til *Gud* ødelægges, han bliver isoleret fra Gud. Han bliver isoleret fra *medmennesket*, isoleret fra den oprindelige *natur* og han bliver dybest set isoleret fra sig *selv*. Efter faldet er mennesket ude i den onde verden, fuld af angst og frygt og helt alene.

Syndefaldet og det moderne menneske.

I en vis forstand kan vi sige at vi i dag oplever de virkelige *konsekvenser* af syndefaldet. Den nye evne – forstanden – har i dag tilsyneladende taget magten fra os og den er stort set kun en kilde til vrede, utilfredshed, isolation og lidelse.

Forstanden er naturligvis en nyttig ting når vi skal løse mange praktiske opgaver som at bygge et hus eller en atombombe, men forstanden er i sine virkninger på det eksistentielle plan ødelæggende og dens overdrevne betydning i dag truer også vores fysiske miljø med forureningen.

Forstanden gør os *fremmede* for naturen og får os derfor til at misbruge og ødelægge naturen. Naturen er for den kun dødt stof som vi uden begrænsninger kan anvende som vi har lyst. Forstanden får os til at se en blomst som en art eller et eksemplar og ikke i al sin skønhed som det levende Guds under, som den er. Blomsten bliver et objekt og den naturlige forbundethed mellem mennesket og naturen går tabt. Naturen bliver en ting. Forstanden kan ikke undre sig og den kan ikke anerkende noget uden for sig selv. Det gælder også menneskekroppen som ikke er dens eget værk. Den kan ikke være stille sammen med blomsten, kan ikke se hvordan blomsten hviler i sig selv og udtrykker en større sammenhæng. Forstanden kan ikke anerkende at naturen har en berettigelse i sig selv. Forstanden fastholder splittelsen mellem subjektet og objektet og kan ikke se at de har nogen indbyrdes sammenhæng. Alt bliver således til objekter for subjektet, for forstanden. Forstanden splitter også mennesket i adskilte usammenhængende dele. Forstanden er meget lidt 'rummelig' også når det gælder de ting vi oplever i livet.

Naturen, Gud, menneskelige relationer, det åndelige er alle uden for forstandens rækkevidde og derfor har de ikke nogen eksistens eller værdi. De er kun *objekter* som står til rådighed. Vi er så at sige blevet forført: Vi opdagede hvilke enorme goder forstanden kunne bringe os – og endte derfor i en urealistisk overdreven tro på forstanden.

Forstanden fortæller mig at *andre* mennesker er fjender og konkurrenter, og at de er ude efter det samme som jeg er. De er farlige og man kan ikke stole på dem. *Der er ikke nok til alle* og derfor kan forstanden ikke se det anderledes end at de andre er modstandere. De truer min eksistens. De truer også – psykologisk – mit jeg når de ikke vil gøre som jeg vil, når de ikke vil elske mig eller adlyde mig. Forstanden lever af evindelige konflikter med de andre – og dens følelse af adskilthed bestyrkes på den måde. Mit forhold til medmennesket er helt præget af at jeg enten skal have noget af vedkommende eller at jeg frygter at vedkommende tager noget fra mig. Forstanden er så at sige nødt til at opfatte den anden som et middel. Den tænker altid i midler og mål og 'resultater'. Den vil have 'ret' og vil at alting skal være 'retfærdigt'. Forstanden har skabt et *lille* ego som altid er på vagt, som er frygtsomt og mistænkeligt. Dette lille jeg 'ved' at hvis det ikke hele tiden forsynes udefra vil det dø eller blive udslettet. Det lever hele tiden i denne kamp og krigszone. Det lever hele tiden med tanken om at det 'går galt'. Forstandens lille ego lever på en meget trang plads – den kender ikke det åbne rum, tilgivelsen, accepten, forligelsen med livet. Forstanden forstår ikke en tanke som Guds omsorg eller at alt er som det skal være og at jeg intet skal fattes – som der står i Salme 23.

Forstanden *overgiver* sig aldrig, den *kæmper* videre til det sidste, den vil have at det skal gå efter dens hoved. Den kæmper altid imod det som nu er. Hvis vi ikke overgiver os og giver os hen men på den måde hele tiden kæmper mod livet som det er og som det gives os – bliver vi ved med at være *fremmede*. Fremmede for Gud, fremmede for os selv, fremmede for andre og for livet. *Jesus* er en model for hvad det vil sige at give sig hen. Forstanden gør altid modstand mod det som er, det som findes. Den har altid travlt med at vurdere, dømme og fordømme forhold som 'dårlige', 'uacceptable' eller 'katastrofale'. Den har altid travlt med at have meninger, meninger om livet og om medmennesket. Den har altid travlt med at rubricere og sætte skel og kassere. Den forstår ikke at der ofte bag det såkaldt 'dårlige' ligger et højere eller dybere gode.

Forstanden har fået os til at ignorere vore ægte sansninger og *oplevelser*. Alt er blevet trukket igennem forstandens analyser, ord og begreber. Begreberne har fjernet os fra den virkelige verden som den er. Begreberne har lagt sig

som et slør hen over tingene og gjort os ufølsomme. Når jeg domineres af forstanden kan jeg ikke se livet i dets sande fylde. Jeg ser kun forstandens frygt og begær.

Forstanden fokuserer helt på fremtiden og fortiden – og *aldrig* på nuet. Den handler tvangsorienteret og kompulsivt. Den er mest optaget af drømme, *begær* og ønsker vedrørende fremtiden sammen med en stor frygt for at disse ønsker ikke skal blive til noget. Den er aldrig tilfreds med det som det er. Den er på evig jagt og vil have mere og mere. Den søger og søger – efter materielle eller psykologiske goder, efter mere rigdom eller mere såkaldt kærlighed. Alt ses som *midler* til at opnå et gode. I følge forstanden er det vigtigste 'at blive til noget og klare sig godt'. Når vi styres ensidigt af forstanden bliver vores jeg et bundløst hul der aldrig kan fyldes op. På samme måde er forstanden optaget af *fortiden*, den producerer vrede, angst, skyld og skam over fortiden. Forstanden kan aldrig forlige sig med fortiden og derfor heller ikke forlige sig med medmennesket. Forstanden kan ikke tilgive – det ville true dens eksistens. Den sidder fast i fortiden. Fordi den er styret af frygten, kender den ikke til gavmildhed eller omsorg for andre. Forstanden giver ikke noget frivilligt fra sig. Den er altid grundlæggende lukket og indadvendt og optaget af evige, uløselige 'problemer'. Den forstår ikke at det er den selv som skaber denne labyrint af 'problemer'. Den handler vanemæssigt efter de samme skemaer og programmer igen og igen i en tro på at disse kan give jeget 'sikkerhed'.

Forstanden er aldrig tilstede i nuet, aldrig opmærksom eller nærværende i det nuværende øjeblik. Nuet forsvinder klemt inde mellem fortiden og fremtiden. Det menneske som styres af forstanden er derfor ikke tilstede i øjeblikket. Hans tanker er altid et andet sted for han føler sig evigt truet.

Vi kan sige at forstanden har *selvstændiggjort* sig – som antydnet ovenover – og er blevet et væsen der bor inden i os og som har besat os. Forstanden er blevet som de onde *ånder* som Jesus uddriver i Det nye Testamente. Lige som man kan se ved nogle psykoser består forstanden af en kronisk, evig stemme i vores hovedet – eller af flere stemmer på en gang. Stemmerne holder aldrig op, de bliver aldrig stille. Det menneske som styres fuldstændigt af forstanden er aldrig opmærksomt, stille eller nærværende, sidder aldrig stille. Vi kan

også her sammenligne med beretningen fra Det nye Testamente om Marta og Maria. Syndefaldet er at vi tror at vi er identiske med denne forstandens stemme eller stemmer. Men mennesket er langt større end som så - som vi også så i 1. Mosebog. Forstanden og *alle vore kloge tanker* bliver et fængsel og der kommer kun selvskabt *lidelse* ud af det. Som vi så: Forstanden isolerer os og gør os fremmede for os selv og vores egentlige natur og væsen. Og fordi forstanden og jeget evigt føler sig truet – kommer vi let til at se os selv som *ofre*. Vi er fulde af klager og beklagelser over den nuværende situation. Forstanden kender intet til accept, frihed eller ansvar.

Forstanden giver os en falsk *identitet* så vi tror at vores liv består af lidelse, smerte, frygt og problemer. Forstanden kæmper for at opretholde denne falske identitet – som giver en slags usund tryghed. Forstanden er i en vis henseende *dæmonisk*: Den fortsætter altid i samme spor og dette spor fører altid til lidelse. Forstandsmennesket bliver ved med at begå de samme 'fejl' og lærer intet af sine erfaringer. Hvis forstanden får lov vil den blive ved med at producere smerte og lidelse. Når den gør det producerer den *også lidelse for andre* – ikke kun for sig selv. Forstanden er faret vild. Den taler hele tiden om at 'løse problemerne' – men den er ikke klar over at den selv er *årsag* til alle 'problemerne'. Forstanden vil objektivt set have det dårligt – den vil ikke give slip. Vi mister på den måde vores sande identitet og bestemmelse som er glæden over livet, vi kan ikke længere være os selv. Vi bliver faktisk tabere over for markens liljer og himlens fugle.

Korset er et torturinstrument. Det står for den mest ekstreme lidelse, begrænsning og hjælpeløshed, et menneske kan møde. Så pludselig overgiver dette menneske sig, lider villigt, bevidst... I det øjeblik viser korset sit skjulte ansigt: Det er også et helligt symbol, et symbol på det guddommelige. Det som syntes at fornægte eksistensen af nogen som helst transcendental dimension i livet bliver gennem overgivelsen en åbning ind i den dimension.

(Eckhart Tolle).

Døden.

De ringer fra hospitalet lidt i syv om morgenen. Det er lørdag den 14. juni. Min far har det meget dårligt. De synes jeg skal komme nu. Min far er blevet indlagt aftenen før. Jeg tager bilen og kører mod Farum fordi jeg tror det er det hurtigste. Jeg kører alt for stærkt. Hvis politiet stopper mig nu kan de ikke være det bekendt når min far er så dårlig. I Farum svinger jeg af og kører af den snævre vej hvor der er fyldt med biler allerede. Selv om det er lørdag morgen. Jeg kører lidt hasarderet. På hospitalet må jeg spørge i receptionen for jeg ved ikke hvor min far ligger. Han ligger på B 1. Da jeg kommer op på afdelingen fortæller sygeplejersken mig at min far er død. Om jeg ikke vidste det? Hun fortæller at min far har været død i tyve minutter og stadig ligger på stuen. Jeg spørger efter min mor men hun er gået allerede. Så jeg er alene. Jeg siger at jeg gerne vil se min far. Hun siger at så skal de første gøre min far klar. Så må jeg vente. Jeg venter og venter og får så at vide at min far er gjort i stand. Personalet spørger om jeg vil gå derind alene eller om jeg vil have en til at følge mig. Jeg vil være alene med min far. Da jeg kommer ind på stuen ligger min far i sengen. Hans hage er bundet sammen med et stort hvidt klæde. Han ligger med foldede hænder i hospitalsstøjet. Dynen er trukket helt op men armene og hænderne ligger frit oven på dynen. Jeg sætter mig på en stol ved siden af sengen og begynder at tale med min far. Jeg rører ved ham hele tiden. Stryger ham over håret. Kysser ham. Han ser fuldstændigt levende ud. Han er varm og huden føles levende. Vi taler en hel time. Vi taler om døden. Jeg siger at døden lige som er et sort hul men at vi ikke får lov til at falde ned i det sorte hul. Der er en stærkere magt som griber os i døden og som ikke slipper os. Men det ved min far godt.

Pludselig bevæger min far sig en lille smule. Hænderne flytter sig lidt. Lidt senere flytter kroppen sig også lidt. Er min far død? Har de taget fejl? Min far virker ikke som han er rigtigt død. Senere kommer der også lyde fra ham. Jeg er ved at sige noget til ham og han reagerer pludseligt med en lyd. Har de taget fejl? Er min far slet ikke død? Han ser ikke ud til at være død. Jeg fortsætter med at snakke og rører ved ham. Jeg ved ikke hvad jeg skal gøre.

Jeg ved ikke rigtigt hvordan jeg har det. Jeg føler bare at dette er sidste chance for at tale med min far. Til sidst siger jeg farvel og går fra ham. Mange timer senere om aftenen den 14. juni besøger min mor, min bror og jeg min far igen. De har lagt ham i kælderen i et frygteligt koldt lokale. Rummet er uhyggeligt. Nu er min fars krop helt forandret. Jeg kan mærke han er kold. Hans ansigt og hud ser helt anderledes ud. Og der er en anden lugt. Liget er ved at forandre sig. Jeg kan se at min far er død. De kommende dage vil jeg besøge ham. Tanken om at min far ligger alene i det frygtelige kælderrum på hospitalet er et mareridt. Jeg bliver ved med at se ham for mig alene i kælderrummet. Sover næsten ikke. Først efter bisættelsen og efter at han er blevet brændt får jeg fred. Jeg føler også at først nu har min far fået fred.

Vi ønsker alle at leve og at overleve. Vi har en stærk drift til overlevelse næsten for enhver pris. Vi ønsker at leve videre. At leve videre for evigt. Vi vil ikke dø.

På samme måde vil vi at vore kære og nærmeste – børn, familie, koner, mænd, kærester – kommer til at leve videre for evigt. Vi vil ikke have at de dør fra os. Vi vil ikke acceptere det.

De andres død er forfærdende når vi tænker på nære relationer. Når lille Marie-Louises far dør efterlader det lille syv-årige Marie-Louise i en tilstand af chok og traume som kommer til at invalidere hendes liv år efter år og som måske aldrig nogen sinde bliver overvundet trods al terapeutisk hjælp. Når vore ægtefæller og børn dør fra os mister vi meningen med livet. Livet smadres og ødelægges. Vi mister livsmodet og opgiver og vores liv bliver aldrig det samme igen. Vores liv er ødelagt for bestandig og der findes ingen genopretning. Døden er ikke nogen naturlig del af livet. Døden er gruopvækkende, ødelæggende, forfærdelig når den rammer dem vi holder af. Døden er ikke noget vi kan forlige os med – heller ikke når det drejer sig om de andres død. Døden er en forbandelse.

Vi er ganske vist som mennesker i stand til at anskue verden ud fra to synsvinkler: et objektive og et subjektive synspunkt. Det objektive eller

upersonlige synspunkt skulle så fortælle os at alle mennesker skal dø og at det gælder os selv som alle andre. Men når vi ser på vores egen død er vi – når det kommer til stykket – viklet helt ind i det subjektive synspunkt. Det objektive synspunkt fungerer ikke længere når jeg ser frem til min egen død. Jeg kan forstå at andre skal dø og jeg kan se dem dø. Men jeg kan kun se min egen død indefra – og derfor kan jeg dybest set ikke forstå at også jeg skal dø.

Døden er definitiv og endegyldig, en grænse. Døden er en forbandelse der hviler over os alle. Døden er deprimerende. Ved tanken om min egen død bliver jeg deprimeret, fortvivlet og desperat.

Hvis døde ikke opstår, så lad os æde og drikke, for i morgen skal vi dø. (1. korinterbrev 15,32).

Døden er ond. Døden er fjende.

Vores liv kan være mere eller mindre fyldt med glæder eller fyldt med smerte. Men uanset hvordan vores liv er – er døden altid værre. Selv der hvor vores liv helt har mistet deres mening – er døden værre. Døden er forfærdeligt skræmmende uanset hvad.

Uanset hvor længe vi har levet – eller uanset hvor mange år vi (teoretisk) kunne få lovning på – det ændrer ingen ting. Døden og min død er ikke mere acceptabel fordi jeg har levet længere. Grundtvig udtrykker dette i en prædiken over Romerbrevet kapitel 8 vers 16 til 23:

... thi Forskellen mellem Dage og Aartusinder synes vel stor, mens de henrinde, men forsvinder dog som en tom Indbildning, naar de ere udrundne, da alle de forbigangne Aartusinder kun er os som en Dag i Gaar, og om vi end have gennemlevet dem alle, maatte vi dog ligefuldt, naar vi skulde dø i Morgen, sukke over Livets Korthed og over den rovgerrige, umættelige Voldsmænd, som vandrer gennem Forgængeligheds Land med Grave til Fodspor, med Leen til Spir og med et Isbjerg til Krone paa sit Dødningshoved. (Grundtvig).

Vi kan aldrig dybest set affinde os med døden og se den roligt i øjnene – undtagen måske i de meget få tilfælde hvor smerten ved livet er så overvældende at døden er at foretrække. Men oftest vil vi alligevel foretrække et liv med forfærdelige smerter frem for døden. Døden er aldrig og bliver aldrig nogen rimelig, naturlig løsning eller udvej. Den er og bliver en forbandelse der er lagt ned over os som vores skæbne.

Intet er så herligt og attråværdigt som livet. Der er jo ikke det liv så byrdefuldt og besværligt, uden at mennesket dog gerne vil leve det ... Hvor ondt livet end er, leves vil det dog. Hvorfor spiser du? For at leve. ... Men hvorfor lever du? For at leve, siger du – og dog ved du ikke hvorfor du lever. Så attråværdigt er livet i sig selv, at man begærer det for dets egen skyld. Selv de der er i helvede i den evige pine, vil dog ikke undvære deres liv.

(Eckhart).

Det objektive standpunkt kan se min død som en naturlig eller nødvendig del af naturens store kredsløb. På samme måde som alle andre begivenheder i naturen – årstidernes vekslen, dyrenes liv, planterne som spirer og visner – kan det objektive standpunkt se min død som en udramatisk, naturlig del af et større kredsløb. Det objektive upersonlige standpunkt vil derfor hævde at min død ikke er nogen særlig bemærkelsesværdig begivenhed. Den er blot en af mange nødvendige begivenheder. Mit indre subjektive standpunkt kan aldrig forlige sig med dette objektive så at sige naturvidenskabelige perspektiv. Set indefra er og bliver min egen død ubegribelig og gruopvækkende. Døden er en katastrofe. Døden er en massakre.

Jeg kan ikke forestille mig at jeg nogen sinde skulle blive træt af dette liv. Det er selvfølgelig muligt at jeg vil blive det engang – men lige nu kan jeg simpelt hen ikke forestille mig at det nogen sinde vil ske.

Jeg ser frem til at jeg skal dø – jeg synes at vide at jeg skal dø – og denne viden gør døden endnu mere forfærdelig. Måske ville døden være til at bære hvis jeg ikke havde denne viden. Men på den måde har vi alle været igennem syndefaldet. Vi ved vi skal dø:

... at Mennesket maatte misunde Dyret, og dømmes, at Græsset paa Marken, som slet ikke føler de Kaar, alt levende er underlagt, var lykkeligst af alt,

fordi Kvalen steg med Kundskaben, og den højeste Klarhed var Aandsfortærelse.

(Grundtvig).

Jeg ser hele verden og livet ud fra min *bevidsthed*. Det er min bevidsthed som gør mig til et menneske til den jeg er. Døden skulle betyde at denne bevidsthed simpelt hen hører op med at eksistere. Denne tanke – bevidsthedens ophør – er en *umulig* tanke for mig. Jeg kan ikke rumme den. Hele verden og livet kan jeg *kun* forstå ud fra min egen bevidsthed. Hvordan kan min bevidsthed så høre op – men verden fortsætte uanfægtet.

De fleste af os kan udmærket – når vi er fyldt 40 år – forstå at vi kun har en begrænset tid foran os. Vi kan i ro og mag indse at vi ikke bliver 200 år. Men der er uendeligt langt fra denne kølige betragtning og rolige eftertanke - og så til *konfrontationen* med min egen død. Min sidste time, mit sidste minut, mit sidste sekund. Vi gyser ved denne tanke. Vi kan ikke forlige os med døden når den står lige for på denne måde. Jeg kan ikke forlige mig med at mit jeg tilintetgøres – ja jeg kan ikke engang forstå *hvordan* det kan lade sig gøre eller *hvad* det betyder.

I døden bliver jeg forladt og ladet tilbage. Verden fortsætter roligt videre. Verdens tid fortsætter mens min tid ophører. Jeg bliver ladet alene tilbage, ensom, fortabt, uden håb. Det store verdens optog drager videre og de døde kroppe bliver efterladt på vejen. Tanken om døden og min egen død er chokerende. I døden efterlades jeg helt alene tilbage. Alle forlader mig. Ingen bliver tilbage. Ingen kommer tilbage til mig. Ingen kommer og henter mig. Alle vender mig ryggen og går deres vej. Døden er den ultimative ensomhed og forladthed. De lader mig alene tilbage - i den iskolde, sorte og tomme grav.

Jeg har været til lige så længe som jeg kan huske. Alt har været afhængig af den kendsgerning at jeg har været til med min bevidsthed. Hvordan er det muligt at forestille sig at dette kan høre op? Og at 'verden' kan fortsætte trods min død? Det enkle svar er at det ikke er muligt for os at forstå dette. Hele vores bevidsthed forudsætter at vores liv og bevidsthed eksisterer.

Vi kan forestille os at ting ophører med at eksistere. Vi kan endda forestille os at verden går under i en dommedag. Men vi kan ikke forestille os eller forstå vores egen tilintetgørelse.

Min oplevelse af mig selv indefra – det subjektive standpunkt – er afgørende forskellig fra andre menneskers oplevelse af mig. Andre mennesker har ikke svært ved at forestille sig min død eller at jeg til en tid ikke er her mere. Set indefra kan jeg ikke dele de andres oplevelse. Jeg har en radikal anderledes oplevelse af mig selv indefra som er helt uafhængig af hvordan andre ser på mig.

Vi kan forstå at mange ting må forsvinde fordi de er *betingede* altså afhængige af ydre betingelser. Blomsten må forsvinde når kulden sætter ind fordi blomsten er afhængig af ydre faktorer som vejrliget. Men vi opfatter ikke vores eget liv og bevidsthed på denne måde som afhængig af ydre betingelser. Jeg oplever min egen bevidsthed som eksisterende betingelsesløst, uafhængigt. Den eksisterer i sig selv. Jeg kan umuligt se mig selv som afhængig af visse ydre betingelser som vil ændre sig og som vil blive årsager til min død. Den hele mærkelige tanke har Grundtvig søgt at fremstille således:

Vort Liv er stakket og kedsommeligt, mod Døden er der ingen Lægedom, og man ved ingen, som kom tilbage fra Skyggernes Rige. Ved en Hændelse er vi fødte og blive herefter, som vi havde aldrig været til. Thi den Aande i vor Næse er som en Røg, og Talen, der fremførtes ved vort Hjertes Rørelse, er en Gnist, den slukkes, og Legemet falder i Aske, og Aanden udøses som et Vindpust. Med Tiden forlemmes vort Navn, og ingen ihukommer vore Gerninger, vort Liv bortiler som en forbifarende Sky og forgaar som en Taage, der fordrives af Solens Straaler og brister for dens Hede.

(Grundtvig).

Den daglige død.

Man fører an ved at holde sig tilbage.

Man leder ved at være ydmyg.

Man vinder ved at vige.

Man får ved at opgive alt.

(*Tao Te Ching*).

Livet er – som en amerikansk terapeut skrev for mange år siden – *grundlæggende dis-kontinuert*. Det vil sige, at i vores liv er der ingen ting – helt bogstaveligt *ingen ting* – som varer ved. *Alting* får en ende.

Vores skæbne er, at vi skal give *slip* på det *alt* sammen – før eller siden. Dette er ikke nogen særlig hellig, religiøs, åndelig eller dybsindig iagttagelse – det er *et simpelt faktum*. Vores liv er *totalt* usikkert, vi har ingen sikkerhed nogen steder, intet sikkerhedsnet. Man kan sige vi *skal* give slip på det hele – på en gang eller mere sandsynligt stykkevist. Om vi så skriger eller raser – intet hjælper det. Vi har det hele til *låns*, og vi ved *intet* om, hvor længe låne-tiden er. De ting, vi elsker og ikke kan undvære og som udgør hele *meningen* med vores liv, kan blive kaldt tilbage i næste sekund. Vi kan miste alt – helt bogstaveligt *alt* – i næste øjeblik. (Ja, vi *kommer* til at miste alt i det næste sekund.). Vi lever et liv, hvor vi *intet* ved om, hvad der vil ske i det næste øjeblik. Vi er helt blinde, når vi kigger frem. Guderne har givet os bind for øjnene og så – uden nogen medfølelse - sat os i gang med livet. Hvilken ydmygelse. Vi er fuldstændigt *magtesløse*.

At leve sin *daglige* død er at se dette i øjnene, også selv om det kan gøre ondt. At leve sin daglige død er at være *villig* til at give slip på alle *de ting vi elsker* og ikke kan undvære og som udgør hele *meningen* med vores liv – i næste eller dette øjeblik.

De ting, som vi på den måde skal være klar til at give slip på, er alle de ting som udgør mig, livet, verden, de andre. Det er de ting, som – hvis jeg skal undvære dem – ja, så føler jeg, at jeg ikke længere lever, eller *så er livet ikke længere værd at leve*. Når jeg i tanken forudser, at jeg skal miste det og det,

så tænker jeg: Jamen, så er alt håbløst, så vil jeg ikke leve mere, så er der ingen ting tilbage.

Hvorfor skal jeg leve videre, når jeg fuldstændigt har mistet min hukommelse, mine naturlige følelser, min forstand? Når jeg ikke mere kan se eller føle eller høre eller tænke een fornuftig tanke? Når min verden er blevet helt tom, og der ikke findes nogen mennesker tilbage i min verden?

Tanken om, at vi skal af med det alt sammen, vil altid fylde os med fortvivelse, gru, rædsel og opgivelse. Vi bryder os ikke om at se det i øjnene og derfor prøver vi at skubbe tanken væk. Men inderst inde ved vi godt, at det er sådan, og vi kan ikke holde tanken væk hele tiden. *At leve den daglige død* er at acceptere tanken som mit vilkår.

Det er måske ikke tanken om døden, som er det mest foruroligende for os mennesker. Det er tanken om, at vi skal miste det, som udgør livet eller det som vi opfatter som livets mening og indhold. Der er altså en nøje *parallel* mellem på den ene side at miste noget i livet – for eksempel at miste et barn eller en ægtefælle – og på den anden side at miste livet, at dø sin egen død. De to begivenheder har det samme indhold, den samme struktur, de samme faser af benægtelse og vrede, de samme tanker og følelser. Man kan *måske* sige, at når vi mister, *øver* vi os på at dø. Eller vi forbereder os på at dø. Vi holder prøve på vores egen død. Den måde, jeg forholder mig til mine tab i livet, viser *i al fald*, hvordan jeg vil forholde mig til min egen død, når den engang kommer.

En mand i sin bedste alder kan have *meget* at miste. Han kan miste sit job, sin status, sine penge, sin bolig, sin bil, sine ejendele, sin kone, sine børn, sine venner, sine interesser, sit helbred. Hvis han kommer til at miste bare *en* af de nævnte ting, vil han sandsynligvis blive kastet ud i en virkelig *krise*. Hvis han ikke har mistet før, vil hans krise blive tilsvarende værre. Han vil føle, at han ikke *kan* og ikke *vil* undvære nogen af disse ting. Han vil blive ved med at spørge: *Hvorfor?* Hvorfor? Han vil måske føle at tabet er uretfærdigt. Han vil måske blive meget vred, måske meget deprimeret. Ingen af disse tab vil gå let hen over ham. Den *objektive* sandhed er jo også at han mister noget som er uerstatteligt. *Uanset* hvad der vil ske i fremtiden, får han det aldrig tilbage igen. Intet fremtidigt gode kan erstatte det tab han lider.

For et andet menneske kan det at miste være helt anderledes. Dette menneske har intet job, ingen status, ingen penge, intet sted at bo, ingen bil, næsten ingen ejendele, ingen kone eller familie, ingen venner, ingen menneskelige relationer, ingen interesser. Et sådant menneske kan miste sin sundhed og det kan miste livet – og ikke meget andet. Et sådant menneske har været igennem en lang *proces*, hvor det har måtte give slip på alle de ting, som 'vi andre' opfatter som livets mening og indhold. - Jamen, hans liv er jo tomt, siger vi. Vi kan også sige, at han punkt for punkt har nærmet sig døden igennem et langt liv. Han har forberedt sig (nu har han kun en kort vej tilbage at gå.) – men det forudsætter, at han har *accepteret* sine tab. Hvis han stadig er vred over alt det, han mistede, har han jo intet lært og han er lige uforberedt.

Det afgørende er ikke, om vi ejer meget eller lidt, om vi har mistet meget eller lidt – det afgørende er selvfølgelig, hvordan vores tanker og følelser har været og er. Har vi levet den *daglige* død? Har vi været *villige*?

Nogle mennesker oplever tab igen og igen hele deres liv. Nogle mennesker kommer stort igennem livet uden at miste noget. Et lille barn mister sin far og kommer igennem alle følelserne af sorg, håbløshed, benægtelse og raseri. En ung pige mister sin egen krop og seksualitet, fordi hun gentagne gange bliver seksuelt misbrugt af sin far. Den unge mand mister hende, som han holder mere af end sit eget liv. Mennesker mister deres job, penge, børn og ægtefæller. Nogle gange mister vi os selv fuldstændigt, og vi ved slet ikke længere hvem vi er. Nogle mister deres forstand og prøver at tage livet af sig. Men uanset hvad skal vi alle miste det hele før eller siden. Vi skal miste vores arme og ben, vores hjerte og nyrer, vores børn og venner, vores sanser og vores forstand, vores tanker og følelser.

Nogle mennesker vil så måske håbe på, at det sker så sent som muligt i deres liv. Men det skal de nok ikke ønske sig alligevel. Mennesker, som bliver rigtigt gamle og pludselig forstår at de ikke er udødelige, kommer ofte ud i forfærdelige kriser. De har aldrig *lært* at miste. De er helt uforberedte, når de står over for at skulle miste det hele på en gang. Måske vil de sige: Jamen, jeg mistede da min mand, men at miste og at miste er to ting: Hvis ikke tabet er smertefuldt og grufuldt for alvor – lærer vi ikke noget af det. I så fald lærer vi *ikke* at miste. Mange kvinder har mistet deres mand og bagefter tænkt: Pyha,

så slap vi af med ham. Disse kvinder mister jo ikke i egentlig forstand. De lærer ikke at miste – og hvis de bliver gamle uden at miste, får de en svær tid til sidst

I det gamle Grækenland sagde man, at guderne har tildelt og udmålt alle mennesker en *meros*, et mål eller det rette mål eller en skæbne. Vi har alle fået udmålt den *meros* at vi skal miste det alt sammen – og føle de samme følelser af angst, vrede, håbløshed, depression og meningsløshed. I tanken om *meros* lå at mennesket netop fik tildelt det *rette* mål, en skæbne som var den *bedste* for lige netop dette menneske, den *nødvendige* livsbane. *Meros* var ikke en tilfældighed eller lunefuldhed. Når menneskene forstod, at det var deres *meros*, forstod de, at det gik som det skulle. Det gik, som det nødvendigvis måtte gå. De kunne leve den daglige død.

Den amerikanske psykoanalytiker *Elisabeth Kübler-Ross* har beskrevet de følelser som den døende kommer igennem i dødsprocessen¹. Hun taler om fem faser, som vi kan skille ud:

Et første stadium, der er præget af *fornægtelse* og isolation. Et andet stadium der er domineret af *vrede* over det som er ved at ske. Et tredje stadium hvor den døende *købslår* for at undvige sin skæbne. Et fjerde stadium hvor den døende overfalder af *depressive* følelser. Og endeligt et femte stadium, hvor den døende når frem til en *accept* af virkeligheden.

Det *samme* forløb og de samme følelser kan vi se hver gang et menneske udsættes for store tab i livet. Hver gang vi mister det, som vi ikke kan forestille os, at vi kan undvære, dør vi en lille smule.

Når vi mister i livet, vil vi for eksempel ofte prøve at købslå, det vil sige afslutte *kontrakter*, hvor vi yder noget for at få det tilbage, vi har mistet. Jeg tilbyder et *offer* og søger at gøre mig *fortjent*: Jeg vil være et godt menneske resten af mit liv, hvis jeg får mit job tilbage. Jeg lover det. Jeg vil gøre, hvad du siger, blot du ikke forlader mig.

Vi kan tale om den store død og den lille død. Såvel den store som den lille død er en *overgang* med et overgangsritual, hvor vi går fra en tilstand til en

¹ Elisabeth Kübler-Ross: On Death and Dying. 1969.

anden. Vi er på vej til noget helt andet, som vi ikke ved noget om, vi er kommet ud på en vej og vi ved slet ikke hvor den fører hen. Vi er på vej til noget, vi ikke kan forudsige, ikke kan kontrollere og ikke har nogen ord for. Ved hvert vendepunkt *dør* vi og fødes igen. Vi *kan* ikke fødes til noget nyt uden alle følelserne: frygt, vrede, hjælpeløshed, skyld, forvirring, depression. Vi føler at livet glider ud af hænderne på os. Vi er blevet *forladt*.

At dø den daglige død handler om hvorvidt mennesket er i villig til at *afslutte* noget, at sige *farvel* til noget og holde op med at *klynge* sig til tingene. Er vi villige til at opgive det, som er dødt, og acceptere det, som er levende?

Umiddelbart prøver vi altid at opretholde det gamle og kendte. Umiddelbart vil vi ikke give slip på fortiden. Vi klynger os til det, som var. Vi føler – *med rette* – at vi mister noget u-erstatteligt.

Nogen gange skal vi sige farvel til en hel epoke i vores liv. Den voksne kvinde skal på et tidspunkt sige farvel til hele det tidsafsnit, hvor hun var i stand til at føde børn. At afslutte en sådan periode kan være utroligt smertefuldt. Hun kan vælge at benægte kendsgerningen og leve videre uden at slutte af: Hvis hun gør det, bliver hun syg og hun vil aldrig få et godt liv derefter. Hvis vi skal komme godt igennem, må vi nødvendigvis lære at slutte af og sige farvel – det gælder både den store og den lille død.

En voksen mand kan på et tidspunkt komme i den situation, at han må indse, at han må afslutte den lange periode af hans liv, hvor han var seksuelt aktiv eller aktiv på arbejdsmarkedet. Den måde, han takler denne krise på, er den *samme* måde, han vil takle sin egen død på. Og hvis han ikke kan integrere og acceptere tabet – forkrøbles han for altid. Han skal nødvendigvis igennem sorg, raseri og depression. Det, som er sket, kan *aldrig* laves om. Det, som er sket, er *uigenkaldeligt* tabt og kommer aldrig tilbage. Det er dette *aldrig* som han skal forsone sig med. *Aldrig mere igen*.

En amerikansk forfatter har fortalt, hvordan hans veninde døde i en tidlig alder af kræft. Han kunne ikke slippe hende, og han ville ikke se i øjnene, at hun var borte for bestandigt. Han var syg af sorg og vrede. Han savnede hende altid. Han oplevede så, hvordan veninden kom til ham i en drøm og

sagde til ham: Hvorfor lader du mig ikke gå? Du piner mig ved at holde fast på mig med alle dine kærlige følelser.

Ingen ønsker at slutte af, gøre det forbi og tage afsked. Vi skal så at sige tvinges til at gøre det. Vi søger også at benægte, at vi overhovedet har tabt og mistet. Vi lader *som om* intet er hændt. Vi lader som om de døde er levende. Hvis en ægtefælle er død, lader vi alle ægtefællens ejendele, tøj og ting være som de var, da hun eller han levede. Vi gemmer disse *relikvier* – og lader som om intet er hændt. Eller omvendt: hvis hun har mistet den mand, som hun elskede over alt andet, så *benægter* hun at hun *nogen sinde* har elsket ham. På den måde slipper hun også for at slutte af og sige farvel. Hun bilder sig selv ind, at hun slet ikke har mistet. I alle disse tilfælde bliver tabet af det uerstattelige aldrig accepteret eller integreret. De efterladte kommer til at leve resten af deres liv i løgn, illusion og selvbedrag.

Alle, der har oplevet store tab, kommer igennem den *samme* proces af benægtelse, købslåen, vrede – og forhåbentligt til sidst: accept af det uundgåelige.

Vores opfattelse af døden – vores *mytologi* om døden – er afhængig af vore forestillinger og tanker – og derfor afhængig af et valg. Vi konstruerer døden på en bestemt måde. Det moderne samfund har konstrueret døden som en katastrofe – fordi det moderne samfund kun anerkender præstation, kontrol, fornuft, ego. Det moderne samfund opfatter også kroppen som et instrument eller en slave, og derfor bliver døden den morbide død. Døden er blevet meningsløs, frygtindgydende, fjendtlig.

Men vi kan overtage *ansvaret* for vores egen død – både den store og den lille død. Vi kan selv vælge, hvordan vi vil forholde os til de store, forfærdelige tab – de midlertidige tab og det endegyldige tab af alle ting. Vi er ikke ofre for døden.

At dø og at af-dø fra verden er at sige farvel til noget, som har været, og dermed at sige velkommen til noget nyt. Det gælder både for den store og for den lille død. Det gælder også, når jeg lægger mig til at sove.

I den store død dør kroppen. Min krop er født med et genetisk indhold der gør at kroppen ved, *at* den skal dø, *hvornår* den skal dø og *hvordan* den bærer sig

ad med at dø. Vi er født med en sådan biologisk *viden* om døden. Mens jeg lever indgår min krop hele tiden i en samtale med mit sind og mine tanker og med verden og de andre. Når jeg skal dø, tager kroppen over og siger: Nu er det mig der bestemmer. Lyt til mig. Vi – vores krop – tager selv initiativet til, at denne dødsproces kan starte. Det er ikke noget ydre eller fremmed, der får os til at dø. Vi gør det selv. Døden kommer ikke – som manden med leen – for at tage mig. Jeg er selv døden. Det er mig, der er døden.

Den kristne tro og døden. Det evige liv.

Når intet nytter, hvad gør jeg så?

(Zen ord).

I følge det kristne budskab og evangelium står døden *ikke foran* os mennesker – den ligger *bag* os. I dåben er vi blevet neddykkede, vi druknede og *døde* og fik et nyt liv, livet, det liv vi nu lever. Vi blev *født*. Da vi modtog ånden, blev vi født på ny, det vil sige, at vi *døde*. Ingen kan blive genfødt uden først at dø. Det nye menneske kan ikke leve hvis ikke det gamle menneske er borte det vil sige død og borte. Når vi midt i vores frygt tager *Springet* – ud på de 70.000 favne – *dør* vi, og vi fødes til det evige liv. Den, der er gået over, den, der er kommet til den anden bred, har fået livet, det evige liv, han er *allerede* kommet igennem døden, som samtidig er en udgang og en indgang. Han er allerede befriet for *dødens lov* (Paulus). Døden står ikke foran os – og truer med leen. – den ligger *bag* os.

Så er også I, mine brødre, gjort døde for loven.

(Romer brevet 7,4).

At vi allerede er døde betyder, at vi ikke har nogen grund til at *frygte* døden. Vi kan leve med tillid og i *frimodighed*. Vi har *allerede* været igennem døden. Vi er usårlige og ingenting - hverken i himlen eller på jorden - kan få ram på os. Vi har fået alle ting for evigt og umisteligt.

Dette er den frimodighed, vi har over for ham [Kristus]: at hvis vi beder om noget ... hører han os. ... Vi ved, at ... han [Kristus], som selv er født af Gud, bevarer ham [den kristne], og den Onde kan ikke røre ham.

(1 Johannes brev 5,14).

For alle, som drives af Guds Ånd, er Guds børn. I har jo ikke fået en ånd, som giver trællekår, så I atter skal leve i frygt, men I har fået den Ånd, som giver barnekår. ... Vi er Guds børn. ... Men når vi er børn, er vi også arvinger.

(Romer brevet 8,15).

For de kristne er døden allerede overstået. Den er allerede overvundet og opslugt. Den som lever i kirken og tager del i kirkens hellige handlinger og æder af brødet og kødet, skal aldrig mere dø. I Johannes evangeliet siger Jesus:

Den, der tror, har evigt liv. Jeg er livets brød. ... Jeg er det levende brød, som er kommet ned fra himlen; den, der spiser af det brød, skal leve til evig tid. Og det brød, jeg vil give, er mit kød, som gives til liv for verden.

(Johannes evangeliet 6,47).

Lige som vi alle skulle dø på grund af den enes fald – på grund af Adams syndefald – således skal vi alle leve på grund af den sidstes – Jesu – komme til verden. Vi har livet, fordi han allerede er kommet. Hos Paulus udgør Jesu død og opstandelse verdenshistoriens vendepunkt: I og med Jesu død og opstandelse har vi lagt døden bag os – helt bogstaveligt, kronologisk – eller rettere han har lagt døden bag os. Fordi Kristus er kommet til verden, skal vi ikke dø. Det ene er årsagen, det andet er virkningen. (Romer brevet kapitel 5).

De, som er blevet døbt til Kristus, er blevet døbt til hans død (Romer brevet 6,3). Som vi skrev i det sidste afsnit *Den daglige død* er det at dø og af-dø en *over-gang*. Dåben er en sådan *over-gang*. I dåben dør vi, det gamle eller hidtidige menneske dør bort. Dåben er en dødsproces. Den gamle Adam bliver slået ihjel og druknet. Vi kan ikke genfødes, hvis vi ikke dør først, og at dø er at *miste* alt. I dåben *mistede* vi alt – helt bogstaveligt *alt*. *Vi blev altså begravet med ham. Vort gamle menneske er blevet korsfæstet sammen med ham.* (Paulus). Dåben er en korsfæstelse af det gamle menneske.

Og vi ved, at Kristus er opstået fra de døde og ikke mere dør; døden er ikke herre over ham mere. ... Sådan skal også I se på jer selv.

(Romerbrevet 6,9).

I overgangen, i dåben, i døden mister vi alt, hele vores jordiske liv, alt det som vi er knyttet til. De ting som vi skrev om i sidste afsnit gælder altså stadig væk. Når vi mister alt, kommer vi ud i en krise. Vi føler, at livet glider os af hænde. Vi løber gennem faser af chok, benægtelse, vrede, købslåen med livet. Vi vil ikke, vi søger at undvige. At blive døbt er at gå over fra det gamle til det nye. Og det som vores ego og egenvilje fortæller os er, at vi skal klynge os til det gamle. Kierkegaard kaldte det for vores Forargelse. Vi vil ikke give slip, vi vil ikke acceptere, at vi har tabt alt. Vi vil ikke dø – men hvis vi ikke dør væk fra os selv og verden i dåben, får vi ikke livet. Den som elsker sit liv og ikke vil give slip på det skal *miste* det. Den som mister sit liv skal bevare det for evigt. (Johannes evangeliet 12, 25).

Man fører an ved at holde sig tilbage.

Man leder ved at være ydmyg.

Man vinder ved at vige.

Man får ved at opgive alt.

Når vi læser Det nye Testamente er det da også klart at Jesus – og evangeliet – henvender sig til dem, der har mistet. Jesus er ikke kommet af hensyn til de rige eller gode eller sunde, men af hensyn til de syge. De mennesker, han henvender sig til, er – som bekendt – ikke Guds bedste folk: syndere, toldere, lommetyve og luddere.

I det 1. brev til Korinth i kapitel 15 taler Paulus om døden, vores død, Jesu død, den lille død og den store død. En del af menigheden i Korinth tror ikke på de dødes opstandelse. De siger noget i denne retning: Det som er dødt er dødt og kommer aldrig tilbage. Når vi mennesker mister alt, er alt forbi, og der er intet håb tilbage. Vi mister tingene for evigt og får dem aldrig igen – uanset om det nu er vores liv, andre mennesker eller ting og goder i vores liv. At tro noget andet er uansvarligt, barnligt og naivt.

Hertil siger Paulus grundlæggende, at hvis man *tænker* sådan, så er man stadig *i sine synder*. Hvis man tænker sådan, lever man stadig – uden nogen

Gud og uden noget håb - med alle de forfærdelige følelser vi beskrev i sidste afsnit: fortvivelse, gru, rædsel og opgivelse. Så er korintherne *fortabt*. Så er alt meningsløst og håbløst:

Hvis døde ikke opstår, så lad os æde og drikke, for i morgen skal vi dø.

(1. korinther brev 15,32).

Paulus taler både om den lille og den store død. Hvis vi mister de ting i livet som vi føler vi umuligt kan leve uden – så dør vi også. Hvis vi i den situation ikke tror på oprejsningen eller kødets opstandelse – så er vi i sandhed *fortabte*. Det at dø er ikke een ting eller een begivenhed for Paulus:

Hver dag dør jeg.

(1 korintherbrev 15,31).

Den lille død og den store død ligner hinanden: Der er et *før* (det gamle liv hvor jeg havde alle de gode ting), en *krise* (hvor jeg mister det gode og kommer ud i vrede og sorg) og et *efter*. Hvis jeg har opgivet tanken om et *efter*, eller hvis jeg ikke kan se i øjnene, at jeg har mistet, går det galt, og vi er stadig i vore synder. Paulus opfordrer korintherne til at blive *ædru* – at se virkeligheden i øjnene og holde op med at benægte fakta. I har allerede tabt, og I skal komme til at miste igen og igen, men I kan få det hele igen på en anden måde. siger han.

Relationen mellem det, som var *før*, og det, som kommer *efter*, er som forholdet mellem det nøgne *korn* der sås og den *plante* der vokser op. Hvis ikke det gamle får lov til at dø, kommer der ikke noget nyt liv. Der er både en identitet og en ikke-identitet mellem det, som *var* engang, og det, som *kommer* efter. Der er også en modsætning mellem det, som *var*, og det, som kommer efter – som Paulus viser med mange eksempler: det svage over for det kraftfulde, det sjælelige over for det åndelige.

Vi finder denne tankegang mange steder i Det nye Testamente:

Hvis hvedekornet ikke falder i jorden og dør, bliver det kun det ene korn; men hvis det dør, bærer det mange fold.

(Johannes evangeliet 12,24).

Den samme tankegang møder vi i Jesu diskussioner med *saddukæerne*, der benægtede de dødes opstandelse: Saddukæerne prøver at fange Jesus i en fælde der drejer sig om en kvinde der var gift med syv brødre. Hvem skal hun så være gift med efter kødets opstandelse? spørger de. Jesus afviser en sådan identitet mellem det som var og det som kommer efter:

De [menneskene efter opstandelsen] hverken gifter sig eller giftes bort.

(Lukas evangeliet 20,35).

Man kan sige at det som kommer efter er noget radikalt *andet* end det som var *før*. I det gamle liv var der *kun* to muligheder – *enten* ejede jeg det *eller* jeg havde mistet det. *Enten* havde jeg min fulde *førlighed* *eller* også havde jeg mistet den. Men den tilstand som kommer efter er en *syntese* af disse modsætninger, hvor jeg *hverken* har min *førlighed* *eller* har mistet den, hvor jeg *både* har min *førlighed* *og* samtidigt har mistet den. Det som kommer efter har både opløftet og annulleret de tidligere modsætninger. Den nye tilstand er virkelig en *ny* tilstand. *Saligheden* er virkelig en ny tilstand – ikke en uendelig-gørelse af en gammel tilstand.

I en vis forstand får jeg *aldrig* det tilbage, som jeg har mistet. I en vis forstand har korintherne selvfølgelig ret – der findes ingen billige, nemme smutveje, når jeg har mistet. I en anden forstand får jeg det tilbage i en anden og højere form. På samme måde som den opstandne Kristus: Han kunne – da han viste sig for disciplene - se tilbage på sin egen død som en begivenhed i fortiden og tilbage på sit jordiske liv som en periode i fortiden. På korset *mistede* Jesus det hele, han *mistede* sin sjæl, sin forstand, sine følelser, sine lemmer, sit hjerte, han *mistede* livet. Kødets opstandelse betyder, at vi får det tilbage – ikke det samme, men heller ikke noget helt andet.

Den barn, som mistede sin far, fordi han døde af kræft, kan få ham tilbage – ikke på helt samme måde, men i en anden forstand.

Når folk fra menigheden i Korinth benægtede opstandelsen, benægtede de altså muligheden for, at vi i livet kan komme igennem vore store tab og få et *andet* liv. Det de sagde var: Vær realistisk. Du kommer aldrig over det. Det er slut. Det vil aldrig blive godt igen. Er man død, er man død, det som er dødt

er dødt. Når du er død bliver du til jord og snavs, når du har mistet alle de ting i livet du holder af, så er du færdig.

Vi har døden *bag* os og ikke foran os. I beretningen om opvækkelsen af Lazarus i Johannes evangeliet siger Jesus til Maria, Lazarus' søster:

Jeg er opstandelsen og livet; den, der tror på mig, skal leve, om end han dør. Og enhver, som lever og tror på mig, skal aldrig i evighed dø. Tror du det?

(Johannes evangeliet 11,25).

Den som er gået over til Jesus, *er allerede* død. Han *skal aldrig i evighed dø*.

Jesus taler til dem, *der ligger i gravene*, dem, der er i *de dødes rige*, dem, som har mistet alt eller er ved at miste alt. Den voksne *mand*, som vi omtalte i sidste afsnit som mistede sin kone, sit helbred eller sin forstand – han er med Det nye Testaments sprogbrug kommet i de dødes rige. Han famler rundt i en blanding af vrede og fortvivlelse. Han er ude af sig selv. Han er havnet *i gravene*. Han er faldet. Men evangeliet i Det nye Testamente fortæller ham, at han ikke bare er bestemt til fald – det vil sige til at miste og miste - men han *er bestemt til fald og oprejsning*. (Lukas 2,34). Han er bestemt til at blive *herliggjort*. I døden – såvel den lille som den store – bliver vi oprejst og herliggjort.

På samme måde som vi kan sige, at vi har døden bag os, kan vi sige, at vi – *hver gang* vi er i de dødes rige – vælger døden eller livet. Søren Kierkegaard ville sige det på den måde. I Fortvivlelsen *vælger vi Øieblik* for Øieblik – i al den *Angest* og gru vi oplever. I disse situationer er vi i det *tomme* rum, fordi vi har mistet. Angsten kommer, når vi ser ind i det fuldstændigt tomme liv. Dybest set har vi mistet os selv. Når vi ser ind i det tomme rum, ser vi Gud.

Når intet nytter, hvad gør jeg så?

Vi så i sidste afsnit et eksempel på hvordan vi kan reagere, når vi mister:

Hvis hun har mistet den mand, som hun elskede over alt andet, så benægter hun at hun nogen sinde har elsket ham. På den måde slipper hun også for at slutte af og sige farvel. Hun bilder sig selv ind, at hun slet ikke har mistet.

Denne efterladte kvinde vælger i *Øieblikket* mellem livet og døden. Hvis hun vælger livet og kødets opstandelse, kan hun få et nyt liv – ellers vælger hun den evige død. Den, der ikke har nogen tro eller tillid, skal dø. (Johannes evangeliet 8,24).

Det kødet vil er død og det Ånden vil er liv og fred (Romer brevet 8,6). At vælge livet – og troen – er altså også at slutte fred med det, som var, og det, som er. At være i kødet hos Paulus er at leve uden tro og tillid – med al verdens pessimisme, såkaldte realisme og sortsyn. Verdens visdom. Lige som menigheden i Grækenland, som ville have og fastholde døden og lukkede ørerne for alt andet. Paulus var et vrøvlehoved.

Også i Det nye Testamente finder vi den tanke: At vi vælger livet, lyset, håbet, troen og kødets opstandelse - Øieblik for Øieblik (for eksempel hos Johannes i Johannes evangeliet).

Den græske tanke: Kærlighed og venskab.

Da den kristne kirke i århundrederne efter Kristi fødsel trængte frem, skete der langsomt men sikkert et af de mest voldsomme mentalitetsforandringer, vi hidtil har set. Den græske verden og den græske opfattelse af livet, mennesket og værdierne blev fortrængt. I stedet satte den fremstormende kirke sine egne – meget 'u-græske' værdier. Når vi i dag læser de klassiske græske tekster – Platon, Aristoteles, dramatikerne, historikerne – bliver vi gang på gang slået af hvor fremmedartet denne verden lyder.

Vi skal i det følgende belyse den græske tanke ud fra Aristoteles' værk om Etikken² Aristoteles virkede i 300-tallet før Kristi fødsel og var elev af Platon. Han brød dog afgørende med Platons ide-lære og idealisme og historisk set er Aristoteles blevet fader til den moderne videnskab og naturvidenskab. Aristoteles har vedvarende været en inspiration i den

² De følgende citater er oversat fra Aristotles. Selections ved Terence Irwin og Gail Fine.1995.

europæiske filosofi. Fra og med middelalderen har han spillet en vigtig rolle i den romersk katolske kirke. De sidste år er han blevet inspirator for den såkaldte Dydsetik i den europæisk-amerikanske filosofi.

I Etikken bind VIII og IX gennemgår Aristoteles begrebet filia. Vi skal i dette afsnit se på en række af hans teser. Det er vores opfattelse at den kristne kirke i dag kan lære noget af hans synspunkter på dette område.

Filia og verbet filein kan oversættes med kærlighed, venskab, hengivenhed. Aristoteles bruger Filia om alle relationer hvor de to parter føler en gensidig tiltrækning. Det vil sige at parterne holder af hinanden eller beundrer hinanden eller ønsker at være sammen. Filia bruges om relationer som efter vores begreber er ret forskellige: Forholdet mellem forældre og børn er et eksempel på filia ligesom et kærlighedsforhold mand-kvinde ligesom et forhold mellem to venner eller politiske frænder. Afgørende er at parterne i en sådan relation drives imod hinanden på grund af deres natur eller trang eller lyst. Dette alle steds nærværende fænomen havde Aristoteles' store interesse og er en vigtig forudsætning for hans moral- og menneskeopfattelse.

Ingen ville vælge at leve uden venner, selv om han havde alle goder. Selv rige mennesker som har mægtige positioner har brug for gode venner. Hvordan kunne man ellers have glæde af al denne velstand hvis ikke man havde lejlighed til at vise sin godgørenhed? En mand i sin bedste alder har brug for venner for at kunne gøre gode gerninger. For når to går sammen er de bedre i stand til at forstå og handle.

Udtrykket gode gerninger dækker ikke helt det som ligger i Aristoteles' græske tekst. Han anvender normalt udtrykket *kalos* om gerningerne. *Kalos* betyder ikke kun god, men også smuk, skøn, prægtig, beundringsværdig, imponerende, ædel. Denne oversættelse skal man altså have i baghovedet når man læser hans tekster.

Det er klart at han allerede her giver tydeligt udtryk for en bestemt menneskeopfattelse: Vi mennesker har en trang eller en lyst til at udføre gode og store gerninger til gavn for den anden. Derfor har alle brug for gode venner.

Det er venskabet som er grundlaget for det samfundsmæssige fællesskab. Og staten ved at venskabet er vigtigere for sammenholdet end love om retfærdighed. Imellem venner er der ikke brug for love eller regler om retfærdighed og tilladt og forbudt. Således er venskabet ikke blot en nødvendighed, det er også en stor dyd og en strålende god gerning.

I den nære relation, i venskabet – i filia – er der ikke brug for regler eller love. Relationen regulerer sig selv. Filia er en del af den store skabelsesorden. Begge parter ønsker at udføre prægtige gerninger og de behøver ingen lovgivning - for sådan er deres natur. I sidste instans hviler samfundet ikke på statens love og regler, men på disse uformelle personlige relationer. Det gælder forældre-børn, mand-hustru, ven-ven, forbundsfælle-forbundsfælle.

Det som vi elsker og tiltrækkes af er enten det gode, det behagelige som giver os nydelse eller det nyttige. Men det som er nyttigt for os er ikke tiltrækkende i sig selv, for det tjener kun som et middel. Derfor er kun det gode og det behagelige tiltrækkende i sig selv.

Aristoteles rejser her spørgsmålet: Hvorfor er der overhovedet noget, som vi elsker eller tiltrækkes af? I hans system findes der kun to muligheder: *Enten* bliver jeg tiltrukket af hende fordi hun giver mig nydelse og behag *eller* også fordi hun er et godt og prægtigt menneske. Vores natur er nemlig, at vi tiltrækkes af gode mennesker og har lyst til at være sammen med dem. Nogle relationer kan forklares ved, at jeg har en fordel af forholdet – hun giver mig visse fordele eller hun er nyttig for mig – men Aristoteles afviser denne forklaring, som jo kun er instrumental: Den egentlige forklaring på at jeg søger vennen må være en af de to første forklaringer – det gode eller det behagelige – for kun disse to er goder i sig selv.

Der findes ikke nogen kærlighed eller venskab med døde ting. Jeg kan godt sige: Jeg elsker vin, men jeg kan ikke ønske alt godt for vinen, fordi den er en død ting. Der er ingen gensidig relation. Men over for en ven ønsker jeg ham alle gode ting for hans egen skyld. Venskab er derfor – i følge Aristoteles' definition - en relation, hvor denne gode vilje er *gensidig* og hvor begge parter er *bevidst* om dette forhold.

Aristoteles' anliggende i Etikken er hele tiden at søge at fremstille *det sande og sunde menneske*. Dette tema vender han tilbage til igen og igen. Det gode, sande og sunde menneske er tro mod sin medfødte natur. Vores medfødte natur og impuls er at vi ønsker alle gode ting for vores relationer og venner – for deres egen skyld. Aristoteles har med andre ord en lys og venlig opfattelse af vores medfødte natur. Den gode vilje og viljen til at gøre gode, prægtige og for vores næste gavnlige gerninger ligger i vores psyke og krop fra fødslen – eller fra skabelsen som man ville sige ud fra en kristen betragtning.

Der findes tre slags venskaber: De som elsker hinanden fordi de drager *fordel* af det. I denne slags venskab elsker jeg ikke den anden for hendes egen skyld, men kun fordi jeg kan opnå et gode fra hende. Dette gælder også for den anden type af venskab, hvor jeg elsker en person fordi hun giver mig *nydelse*. Jeg elsker hende jo ikke på grund af hendes karakter men fordi hun giver mig nydelse. I disse forhold elsker jeg ikke min ven fordi hun er den hun er, men af en anden grund, fordi hun kan yde mig et gode. Sådanne venskaber bliver let opløste, for hvis hun ikke længere er mig til nytte eller til nydelse – holder jeg op med at holde af hende. Venskabet tjener jo kun til at opnå nyttige resultater og fordele.

Aristoteles vender her tilbage til de tidligere anførte synspunkter – selv om han her også afviser en relation i blot nydelse som et sandt venskab. Venskaber som bygger på overfladiske mål som fordel og nydelse er ikke varige og holdbare og savner kvalitet. Et sandt venskab, en sand og sund relation bygger på at jeg holder af hende – min ven – *fordi hun er den hun er*. Det sande og sunde venskab bygger altså ikke på nogen form for egoisme. Jeg tiltrækkes af hende, fordi hun er den hun er. Ganske vist er det rigtigt, at jeg også har en trang til at udføre prægtige og storslåede gerninger – men vel at mærke for hendes, vennens skyld – i al fald primært. For Aristoteles er der imidlertid ikke nogen modsætning: Vennen får i høj grad glæde af min gerning – og samtidigt får jeg selv megen glæde ud af handlingen. De to fænomener strider ikke med hinanden.

Unge mennesker synes kun at slutte deres venskaber ud fra nydelsen - for deres liv styres af deres følelser, og de forfølger det som giver nydelse for

dem selv og som er lige for hånden. Det er derfor de elsker og hurtigt igen holder op med at elske. Ofte skifter de sind på en enkelt dag.

Det sunde og sande menneske ledes af fornuften. Hans fornuft forstår at styre og lede hans begær, instinkter og følelser. Han er sin egen herre og mester og ikke en slave under følelser eller impulser. Unge mennesker har sjældent i følge Aristoteles opnået denne balance og sindsro. Den kræver en modning over et antal år. Det umodne og barnagtige består netop i at vi blot reagerer – passivt – på vore følelser og på den måde bliver hjælpeløse ofre. Unge mennesker kan derfor sjældent indgå i sunde venskaber eller relationer.

Men det sande venskab er venskabet mellem gode mennesker som har dyden og en god karakter. De ønsker alle gode ting for hinanden og for den andens skyld. De er venner i den højeste grad. Deres holdning er ikke tilfældig eller vilkårlig, men de føler for venen på grund af venen selv. Sådanne venskaber er varige fordi dyden varer ved.

Det sande og sunde venskab kommer ikke af sig selv men forudsætter to gode mennesker som forstår at lade sig lede af fornuften og som derved er tro mod deres natur og bestemmelse. Menneskets bestemmelse – telos - er i følge Aristoteles at udvikle sig til et modent, sandfærdigt fornuftsvæsen. Fornuften fortæller mig også at det er godt hvis den anden – venen – får alle gode ting. Det er godt for mig, og det er godt for hende. Det sande venskab opstår ikke som nogen tilfældighed, men en del af den store naturens orden, af den store skabelsesorden.

Hver især er de gode i absolut forstand og de er gode for venen - for gode mennesker er i sig selv gode og til fordel og glæde for deres venner. På samme måde er de til behag fordi de både er behagelige i sig selv og behagelige for den anden. De er behagelige for hinanden og for sig selv fordi de hver især finder deres egne handlinger gode og behagelige. Et sådant venskab er evigt og vedvarende.

Det gode, sande og sunde menneske finder sine egne gerninger gode, prægtige og rosværdige. Det sande menneske har en glæde og stolthed ved hans handlinger som bevirker så mange goder for venen. Forudsætningen

for varige og sunde relationer er at begge parter finder glæde i relationen, i den andens gerninger og i egne gerninger.

Sande venskaber synes at være meget sjældne, eftersom der ikke findes mange af den slags mennesker. Mange er hurtige til at behandle andre som deres gode venner og de ønsker meget et venskab, men de er ikke venner med mindre de virkelig føler, at den anden er værd at elske for hans egen skyld. Ønsket om venskaber er altid hurtigt til at vise sig, men venskaber kommer ikke så let.

Aristoteles' metode var at undersøge verden empirisk og beskrive det han så på en systematisk måde. Etikken indeholder på den måde en empirisk psykologi – en beskrivelse af den menneskelige natur og de menneskelige betingelser. I Etikken arbejder han dog også med det normative: Hvad er et sundt og sandt menneske, hvad er en sund og sand relation mellem to mennesker? Men han er ikke naiv og han ved godt at ikke alle mennesker lever op til normen det sunde og sande menneske. Stadigvæk er det vigtigt for ham at bestemme og definere hvad det normative består af. Et sandt venskab forudsætter at jeg har en ærlig overbevisning om at hun er værd at elske for hendes egen skyld. Hvis jeg ikke har denne overbevisning kan jeg søge og søge – men jeg finder aldrig nogen sund relation eller venskab. Vi er alle ivrige efter at skaffe os venner, kærester, mænd, koner – men dette ivrige ønske er ikke nok. Venskaber kommer ikke så let.

Venskab med andre synes at afhænge af vores venskab med os selv. Når vi skal definere venskab med andre skal vi se på hvordan vi definerer venskabet med os selv. For det første er en ven en, som jeg er god imod for hans egen skyld. For det andet en som jeg ønsker skal leve og trives for hans egen skyld. For det tredje en som jeg tilbringer min tid sammen med. For det fjerde en som har de samme interesser og holdninger som mig. For det femte en som jeg deler sorger og glæder med. Alle disse dyder findes hos det gode menneske i hans relation til sig selv. Det gode menneske forholder sig til vennen på samme måde som han forholder sig til sig selv – fordi hans ven er hans andet jeg. Der synes altså at være et venskab hvor vi er vores egen bedste ven, fordi vi består af forskellige dele som kan behandle hinanden godt

eller dårligt. Det stærkeste venskab med en anden synes at ligne mit venskab med mig selv.

Dette afsnit er et af de mest centrale i Etikken – og det var også omstridt allerede på Aristoteles' egen tid. Flere af hans samtidige hævdede at vores relation til andre mennesker måtte være primær og at vores 'venskab' med os selv måtte spille en underordnet rolle.

Aristoteles tager igen her udgangspunkt i det sunde og sande menneske. Dette menneske har et godt og kærligt forhold til sig selv. Alle de træk som præger det gode venskab ser vi jo når vi ser på det gode menneskes forhold til sig selv. Den vigtige pointe hos Aristoteles er at jeg består af forskellige dele. Derfor kan fornuften sørge for at jeg behandler mig selv som en god ven – som jeg ville behandle min bedste ven. Aristoteles har her – og andre steder – en forbløffende nutidig betragtningssåde. Han har et skarpt blik for at jeg aldrig vil kunne opnå gode venskaber hvis ikke jeg i forvejen er blevet ven med mig selv. At være sin egen gode ven vil sige at jeg accepterer og deler sorger og glæder med mig selv – og ikke fortrænger eller benægter mine egne følelser. Jeg er klar til at være sammen med mig selv og bruge tid på mig selv. Jeg behøver ikke at flygte over i andre mennesker. Jeg behøver ikke at misbruge andre mennesker. Jeg gør alting så godt som muligt for at jeg kan få det godt – for min egen skyld. Det gode menneske er i bund og grund defineret ved hendes relation til sig selv – og ikke primært ved hendes relation til næsten.

De fleste mennesker er slette og har ikke disse egenskaber. De accepterer ikke sig selv. De er i tvivl om sig selv og ved ikke hvad de vil. De vælger ikke sande goder som er nyttige for dem, men kun goder der giver dem nydelse og på længere sigt er til skade for dem. De kan ikke gøre det som er godt for dem selv, fordi de er bange og dovne. De har gjort mange dårlige ting i fortiden og de hader og flygter fra livet og ødelægger sig selv. De søger febrilsk andres selskab, fordi de ikke kan holde ud at være sammen med sig selv. De har ingen venlige følelser for sig selv – eller for andre. De kan ikke være sammen med deres egen glæde eller smerte, for deres sjæl er i evig konflikt med sig selv. De er fulde af skam og fortrydelse over hvad de har gjort. Det slette menneske har ingen venlige holdninger over for sig selv. Han ser ikke

sig selv som værd at elske. Derfor bør vi alle sky lasten og synden og søge dyden. For det er kun på den måde at vi kan blive gode venner med os selv og en god ven for en anden.

Aristoteles giver her et forbløffende modbillede til det gode menneske. Igen kan vi se at hans synspunkter er overraskende 'nutidige'.

Det slette menneske har ikke noget godt forhold til sig selv, og det er det som definerer ham – ikke primært hans forhold til andre. Det slette menneske har et lavt selvværd, han er fuld af negative følelser af skyld og skam, han forstår ikke at lade sig lede af fornuften, han kan simpelt hen ikke holde sig selv ud. I en frygtelig desperation og ensomhed søger han at flygte over i andre. Men det vil aldrig lykkes for ham at skabe varige relationer for han har aldrig sluttet fred med sig selv – er aldrig blevet ven med sig selv.

Når vi læser Aristoteles kan vi få det indtryk at han meget bastant deler menneskene op i gode og slette. Den græske filosofi hos Platon og Aristoteles var uden tvivl meget aristokratisk og – ud fra vore begreber – meget anti-demokratisk. Imidlertid er pointen hos Aristoteles ikke her at stemple flertallet som slette mennesker. Han fremstiller primært en norm – det gode, sande og sunde menneske – og dets modbillede.

Giveren holder mere af modtageren end modtageren holder af giveren. Det menneske som gør gode gerninger mod en anden holder endda af den anden, selv om den anden ikke kan være ham til nogen nytte nu eller i fremtiden. Det synes at årsagen til dette er vores menneskelige natur. Selv håndværkeren eller digteren elsker deres produkter – selv om disse ikke har nogen sjæl og ikke kan gengælde kærligheden. Årsagen er at vi føler at vi lever i det omfang vi virkeliggør os selv og handler. Således er produktet egentlig giveren som virkeliggør sig selv. På den måde er giveren glad fordi han elsker sig selv. Det som han er som en mulighed viser sig som virkeliggjort hos modtageren og i produktet. Han udfører en stor gerning og han finder stor glæde i den person som han viser sin gavmildhed. Han glæder sig over hans gode gerning i øjeblikket, han ser frem til at vise mere gavmildhed i fremtiden og han husker med glæde hvad han gjorde i fortiden. Hans gode gerninger er varige goder men for den som modtager er nytten kun kortvarig. At holde af nogen er som en produktion der fremkalder noget nyt, men at blive elsket er som at

blive behandlet som en genstand. Vi er alle mere glad for det som har krævet en indsats. Således er mennesker som selv har tjent pengene mere tilfredse end mennesker som har arvet dem. Og at modtage en fordel kræver jo ingen indsats – men at give den er hårdt arbejde.

Aristoteles søger her at forklare, hvorfor vi er som vi er, hvorfor vi handler som vi gør. Lykken og glæden er hos Aristoteles ikke nogen passiv tilstand. Lykken er ikke noget man kan eje. Lykken er at virke i verden. Denne opfattelse af lykken går som en rød tråd igennem hele Etikken. Det er derfor at giveren – den aktive – opnår en større glæde end modtageren. Det er simpelt hen vores medfødte natur at vi finder glæde og livsglæde i at virke og udføre prægtige handlinger. Vi elsker at udvise gavmildhed. Mennesket realiserer sig selv og sin bestemmelse (telos) i gerningen – uanset om det opnår nogen som helst ydre fordel af det.

Filosofferne diskuterer også om man skal elske sig selv mest eller om man højst og mest skal elske en anden. Det gode menneske søger at gøre det gode for vennens skyld og han tilsidesætter sin egen fordel. Men hvis vi skal elske vore venner højst – er vi selv vores bedste ven og derfor skal vi elske os selv højst. Man er sin egen bedste ven og derfor skal man elske sig selv først og fremmest. Det gode menneske elsker sig selv, men han adskiller sig fra dem som verden kritiserer for at være selv-elskere. Han styres af fornuften og ikke af følelserne eller begæret. Han efterstræber fine og prægtige gerninger og ikke kun hvad der kan være en simpel fordel for ham. Det han gør er til det fælles bedste og alle vil opnå det største gode. Det er dydens væsen. Derfor må det gode menneske nødvendigvis elske sig selv, fordi det både vil gavn ham selv og andre. Men det slette menneske må ikke elske sig selv for han vil både skade sig selv og hans næste, fordi han følger sine lave instinkter.

Spørgsmålet om egen-kærligheden var allerede omstridt på Aristoteles' egen tid – og det er selv sagt overordentligt vigtigt i en kristen sammenhæng. Aristoteles gentager tidligere synspunkter og slår fast at logisk set er jeg 'den vigtigste ven', og psykologisk er min egenkærlighed forudsætningen for at jeg overhovedet kan elske andre. Den som ikke holder af sig selv kan ikke holde af andre. Det er også vigtigt for Aristoteles at pointere at det gode

menneske rent faktisk tilsidesætter sin egen fordel for at gøre det gode for hendes skyld. Den gode gerning er ikke primært defineret som egoisme eller egocentriskhed – den er defineret som noget jeg gør for hendes skyld, for at gavne hende. Noget andet er så at jeg virkeliggør mig selv og min bestemmelse i denne handling – og derved selv opnår et gode. Som tidligere nævnt er pointen hos Aristoteles at der ikke findes nogen modsigelse mellem hvad der er godt for mig og hvad der er godt for hende.

Det gode menneske arbejder for sine venner og for fædrelandet. Han vil dø for dem hvis det er nødvendigt. Han vil ofre alle sine penge, sin ære og alle goder for at udføre sin store gerning. Han er rede til at ofre al sin ejendom, hvis hans venner kan have fordel af det. På den måde får vennerne gavn af pengene, men han selv opnår det som er langt større og på den måde giver han sig selv et langt større gode. Derfor bør vi elske os selv. Men sådan som de mange elsker sig selv – bør vi ikke elske os selv.

Filosofferne diskuterer også om den lykkelige mand har brug for venner. Det siges at han som er lykkelig og selvforsynende ikke har brug for venner. For han har allerede alle goder, og når han er selvforsynende behøver han ikke mere. Men hvis den lykkelige mand skal have alle goder, er det meningsløst ikke at give ham venner. For at have gode venner er det største ydre gode. Det gode menneske har brug for venner som han kan gavne. Det er ret og passende for den gode mand og dyden at gøre gode gerninger. Når det går os skidt har vi brug for venner som kan gavne os og når det går os godt har vi brug for venner som vi kan gavne. Det er også meningsløst at gøre den lykkelige mand til en enspænder. For ingen vil vælge at have alle goder og være alene, for vi er sociale væsener som efter vores natur ønsker at leve sammen med andre. Dette gælder også den lykkelige og velsignede mand.

Mennesket er efter Aristoteles et væsen som er politikos. Hermed mener han ikke politisk i vores betydning af ordet, men et samfundsmæssigt, socialt væsen. Det er menneskets telos eller bestemmelse eller natur at leve i relationer til andre. Vi kan kun virkeliggøre vores bestemmelse i nære, kærlige relationer til andre. Enspænderen er ikke noget sandt eller sundt menneske. Vores natur er at vi ønsker at leve sammen med andre.

For Aristoteles – og for mange i hans samtid – er det at være selvforsynende et ideal. At være selvforsynende betyder at jeg materielt og psykisk er stærk nok til at leve med mig selv. Jeg behøver ikke andre mennesker eller relationer til at lukke huller inden i mig. Jeg har en indre sindsro og balance med mig selv. Dette ideal – den vise – spiller en stor rolle for Aristoteles. Men samtidigt holder han fast ved sin grundlæggende tese: Mennesket er et socialt væsen og den lykkelige mand virkeliggør sin lykke i relationer til andre. Ikke fordi han slet ikke kan klare sig uden disse andre mennesker – for det kan han godt. Men fordi han i disse nære relationer virkeliggør sig selv på et højere plan. Hans prægtige gerninger er jo ikke udsprunget af nød – men af overskud og god vilje.

Lykken er at virke og udføre gerninger. Den lykkelige mand ejer ikke lykken som en ting han har hos sig hele tiden, men er lykkelig når han lever og handler. Han nyder at se sine venners dydige handlinger, fordi de er hans andet jeg. Han har derfor brug for dydige venner.

Livet for en ensom mand – også selv om han er lykkelig og velsignet – er hårdt fordi han ikke kan være aktiv og udføre store gerninger blot for sig selv. Det gode menneske nyder at udføre prægtige handlinger på samme måde som musikeren nyder fine melodier.

Livet er godt og dejligt i sig selv. Alle ønsker at leve og det gode menneske ønsker det endnu mere end andre. Livet er værd at vælge og især for det gode menneske. Det gode menneske forholder sig til vennen på samme måde som han forholder sig til sig selv. For hans ven er hans alter ego. Og fordi hans eget liv er værd at vælge – er også hans venners liv et gode på den samme måde.

Hos Aristoteles finder vi en positiv og optimistisk opfattelse af mennesket og livet. Livet er godt og dejligt i sig selv. I dette liv er min gode ven mit alter ego, mit andet jeg. Det som er godt for min gode ven er også godt for mig. Når min gode ven trives gør jeg det også. Derfor er det logisk og indlysende at jeg skal gøre hvad jeg kan for mine gode venner. For i virkeligheden gør jeg det jo – også – for mig selv. Relationen i filia er så tæt at der ikke længere findes nogen skarpe grænser mellem de to mennesker. Vi kan her se at

Aristoteles nærmer sig en mystisk opfattelse af de menneskelige relationer. Du er i virkeligheden mig – og jeg dig.

Venskab mellem gode mennesker er et stort gode som forøges jo oftere de mødes. De synes at blive stadigt forbedrede, når de udfører deres aktiviteter og igennem deres indbyrdes korrektion af hinanden. For de former hinanden i den retning som de synes er rigtig - så at 'man lærer hvad der er godt af gode mennesker' som ordsproget siger.

Det nye Testamente og kærligheden.

Ordet *næste* betegner den eller de personer som er mig nærmest eller som jeg er sammen med. I Det gamle Testamente betegner udtrykket min nabo, folkefælle, stammefrænde, kultfælle, ven, kammerat, landsmand, broder, slægtning. Jeg har altså i forvejen et fællesskab med min næste i Det gamle Testamente. Dette er baggrunden for at der i Det gamle Testamente tales om at elske sin næste. Næsten står jeg allerede i et tæt fællesskab med – pga. historie, livsvilkår, religion, slægtskab. Som et eksempel var en samaritaner (fra regionen Samaria) ikke en 'næste'. De ti bud indeholder love og regler for hvordan jeg skal behandle min næste. I Moseloven tilspidses lovene om næsten i budet Du skal elske din næste som dig selv. (3. Mosebog).

I Det nye Testamente bliver begrebet næste i nogen grad frigjort af de begrænsninger vi finder i Det gamle Testamente. Jesus befaler os at elske vore fjender og historien om den barmhjertige samaritaner viser også at begrænsningerne fra Det gamle Testamente er sprængt. I Det nye Testamente bliver min næste enhver person som jeg i en bestemt situation får noget med at gøre. Ordet næste betegner dog aldrig i Det nye Testamente menneskeheden som sådan.

Vi har set hvordan Aristoteles bruger filia som en betegnelse for alle relationer mellem mennesker, hvor parterne på en eller anden måde er tiltrukket af hinanden. Som vi skal se lidt senere anvender Platon begrebet eros på stort set den samme måde. Begrebet filia hos Aristoteles har dog en bredere betydning. Hvis vi fra den græske tænkning vender os til Det nye Testamente vil vi se at det mest almindelige udtryk for kærlighed er det græske ord agape og verbet agapo. Agape oversættes oftest med kærlighed

eller næstekærlighed. I den nyere teologi har man lagt stor vægt på forskellen mellem agape og filia eller eros. Hos mange teologer er denne forskel blevet hele hovedsagen, og hensigten har været at vise at kærlighed i Det nye Testamente er noget radikalt anderledes end den græske eller 'menneskelige' kærlighed. Hensigten har været at vise at de to tilstande er fuldstændigt uforenelige og intet har til fælles.

Vi vil i det følgende undersøge om denne voldsomme modsætning har grund i virkeligheden og hvad den kan betyde for det kristne kærlighedsbegreb og den kristne menneskeforståelse.

Vi har i de følgende citater fra Det nye Testamente markeret der hvor teksterne bruger det samme begreb Filia og verbet filein som anvendes af Aristoteles:

Den som elsker [filein] far eller mor mere end mig, er mig ikke værd, og den som elsker søn eller datter mere end mig, er mig ikke værd.

(Mattæus 10, 37).

Lad os fra sidste afsnit rekapitulere hvad der ligger i ordene Filia og filein: Filia og verbet filein kan oversættes med kærlighed, venskab, hengivenhed. På græsk bruges Filia om alle relationer hvor de to parter føler en gensidig tiltrækning. Det vil sige at parterne holder af hinanden eller beundrer hinanden eller ønsker at være sammen. Parterne fascineres af hinanden og har følelser for hinanden.

I det citerede Jesus ord hos Mattæus kan vi altså se de følelser, som disciplen eller den kristne bør have for Jesus, er Filia, altså kærlige følelser som de også findes i relationer som far-datter eller mand-kvinde. At tro på Kristus indebærer altså at man elsker ham i en så at sige menneskelig betydning, som et menneske. Kærligheden til Kristus er netop ikke gjort åndelig eller overjordisk. Vi forholder os til Gud og Kristus med hele vores væsen, krop, sind, følelser.

Han som forrådte ham havde aftalt et tegn med dem og sagt: Det er ham som jeg kysser [filein]. Grib ham. Han gik straks hen til Jesus, hilste ham med et Rabbi og kyssede ham.

(Mattæus 26 48).

Det stærkt følelsesbetonede filein er her oversat med kysser. Stedet kunne altså også være oversat mere direkte med Det er ham som jeg elsker. Grib ham. Skriftstedet fortæller selvfølgelig også noget om det nære fysiske og følelsesmæssige forhold der var mellem Jesus og hans mænd.

Jesus sagde til dem: Sandelig, sandelig siger jeg jer: Sønnen kan slet intet gøre af sig selv, men kun det, han ser Faderen gøre. For hvad Faderen gør, det samme gør også Sønnen. For Faderen elsker [filein] Sønnen og viser ham alt hvad han selv gør, og han skal vise ham endnu større gerninger, så I skal undre jer.

(Johannes 5, 19).

Faderen elsker Sønnen – igen ikke med nogen overjordisk, 'åndelig' eller 'platonisk' kærlighed – men med en virkelig 'menneskelig' kærlighed. Faderen elsker sin søn som enhver far ville elske sin søn – med alle de følelser og al den kærlige omsorg det indebærer.

Der var en mand som lå syg, han hed Lazarus ... Søstrene sendte nu den besked til Jesus: Herre, den du elsker [filein], er syg. Da Jesus hørte det sagde han: Den sygdom er ikke til døden.

(Johannes 11, 1).

Det nye Testamente vidner om at Jesus levede i nære følelsesmæssige relationer til de mænd og kvinder som omgav ham. Jesus var et helt menneske som elskede, holdt af, savnede og nød samværet med de nærmeste.

Den dag skal I bede i mit navn, og jeg siger ikke til jer, at jeg vil bede til Faderen for jer, for Faderen selv elsker [filein] jer, fordi I elsker mig og tror at jeg er udgået fra Faderen.

(Johannes 16, 26).

Vi er – helt bogstaveligt - elsket af Gud – akkurat som den unge brud elskes af sin udkårne. Gud er i den forstand 'menneskelig'. Han nærer styrke og kærlige følelser for os. Han ønsker os det gode og han bekymrer sig for os. Han savner os. Han ønsker at være sammen med os. Han er vores bedste ven og vil gøre alt godt for os som det siges hos Aristoteles. Han er vores nære ven og vi er hans bedste venner.

Den første dag i ugen ... kom Maria Magdalene ud til graven, og hun så, at stenen var flyttet fra graven. Så løber hun hen til Simon Peter og til den anden discipel, ham som Jesus elskede [filein], og siger til dem: De har flyttet Herren fra graven, og vi ved ikke hvor de har lagt ham.

(Johannes 20, 1).

Vi må forestille os at Jesus har levet i et meget tæt og kærligt forhold til denne discipel. Ud fra sprogbrugen i Johannes evangeliet er der ingen grund til at underbetone dette forhold. De to parter har haft dybe følelser for hinanden – og ikke kun et ydre forhold hvor de havde samme holdninger eller interesser. Udtryk som disse viser os en Jesus med hud og hår – et helt menneske med drifter og følelser som os selv.

Da de havde spist, siger Jesus til Simon Peter: Simon, Johannes' søn: Elsker [filein] du mig mere end de andre? Han svarede: Ja, Herre, du ved at jeg har dig kær [filein]. Jesus sagde til ham: Vogt mine lam.

(Johannes 21, 15).

Det ansvar og de opgaver som overdrages Peter er ikke afhængig af hans begavelse, kvalifikationer eller dygtighed. Kun en ting spørges der efter – Elsker du mig mere end de andre? Relationerne i discipel kredsen og imellem Jesus og hans mænd og kvinder er følelsesmæssige forhold. Og den kærlighed som kræves er den menneskelige, jordiske kærlighed med tiltrækningen og fascinationen – ikke nogen særlig kristen, 'åndelig' eller guddommelig kærlighed.

Hilsen fra Paulus med egen hånd. Hvis nogen ikke elsker [filein] Herren, være han forbandet.

Korinterbrev 16, 22).

Hilsen fra alle her hos mig. Hils alle, som elsker [filein] os i troen. Nåden være med jer alle.

(Titusbrevet 3, 15).

Fred være med dig. Vennerne [filos] her hilser dig. Hils hver enkelt af vennerne.

(Johannes 3. brev 15).

Menigheden i den tidlige kirke bindes sammen af kærlighed og omsorg, savn og længsel. De første kristne elskede – tilsyneladende - hinanden som brødre og søstre og det var simpelt hen skillemærket mellem dem og verden. – I er ikke mine tjenere, som Jesus siger til sine mænd og disciple, I er mine venner.

Dette siger Amen, det troværdige og sanddru vidne, Guds skabnings ophav: *Jeg kender dine gerninger ... Alle dem jeg elsker [filein], revser og tugter jeg. Vær nidkær og omvend dig.*

(Johannes Åbenbaring 3, 15).

I gennem hele kirkens historie er kærligheden til Gud også blevet farvet af følelser og legemlige følelser. Som et eksempel kan vi citere filosofen Leibnitz som tog sig for at forsvare hele skaberværket imod tidens anklager. Leibnitz taler et sted om kærligheden til skaberguden:

Den der elsker søger jo sin tilfredsstillelse i den elskede genstand og dens handlingers lyksalighed og fuldkommenhed. Idem velle et idem nolle vera amicitia est.

(Leibnitz).

Den latinske sætning betyder at jeg og Gud vil det samme – og dog ikke det samme. Hos Leibnitz kan vi se at den kristnes forhold til guden er filia

(amicitia) og venskab – endda med tydelige erotiske eller sanselige undertoner.

Han sagde også til dem: Hvis en af jer har en ven [filos] og midt om natten går hen til ham og siger: Kære ven, lån mig tre brød, for en ven af mig er kommet rejsende, og jeg har ikke noget at byde ham og han så svarer derindefra: Spar mig for det besvær. Døren er allerede låst, og mine børn og jeg selv er gået i seng. Jeg kan ikke stå op og give dig noget – jeg siger jer: Selv om han ikke står op og giver ham noget for venskabs skyld, vil han dog på grund af hans påtrængenhed rejse sig og give ham, hvad han har brug for.

(Lukas 11, 5).

Jesus kender venskabet og forstår – på samme måde som vi så det hos Aristoteles – at det samfundsmæssige fællesskab (samfundet og staten) hviler på venskabet, filia, de nære relationer. Historien bliver her fortalt på en underlig bagvendt måde, for Jesus mener selvfølgelig at enhver ven ville stå op og hjælpe i situationen. På samme måde som vennen vil hjælpe, vil Gud hjælpe – han er vores bedste ven og han svigter ikke sine bedste venner.

Og jeg siger til jer, mine venner [filos]: Frygt ikke dem, der slår legemet ihjel og derefter ikke er i stand til at gøre mere.

(Lukas 12, 4).

Johannes svarede: Den der har bruden er brudgom. Men brudgommens ven [filos] som står og lytter efter ham, fyldes med glæde, når han hører brudgommen komme. Det er min glæde, og den er nu fuldkommen.

(Johannes 3, 27).

Citatet fra Johannes evangeliet er en nøje parallel til mange udtryk hos Aristoteles: I de nære relationer er det sådan at jeg glæder mig når det går godt for mine venner. Jeg glæder mig på vennens vegne fordi han eller hun er mit alter ego som Aristoteles siger. Skellet mellem de to personer er udvisket og glæden flyder sammen. Det som er godt for min ven er også godt for mig.

Ud fra de anførte citater kan vi altså se hvordan Filia spiller en helt afgørende rolle i Det nye Testamente og i den første menighed og kirke som vi finder i Det nye Testamente. Relationerne er definerede som følelsesmæssige relationer. Parterne elsker virkelig hinanden - som vi ellers i vore familier, parforhold og venskaber ville tale om at elske hinanden. Jesus lever i et stærkt emotionelt fællesskab som også har indbefattet de kærlige omfavnelser, kys og den kærlige omsorg for hinanden. Paulus har følt for menighederne og de for ham.

Agape eller næstekærligheden i Det nye Testamente defineres oftest ud fra nogle helt andre begreber. Vi kan tage udgangspunkt i den klassiske model for agape eller den kristne kærlighed i beretningen hos Lukas om den barmhjertige samaritaner:

En mand var på vej fra Jerusalem ned til Jeriko og faldt i hænderne på røvere. De trak tøjet af ham og slog ham, så gik de og lod ham ligge halvdød. Tilfældigvis kom en præst den samme vej. Han så manden, men gik forbi. Det samme gjorde en levit, som kom til stedet. Også han så ham og gik forbi. Men en samaritaner, der var på rejse, kom hen til ham, og han fik medynk med ham, da han så ham. Han gik hen og hældte olie og vin i hans sår og forbandt dem, løftede ham op på sit ridedyr og bragte ham til et herberg og sørgede for ham. Næste dag tog han to denarer frem, gav værten dem og sagde: Sørg for ham, og hvad mere du lægger ud, vil jeg betale dig, når jeg kommer tilbage.

Denne beretning er altid i kirkens historie blevet læst som en *model* for hvad kærlighed eller næstekærlighed er. Vi lægger først og fremmest mærke til at de to parter - samaritaneren og manden der faldt i hænderne på røverne - ikke kender noget til hinanden på forhånd, de har overhovedet ikke på forhånd nogen relation og da slet ikke nogen Filia eller kærlig relation. For samaritaneren er manden en totalt fremmed – oven i købet en person fra et andet folk og en anden religion end samaritaneren selv. Han er ikke engang folkefælle.

Udgangspunktet for denne historie er altså helt forskelligt fra tankegangen i Det gamle Testamente, hvor næsten er en man i forvejen har en relation til, og også helt forskelligt fra tankegangen hos Aristoteles.

Dernæst kan vi se at samaritaneren gør det som er nødvendigt, det som situationen kræver. Han slår ikke op i en lovebog for at se hvad han skal gøre. Han søger ikke at opfylde love eller regler. Han stiller fuldstændigt sin egen person og interesse til side. Han handler spontant, instinktivt og sikkert og gør det som er nødvendigt for manden. Han ledes ikke af særlige motiver eller tanker. Han er ikke stolt ved hans gode gerning. Han tænker ikke på nogen art belønning. Han tænker måske ikke engang særligt meget over hvad han gør. Den højre hånd ved måske ikke hvad den venstre gør. Han overfalder ikke manden med kærlige eller sørgelige følelser – for det har manden jo ikke brug for. Han handler konkret og usentimentalt og praktisk. Han gør det som ligger lige for – han behøver ikke spekulere på hvad han mon skal gøre. Han gør ikke det som han gør for Guds skyld eller med et øje til Gud i himlen – han gør det for den arme mands skyld. Han gør det uden at vente noget igen – ja han sørger nærmest for at han ikke kan få noget igen.

En slags parallel til denne historie finder vi i Mattæus' beretning om verdensdommen, hvor de på den højre side, som har gjort godt mod de ringeste brødre, ikke forstår dommen: Herre, når så vi dig sulten og gav dig mad? Kærligheden eller næstekærligheden udøves uden særlige tanker eller bagtanker. Den udføres fordi det er det som situationen kræver. Den kommer ikke af særlige tanker, motiver, følelser eller forbindelser. Den udøves ikke for at opnå noget. Og når kærligheden er udført bliver den glemt af udøveren.

Tanken om den kristne næstekærlighed udtrykkes også af den middelalderlige Mester *Eckhart*, hvilket måske nok kan overraske i betragtning af Eckharts mystik. De fleste ville nok have forventet en anden holdning end den som han giver udtryk for i det efterfølgende citat, men citatet viser også hvor klassisk, praktisk, udadvendt og jordbundet denne mystiker er. Eckhart kommenterer den kristne kærlighed – agape – på følgende måde i hans værk *Belæringens Bog* fra omkring 1320:

Kærlighedens sted er alene i viljen, jo mere vilje man har, des mere kærlighed. Men hvem der har mest, det ved den ene ikke om den anden, det

ligger skjult i sjælen. På den måde ligger kærlighedens væsen helt i viljen ... Men det andet, kærlighedens udslag og virkning, ser vi tydeligt som inderlighed, andagt og glæde. Men det er ikke det bedste, thi det kan komme af kød og blod, at man har sådanne følelser. Det kan skyldes himlens indskydelse, men det kan også være indgivet een gennem sanserne. ... Ja, og selv om vi antager, at det var ægte kærlighed [agape], så er den dog ikke i sig selv det bedste ved dem, thi ofte må man lade sådan frydefuldhed fare for en endnu bedre kærligheds skyld ... Hvis een var henrykket til den syvende himmel, men vidste et sygt menneske, der trængte til mad, så agter jeg det for langt bedre at lade henrykkelsen fare og tjene Gud i den syge i større kærlighed.

(Eckhart).

Næstekærligheden, agape og Filia repræsenterer altså to forskellige strømninger i Det nye Testamente. Men som vi så spiller den menneskelige kærlighed – Filia – en vigtig rolle i teksterne. Hvis vi skal vende tilbage til historien om den barmhjertige samaritaner skal vi også lægge mærke til at samaritaneren faktisk reagerer følelsesmæssigt ved synet af manden. Han føler en – naturlig – medfølelse og medynk. Samaritaneren er ikke nogen sjælløs maskine eller robot. Hvis vi skal prøve at leve os ind i historien ser vi at samaritaneren reagerer med følelser og gør det som et sundt og sandt menneske ville gøre når det konfronteres med nøden. Samaritaneren følger jo dog den naturlige impuls vi mennesker har. De to der går forbi gør snarere vold imod deres naturlige impuls. Med den viden og videnskab vi i dag råder over må vi sige at det som samaritaneren gør – faktisk er en naturlig impuls. Vi mennesker har faktisk en naturlig tilbøjelighed til at føle empati, medfølelse og til at springe til og hjælpe når vi kan og inden for de grænser vores personlighed har. Og vi springer til og hjælper uden egentligt at tænke over hvad vi gør. Den moderne psykologiske forskning har faktisk godtgjort dette menneskesyn. Vi synes at være skabt sådan.

Hvis vi skal tænke os samaritaneren som et helt menneske må vi altså alligevel vende tilbage til en slags Filia. Vi er som skabte af Gud i besiddelse af natur og impulser som er en del af Guds skabelsesorden. Det er naturligt for os at føle med vore medskabninger.

Næstekærligheden eller agape er blevet beskrevet som et forhold mellem to helt anonyme personer. Vi har i de tidligere citater fra Det nye Testamente set at det lige omvendt er de nære relationer som er fremtrædende i de første menigheder. I det hele taget spiller begreber som Broder eller Søster en dominerende rolle i teksterne. Den danske teolog Bent Noack kom i sin tid med denne kommentar til begrebet næste i Det nye Testamente:

I den ældste kristenhed er det ikke begrebet næste som gør kærlighedsbudet håndgribeligt, men begrebet broder. I Dødehavsrullerne siges det også at man skal 'elske hver sin broder som sig selv og styrke den elendige og den fattige og den fremmede og søge enhver sin broders vel'. I Det nye Testamente bruges ordet næste ganske vist et par gange, men næste er i disse sammenhænge først og fremmest - og undertiden udelukkende - den kristne broder, medlem af den samme menighed. Som det hedder i Galaterbrevet 6, 10: Gør godt mod alle, men især dem der har hjemme i den samme tro.

(Bent Noack).

Hele denne tanke om brødre, søstre og Filia udtrykkes på smukkeste vis af Paulus i hans 1. brev til Korinth:

Et legeme består heller ikke kun af een del, men af mange. Siger foden: Jeg er ikke hånd, altså hører jeg ikke til legemet, er den dog alligevel en del af legemet, og siger øret: Jeg er ikke øje, altså hører jeg ikke til legemet, er det dog ligefuldt en del af legemet. Var hele legemet øje, hvad blev der så af hørelsen? Og var det hele hørelse, hvad blev der så af lugtesansen? Gud har nu engang givet hver enkelt del dens plads på legemet, som han ville det. Hvis det hele kun var een legemsdel, hvad blev der så af legemet? Men nu er der mange lemmer, men eet legeme. Øjet kan ikke sige til hånden: Jeg har ikke brug for dig, eller hovedet til fødderne: Jeg har ikke brug for jer. Tværtimod de lemmer på legemet, som synes at være de svageste, netop de er nødvendige, og de lemmer, som vi synes er mindre ære værd, dem giver vi desto større ære, og de lemmer som vi undser os ved, klæder vi med desto større blufærdighed. De andre lemmer har ikke brug for det. Sådan som Gud har sammenføjet legemet, har han givet det, som mangler ære, desto større ære, for at der ikke skulle opstå splid i legemet, men lemmerne være enige og

have omsorg for hinanden. Lider en legemsdel, så lider også alle de andre. Bliver en legemsdel hædret, så glæder også alle de andre sig.

Kor 12, 14).

Den tyske teolog Bornkamm har sat spørgsmålstegn ved om den skarpe modsætning mellem kristen næstekærlighed og menneskelig kærlighed er sand og rigtig. Han taler om at mennesket bliver gjort til et spøgelse, hvis vi helt løsriver kærligheden fra det hele menneske – mennesket som krop, sind, drift og følelse. Nok er agape og eros (eller Filia) forskellige slags kærlighed, men Det nye Testamente fremstiller aldrig mennesket som ren ånd eller som et drifts- og følelsesløst væsen. Vi er netop virkelige, hele, jordiske mennesker – på godt og ondt. Som sådanne taler Gud til os. Og når Gud taler til os om kærligheden – taler han om noget vi kender til, noget der allerede findes i verden. Kærlighed er kærlighed, når det kommer til stykket. Kærlighed er noget som siger sig selv. Næstekærligheden er ikke en fordring om en verdensfjern, idealistisk, ulegemlig kærlighed. Gud binder mennesket til hvad det allerede er og hvad det allerede gør. siger Bornkamm:

Man forstår godt, at teologien atter og atter har betonet den radikale modsætning mellem eros og agape... Eros er den begærende, agape den skænkende kærlighed, den første søger sit eget, den anden næstens... Så ubestrideligt meget rigtigt der imidlertid kan og skal siges med denne antitese, så har den dog ført til ulykkelige og skæbnesvangre forvrængninger til begge sider. ... Man må nemlig i ramme alvor stille det spørgsmål: Er de elementære jordiske træk ophævet i selve begrebet agape? Herimod taler allerede det enkle faktum, at hverken det Gamle Testamente eller det nye testamente nogen sinde har været interesseret i en sådan begrebsmæssig adskillelse. Højest frimodigt bruges agapan om forældres naturlige kærlighed til deres børn og frem for alt om mandens kærlighed til kvinden. Begrebet agapan er også i Jesus-ordet i Mattæus kapitel 5 vers 46 det samme hvad enten han taler om kærlighed til fjenden eller kærlighed til vennen der også elsker os. Man kan også vanskeligt frakende den kærlighed Gud elsker

mennesket med dette moment af lidenskabeligt begær... Mandens begærende kærlighed til den troløse hustru er hos profeterne det bestandigt anvendte billede på Guds kærlighed. Vi må under ingen omstændigheder fratage den Guds kærlighed som Jesus forkynder disse elementære træk der er væsentlige for al kærlighed. Den ligner faderens kærlighed i lignelsen om den fortabte søn der har genvundet den elskede og savnede. Man kan ikke tale menneskeligt nok om denne kærlighed.... Hele det nye testaments befaling om kærlighed laver ikke noget spøgelse ud af mennesket men sådan som det virkeligt er kaldes det i lyset af den Guds kærlighed der er en virkelighed til en ny væren og en ny handlen.

Du skal elske din næste som dig selv. I denne betydning af ordet er kærligheden altid noget som 'siger sig selv'. Mennesket kan naturligvis kun henvises til det som det i forvejen godt ved. Aldrig kalder Jesu ord mennesket til at virkeliggøre dets ideale bestemmelse – men binder det til hvad det allerede er og hvad det allerede gør.

(Günther Bornkamm, 1956).

Kærlighed og kærlighed. Kærlighed er kærlighed.

Kære,

Kierkegaards centrale pointe er, at intet såkaldt fornuftigt menneske uden videre siger ja til Guds kærlighed. Ikke hvis dette menneske virkeligt forstår hvad det betyder og indebærer. Sødsuppeagtigt kan vi godt sige ja tak men så har vi ikke forstået sagen eller tilbudet. Forargelsen er uundgåelig. Tilbudet fra Gud provokerer os, Paulus er et vrøvlehoved (som det siges) og evangeliet er en dårskab. Guds kærlighed betyder at vi skal give os hen og at vi skal give slip på verdens visdom.

Dette svarer sådan set meget godt til hvad vi kender blandt mennesker. Et menneske kan tilbyde et andet menneske sin kærlighed (eller erklære sin

kærlighed til den anden) – og det kan – *sagtens* – blive afvist. Vi afviser hele tiden andre menneskers kærlighed, vi flygter væk fra dem.

Hvis en eller anden *tilfældig* kvinde tilbyder mig sin kærlighed, hvis hun siger at hun elsker mig og vil elske mig (måske for evigt) – vil jeg sandsynligvis *dels* opfatte hende som underlig *dels* afvise hendes tilbud (kærlighed). Det er Kierkegaards *Forargelse*, Anstødet, Standsningsen.

Hvorfor? Jeg synes personligt egentlig ikke, at det er helt indlysende hvorfor. Jeg har jo *brug* for kærlighed, jeg *vil* jo godt have kærligheden, *men* måske ikke fra hvem som helst? Jeg vil måske ikke regne hende for noget, og så vil jeg ikke have hendes kærlighed. Den er ikke noget værd. At hun bare tilbyder mig sin kærlighed betyder nok også at *hun* ikke rigtigt er noget værd. Hun er en taber. Jeg vil ikke have noget fra hende. Opfatter vi måske Gud som en taber? – hans kærlighed er bare for nem.

Men der ligger også *frygt* og *angst* i det. Jeg er bange for at tage imod hendes kærlighed, fordi jeg ved godt at så skal jeg åbne mig, give slip, give mig hen og det er jeg bange for. Det er klogere at sige nej så risikerer man ikke noget. Så opretholder jeg kontrollen. Så bliver jeg oppe i hovedet, i forstanden. Det er Kierkegaards *Forargelse* - igen.

Er kærlighed *ens* og det samme? Er kærlighed og Guds kærlighed det samme? Vi taler om kærlighed fra mor, far, familie, venner, partnere, mennesker generelt, dyr, Gud.

Evangeliet siger at *Gud elsker mig*. Jeg kan kun *forstå* sætningen (budskabet) hvis jeg *ved* hvad kærlighed er. Hvis jeg har *erfare*t og oplevet kærlighed i forvejen ved jeg hvad det er. Hvis jeg *aldrig* har oplevet kærlighed før i mit liv – forstår jeg ikke sætningen. *Hvordan skulle jeg dog kunne det?*

Altså er Guds kærlighed noget som vi mennesker kender i *forvejen* på *en* eller anden måde *mere* eller mindre. Den *kan* ikke være noget helt anderledes end det vi kalder kærlighed. I så fald ville sætningen være tom. Så lyder det: Gud vil give mig noget som han kalder kærlighed – men *ingen* ved hvad det er eller hvad det skulle indebære.

Nogle mennesker har oplevet *utroligt megen* kærlighed og de har *let* ved at forstå og modtage Guds kærlighed. De er opflasket med kærlighed og er åbne, tillidsfulde og – kærlige. Det er den slags mennesker vi alle sammen elsker og som vi elsker at være sammen med – og derfor får de også en masse kærlighed (som de jo også er i stand til at modtage.).

Nogle mennesker har *ikke* modtaget nogen kærlighed hverken fra mor eller far eller partnere eller andre. De er fulde af *mistillid*, har et ulykkeligt liv, er *vrede*, *hårde*, forstenede, *mistroiske*. (Vi *ved* jo fra psykologien at det er sådan her – det er jo *ikke* en grov påstand. Derfor sagde *Grundtvig* også: Menneske først, kristen så.). De forstår *ikke* snakken om Guds kærlighed, de tror ikke på den og de kan ikke modtage den. Denne slags mennesker bryder vi os ikke om, vi vil ikke være sammen med dem hvis vi kan undgå det, de får ingen kærlighed fra andre og de er i øvrigt heller ikke i stand til at modtage den.

Selvfølgelig er disse to typer idealtyper – men de viser to tydelige tendenser – de to eksempler er ægte nok.

Guds kærlighed *må* være noget jeg kan opleve eller erfare når jeg har fået den. Ellers er budskabet tomt. Ellers bliver det hele intellektuelt, teoretisk, teologi i værste betydning. Når Gud begynder at elske mig *må* jeg kunne *mærke* det lige som jeg kan mærke det når *hun* begynder at elske mig. Ellers er talen om at Gud elsker mig *pjat*. Hvilken *forskel* gør det for mig at Gud elsker mig?

Man kan altså ikke bare sige: Gud elsker dig – man *må* forklare hvad det konkret betyder i mit liv. Jo det betyder at jeg ikke skal straffes, at jeg ikke længere ligger i synden – men den slags siger ikke mig noget for jeg mener ikke at jeg er en synder eller burde straffes.

Der var *engang* en kvinde, som elskede *mig*:

Hun havde tydeligt nok mange *følelser* for mig. Hun *bekymrede* sig om hvordan jeg havde det. Hun ville *gøre* alt for at jeg havde det godt. Hun ville også *ofre* sig for mig. Hun *tænkte* på mig en stor del af tiden. Hun *længtes* efter mig, hun ville være *sammen* med mig. Hun *begærede* mig på alle mulige måder, hun ville have mig, og på den måde gjorde hun mig *glad*. Hun ville

røre ved mig. Hun var tydeligt nok selv meget lykkelig og *smilede* til mig. Hun *tilgav* mig alle mine fejl og synder (og de var mange). Hun *lukkede* mig ind i sine tanker, følelser og verden. Hun førte mig ind i hendes *familie*. Hun var *stolt* af mig. Hun beskyttede sig *ikke* imod mig. Hun *accepterede* mig som jeg var. Hun *gav* sig uforbeholdent *hen* til mig igen og igen.

Dette er et *eksempel*: Er det sådan Guds kærlighed er? Hvis ikke *hvad* så? Denne kvindes kærlighed *forvandlede* mig og gav mig utroligt meget.

Jamen så må Guds kærlighed da give mig endnu *mere*. Ja – og *hvad* er så det??

Kærlig hilsen,

Ole.

Kroppen og legemet.

Det indre menneske vender sig kun mod sanserne, for så vidt det [mennesket] er dem [sanserne] en fører og vejviser og bevarer dem fra at anvendes på dyrisk måde, som mange folk har for skik. De lever efter deres kødelige lyster, som de ufornuftige dyr og skulle snarere kaldes dyr end mennesker.

(Mester Eckhart).

Orfeus.

I løbet af nogle få hundrede år skete et så dramatisk skifte i den græske verdens opfattelse af menneskets liv, sjæl og krop, at det vanskeligt kan overvurderes. De såkaldte *orfikere* opstod som en religiøs, mystisk bevægelse omkring år 600 f. Kr. Da Platon skrev sine dialoger i 300-tallet var orfikerne eller orficismen slået voldsomt an, og Platon blev orfikernes fornemste

talerør. Gennem Platons enorme indflydelse kom hele den græske mentalitet ind i et nyt spor. Da den kristne kirke etablerede sig i det 1. århundrede efter Kristus, var platonismen, nyplatonismen og orficismen den almene luft, man indåndede. Derfor fik Orfeus' lære – især gennem *Paulus'* breve – en afgørende betydning for kirken og dens opfattelse af det *sjælelige*, *legemlige* og *åndelige*. Selv om også den oprindelige græske indstilling til det legemlige som noget skønt og dejligt levede videre, så blev det dog orfikernes store udfordring som kom til at præge den kristne kirke – og som vi stadig den dag i dag lever med.

I Platons dialog *Faidon* fra ca. 360 f. Kr. møder vi Sokrates samme dag, som han skal henrettes i Athen. Han får besøg af nogle venner, som prøver at overtale ham til at flygte fra fængslet – men Sokrates afviser, og Faidon bliver på den måde hans testamente.

En mand, der for alvor har levet for at søge sandheds erkendelse, bør frejdigt gå i døden og nære fuld fortrøstning til, når han er død, hinsides at opleve det bedste, som tænkes kan. Det må vel være således, at alle, som for alvor sysler med filosofi, ikke har nogen anden stræben end at dø og at få ende på dette liv ... så ville det være tåbeligt, når man hele sit liv har higer netop efter dette, så, når døden kommer, at søge at unddrage sig det, som ens higen og længsel har været rettet imod.

Hos orfikerne finder vi ordspillet *Soma – Sema*. *Soma* er legemet og kroppen og *Sema* betyder grav (fængsel). Sokrates ser frem til sin død som en opfyldelse af alt, han har søgt og længtes efter. Døden er der, hvor han *udfries* af legemets fængsel. Filosofien – i al fald den sande filosof – lever i en længsel efter døden. Han higer mod at dø. At blive fri for det legemlige er det bedste som tænkes kan.

Orfikerne var langt fra de første, der kunne tale om, at mennesket bestod af visse dele eller områder som sind, sjæl eller legeme. Anvendelsen af sådanne ord og begreber finder vi overalt. Det afgørende nye ved orfikerne var deres værdidom: Det er ikke bare sådan, at mennesket består af sjæl og legeme, men legemet er simpelt hen *det onde*, og kun sjælen er god. Det er denne værdidom, der fik så fatal betydning for hele den senere vestlige mentalitet, filosofi og kristendom.

Vi kan også sige, at med orfikerne blev hovedet og legemet fuldstændigt adskilt fra hinanden. Mennesket blev så at sige skåret over på halsen, og enhver forbindelse fra hovedet og nedefter og omvendt blev afbrudt.

Dialogen fortsætter med Sokrates' beskrivelser af døden: Døden er sjælens frigørelse fra legemet. Sjælen bliver adskilt fra legemet og eksisterer helt ved sig selv. - Bør vi tillægge de såkaldte lyster nogen betydning så som mad og drikke? spørger han. Og vennen Simmias giver ham ret: - Nej slet ikke. Eller elskovslysten? Nej, slet ikke. Eller al den anden pleje af legemet? Og Simmias spiller med: Nej, slet ikke. Den sande filosof vil ringeagte alt dette.

Kun fornuften kan give os nogen erkendelse af sandheden, det som virkeligt er til, som Sokrates siger. Vore legemlige *sanser* kan vi *aldrig* stole på. Vi hverken hører eller ser noget klart og sikkert. Så længe sjælen bor i legemets fængsel bliver den igen og igen ledt på vildspor af legemet og sanserne. Den smerte og lystfornemmelse, vi oplever i legemet, forstyrrer og vildleder os i erkendelsen af sandheden. Først når vi kommer ud af legemet, bliver vi helt os selv med Sokrates' udtryk. Men legemet er ikke blot en neutral faktor som svækker vores erkendelsesevne. Legemet og kroppen er det *onde* selv.

Thi så længe vi er i forbindelse med legemet, og vor sjæl er i dettes onde magt, kan vi aldrig fuldt ud nå det, hvorefter vi stræber, og dette mål er sandheden. Thi mangfoldige forstyrrelser forvolder legemet os ved den nødvendige omsorg for dets ernæring, og indtræffer dertil sygdomme, hindrer også de vor jagt efter det sande værende. Med elskov og begær, med frygt og falske forestillinger af alle slags og anden tåbelighed fylder legemet os, således at vi forhindres i, som man siger, nogen sinde at komme til for alvor at tænke. Også krige, uroligheder og kampe skyldes udelukkende legemet og dets drifter, thi det er tilegnelse af penge, der er årsag til alle krige, og til at skaffe os penge tvinges vi af legemet, fordi vi er slaver af de krav, det stiller.

Når vi er i legemet er det *umuligt* for os at nå til nogen sand erkendelse – og dertil endda umuligt for os at leve som gode mennesker på grund af kroppens lyst og begær. Dette er først muligt, når vi er døde, siger Sokrates. Først da vil nemlig sjælen være helt sig selv ... når vi således er blevet rene. Mens vi lever dette liv må vi - så godt som vi kan - undgå at virke sammen med legemet og søge ikke at lade os overvælde af dets natur. Først efter døden skal vi erkende

alt i renhed og klarhed. Thi den der ikke selv er ren, bliver det ikke forundt at komme i berøring med det rene.

Alle vore stemninger og følelser af hvad art de end er gør os urene, uvidende, svage og slette. I legemet tjener følelserne – vores længsel, kærlighed og omsorg - kun til at *forurene* forstanden og fornuften – følelserne har ingen positiv funktion i erkendelsen. Vi kan intet lære af vore følelser. Det er mine følelser, der gør, at jeg ikke kan blive mig selv, til den, jeg er. Når jeg lever i legemet, lever jeg i et hus med fremmede, farlige følelser, behov og drifter, som ikke dybest set er mine, og som truer mig.

I den senere nyplatonisme blev det udtrykt sådan at vi er faldet ned fra himlen, som lys-gnister fra det himmelske og nu spærret inde i legemerne.

Vores mål må nødvendigvis være som Sokrates udtrykker det:

så meget som muligt at frigøre sjælen fra legemet og vænne den til på alle måder at samle sig om sig selv og trække sig bort fra legemets indflydelse, leve sit eget liv, både her og i den følgende tilværelse, i så høj grad som det kan lade sig gøre, frigjort fra legemet som fra lænker.

Paulus.

Derfor prisgav Gud dem i deres hjertes begær, så at de vanærede deres legemer.

(Rom 1, 24).

Vi ved, at vort gamle menneske er blevet korsfæstet med ham, for at det legeme, som ligger under for synden, skulle tilintetgøres, så vi ikke mere er trælle for synden. Den, der er død, er jo frigjort fra synden.

(Rom 6, 6).

Lad derfor ikke synden herske i jeres dødelige legeme, så I adlyder dets lyster. Stil heller ikke jeres lemmer til rådighed for synden som redskaber for

uretfærdighed, men stil jer selv til rådighed for Gud som levende, der før var døde, så I bruger jeres lemmer for Gud.

(Rom 6, 12).

Når Paulus³ taler om at leve i *kødet* (det græske ord er *sarx*), mener han det at leve i den nuværende onde *verden*, uden håb og uden en nådig Gud, i fortabelsen. Ordet *sarx* betegner altså – normalt – ikke vores fysiske legeme, men en bestemt eksistensform eller fysisk-psykisk tilstand. At være eller leve i kødet betyder at leve uden Gud, i synden, i verden.

Men i citaterne ovenfor taler Paulus om *soma* eller *legemet*, det vil sige om vore konkrete, fysiske kroppe og legemer. Legemet er årsag til synden. At give sig hen til legemet og kroppen er for Paulus at give sig hen til synden. Vi genfinder altså tydeligt nok den *orfiske* tanke – dualismen – hos Paulus. Legemet ligger altid og uundgåeligt under for synden og skal tilintetgøres og dødes for, at vi kan befries.

Jeg finder altså den lov, at jeg skønt jeg vil gøre det gode kun evner det onde. For jeg glæder mig inderst inde over Guds lov. Men jeg ser en anden lov i mine lemmer, og den ligger i strid med loven i mit sind og holder mig som

³ Paulus' breve er de ældste tekster og kilder i Det nye Testamente idet brevene er skrevet omkring år 50 e. Kr. kun få år efter at Jesus levede. Paulus er jøde og født i Tarsos i Lilleasien. I følge brevene var Paulus oprindelig forfølger af de kristne, men ved et syn ved Damaskus blev han omvendt til kirkens tro. Paulus blev missionær for hedningerne som Peter blev det for jøderne og Paulus rejste derefter over store dele af Middelhavsområdet for at missionere og udbrede evangeliet. Han skildres som sådan i Apostlenes Gerninger. Han kom således til at virke i typisk græske kultur områder. I følge traditionen er Paulus blevet henrettet i Rom under kejser Nero sandsynligvis i år 64. Paulus har på længere sigt fået ry for at 'opfinde' kristendommen idet mange har ment at han delvist forvanskede det budskab som lå i evangelierne. Han er blevet kritiseret for kvindesyndet, syndet på magten i samfundet, læren om retfærdiggørelsen. Det er også sagt om ham, at han overhovedet ikke havde noget forhold til eller kendskab til den historiske Jesus. Han har fået meget stor betydning på folk som kirkefaderen Augustin, Luther og Grundtvig.

fange i syndens lov, som er i mine lemmer. Jeg elendige menneske. Hvem skal fri mig fra dette dødsens legeme?

(Rom 7, 21).

Hvis I lever i lydighed mod kødet, skal I dø, men hvis I ved Åndens hjælp dræber legemets gerninger, skal I leve.

(Rom 8, 13).

Jeg'et, ånden, sindet eller sjælen er en fremmed fugl i legemet. Jeg'et er hjælpeløst og magtesløst over for dette dødsens legeme. Kroppen og lemmerne følger nødvendigvis en helt anden lov, deres egen syndige lov. Paulus føler sig som en fange præcist som vi så tidligere hos Platon og i ordspillet Soma – Sema. Kroppen og alle vore følelser, lyster, behov skal besejres og dræbes.

Paulus oplever, hvordan hans jeg eller ånd er blevet spærret inde sammen med et uhyre, et monster, som får ham til at handle mod hans egen vilje. Han føler, at han ingen kraft har til at stå imod eller værgе sig. Der er en vilje, kraft, drift i hans lemmer, som er langt stærkere, end han selv er. Det begærlige, legemlige overmander ham hele tiden. Begæret efter anerkendelse, kærlighed, sex, mad, magt, succes, ting og ejendom ligger i vores biologiske medfødte natur, og dette begær sidder i vores hjerte og i alle vore lemmer. Jeg elendige menneske. Det er jo det, vi vil have og drømmer om. Det er jo det, som vi vil have og eje, for at vores liv kan lykkes. Ikke mærkeligt at vi lever i lydighed mod kødet – kroppen fortæller os hele tiden: Kun på denne måde, kun hvis du får det og det, kan du blive tilfreds og lykkelig. Og samfundet og kulturen, som omgiver os, fortæller os hele tiden det samme: Kun ved at leve i lydighed mod kødet – kun ved at lytte til kroppen – bliver vi glade og lykkelige og finder fred.

Det er ikke mærkeligt, at Paulus fortvivlet må udbryde: - Hvem skal fri mig fra dette dødsens legeme?

Så formaner jeg jer, brødre, ved Guds barmhjertighed til at bringe jeres legemer som et levende og helligt offer, der er Gud til behag – det skal være jeres åndelige gudstjeneste.

(Rom 12,1).

Alt er mig tilladt, men ikke alt gavner. Alt er mig tilladt, men jeg skal ikke lade noget få magt over mig. Maden er til maven, og maven til maden, og begge dele vil Gud lade forgå. Legemet er ikke til utugt, men er til for Herren, og Herren for legemet, og Gud oprejste Herren og vil oprejse os ved sin kraft. Ved I ikke at jeres legemer er Kristi lemmer? Skal jeg da gøre Kristi lemmer til en skøges lemmer? Aldeles ikke. Eller ved I ikke at den, der binder sig til en skøge, er eet legeme med hende? ... Hold jer fra utugt. Al anden synd som et menneske begår er uden for legemet, men den der lever utugtigt synder mod sit eget legeme. Eller ved I ikke at jeres legeme er et tempel for Helligånden, som er i jer, og som I har fra Gud? I tilhører ikke jer selv, for I blev købt dyrt. Ær derfor Gud med jeres legeme.

(Kor 6, 12).

Altid bærer vi den død, Jesus led, med i legemet, for at også Jesu liv kan komme til syne i vort legeme. ... for at også Jesu liv kan komme til syne i vores dødelige krop.

(1. Kor 4,10).

Paulus anlægger her en mere positiv opfattelse af kroppen og legemet. Legemet er Guds tempel, og vi skal behandle vores krop og legeme derefter. Han siger her, at det er muligt at leve på en anden måde med sit legeme. På denne måde giver Paulus os et ansvar for, hvordan vi behandler vore kroppe og legemer. Kroppen er vores nærmeste stykke natur, og vi har - som en del af skabelsesordenen - et ansvar for at værne om vores legeme. Vi skal passe på vore legemer, så at de kan bruges af Gud i hans plan.

Paulus skelner mellem to spørgsmål: om at indtage forskellig slags føde og om at have seksuel omgang med skøgere og prostituerede. At have sådan seksuel omgang – utugt eller *porneia* på græsk - influerer og ødelægger ikke bare mit eget legeme, men også menighedens kollektive legeme, Kristi

legeme. Det gør forskellig slags mad ikke. Det seksuelle forhold bevirker at Kristi lemmer gøres til skøge-lemmer, Kristi eget legeme bliver tilsvinet. Når een i menigheden har samleje med en prostitueret, får den prostituerede magt over ham – hun misbruger ham, og han skal stå til rådighed for hende - og han kan ikke længere være del af Kristi legeme, af kirken. Homoseksuelle og seksuelt 'frigjorte' kan heller ikke arve Guds rige (6,9). De homoseksuelle har tilsvinet deres krop og lemmer imod naturen og Guds lov. Deres seksuelle lyst stammer fra Satan, og deres krop og lemmer tilhører Satan og kan ikke finde plads i Kristi legeme, kirken, Guds menighed.

Paulus beskriver forholdet mellem den troende og Kristus med begreber, som anvendes om den seksuelle forening mellem en mand og en kvinde (samlejet). (6,17). Derfor er det seksuelle forhold til den prostituerede (*porne*) en helt utilladelig, utilgivelig synd. Med denne handling sætter synderen sig selv uden for menighedens fællesskab, Kristi legeme.

Sætningen: I tilhører ikke jer selv, for I blev købt dyrt betyder antageligt, at Gud har købt korinterne og betalt for dem – på samme måde som korinterne kunne købe en prostitueret og betale for hende. Den, man har betalt for, er ens ejendom. Korinterne er allerede blevet købt, og de ejer ikke længere sig selv.

I Korinth havde mange en *libertinistisk* moralsk (eller amoralsk) holdning: Den kristne er fri af loven og kan derfor uden skam kaste sig ud i alle udsvævelser, hor og umoral inklusive alle seksuelle eksperimenter. *Porneia* (sex, hor og utugt) er tilladt på grund af den kristnes *exousia* (magt, ret, frihed) – det vil sige den kristne har fået *frihed* til alle ting, fordi han er *løskøbt* af loven. Det er denne libertinisme og – ifølge Paulus - misforståelse af evangeliet, som Paulus bekæmper.

Slagordet: Alt er mig tilladt stammer muligvis fra Paulus selv, fra hans tidligere forkyndelse af evangeliet i Korinth. Desværre – set fra hans synspunkt – er dette slagord blevet fordrejet og misbrugt af de frihedselskende, livslystne korintere. Korinternes græske kulturelle baggrund og livsforståelse har muligvis også været helt anderledes end Paulus' jødiske, lidt seksual-forskrækkede, gammeljomfruagtige livsindstilling. Korinterne har muligvis slet ikke – ikke hvis vi skal støtte os til det almene indtryk, vi

har af hele den græske verden - forbundet det seksuelle med den skam og skyld (og angst), som vi finder hos Paulus.

Hvad angår det I skrev, så er det bedst for en mand ikke at røre en kvinde. Men for at undgå utugt [porneia, hor] skal enhver mand have sin hustru, og enhver kvinde sin mand. En mand skal give sin hustru, hvad han skylder hende, og en hustru lige så sin mand. En hustru råder ikke over sit legeme, men det gør hendes mand. Ligeså råder heller ikke en mand over sit legeme, men det gør hans hustru. I må ikke unddrage jer hinanden ... for at Satan ikke skal friste jer, fordi I ikke kan være afholdende.

(Kor. 7, 1).

For Paulus findes der *intet* godt eller positivt i menneskets seksualitet. Det er bedst at leve uden enhver seksualitet og være afholdende, fordi al seksualitet dybest set er en synd. I følge Paulus - ungkarlen fra Tarsos - er det livsvarige cølibat *altid* at foretrække. I seksualiteten er Satan altid på spil på een eller anden måde. Men desværre er menneskenes natur så tilpas svag, at Paulus ofte må anbefale et kompromis. Stadigvæk er det interessant, at han ikke kan se nogen kærlighed, ømhed, omsorg i det seksuelle forhold. Det seksuelle forhold fremstilles som en kontrakt og lov. Manden og kvinden har ikke lov at unddrage sig. I forholdet indgås en kontrakt, således at jeg råder over den anden og den anden over mig. Der er ikke *nogen* antydning i teksten af, at dette forhold har at gøre med virkelig kærlighed.

Paulus levede med den stærke tro, at Kristus snart ville komme tilbage til denne verden, og at alle forventningerne om de sidste tider meget snart ville opfyldes. Derfor mener han heller ikke, at nogen skal indgå i seksuelle forhold eller forpligtelser. Tiden er ikke til det. Tiden skal vi bruge til at forberede os på de sidste tider.

Paulus siger, at det er – på græsk – *kalon* at leve i cølibatet, uden nogen seksuelle forhold. Paulus siger ikke, at cølibatet er et krav eller en lov. Han siger heller ikke (slet ikke direkte), at det er en synd at leve i et seksuelt forhold. Udtrykket *kalon* betyder at denne tilstand er god og prægtig, den bedste, den skønneste, den fineste, den mest storslåede, den, som bør foretrækkes.

Udtrykket: *skal enhver mand have sin hustru, og enhver kvinde sin mand* betyder, at de to parter skal holde sig til hinanden og ikke have seksuelle relationer til andre. Udtrykket betyder selvsagt ikke, at alle mænd skal have en hustru – idet Paulus jo netop anbefaler cølibatet som det ypperste.

Paulus er ikke helt afvisende over for ægtefæller, som afholder sig fra det seksuelle i en periode og helliger sig bønner, men han forholder sig meget skeptisk til, om en sådan abstinens kan fungere i praksis. Satan ligger altid på lur, og menneskenes selvkontrol er svag.

Men den, der er gift, tænker på verden, hvordan han kan være sin hustru til behag, og er splittet. Og en ugift kvinde eller ung pige tænker på Herren, på at være hellig både i legeme og ånd, men den der er gift tænker på verden, hvordan hun kan være sin mand til behag.

(Kor 7,33).

Ej heller her er der hos Paulus nogen forståelse for betydningen af de nære relationer mellem manden og kvinden. Den tilstand, som han eller hun lever i – at de tænker på at være den anden til behag og gøre godt for den anden – er for Paulus det samme som at *glemme* Herren og det åndelige. Paulus kan ikke forestille sig, at et menneske kan leve i parforholdet og samtidig i troen på og i et sandt fællesskab med Herren. Det seksuelle samliv vanhelliger – dybest set - legemet. Det seksuelle distraherer vores sind og leder os bort fra bønner. Vi bekymrer os ikke længere om Gud, men kun om den seksuelle partner.

Argumentet: Uden det seksuelle ville der ikke blive født børn og nye mennesker – gælder *ikke* for Paulus. Dommen er kommet nær, og en helt ny verdensorden vil snart blive virkelighed. I denne nye orden skal der ikke fødes nye mennesker, og der skal ikke findes nogen slags seksualitet. Mænd og kvinder har ikke ifølge Paulus seksuelle relationer i Guds rige.

Ved I ikke at de der er med i et løb på stadion, alle løber, men kun een får sejrprisen?

... Enhver idrætsmand er afholdende i alt ... Jeg er hård ved min krop og tvinger den til at lystre, for at jeg ... ikke selv skal blive forkastet.

(1.Kor 9,24).

Det, som skal dukke op i kirkens historie mange gange, formuleres her af Paulus. Den kristne skal være *hård* ved sin krop og tvinge den til at lystre. Kroppen skal tvinges og underkastes forstanden. Kroppen skal tæmmes som et vildt dyr eller et uartig barn. Kroppen er aldrig god nok eller værdifuld, som den er. Den er det urene og laverestående, som skal undertvinges.

Sætningen Enhver idrætsmand er afholdende i alt viser også at legemets lyster skal betvinges og kontrolleres. Kroppens lyst er en fristelse, som idrætsmanden aldrig må glemme. Hvis ikke idrætsmanden får den fulde magt over kroppens lyster – mad, dovenskab, fornøjelser, nydelser, sex – kan han ikke vinde prisen. Kroppens lyst ses som en fælde, en fare. Den strengeste selvkontrol og selvundertrykkelse er nødvendig. Vi finder stadig væk i dag disse forestillinger hos nogle moderne sportsfolk.

Så er vi da altid ved godt mod, og vi er det, selv om vi ved, at vi ikke kan være hjemme hos Herren, så længe vi har hjemme i legemet.

(1. Kor 5, 6)

Mennesket er - så længe vi må leve i legemet - ikke kommet hjem, vi flakker hvileløse og hjemløse omkring. Vi lever i en fremmed og fjendtlig krop, og vi lider under det. Vi kan se, at Paulus udtrykker den samme tanke, som vi tidligere fandt hos Platon i Faidon.

Et legeme består heller ikke kun af een del, men af mange. Siger foden: Jeg er ikke hånd, altså hører jeg ikke til legemet, er den dog alligevel en del af legemet, og siger øret: Jeg er ikke øje, altså hører jeg ikke til legemet, er det dog ligefuldt en del af legemet. Var hele legemet øje, hvad blev der så af hørelsen? Og var det hele hørelse, hvad blev der så af lugtesansen? Gud har nu engang givet hver enkelt del dens plads på legemet, som han ville det. Hvis det hele kun var een legemsdel, hvad blev der så af legemet? Men nu er der mange lemmer, men eet legeme. Øjet kan ikke sige til hånden: Jeg har ikke brug for dig, eller hovedet til fødderne: Jeg har ikke brug for jer. Tværtimod de lemmer på legemet, som synes at være de svageste, netop de er nødvendige, og de lemmer, som vi synes er mindre ære værd, dem giver vi desto større ære, og de lemmer som vi undser os ved, klæder vi med desto større blufærdighed. De andre lemmer har ikke brug for det. Sådan som Gud

har sammenføjet legemet, har han givet det, som mangler ære, desto større ære, for at der ikke skulle opstå splid i legemet, men lemmerne være enige og have omsorg for hinanden. Lider een legemsdel, så lider også alle de andre. Bliver een legemsdel hædret, så glæder også alle de andre sig.

(Kor 12, 14).

I dette berømte afsnit taler Paulus om menigheden, om menigheden som eet legeme, som Kristi legeme. I denne forstand er afsnittet en analogi. Billedsproget om øjet og øret og lemmerne skal forstås som en *model* for, hvordan menigheden skal og bør være - og som en *beskrivelse* af, hvad menigheden allerede er. Alle lemmerne er selvstændige og har en værdi i sig selv. Samtidigt er de alle afhængige af hinanden, og ingen kan undværes. Dette afsnit hos Paulus er også ment som en allegori, idet Paulus direkte kommenterer stridigheder og opfattelser, som han vidste forekom i Korinth.

Men afsnittet kan måske også opfattes på den måde at Paulus rent faktisk siger noget om det menneskelige legeme. Nogle ting i sprogbrugen kunne tolkes på den måde. Hvis man vælger denne sidste fortolkning indeholder Paulus-teksten en *positiv* opfattelse af kroppen og legemet. Hans ord og udtryk kan tolkes som en slags skabelsteologi: Se hvilket vidunder som kroppen og legemet trods alt er. Hvordan alle dele fjører sig ind i hinanden og virker til det heles bedste.

Men denne tolkning er måske ikke den rette eller primære. Det, som Paulus her tænker på, er menigheden som et samlet legeme. Dette afsnit ændrer altså ikke ved det almene indtryk af Paulus som orfiker eller platoniker, når det drejer sig om kroppen, sjælen og legemet.

Udtrykket: *de lemmer, som vi undser os ved, klæder vi med desto større blufærdighed* henviser til menneskets kønsorganer. Paulus refererer måske også til beretningen i 1. Mosebog. Argumentet går ud på, at alle vore lemmer er nødvendige og ligeværdige. Vi viser derfor vore kønsorganer en særlig opmærksomhed – selv om vi undser os ved dem – det vil sige: selv om vi skammer os over dem. Når Paulus direkte skammer sig over sine kønsorganer, viser det, hvor langt han er fra den oprindelige, før-orfiske

græske livs- og menneskeopfattelse. Skammen over kønsorganerne gik siden over i den kristne kirke og har fulgt kirken lige siden til den dag i dag.

Den bibelske tanke.

Det gamle Testamente indeholder ikke nogen abstrakt teori om, hvad mennesket er, om dets sjæl eller legeme. Men Det gamle Testamente opfatter mennesket som det *hele* menneske og altid mennesket i konkrete situationer og relationer. Den orfiske tanke – at mennesket består af to *dele* i krig med hinanden – findes slet ikke. Det gamle Testamente taler *intet* steds om et menneske med en udødelig sjæl og et forgængeligt legeme. Ordet *sjæl* i Det gamle Testamente skal aldrig opfattes i en orfisk betydning: Sjæl kan betyde blod eller liv eller selvet. Mennesket er en *udelelig* enhed i livet og i døden. I skabelsesberetningen i 1. Mosebog *bliver* mennesket en levende sjæl – det *får* ikke nogen udødelig sjæl. Den mand, som lever, er en *levende* sjæl – en død mand er en *død* sjæl.

Da formede Gud Herren mennesket af jord og blæste livsånde i hans næsebor, så mennesket blev et levende væsen.

(1. Mos 2, 7).

Mennesket består ikke af en sjæl og et legeme. Mennesket *er* eet samlet, levende væsen, som kun er levende, fordi Gud har indblæst liv og ånde i manden. Uden denne Guds livsånde ville mennesket kun være ler og jord – det ville ikke eje nogen udødelig sjæl. Mennesket er skabt i Guds billede – og det betyder, at det *hele* menneske er skabt i Guds billede - altså *også* vores krop og lemmer. At mennesket er skabt i Guds billede løfter altså mennesket op til en hædersplads i skabningen.

Det gamle Testamente har en realistisk, optimistisk og pessimistisk opfattelse af mennesket og legemet. Mennesket er skabt af Gud, sådan som det nu er – med krop og liv og sind. Det gamle Testamente kender ikke nogen forskrækkelse over mennesket som krop, biologi og fysik. Også det seksuelle

opfattes på en naturlig, djærv og ligefrem måde. Det seksuelle er ikke vævet ind i et spind af skyld, skam og synd. De legemlige funktioner er en del af naturen og skabelsen og bliver aldrig gjort problematiske. Vores liv i kroppen stammer fra Gud.

Hvor er du smuk, hvor er du yndig,

du elskede, du vellystens datter.

Din skikkelse er rank som en palme,

dine bryster er som klaser.

Jeg siger: Jeg vil klatre op i palmen,

jeg vil gribe fat i dens grene.

Dine bryster skal være

som vinstokkens klaser,

din ånde som duften af æbler,

din gane som den dejligste vin,

der flyder rigeligt til mig,

og drypper ned over læber og tænder.

(Højsangen 7, 7).

I Det nye Testamente lever menneske- og kropsoptfattelsen fra Det gamle Testamente videre. Kroppen og livet er skabt af Gud, og er derfor fundamentalt det *gode* liv. Mennesket er godt, fordi det er gudsskabt – på trods af faldet i Adam. Der er heller ikke generelt nogen orfisk dualisme i Det nye Testamente – bortset fra de Paulus steder vi allerede har anført.

I *gnosticismen* i og uden for kirken finder vi derimod den orfiske tanke. Gnostikerne gjorde kroppen og legemet til det lavere og hævdede, at sjælen stammede fra det højere. Kroppen er menneskets fængsel, lænker eller en fælde, som kroppen er faldet ned i. Gnostikerne afviste endog, at legemerne

var skabt af Gud. Kroppene og legemeerne var kun af det onde og kunne derfor umuligt have nogen forbindelse med Gud.

En sund sjæl i et sundt legeme.

På trods af orificismen og dens indflydelse i Antikkens Grækenland – levede den gamle græske verden og dens dyder videre. Den græske verden *elskede* det menneskelige legeme og - i modsætning til den senere europæiske kultur – grækerne elskede *mandens* krop. Vi finder denne dybe fascination i Fidias' billedkunst og i de klassiske græske tekster. Også hos Platon finder vi denne fascination og tilbedelse af det menneskelige især mandlige legeme. Seksualiteten fremstilles i al sin glans og uden nogen skam eller undseelse. Overalt rejstes billedstøtter af mandens rejste lem. Keramik og vægmalerier fyldtes med fremstillinger af samleje- og seksuelle scener. Grækerne kendte ingen fordømmelse af nogen kropslige funktioner hverken den offentlige afføring eller prostitutionen. Grækerne dyrkede kropslige udfoldelser, brydekampe, hurtigløb, kast og spring med største fornøjelse og i bar figur. I det gamle Grækenland finder vi ordet En sund sjæl i et sundt legeme. Grækerne vidste, at mennesket lige så meget er krop som ånd. Grækerne elskede naturen, naturvidenskaben, de filosofiske diskussioner – og lediggangen. Arbejdet og specielt det fysiske arbejde var overladt den stigende klasse af trælle og slaver. Grækernes dyder – som kom til at støde sammen med den voksende kristne kirkes – var stolthed, ærlighed, tapperhed, gavmildhed, mådehold, veltalenhed, trofasthed, storsindethed. Grækerne levede med en 'realistisk' opfattelse af livet og døden. Døden var ikke noget at glæde sig til – men hver mands skæbne. Der var ikke udsigt til nogen glæde hinsides døden, i dødsriget, i Hades. Hver mand har fået tildelt sit rette mål eller *meros*, og det må vi leve med. Grækeren glædede sig ved livet og nød det i fulde drag – så længe det varede. Mennesket er underkastet skæbnen eller guderne, men også guderne var meget menneskelige og havde mange svagheder. Nok er vi mennesker svage, men vi er dog i besiddelse af fornuften og forstanden og er ikke fortabte eller hjælpeløse. Enhver mand har ret til at hævde sig i den demokratiske forsamling – men han må også vise

respekt for dem, der er stærkere end han. Fjenden er nok fjende, og det er stor dyd at slå så mange fjender ihjel som muligt – men der vises også stor respekt for og anerkendelse af den tapre og modige fjende og modstander. En religiøs fanatisme eller overhovedet nogen særlig stærk religiøsitet opstod sandsynligvis aldrig. Grækerne forstod at give sig hen, beruse sig og slå sig løs. Det billede – rigtig nok fra den græske overklasse – som vi i dag sidder inde med, viser et folk med livsvilje, livsglæde, livsmod og taknemmelighed for det gode liv.

Descartes

Den orfiske dualisme kom til at løbe linen ud hos den kendte franske filosof *Descartes*, som skrev i 1600-tallet. Descartes er på mange måder en af foregangsmændene for den moderne videnskab, naturvidenskab og filosofi.

I hans tanke er hele den levende, biologiske natur kun *død* materie. Dyrene er ikke levende væsner, men blot robotter eller maskiner – en art refleksmaskiner. Dyrene kan *ikke* føler hverken smerte eller glæde. Vi kan derfor uden skam skære i dyrene, for de kan ikke mærke noget.

Også det menneskelige legeme er i virkeligheden død materie, stof, en ting eller en uting. Legemet har ikke i sig selv noget liv. Den legemlige død er derfor en ligegyldig begivenhed. Kroppen er en *maskine* – som sjælen på en eller anden måde er i stand til at dirigere. Netop på Descartes' tid opstod de første robotter og regnemaskiner, og de gjorde et stærkt indtryk på filosoffen. Descartes havde – som bekendt – store problemer med overhovedet at forklare, hvordan sjæl og legeme kunne kommunikere. Han havde også alvorlige problemer med at forklare, *hvor* sjælen var eller sad – for den måtte jo sidde eet eller andet sted, som et objekt i legemet, ellers var den jo slet ikke til. Hvordan kan sjælen overhovedet få legemet til at bevæge sig? Hans sindrige og fantasifulde forklaringer viser, hvor langt Descartes gik i sin *dualisme*. Hos ham er den orfiske tanke drevet ud i sin yderste konsekvens.

Vores moderne lægevidenskab har dog mange tråde tilbage til Descartes. Lægevidenskaben har ofte været tilbøjelig til netop at opfatte kroppen og legemet som en maskine, hvor lemmer og dele blot kunne udskiftes – som om kroppen var kommet på autoværksted. Lægevidenskabens anvendelse af

piller og kemikalier bygger til dels på den samme maskinelle opfattelse af kroppen.

Psykoterapien og kroppen

... det Legeme, som forbinder os med Verden, og gennem hvilket den gør alle sine behagelige Indtryk paa os.

(Grundtvig).

Meget psykologisk og psykoterapeutisk arbejde i løbet af de sidste 100 år har handlet om vores forhold til kroppen.⁴ Vi kan kort sammenfatte resultaterne – som alle stort set er enige om – på denne måde:

Det moderne menneske lever med en spaltning mellem ego'et og kroppen. Det må derfor ofte påtage sig en rolle eller en facade for overhovedet at skaffe sig en identitet. Man kan sige, at vi alle – eller flertallet – lider af denne *skizoide* forstyrrelse. Det moderne menneske taber ofte følelsen af at være sig selv, fordi det ikke kan identificere sig med kroppen og legemet. Kun hvis jeg kan identificere mig med min egen krop – på godt og ondt – altså også acceptere min egen krop som den nu engang er, kan jeg leve et virkeligt liv. Jeg føler kun, at jeg er mig selv, når jeg har denne kontakt med kroppen. For at vide hvem man er, må man være klar over, hvad man føler, og vore følelser kommer fra kroppen. Uden denne åbenhed og accept bliver jeg spaltet i en ulegemlig ånd og en sjælløs krop. Uden denne kontakt forkrøbles vores liv, og vi sidder tilbage – med Alexander Lowens udtryk – med sammenbidte tænder, tomme øjne, lammede og stivnede - og med et overfladisk og usundt åndedræt. Vi kan ikke mærke hvordan vi egentligt har det. Vigtigheden af kroppen ses af, at et menneske udelukkende oplever

⁴ Dette afsnit bygger på forfattere som Alexander Lowen, Ken Dychtwald, Erich Fromm og Wilhelm Reich.

verden, den virkelige verden, gennem sin krop. Vores krop kolliderer med verden, som påvirker vore sanser. Jo mere kroppen er i live, jo mere levende og aktivt opfatter vi virkeligheden og reagerer på den. Jo mere kroppen dødes, jo mere farveløst, udvisket og trist opfattes verden. Jo stærkere vi føler, jo mere er kroppen levende. Når vi ikke føler noget, er kroppen død. Når vi er døde, vender vi os indad til en uvirkelig verden og erstatter følelsen og sansningen med tanker og fantasier. *Forestillingerne* skal opveje realitetstabet. Vi skaber en *illusion* af liv med en overdreven hjerne-aktivitet. Men hvis vi kunne se vores krop udefra, ville vi se, at kroppen er død.

Det er kroppen der smelter i kærlighed, stivner i frygt, skælver i vrede og rækker ud efter varme og kontakt. Adskilt fra kroppen er disse ord blevet poetiske forestillinger. Oplevet gennem kroppen besidder de en virkelighed, der giver livet mening... Mange eksperimenter har vist at virkelighedsoplevelsen går tabt når denne gensidighed mellem krop og omverden reduceres stærkt. ... Når et menneske mister forbindelsen med kroppen, forsvinder virkeligheden.

(Alexander Lowen, 1967).

Hvis vi ser os selv som kroppe og legemer er vi af samme art og skabelse som dyrene. Vi søger den samme lyst, den samme tilfredsstillelse af vore behov.

Hvis vi ser på menneskets genetiske arv eller DNA er 90 % af vores arvemateriale identisk med grisens.

Samtidigt er vores jeg i besiddelse af forstand og fornuft, og vi er både kreative, tænkende og sociale væsner. Hos det *sunde* menneske samarbejder kroppen og jeg'et. Hos en forstyrret eller skizoid person dominerer tankerne og jeg'et, og kroppens værdier ignoreres. Her er ikke længere noget samarbejde, kun konflikt og krig. Jeg'et søger totalt at dominere, fornægte eller helt at løsrive sig fra kroppen. Jeg'et bliver *angst* for kroppens irrationalitet.

For det sunde ego er seksualitet et udtryk for kærlighed. Det neurotiske ego ser den som et middel til erobring eller selv-forherligelse. For det skizoide ego udgør seksualiteten en mulighed for at opnå den fysiske nærhed og varme, der er en betingelse for at overleve. For det skizofrene ego, som helt har løsrevet sig fra kroppen, har kønsakten overhovedet ingen mening.

(Alexander Lowen, 1967).

Skabelsesteologien.

Den orfiske dualisme og dens virkninger for den kristne kirke og den europæiske kultur er blevet kritiseret af *skabelsesteologien*. Kirken er blevet kritiseret for at have fortrængt naturen og hele den kropslige side af tilværelsen, af skabelsen. Kirken har helt fortabt sig i de såkaldt åndelige. *Naturen* er blevet frakendt værdi.

Hos naturfolkene finder vi en helt anden naturopfattelse. Hos dem er naturen i en vis forstand åndelig eller guddommelig. I den kirkelige tradition og i vores kultur er naturen blevet *tom*.

Der er intet guddommeligt i verden - det er alt sammen samlet hos Gud, som netop er *uden* for verden. Følgen er, at naturen, kroppen, legemeerne, det biologiske liv bliver tomt og ligegyldigt.

Denne tanke er også blevet bestyrket af en bestemt tolkning af den bibelske beretning i Moseloven om, at vi skal herske over verden og alt det skabte.

Den faktiske kulturelle og samfundsmæssige udvikling i Europa er naturligvis en pervertering af de bibelske opfattelser – men stadig væk er det sandt, at kirken og kristendommen har været *medvirkende* i denne proces. Den danske teolog Ole Jensen beskriver det således:

Hadet til verden, foragten for det skabte kom ikke fra den oprindelige jødiske kultur, men snarere fra den græske. I den tidlige kirke mødte den oprindelige jødisk-kristne tænkning forestillingen om at den skabte verden er et ondt sted,

som det gælder om at flygte fra. Dermed opstod de asketiske bevægelser, og munkevæsen, seksual-fjendtlighed, selvplageri og foragt for det daglige, jordbundne liv.

Den kristne bliver en pilgrim, som blot sidder og venter passivt i verdens store ventesaal - for at kunne rejse videre til det evige liv.

Vi har gjort verden, kroppen og det biologiske liv til et middel, til noget, som står til vores disposition. Den er *ikke* noget *godt* i sig selv.

Grundtvig⁵

Vi finder hos Grundtvig en meget mere positiv opfattelse af kroppen og legemet end i den klassiske, rationalistiske, orfisk inspirerede kristendom. Grundtvig havde på mange måder et lyst sind, der var åbent for naturens og det fysiske, biologiske livs dejlighed, ynde og skønhed.

I en prædiken over det dystre tema verdens forgængelighed og forfængelighed siger han:

Ja, Kristne, saa sige vi med Rette, og skønt vi evig burde takke Herren og prise Hans underlige Gerninger, om Han end bød os at sige vort Legeme evigt Farvel, overlade det til Død og Forkrænkelse, naar kun vor Sjæl maatte hvile i Guds Haand, hvor ingen Pine rører, og hvor selv Drømmene er salige

⁵ Nikolaj Frederik Severin Grundtvig blev født den 8. september 1783 og døde som en gammel mand den 2. september 1872. Grundtvig var præst ved adskillige kirker, historiker, politiker hvor han var med til at gennemføre den fri forfatning i 1849, pædagog, filolog og især digter til en række meget kendte salmer. Grundtvig skrev i alt omkring 1500 salmer. Grundtvig kæmpede hele sit liv for en fornyelse dels af det danske folk dels af den danske kirke. Hans fædrene miljø var konservativt, luthersk og pietistisk. Grundtvig blev selv ophav til den såkaldte grundtvigianisme som fra og med 1830-erne kæmpede for kirkens frihed og den folkelige vækkelse. Han tog afstand fra at bevægelsen skulle opkaldes efter hans navn og den gik da også under navnet Den kirkelige Anskuelse. Han var hele sit liv optaget af den romantiske digtning og af den nordiske mytologi. Han var en skarp kritiker af samtidens rationalistiske kristendom. I 1825 nåede han frem til sin såkaldte mageløse opdagelse: Det sande levende ord er ikke hele skriften eller Det nye Testamente, men trosbekendelsen og ordene ved dåb og nadver, Herrens bord og bad. Disse ord går direkte tilbage til Jesus og er kirkens levende tradition. Det nye Testamente som helhed er døde ord og bogstaver. På den måde kom han i konflikt med samtidens opfattelse af det lutherske skriftsyn. Luther mente at kirken hvilede på skriften – Det nye Testamente, men forholdet mellem Luther og Grundtvig er omstridt. Grundtvigs opdagelse – en slags 'katolsk' teori - var at kirken så at sige var primær og før skriften med sine levende ord der var uafhængige af skriften. Grundtvig blev ophavsmanden til en ny lav-kirkelig sakramental vækkelse – inden for kirkens rammer. Han var gift tre gange – med Lise, med Marie og med Asta. Han blev faktisk gammel nok til at vi har bevaret adskillige fotografier af ham. Grundtvig led ofte af psykisk ustabilitet og var manio-depressiv. I hans maniske perioder var han i stand til at producere enorme mængder af materiale. Hele sit voksne liv kæmpede han med en vedvarende frygt og angst for døden, som også har sat sine spor i hans værker.

og sande, saa er det derfor dog lige vist, at Legemet er ej et Klædebon, som Sjælen uden Suk kan aflægge, ej et Paulun, ved hvis Nedtagelse Indbyggeren kan smile, naar han ikke tror og føler, at det er kun, som naar vi i Aftenstunden afklædes og indslumre i Guds Vingers Skygge med det søde Haab at vaagne styrkede og glade, ja, at Sjælen kun forlader Legemet, som Fuglen Skoven i den mørke, kolde Løvfaldstid, for efter Vinterdvalen at finde den i Løvspring forherliget med genfødt og fornyet Dejlighed.

(Grundtvig).

Vi kan se en langt mere positiv vurdering af kroppen og legemet end hos folk som Descartes eller Leibnitz. Grundtvig leger med den tanke, at vi evigt skal miste vores krop – og han når frem til, at også det ville være godt, hvis sjælen kunne leve videre hos Gud. Men det er tydeligt, at Grundtvig ikke tiltales af denne tanke. Vores krop og legeme er ikke noget fremmed, som vi bare kan aflægge. Mit legeme er en del af mig, og mennesket er ikke kun sjæl for Grundtvig. Hvis vi skulle sige evigt farvel til vores legeme og lemmer, ville det ikke ske uden mange suk – som han siger. Vi er virkelige, levende, *hele* mennesker, og Grundtvig har et klart blik for de mange glæder og velsignelser, som kroppen bringer os.

... det Legeme, som forbinder os med Verden, og gennem hvilket den gør alle sine behagelige Indtryk paa os.

(Grundtvig).

Men hvem haver Hjerte, som ikke føler, at uden Legeme er for Mennesket baade Aand og Kærlighed, baade Lys og Liv kun i det højeste smilende, profetiske Drømme, der, for at være sande, maa bebude en Morgenrøde, da vi vaagne skal føle det levende Indtryk af, hvad der billedlig svævede for os?

(Grundtvig).

Liv, ånd, kærlighed, fællesskab kræver ikke bare en sjæl, men lige så meget et legeme. Vi har set den samme tanke i Det nye Testamente, når der tales om kærligheden. Et rent sjæleligt eller såkaldt åndeligt liv er kun et *skyggeliv* i drøm eller billeder – ikke noget sandt menneskeligt liv. Vi er *hele* mennesker. Hele mennesker har følelser, og følelserne kommer fra kroppen og legemet.

Børn og barndom.

Når to mennesker – en mand og en kvinde – er sammen, kan de 'få børn ud af det'. En og anden vil sige, at det også er meningen. Nogle mennesker vil sikkert hævde, at det er den eneste, acceptable mening og det eneste acceptable formål med sex. Sådanne moralistiske, abstrakte meninger trives i den brogede verden, vi lever i. De er ikke specielt kristne, og de er ikke med til at fremme livsglæden.

Sex er - ligesom brød og vin - en af Guds gode gaver til os. Sex er et af de steder i livet, hvor tilliden, livsglæden og kærligheden viser sig med al sin kraft og styrke. Sex er ikke en teknisk metode til at producere afkom - en fremgangsmåde, som desværre er nødvendig. Vi tror måske, at et barn kommer fra en sædcelle og et æg. Men børn kommer - som man siger i østen - ud af 'det rene ingenting', ud af det tomme eller åbne rum. Dette *rum* er *kærligheden* eller Gud selv, for kærligheden er et åbent rum.

Alle ting er skabt ud af ingen ting. Derfor er deres sande ophav også ingen ting.

(Eckhart)

Alle børn kommer fra Gud. Måske er de hans største gaver. Selv om nogle mennesker ikke får børn. Men børnene tilhører ikke deres far eller mor eller bedstemor eller papfar. De er ikke *vores* børn. De er ikke vores ejendom. Børn er ikke ting, men ånd. Vi har dem til låns for en vis tid. De tilhører Gud. Og på en vis måde er de vores fælles børn, som man siger i primitive kulturer, hvor 'opdragelsen' er et fælles ansvar for alle. Børnene er måske det største under og mirakel i Guds skabelsesorden. De er hans uforståelige, rige

nådegave. Noget, som i virkeligheden går langt over vores menneskelige forstand. Noget, som vi aldrig vil kunne begribe – uanset al teori og moderne videnskab.

Vi kan ikke selv fremkalde eller skabe vores børn. Vi kan ikke beslutte at få et barn - og så gennemføre det nødvendige. Vi kan beslutte at erhverve os et nyt hus eller en ny bil og søge at gøre det nødvendige. Der har vi i al fald en vis grundlæggende kontrol, fordi der er tale om ting og genstande i den materielle verden. Men børn er uden for vores magt eller kontrol. Børn er ikke ting, men *ånd*. Vi får dem givet som nåde og gave. Alle gode gaver kommer 'ovenfra', og det gælder netop vore børn: De kommer 'ovenfra'. At forstå det giver et helt andet perspektiv på livet og virkeligheden. Jeg anskaffer mig ikke børn som statussymbol eller trøst eller for at få et evigt liv eller en udødelighed for mine gener. Det evige liv har jeg allerede fået lovet og givet i dåben. Det skal og kan jeg slet ikke anskaffe mig.

Børn er nåde og gave og viser os, hvem vi i virkeligheden er, hvilket stof, som vi er gjort af, og hvor vi hører hjemme. Børn viser os, hvad der er *virkeligt*, og hvad der er skin og illusion. Vi ved ikke, hvor de kommer fra, og vi ved ikke, hvor de går hen. Men vi tror og håber, at de er i Guds hånd - og ikke i vores.

Børn fødes ikke med et sort, nedarvet synde-mærke i panden, som skal renses ved dåben i kirken. Ej heller er børn rene, godartede eller uskyldige i psykologisk forstand. De er bare, hvad og som de er - på godt og ondt. Vi skal ikke forfalde til at være naive eller sentimentale. Det er *ikke* meningen med talen om børnene i Det nye Testamente.

Men i kirkens symboler og sprog – i dåben - udtrykker den levende Gud, at dette barn allerede *er* frelst, at det *har* fået Guds ånd, og at det *allerede* er et lem på Kristi krop og derfor allerede tilhører Guds riges adel og arvinger. Det *er* allerede indpodet på Hans store vinstok. Dåben er ikke nogen magisk renselse, men det sted, hvor Gud viser sin kærlighed over for det barn, vi bærer frem. Over det barn kan vi høre Guds ord – hvis vi hører efter. *Også* det barn, som aldrig bliver døbt, vil have Guds evige kærlighed og omsorg. Fordi Gud er kærlighed. Men dåben har altid i kirkens historie været et vigtigt kraftsymbol på Guds plan og vilje med os. Den kristne tro er ikke en

'privatsag'. Kirken kan ikke klare sig uden traditioner og ritualer – og vi er ikke alene i vore grublerier. Vi er en del af en historie og en *tradition*. Vi er 'lemmer' og del af en levende kæde.

Børnene og Det nye Testamente.

I Det nye Testamente finder vi grundlæggende to slags udsagn om børn og barndom: Hos *Paulus* finder vi den opfattelse af barnet, at det er noget ikke-fuldendt, endnu ikke udviklet eller færdigt. Paulus bruger udtryk som barn og barndom i en negativ betydning.

Paulus taler i 1. korinterbrev i kapitel 13 om kærligheden, om nutiden og om den tid som skal komme:

Når det fuldkomne kommer, skal det stykkevisse forgå. Da jeg var barn, talte jeg som et barn, forstod jeg som et barn, tænkte jeg som et barn. Men da jeg blev voksen, aflagde jeg det barnlige. Endnu ser vi i et spejl, i en gåde, men da skal vi se ansigt til ansigt.

Barndommen er en ufuldendt tilstand, barnet er et væsen som endnu ikke er blevet et rigtigt menneske. Paulus sammenligner de to relationer barnet over for den voksne og nutiden over for det kommende Guds rige. Han vil sikkert også mene, at barnet ser alting – verden – som i en gåde eller forvrænget.

I *evangelierne* finder vi en overraskende fremhævelse af børn – og kvinder. Denne tendens har også været et særsyn i det samfund, som Jesus levede i. Datiden levede med Paulus' opfattelse som en selvfølge. Men Jesus' holdning har øjensynligt været anderledes. Han helbreder således børn i en række tilfælde og vi har bevaret adskillige ord fra Jesus, som bruger børn og barndom i en positiv betydning.

Jeg priser dig fader, himlens og jordens Herre, fordi du har skjult dette [disse ting] for vise og forstandige og åbenbaret det for umyndige [spædbørn]. Ja, fader, for således var det din vilje.

(Mattæus 11,25).

I Lukas-evangeliet 10,21 findes en nøje parallel til ordet hos Mattæus. Som det kan ses er *dette* eller disse ting ret ubestemt hos Mattæus, men han mener sikkert alle de grundlæggende forhold i Jesu budskab. Sætningen går altså meget langt i sin kritik af de voksne, de som tror sig kloge og forstandige. Mattæus siger at de små babyer og spædbørn har forstået sagen, men de forstandige og voksne tager fejl.

Mattæus har helt sikkert tænkt på et kendt ord fra profeten Esajas i Det gamle Testamente da han satte teksten sammen:

Dette folk dyrker mig med munden

og ærer mig med læberne

og deres gudsfrygt

er tillærte menneskebud.

Derfor vil jeg stadig behandle dette folk

på underlig og sælsom måde,

de vises visdom skal ødelægges,

de kloges klogskab tilintetgøres.

(Esajas 29,13).

Pointen er altså at den voksne kan bruge sin visdom (*sophia*, fornuft) og forstand – og det gør han også. Barnet har ingen fornuft eller forstand.

Fornuften og forstanden – misbrugt som den oftest bliver – bevirker at mennesket ikke kan modtage evangeliet.

Hvorfor er det således fat? Mattæus (og Esajas) giver to forskellige bud: Det er sådan fat *dels* fordi Gud har grebet ind og bestemt at det skal være således *dels* fordi det ligger i sagens natur: Den voksnes forstandighed og fornuft, skepsis eller såkaldte realisme spærrer simpelthen på grund af sin natur for troen, tilliden og modtagelsen. At være voksen er at være døv og blind.

Tanken dukker også op i Paulus' 1. brev til Korinth:

For vel er ordet om korset en dårskab for dem, der fortæbes, men for os, der frelses, er det Guds kraft – der står jo skrevet:

*De vises visdom vil jeg ødelægge,
de kloges klogskab vil jeg tilintetgøre.
(1.Kor 1,18).*

Det som verden – og vi selv – kalder klogskab og fornuft er illusion, uvirkeligt og skadeligt. Vi har ingen nytte eller gavn af vore kloge tanker. Når vi som voksne fornuftsvæsner hører evangeliet, hører vi det godt nok som dårskab, tåbeligheder, naiv overtro, børne-eventyr. Da Paulus prædikede evangeliet i Grækenland blev der rystet på hovedet og trukket på smilebåndet. Akkurat som vi – moderne mennesker – gør det den dag i dag. Evangeliet er – set fra forstandens synspunkt – simpelt hen pinligt. Vi krummer tæer. Ingen kommer ind i Guds rige uden at give slip på forstanden og fornuften og de kloge tanker. Ingen kan tro uden at forlade sin såkaldte realistiske, voksne, modne, fornuftige opfattelse af virkeligheden og verden. Ingen kommer ind i Guds rige uden at give slip på sine såkaldte erfaringer. Vores forstand vil altid stå i modsætning til og gå imod tilliden, troen, hengivelsen.

Hos de små børn er der ikke så mange forhindringer for de har endnu ikke lært så meget. Vi andre – voksne – må tømme og udtømme os selv for tanker og billeder – som Mester *Eckhart* ville sige. Hvis ikke karet er

helt tomt, kan det ikke fyldes med noget nyt indhold. Hvis vi ikke glemmer fortiden og alle vore bekymringer kan Gud ikke komme til.

Gud gør vismanden til en tåbe og den tåbelige prædiken om evangeliet til den højeste visdom. Den viden om og forståelse af Gud vi har viser sig at være helt fejlagtig og langt ude i skoven. Vi har taget helt fejl i vore intelligente overvejelser. Alle vore begavede teorier om os selv, livet og verden viser sig at være barnagtige illusioner og selvbedrag. Det viser sig at idioten eller den tossede på mange måder har været tættere på sandheden end vi har været. At omvende sig er at give slip på dette selvbedrag og dermed at give slip på lidelsen.

Så bar de nogle små børn til Jesus, for at han skulle lægge hænderne på dem og bede. Disciplene truede ad dem, men Jesus sagde: Lad de små børn være. I må ikke hindre dem i at komme til mig, for Himmeriget er deres. Og han lagde hænderne på dem og gik derfra.

(Mattæus 19,13).

Mest overraskende i teksten er det at disciplene reagerer så voldsomt på situationen: De truer ad dem i den danske oversættelse. Det oprindelige græske udtryk betyder en meget følelsesladet afstandtagen, tanke om straf og voldsom fordømmelse. Nogle kommentarer til Det nye Testamente har forklaret dette med at forældrene til disse børn har tænkt i magiske baner – at den fysiske kontakt med Jesus kunne have en magisk virkning – og at Jesu mænd har ville tage afstand fra denne folkelige tankegang. En sådan magisk tankegang eksisterede i det gamle Israel – og har eksisteret i alle kulturer – også i den senere europæiske kultur.

En anden forklaring er, at disciplene faktisk var vrede over at børn og spædbarn nærmede sig Jesus fordi et sådant møde efter deres opfattelse krævede voksne mennesker, der kunne forstå evangeliet, omvende sig og bekende. Efter denne forklaring ville disciplene altså helt have afvist en eventuel barne-dåb.

Jesus-ordet er siden i kirken blevet brugt til at belyse (og argumentere for) den barne-dåb, som i løbet af oldkirken sejrede i kirken. I urkirken praktiseredes voksen-dåb. Voksne mennesker blev omvendt og overbevist om evangeliets sandhed og de blev derefter døbt – med en ned-dykkelse af hele legemet. Denne dåb i kirken går selvfølgelig historisk tilbage til Johannes' – Døberens – dåb. Jesus blev selv døbt ved en sådan dåb af Johannes.

I historien tales - som det ses - slet ikke om nogen dåb, men blot om at Jesus accepterer og tager imod – og velsigner – de små børn. Alligevel er der enighed om at dette Jesus ord i al fald kan belyse dåben og barnedåben. Tankegangen i denne historie passer i al fald godt sammen med den senere kirkelige barnedåb – vil de fleste mene.

Da de [ypperstepræsterne og de skriftkloge] så børnene på tempelpladsen som råbte: Hosianna. Davids søn. blev de vrede, og de spurgte ham: Hører du ikke, hvad de siger? Men Jesus svarede dem: Jo, har I aldrig læst: Af børns og spædes mund har du beredt dig lovsang? Og han forlod dem og gik uden for byen [Jerusalem] til Betania og overnattede der.

(Mattæus 21,15).

Også her ligger der en reference til Det gamle Testamente nemlig salme 8 i Salmernes bog. Børn og spædbørn opfylder profetien fra skriften. Tanken svarer fuldstændigt til den tidligere citerede tankegang i Mattæus kapitel 11: Børn og småbørn sættes op som modsætning til de kloge, voksne og forstandige skriftkloge og ypperstepræster. Det som de kloge og forstandige ikke har forstået, har de små børn forstået for længst.

Han kaldte et lille barn hen til sig, stillede det midt iblandt dem, og sagde: Sandelig siger jeg jer: Hvis I ikke vender om og bliver som børn, kommer I slet ikke ind i Himmeriget.

(Mattæus 18,2).

Den tekstmæssige sammenhæng er, at disciplene diskuterer hvem der vil blive den største i Guds rige. Jesus reagerer så på den viste måde. Afgørende for Jesus er her også at barnet ikke tænker på eller bekymrer sig om hvem der skal være den største. Dette Jesus-ord er meget tydeligt i budskabet: Vi som voksne har og lider under alvorlige begrænsninger og svagheder. Vi har lært mange af verdens klogskaber da vi blev voksne. Vi skal aflære megen verdens såkaldte visdom og klogskab hvis vi skal gøre os håb om at komme ind i Guds rige. Barnet har endnu ikke lært al denne 'visdom' og bliver derfor model for det sunde og sande menneske. Barnet har endnu ikke lært den voksnes skemaer, normer, forventninger, regler.

Vi kan konkludere, at det i al fald er et gennemgående tankemønster i Det nye Testamente at der sker afgørende forandringer af os som mennesker, når vi vokser op fra børn til voksne, ansvarlige samfundsborgere. Uanset hvad så lærer de fleste af os den samme lektie:

Man skal yde, førend man kan nyde. Der er ikke nok til alle, så man skal passe på. Man kan ikke rigtig stole på nogen, når det kommer til stykket. Alle må passe på sig selv først og fremmest. Livet er uretfærdigt, de gode bliver ofte straffet og de onde belønnet. Man skal være hård og streng ved sig selv og tugte sig selv. Man skal være stærk og ikke vise sin svaghed eller sine følelser. Forhold mellem mennesker handler om magt og ikke om kærlighed. Vi er alle alene og ensomme, når det kommer til stykket. Man må bide smerten i sig, for det bliver aldrig nogen sinde bedre. Der er intet nyt under solen. Den, der kommer først til mølle, får først malet. Alle mennesker er, når det kommer til stykket, egoister også, når de gør noget for andre, for de venter noget igen. Livet er hårdt. Man ligger som man har redt. Fanden tager den sidste. Hvis de opdager hvordan jeg er i virkeligheden, vil de gå fra mig. Jeg er ikke god nok. Hvis jeg ikke spiser pænt, kan far og mor ikke lide mig. Der er ingen som kan lide en taber. Man må ikke vise, at man har brug for hjælp.

Som vi kan se af eksemplerne ligger mange af vore voksne skemaer og regler i folkevisdommen, i ordsprogene, i den borgerlige moral.

Over for al denne 'visdom' hævder Det nye Testamente at barnet bør være vores model, idet barnet endnu ikke har lært al denne klogskab. At møde evangeliet betyder altså, at vi må af-lære det, vi fik lært da vi voksede op. Alt det vi lærte af mor og far, skolelærere, kammerater, verden og medierne.

Vi kan her til sidst citere Grundtvig som i en prædiken over verdens forfængelighed – altså i en lidt anden sammenhæng - blandt andet sagde følgende om verdens visdom:

... thi med megen Visdom følger megen Græmmelse, og hvo som forøger sin Kundskab, forøger sin Kval.

(Grundtvig).

Arbejde og tjeneste

Det sociale fællesskab/Samfundet

Eksempel: Et samfund med et stigende misbrug (om Tolv Trins Fællesskaberne)

Gudstjenesten

Hver en søndag døden gyser.

Og med et kom der fra himlen en lyd som af et kraftigt vindstød, og den fyldte hele huset, hvor de sad. Og tunger som af ild viste sig for dem, fordelte sig og satte sig på hver enkelt af dem. Da blev de alle fyldt af Helligånden, og de begyndte at tale på andre tungemål, alt efter hvad Ånden indgav dem at sige.

(Acta 2).

Vi kommer måske i kirken om søndagen. Vi kommer i kirken til gudstjenesten for at møde det, som er helt *anderledes*, for at møde *Gud*. I kirken og i gudstjenesten kan vi blive befriede for verden, vor angst, vore bekymringer, vor vrede over skæbnen, vort lille ego. Ved at møde det, som er helt *anderledes* – nåden, kærligheden, befrielsen, ånden – kan vi komme ud af den forviklethed og ud af de lænker, vi befinder os i. Ellers kan vi ikke komme fri. Ellers er vi fortabt i vores hjælpeløse bundethed til det ydre, materielle, jordiske og de negative følelser.

Lover Herren. han er nær,

når vi sjunge, når vi bede;

samles i hans navn vi her,

er han midt blandt os tilstede.

(Ingemann 366)

I gudstjenesten handler Gud selv. Han er til stede i nadveren, i dåben, i handlingerne, i rummet. Vi forstår det ikke med vores forstand. Forstanden er blind og døv. Men vi *erfarer* det, når vi deltager.

Vores forstand giver os et sløret, forvrænget indtryk af livet, og forstanden gør os bekymrede, urolige, angste og afvisende. Netop dette ligger til grund for dette lille citat, hvor Grundtvig beder om hjælp til hans hjælpeløse forstand:

Gud og glæde rime sammen,

skygger kun er verdens gammen.

Klar vort blik og styrk vort mod.

(Grundtvig 381)

Vi kommer i kirken for at glemme og *aflære* alt det, som vi med vores forstand har lært ude i verden. Alt det som vi har lært af vore forældre, lærere, medier, bøger, aviser. Al denne sure verdens visdom og surdej som er udtryk for mistro og angst aflærer vi i kirken, hvor vi møder det som er helt anderledes - evangeliet og Guds betingelsesløse kærlighed. Ude i verden har vi lært: Der er ikke nok til alle og man skal passe på. I kirken hører vi: Der er nok til alle og vi *kan* leve i åbenhed, kærlighed og tillid til livet.

I kirken viser Gud sig og giver os sin hellige ånd:

I skal få kraft, når Helligånden kommer over jer.

(Acta 1)

Denne ånd er noget andet end vores egen åndelighed. Den sande ånd kommer til os *udefra*. Den kommer som et kraftigt vindstød der vælter os om kuld og sætter os fri af vore bekymringer, begrænsninger, dumme tanker og spekulationer. Kirkens rum fyldes af ånden og vi modtager den hver især. Vi bliver forandrede eller forvandlede. Vor bevidsthed forandres. Vi lærer et nyt sprog, et himmelsk sprog som ikke er vores eget. Vi lærer Guds sprog og Guds ord. Vi bliver besat - i en positiv betydning. Gud viser sig som den *levende* ild. Han går ind i os og forvandler vore tanker og følelser. Han brænder sig fast. I gudstjenesten skal enhver som giver slip på sig selv og kalder på Gud modtage denne nye ånd og blive en del af et nyt menneskeligt og åndeligt fællesskab, hvor vi skal sidde til bords med Abraham, Isak og Jakob som Grundtvig sagde. Kun på denne måde kan vi befries fra lidelsen og smerten og uroen og angsten i verden. Kun ved at få dette nye åndelige liv – det evige liv - kan vi komme fri af verden.

Vor sjæl er døv og stum

for evangelium

...

Guds ord til sjæl og krop

det siger selv: "Luk op."

(Grundtvig 376)

Vi kommer i kirken for at få en ny kraft, som vi ellers aldrig kunne erhverve os i verden udenfor - uanset hvilke anstrengelser vi gjorde os. Vi får en ny kraft til at virke og tjene i verden, leve i åbenhed, ærlighed, kærlighed. I kirken bliver ånden og kraften og energien udgydt og hældt ud over os når vi påkalder Herrens navn. Fordi vi har fået givet ånden, kan Gud udvirke undere og mirakler gennem os. Ånden gør alle ting mulige. Gud kan skabe et hvilket som helst mirakel gennem mig. Der findes inden grænser nogen steder. Alt er muligt.

Lykkes og trives,

styrkes, oplives

skal dine små,

vokse i kræfter,

stige derefter,

højeloft nå.

(Grundtvig 378)

Vi kommer i kirken for at blive løftet op på samme måde som Kristus blev løftet op. Det som Gud gjorde med Kristus, vil han også gøre med os.

Vi kommer i kirken for at erfare denne glæde og befrielse:

Derfor glædede mit hjerte sig, og min tunge jublede,

ja, mit legeme skal bo i håb.

Du vil mætte mig med glæde for dit ansigt.

(Acta 2)

og jublende og oprigtige af hjertet priste de Gud og havde hele folkets yndest.

(Acta 2)

så tindre end må det matte blik,

de blegnede kinder gløde.

(Grundtvig 367)

Vi kommer i kirken for at høre de samme ord som Peter sagde til den lamme mand ved Den skønne Port: Se på os. Stå op og gå. Vi kommer i kirken for at komme til kræfter som den lamme mand. Vi kommer der fordi vi ved at vi kan få vor førlighed tilbage.

Vi kommer i kirken for at vore døde sjæle skal genoprettes og kaldes tilbage til livet som Gud kaldte Kristus tilbage påskemorgen.

Når vi kommer til kirkens rum kan vi atter komme til at ånde frit som Peter siger i Acta 3. Her bliver alt det genoprettet som er gået skævt og galt. Her kan vi give slip på vore bekymringer, vor frygt og angst. Her kan vi atter trække vejret og ånde lettet op. Der er en anden luft i kirkens rum.

Vi kommer i kirken for at blive velsignede af Gud, modtage hans kraft, held, lykke og glæde. I kirken står himlen vidt åben.

I kirken befries jeg fra mit lille negative indskrænkede ego. I urmenigheden herskede et ejendoms fællesskab som et symbol på dette. Hvis en mand ejede en mark solgte han den og gav pengene og al sin ejendom til fællesskabet.

Han gav slip på sit eget, sit ego, sin indskrænkethed. I kirken kan vi komme fri af vores lille jeg og blive vores virkelige selv og identitet. Vi bliver grene på det store træ. Vi bliver indpodet på vinstokken. Vi bliver lemmer. Vi holder op med at leve i angst, egocentriskhed og mistillid fordi vi bliver mødt med et: Du er allerede frelst og reddet. Du er elsket som du er. Du skal ikke præstere, du skal ikke sikre dig. Der er allerede blevet sørget for dig. Du er allerede kommet i de levendes land, i paradiset. Det er allerede kommet. Frygt ikke.

I kirken forkynder alle begivenheder evangeliet - ikke kun præstens prædiken. Musikken, sangen, liturgien, bønner, dåben, nadveren, lysene, figurer og billeder forkynder evangeliet hver især og til sammen. Vi modtager evangeliet på tværs af vores forstand. Vi oplever og hører, men vi griber ikke evangeliet med vore kloge tanker eller intellekt. Forstanden forstår det ikke. Forstanden er logisk - og nåden og kærligheden er ikke spor logisk. Vi sættes netop fri af vore forudfattede skemaer, meninger, forventninger om hvad der er sandt og om hvad der kan findes. Evangeliet ryster rundt på os og vores lille 'fornuftige' ego. Nogen gange er det nødvendigt at vi skal chokeres og slås omkuld. Sådan kan vi også fortolke det følgende Grundtvig citat – for vi er jo selv dødens drot og mørkets rige hvis vi lever uden det åndelige og hvis vi lever indviklede i vores lille ego:

Hver en søndag døden gyser,

mørket skælver under jord,

for med glans da Kristus lyser,

kæmpe-røst har livets ord;

sejersalig de bekrige

dødens drot og mørkets rige.

(Grundtvig 372).

I en anden salme siges dette endnu tydeligere – nogle gange er evangeliet et sværd som må skære sig ind gennem alle vore livsfjendske vrangforestillinger for at vi kan komme frelst igennem til det gode liv:

*Tak, at du lod hjertet såre
ved det skarpe ordets sværd.
(Boye 395).*

Vi lærer et nyt sprog og vi lærer at lytte til hvad ånden indgiver os at sige. Vi gribes om hjertet og vi bevæges – i den mest bogstavelige forstand. Vi griber budskabet om nåden eller det åndelige og den anden verden med vores egentlige, dybeste væsen. Vi bliver igen os selv således som det var meningen oprindeligt. Vi griber evangeliet med hele vores person og væsen. Vi forstår det med maven eller hjertet eller kroppen som det også kan ses i dette citat af Grundtvig:

*Ja, lad så virke dit bad og dit bord
med de indviede tunger,
at det kan høres, din Ånd og dit ord
er det, som taler og sjunger.
Lad os det føle og smage.
(Grundtvig 368)*

Evangeliet udtrykkes rigtig nok i ord og begreber og i bøger. Men evangeliet er ikke identisk med de sorte bogstaver. Det findes inden i bogstaverne og inden i det ydre. Evangeliet findes inden i præstens bevægelser når hun drejer sig mod menigheden eller gør korsets tegn i velsignelsen. Evangeliet findes inden i de levende lys og inden i motetten af Johann Sebastian Bach. På

denne måde hører vi evangeliet ikke med det ydre, men med det indre øre, med det indre øje.

*Herre Jesus, kom at røre
mig ved din den gode Ånd
...
tag mit hjerte i din hånd,
...
rør mit hjertes dybe grund.
(Kingo 384)*

Evangeliet gribes med hjertet eller troen eller ved, at vi har tillid til det vi ser, oplever og hører. Den finger der peger på månen, er ikke månen. Han der har grebet meningen, glemmer ordene. Det som sker i gudstjenesten kræver ingen akademisk uddannelse eller skarp intellektuel formåen. Sandheden om livet og om os selv når vi ikke til gennem diskussioner eller debatter. I kirken viser sandheden, vejen og livet sig for os lyslevende. Sandheden åbenbares for os. Vi skal ikke arbejde, søge eller lede. Sandheden kommer til os, når vi sidder stille. I kirken taler vi ikke om Gud, vi taler til Gud. Når vi taler om Gud og det åndelige liv rammer vore ord ved siden af. Vi kan ikke beskrive det eller udtømmende forklare det med ordene. Vi kan nærme os det ved at bruge billeder eller vi kan vise det i vor adfærd og vore handlinger og måde at leve på. Men det som er helt anderledes kan vi ikke beskrive eller udtrykke som vi kan udtrykke denne verdens anliggender. I den forstand er mødet med Helligånden i kirken en mystisk oplevelse, som vi kan modtage men ikke begribe eller få kontrol over.

Vi kommer i kirken for at blive sendt bort, ud i verden, ud i det daglige liv. Netop i nadveren sendes vi på denne måde ud i verden – messe kommer af missa og mittere: at blive sendt bort. Vi sendes bort befriede og styrkede.

Vi kommer i kirken for at blive set. Når vi lever i verden bliver vi ofte slet ikke set. Ingen ser mig som jeg er. Alle har travlt med deres eget. Alle ser kun sig selv måske. Når de ser mig, ser de mig ikke som den jeg virkeligt er, men som den de tror jeg er eller som de ønsker jeg skal være. Jeg bliver ikke set. I kirken bliver jeg set som den jeg virkeligt er:

Herren velsigne dig og bevare dig. Herren lade sit ansigt lyse over dig og være dig nådig. Herren løfte sit åsyn på dig og give dig fred. Amen.

Er Guds ord da ikke Guds ord? (om fundamentalismen)

Mænd, kvinder og kristendommen

Gud har skabt os som mænd og kvinder, piger og drenge. Dette er en del af skaberværket og af naturen. Al den viden og videnskab som vi i dag råder over fortæller os, at vi mennesker ikke bare køns-biologisk er forskellige. Vi er også køns-psykologisk forskellige. Boys are boys. Girls are girls. Dette er i dag så godt som bevist gennem utallige undersøgelser.

Forskellene er ikke kun kulturelle eller et resultat af en given opdragelse. Genetiske psykologiske undersøgelser som er blevet gennemført især i USA de sidste 10-15 år viser at langt de fleste mænd og kvinder fødes med iboende psykologiske tendenser som er forskellige og bestemt af deres biologiske køn. De tænker, reagerer, føler forskelligt. Det betyder at mænd og kvinder uundgåeligt forholder sig forskelligt til kristendommen og kirken og dens traditioner lige som til alle andre spørgsmål og fænomener i livet. Hele denne videnskab rejser et meget følsomt spørgsmål men vi er - med vores faktiske viden i dag - nødt til at stille problemet op og forholde os til det. Og se det i øjnene. Også selv om hele dette område på en vis måde er og har været et stærkt tabubelagt område. Gud har virkeligt og i sandhed skabt os som mænd og kvinder, piger og drenge. Dette er en meget central del af skaberværket. Guds mening er ikke at vi skal svigte denne skabelse eller vores egen identitet. Han har haft sine gode grunde. Han så - ved skabelsen - at det var såre godt.

Vi lever i en tid og kultur hvor mange mennesker i mange år har søgt at fornægte denne kendsgerning. Mange af os forsøgte at opdrage vore børn – piger og drenge – som om de var ens og vi prøvede at gøre dem ens. Mange af vore børn og mange moderne mennesker er derfor i dag havnet i en fuldstændig forvirring med hensyn til deres identitet. Det er en vigtig del af

den kulturelle situation vi lever med. Men det er også en stor udfordring for en nutidig kristen eller kirkelig holdning.

Den amerikanske spirituelle vejleder Shakti Gawain har arbejdet med disse spørgsmål. Som et eksempel kan vi her citere et lille stykke fra en af hendes bøger:

Mange meget bevidste mænd har valgt at forbinde sig dybt med deres kvindelige energi og ved at gøre det har de afbrudt forbindelsen med deres indre mand. De har forkastet det gamle mands chauvinistiske billede og har ingen anden opfattelse af mandlig energi at forholde sig til. Disse mænd er sædvanligvis bange for deres mandlige energi. Således mister de deres positive, stærke mandlige egenskaber.

Ifølge Shakti Gawain er dette et resultat af den kulturelle udvikling som startede i 1960-erne og 1970-erne i den vestlige verden. Resultatet er ofte blevet såkaldt 'bløde' mænd – som i dag er forvirrede, føler sig som ofre og er psykisk usunde. De har svigtet sig selv og deres skabelse og natur. De har svigtet deres eget køn og en positiv 'maskulin' aggressivitet. Dette fænomen er ikke blot et kulturelt fænomen i dele af vores verden. Det er også en udfordring for kirken og kristendommen og det peger i al fald på et vigtigt problem når vi taler om mænd og kvinder og kristentroen eller kirken.

Drenge og mænd - som flest - er født med en disposition til at handle, ordne tingene og være stærke og uafhængige. Drenge tuder ikke. En voksen mand sidder ikke passivt og indrømmer sin skam og skyld og hjælpeløshed. Mænd er født med en tilbøjelighed til at stole på egne kræfter og til at arbejde for at gennemføre løsninger og resultater. De er ikke typisk modtagende eller indstillet på at acceptere en guds nåde. En voksen mand går ikke sådan bare på knæ. Det gør han kun hvis han føler sig tvunget. En mand skal kunne klare sig selv, tage ansvaret for sit eget liv og tage vare på sig selv. Mænd går ud i

verden som krigere og samurai'er og kæmper mod drager og uhyrer. En voksen mand tager kampen op og viser vovemod og mandshjerte.

I den gamle græske verden – som gik forud for kirken – dyrkedes alle disse mandlige dyder for fuld udblæsning. Idealerne var kamp, krig og mod. Den ideale mand var ham som aggressivt bekæmpede det onde med alle sine kræfter. Som kæmpede for sin retfærdige ret og position. En voksen mand viser respekt for den ligestillede og ligesindede - og (måske) medynk for den svagere. Vi finder disse klassiske græske idealer hos forfattere som Platon og Aristoteles og disse idealer og denne tænkemåde er en vigtig baggrund for kirkens opståen i antikken.

En stor del af filosofen Nietzsches værker handlede om dette emne og Nietzsche var ikke nogen forargelig ateist og kirkehader – som han af og til er blevet opfattet. Nietzsche var en mand som af hele sit hjerte beundrede 'det græske' - og så med dyb bekymring på de psykologiske følger som (han mente) kirken havde medført.

På den måde skete der et meget klart mentalt skifte – på længere sigt – med den kristne kirke. Når kirken fortalte at den gode mand skulle vende den anden kind til – ville enhver græker have undret sig såre. Han ville have afvist det som fuldstændigt forkert, unaturligt og usundt. De nytestamentlige kirkelige dyder var i sandhed en dårskab. Men måske er vi i dag - i det lange løb - gået for meget i den anden grøft? Måske var det ikke helt forkert det som grækeren tænkte?

Det ovenstående er selvfølgelig kun en del af billedet. En hel del skyldes givetvis kulturelle faktorer. Men stadigvæk: Al den viden og videnskab som vi i dag råder over fortæller os at vi mennesker ikke bare biologisk er forskellige. Vi er psykologisk forskellige. Boys are boys. Girls are girls. Når manden møder op i kirken til gudstjenesten oplever han at det er en mand

som hænger på korset. Det giver ham en anden oplevelse. Måske oplever han manden på korset som ydmyget og nedgjort og som en der har tabt? Kirken har i al fald nogle gange udtrykt en sådan teologi. Og en sådan teologi er måske et særligt problem for ham fordi han er en mand og tænker som en mand?

Vi lever i dag med en kirke som på mange måder bliver stadigt mere feminiseret. Kvinder har været forfordelt og undertrykt i meget lang tid og derfor er en del af denne udvikling positiv og god. Det er godt at vi i dag ser stadigt flere kvindelige præster. Det er godt at vi i dag ser feminine værdier trænge ind i kirken med nye former og eksperimenter. Problemet er dog stadig om vi er på vej over i en situation hvor stadigt flere mænd føler sig fremmedgjort i kirken? Kirken fyldes af kvinder - og 'rigtige mænd' bliver væk. Har vi måske alligevel på en eller anden måde svigtet Guds skabelse? Gud havde en mening med at gøre os forskellige. Og måske er det i dag en af kirkens største udfordringer at forholde sig til de omtalte traditionelle mandlige egenskaber og dyder? Dette er et spørgsmål hvor vi ikke blot kan hente svarene i skriften. Det gamle Testamente er selvfølgelig helt domineret af en traditionel maskulin verden. (Den genfinder vi i dag stadigt i stor stil i den islamiske verden.) Men det hjælper os ikke i dag. Vi må tage et andet udgangspunkt – også ud fra den viden og videnskabelighed vi i dag råder over.

I kirkens lange historie har der eksisteret mange slags teologi som var mere 'maskulin'. Vi skal nedenfor vise et eksempel fra den tidlige kirke med de såkaldte ørkenfædre. Ørkenfædre repræsenterede en teologi og gudstro som vi i dag måske kan lade os inspirere af?

Det senere afsnit Den sejrende Kristus, som blandt andet er en undersøgelse af Johannes-evangeliets Jesus-billede og af nogle af kirkens Jesus-billeder, viser også eksempler på en anden slags teologi, en mere 'maskulin' teologi eller kristendomsopfattelse.

Ørkenfædrene.

Betegnelsen Ørkenfædrene bruges om de kristne eneboere, som fra 200-tallet til 400-tallet e. Kr. brød med den by-baserede kristendom. Vi finder dem i den ægyptiske og syriske ørken.

Ørkenfædrene kom til at virke som åndelige mestre og vejledere for de mange disciple, som opsøgte dem i ørkenen. Ørkenfædrene blev således grundlæggere af kirkens munkevæsen. I middelalderen blev beretninger om ørkenfædrenes liv og lære vidt udbredte og fik stor indflydelse som mønster eller model for den sande kristendom.

I moderne tid har den tyske katolske teolog og munk Anselm Grün gjort et stort arbejde for at udbrede kendskabet til oldkirkens ørkenfædre.

Meningen med det guds skabte menneske er i følge ørkenfædrene: at jeg skal udvikle vinger så jeg kan flyve op i himlen. Med andre ord: at jeg skal udvikles og forbedres.

Gud har givet mig de evner og redskaber som er nødvendige hertil. Spiritual by-passing er hvis jeg naivt og barnagtigt tror at jeg direkte – uden at jeg har udviklet mig, uden at jeg har brugt mine evner – kan flyve op i himlen. Ikaros fra den græske myte troede dette – men hans vinger var af voks og de smeltede da han nærmede sig solen. By-passing er hvis jeg naivt tror (og bilder mig ind) at jeg ikke er syg – altså en art benægtelse af naturen eller virkeligheden. Vi kan let hengive os til drømmerier, sværmerier, indbildninger og søde religiøse følelser. Men så møder vi i al fald ikke Gud eller virkeligheden - men blot vore egne projektioner eller fantasier eller hjemmelavede søde følelser.

Som den tyske teolog Anselm Grün siger et sted: Derfor kan man se at såkaldt fromme eller gode kristne udviser kronisk vrede eller irrationel aggression.

Vejen til en sund tro går via en fysisk og psykisk sundhed. Der findes ingen genveje, ingen by-passing. Dette er ørken fædrenes centrale erfaring.

Ørkenfaderen Antonios bliver citeret for følgende:

Hvis du ser et menneske helt optændt af det himmelske lys og fuld af hellig stræben efter Gud og det himmelske og med øjnene helt betændt af længslen efter Gud og paradiset – så skal du gribe godt fat i hans eller hendes fødder – hun er jo helt ved at forlade jorden og denne verden – og håndfast og med kraft hale hende ned igen.

Citatet viser hvordan vi i den 'søde' religiøse følelse kan blive som en luft ballon som hele tiden truer med at forlade virkeligheden og naturen. Vi stræber så højt at benene ikke længere kan nå jorden.

Mennesket er ikke magtesløst i følge ørkenfædrene - eller noget stakkels hjælpeløst barn. Vi har fået 'skelne-evnen' altså forstanden og fornuften. Med den er det muligt for os at finde konkrete øvelser eller teknikker (askesen) som kan forstærke og forøge vores sundhed – og bestyrke vores livsglæde og tro og tillid og spontanitet og råstyrke.

For at tale om det åndelige eller kristne eller om Gud er det nødvendigt at vi har et begreb om hvad der er sygt og sundt. Små børn eller mindre børn udviser ofte – men ikke altid – en fysisk og psykisk sundhed og naturlighed. Det ser man hvis man ser på deres kropsholdning, bevægelser og adfærd. De er ikke – eller sjældent - kuede eller krogede af dårlig samvittighed, de har et naturligt godt selvværd, er stolte af sig selv og stiller naturlige fordringer til andre. De skammer sig ikke ved deres nøgenhed eller lyster eller behov eller afføring. Osv. Barnet kan altså – i et vist omfang – bruges som model.

Askese betyder idrætsmandens konkrete øvelser, hans trænings metoder og teknikker. Det græske verbum askeuo betyder at øve sig, anstrenge sig, gøre sig umage, gøre en indsats og tage sig sammen. Askese betyder ikke selvfornægtelse eller selvkastning eller selvhad – lige modsat. En asketisk øvelse er defineret ved formålet: Den skal forøge min sundhed og livskraft – ikke ved dens indhold. Askesen kan have et meget forskelligt konkret indhold.

Et eksempel kunne være: maden. En asketisk mad øvelse kan bestå i at spise mindre eller i at spise mere eller i at spise mere okse kød eller i slet ikke at spise kød. Et andet eksempel som ørkenfædrene bruger er: sex. Askesen kan bestå i mere sex – mindre sex – ingen sex – mere eller mindre af en bestemt slags sex osv. Ørken fædrene gjorde konkrete specifikke erfaringer om at visse konkrete øvelser virkede – det vil sige: for dem på deres tid. Disse erfaringer er interessante – men kan muligvis ikke (og sikkert ikke) bruges direkte af os – vi lever i en anden tid og i en helt anden verden – vi er psykologisk anderledes, vi tænker og føler ikke som ørkenfædrene eller som antikkens mennesker.

Forudsætningen for at gå en åndelig vej er at jeg opnår en sikker forståelse af mig selv som drift, natur, krop, følelse, skabelse. Åndeligheden handler i første omgang om mit forhold til min egen krop – det nærmeste stykke virkelighed og natur der ligger lige foran mig. Hvis jeg ødelægger mit legeme

med farlige stoffer, narko, piller eller usund mad – er det her den åndelige vej starter – og må og skal starte. Alt andet ville være sværmeri og selvbedrag.

Hvis jeg bilder mig ind at jeg kan undertrykke eller tilintetgøre mine nødvendige basale behov – som for eksempel sex, mad eller søvn – gør jeg mig selv mere syg og dårlig. Så fornægter jeg Guds skabelse og mig som skabt. Så skader jeg virkeligt mig selv og jeg bliver sikkert helt kulret oven i hovedet. Vi kan jo forestille os at vi gjorde dette mod et andet menneske – det ville være en grov og umenneskelig krænkelse. Et forfærdeligt overgreb. Det jeg ikke vil gøre mod en anden, bør jeg ikke gøre imod mig selv.

Mennesket er ikke ren Geist eller ånd – selv om mange 'fromme' mennesker har lidt under denne vantro i kirkens lange historie. At være 'åndelig' vil sige at jeg får et mere sundt forhold til mig selv som guds skabt, min krop, mine lemmer, mine indre organer, mit begær, min sjæl. Åndeligheden er aldrig selvkastning eller selvfornektelse. Løsningen er aldrig med vold at søge at nedkæmpe mine lyster, fantasier eller følelser.

Gud er den ånd eller nåde eller kraft eller energi som virker i askesen, i øvelsen. Uden askesen kan Gud ikke komme til at arbejde i følge ørkenfædrene – han skal have et medium for at kunne virke. Gud arbejder gennem det som jeg gør, føler, tænker. Jeg er guds skabt og det betyder at jeg har en sikkerhed for at jeg kan stole på mig selv når jeg anstrenger mig og en sikkerhed for at jeg kan stole på at Gud arbejder med i mine anstrengelser. Han vil være der inden i mine anstrengelser. Men hvis jeg – teoretisk – intet foretager mig er Gud i følge ørkenfædrene 'magtesløs' og sat ud af spillet. Hvis Gud ikke fandtes ville mine anstrengelser nok ikke kunne lykkes – han er den kraft som udvirker de gode resultater – den energi jeg ikke kan undvære når jeg øver og træner i askesen.

Mennesket er i følge disse ørkenfædre fuldt ansvarligt og helt frit – jeg bærer det fulde ansvar for mine følelser, handlinger, liv og for hvad jeg gør med dem - og hvis mennesket undskylder sig – bedrager det sig selv. Jeg er på den måde en 'fri' mand. Jeg er ikke noget hjælpeløst barn men en voksen mand – og det betyder at jeg bør have rimelige forventninger til mine egne evner og andre bør også stille rimelige forventninger til mig og til hvad jeg kan klare. Gud behandler mig også som en voksen mand og ikke som et flæbende hjælpeløst pattebarn.

Forudsætningen for troen eller i al fald en del af troen er sundheden. Uden sundhed - ingen sand tro. Uden sundhed - intet ordentligt menneskeliv. Sygdommen trækker mig ned og væk fra Gud. En ægte kristentro og efterfølgelse af Kristus kræver at jeg bliver mere sund – får det bedre – kommer af med min vrede for eksempel – så jeg kan udvikle de virkelige vinger som er bestemt til mig. Alt andet er illusion og selvbedrag og sværmeri. Og 'søde' følelser og hellig, sødladen, himmelstræbende salmesang. Og religiøs rus og fordrunkenhed som fædrene kalder det. Vi mennesker er – abstrakt set - mere eller mindre syge eller sunde på en eller anden skala. Og dette er det mest fundamentale træk i vores liv.

Den åndelige, kongelige vej eller askese er at udvikle det som gør mig sundere.

Den misforståede tyranniske vej eller askese er der hvor jeg mishandler mig selv, er voldelig over for mig selv, skælder ud på mig selv, straffer mig selv, gør mig selv trist og ked af det, tager modet fra mig selv, gør mig selv bange, træt og opgivende.

Den traditionelle teologi i kirken siden urkirken har været stærkt moraliserende – en åndelighed der starter oven fra. Top Down. Den traditionelle teologi er tyrannisk idet den – løsrevet fra al natur og virkelighed

- kræver en bestemt adfærd og bestemte tanker og følelser af os og fortæller os at vi er 'dårlige' og 'svage' hvis vi ikke kan leve op til disse krav.

Ørken fædrenes åndelighed starter nede fra – Bottom Up. Den tager udgangspunkt i at jeg er mere eller mindre syg eller neurotisk eller forstyrret eller bekymret eller vred eller ... Som Buddha tager den udgangs punkt i at jeg – meget abstrakt – er i lidelsen og i at jeg jo dybest set ønsker at komme ud af lidelsen og i at dette med Guds nåde er muligt. Den åndelige vej starter ikke med Gud eller troen eller den religiøse oplevelse, men med at jeg starter med at forholde mig mere realistisk til mig selv. Ser i øjnene hvad det er jeg har gang i. Ikke selvfordømmende men for at jeg kan finde ud af hvordan jeg på en eller anden måde kan få det bedre. Helt konkret, her og nu. Få det bedre i hovedet, i maven, i hjertet, i sjælen, i underlivet. Eller få det bedre med ham eller hende eller dem.

Himlen begynder ikke ved at jeg skuer Gud eller det himmelske. Hvis jeg tror at det er muligt – lever jeg i vantro, benægtelse, illusion i følge disse fædre. Himlen starter ikke ved den søde religiøse følelse – for hvis det nødvendige forarbejde mangler er den søde religiøse følelse kun selvbedrag og projektion og livsflugt. Som at tænde for fjernsynet. *Der Himmel beginnt in dir*. Det er muligt og meget kristent og åndeligt og en fin ting at arbejde med sig selv og udvikle sig. Ellers bliver det som med lignelsen om sædemanden og alle de frø, som ikke bærer frugt.

At være en sand kristen er at være en *idrætsmand* – 'en ivrig løber, der stræber imod prisen fra oven'. Eller at være *soldat* og *kriger* og kæmpe imod de onde ånder inden i mig. Sygdommen kan få tag i mig ved, at de onde ånder får magt over mig. Derfor er det nødvendigt at kæmpe – som en frygtløs krigsmand – imod disse fjender og onder. Der findes her ingen korrekt metode – askesen kan ikke defineres ved sit indhold.

Et eksempel på ørkenfædrenes begreb om askesen kan være: Jeg er besat af en ond ånd som får mig til at føle mig som et hjælpeløst 'offer'. Livet går ikke som jeg vil have det. Jeg bliver ramt af det som de andre gør. Jeg mister livsmotet. Jeg bliver træt, opgivende, vred. Jeg føler mig magtesløs. Jeg er blevet besat af en dæmon eller ond ånd.

Ørkenfædrenes løsning er at jeg kan gøre noget – det er fundamentalt muligt for mig med min forstand og fornuft at gøre noget ved min situation. Jeg kan vælge at gøre noget som gør mig mere rask, mere sund. Jeg kan også vælge at lade stå til og håbe på et 'mirakel' – men selv om Gud udvirker mirakler hele tiden – så svigter jeg mig selv hvis jeg bare håber på et mirakel – hvis jeg f. eks. håber på at hun eller han kommer tilbage til mig og trøster mig i al min jammerlighed. Fordi det er synd for mig.

Ørken Fædrenes taktik og tankegang er maskulin og præges af et optimistisk positivt menneske billede. Deres billedsprog handler om tapre soldater, atleter, frygtløse kampe, kraftanstrengelser, energiske udfoldelser og mandig aktivitet. De taler om at bevæbne sig og stikke sværdet i de onde ånder - så blodet sprøjter. De bekæmper det onde og sygdommen som ridderen der bekæmper dragen. Ørkenfædrene lever stadig i antikkens maskuline idealverden. De kender stadig antikkens krigermoral og killer instinkt – modsat den senere mere moraliserende teologi der i høj grad sejrede i kirken. De har fascinationen af kamp, tapperhed, krig, lydighed, autoritet, kommando, mandighed, mod og mands hjerte.

Den sejrende Kristus.

Vi lever alle med *billeder* af Jesus – billeder i bogstavelig, fysisk forstand og indre, mentale billeder. Middelalderen udviklede således to helt forskellige billeder af Kristus. I den tidlige *romanske* tid vistes Kristus som den sejrende Kristus, verdensherskeren, suverænen. I den senere *gotiske* middelalder fremstilledes Kristus som den lidende, offeret. I den meget senere *pietistiske* tid fremstilledes Jesus som den sødladne, sentimentale, feminine, kønsløse, vege Jesus.

Vi forholder os forskelligt til de forskellige billeder af Jesus. Vi må også regne med, at mænd og kvinder vil forholde sig forskelligt til forskellige Kristus-billeder. Vore billeder af Kristus er derfor ikke uvigtige i vores forhold til kirken og kristendommen.

I de tre synoptiske evangelier – Markus, Mattæus og Lukas – fremstilles Jesu lidelseshistorie eller passionshistorien. Her fremstilles manden fra Nazareth i nogen grad som den, der blev et tragisk *offer* for denne verdens forfærdelige grusomhed, ondskab og vantro. Jesus kom i konflikt med de jødiske og romerske magthavere – og *tabte*. Vi finder den samme stemning i Johann Sebastian Bachs Mattæus-passion og utallige andre steder i det gods, som kirken og historien har efterladt os.

I filmen *The Passion of Christ* fremstilles Jesu lidelseshistorie. Jesus bliver et hjerteskrærende offer for en forfærdelig, næsten ubegribelig ondskab fra sine romerske bødlers side. Jesus forvandles i filmen til et stykke liv og kød, som langsomt aflives. Jesus er – menneskeligt set - svag, værgeløs og *magtesløs*. Han kan ikke sætte sig til modværge eller forsvare sig selv. Ondskaben er simpelt hen mange gange stærkere end han. Billederne på det store lærred er så forfærdelige, at vi må se væk.

Men kirken og historien har efterladt os helt andre billeder. I *Johannes-evangeliet* fortælles ingen lidelseshistorie. Johannes kender ingen passion som i de tre synoptiske evangelier. I Johannes-evangeliet er Jesus den, som *sejrer* og vinder. Kristus er den, som tager initiativet og bestemmer, hvad der skal ske og hvornår. Han er den, som har magten, og som besejrer og overvinder denne verdens fyrste. Vi kan måske sige, at vi i Johannes-evangeliet får tegnet et mere maskulint billede af manden fra Nazareth.

Som vi skal se senere kan vi trække paralleller mellem Johannes-evangeliet og bestemte billedmæssige fremstillinger af Kristus, af den *sejrende* Kristus.

Johannes-evangeliet.

Jesus sagde til hende: Hvad vil du mig, kvinde? Min time er endnu ikke kommet.

(2, 4).

Min tid er endnu ikke kommet, men jeres tid er det altid ... Drag I op til festen, jeg drager ikke op til denne fest, for min tid er endnu ikke inde.

(7,6).

Så ville de gribe ham, men der var ingen, der fik lagt hånd på ham, for hans time var endnu ikke kommet.

(7,30)

Udtrykkene *Min time er endnu ikke kommet* eller *Min tid er endnu ikke inde* gentages i Johannes-evangeliet mange steder. Timen er det øjeblik, hvor Jesus skal fuldføre og bringe til ende sin mission, den mission, som han har modtaget af Faderen. Når timen kommer, skal Jesus *op-højes* (korsfæstes), *herliggøres*, og verdens fyrste skal *styrtes* fra tronen.

Jesu modstandere kan intet gøre mod ham, så længe hans time ikke er kommet. Hans modstandere er magtesløse. Det er Jesus, der bestemmer – han kontrollerer processen - og han ved, hvornår hans time er kommet. Med andre ord: Det er Jesus selv, der bestemmer, hvornår han skal gribes og korsfæstes. Det er Jesus, der har kontrollen, magten, initiativet. I forhold til hans almagt er hans modstandere magtesløse og på en vis måde – statister. Jesus er således på ingen måde et offer. Jesus er ikke i lidelsen, men i handlingen. Han er ikke passiv, men aktiv.

Dette gjorde Jesus i Kana i Galilæa som begyndelsen på sine tegn og åbenbarede sin herlighed.

(2,11).

I Johannes-evangeliet udfører Jesus syv *tegn*, hvor hans korsfæstelse og op-højelse regnes for det 7. tegn. Tegnet i Kana er hans første tegn – forvandlingen af vandet til vin.

I tegnet åbenbarer Jesus sin *herlighed*. Ordet herlighed – *doxa* på græsk – kan oversættes med majestæt eller storhed. Gud viser sig i sin herlighed, det vil sige som verdensherskeren i en lysglans, med en glorie af lys omkring sig, så at alle kan indse, at han er den største. På engelsk oversættes herlighed eller *doxa* med *glory* (*glorify*). Det, som Jesus gør – hans tegn – herliggør Faderen, men herliggør også Jesus selv. Det tilsvarende *hebraiske* ord for herlighed betyder tyngde, vægt eller *ære, berømmelse, rygte*. Det græske *doxa* betød oprindeligt det samme som forestilling, mening, *ry, rygte, anseelse*.

Vi kan se, at Jesus allerede med det første tegn i Kana viser, hvem han er, han viser sig i sin *herlighed*. Han viser, at han er ét med Faderen og *konge, Messias, verdensherskeren, Gud selv*.

Efter Johannes-evangeliet er meningen med alle tegnene dybest set den samme. Jesu 1. tegn i Kana er dybest set identisk med hans sidste tegn – korsdøden og opstandelsen. I alle tegnene handler det om at Faderens – og Sønnens – herlighed skal demonstreres og åbenbares. Alle tegnene har den samme betydning – et tegn er jo netop noget som viser hen til og betyder noget andet. Tegnene afvikles langs en tids akse men de udgør ret beset en enhed og sket ret besat samtidigt. Allerede i det 1. tegn i Kana er denne verdens fyrste fordrevet, den gamle skabelse gået under og døden overvundet.

Og ligesom Moses ophøjede slangen i ørkenen, sådan skal Menneskesønnen ophøjedes.

(3,14).

Verbet *ophøjedes* bruges i evangeliet igen og igen om Jesus, der skal hæves op og op-højedes på korset. At Jesus bliver sat op på korset er en *op-højelse*, det vil

sige at Jesus sejrer og fuldender hans mission i korsfæstelsen. Korsfæstelsen er ikke passion, men en kulmination af alle de ting som starter med det første tegn. Korset er målet, sejren, udmærkelsen, fjendernes overvindelse, verdens anerkendelse af Kristus.

Den der kommer ovenfra, er over alle. ... Den der kommer fra himlen er over alle.

(3,31).

Vi har mødt Messias.

(1,41).

Rabbi, du er Guds søn, du er Israels konge.

(1,49).

I Johannes-evangeliet er tømmer-manden fra Nazareth i virkeligheden Guds søn, Gud selv, Kongen, Messias, Verdensherskeren, Suverænen, Verdensdommeren, *Pantokrator* som man har sagt i den græske kirke. Han er den som har magten over alle i hele skabningen, også over alle fyrsterne, kongerne og kejserne.

For ligesom Faderen oprejser de døde og gør dem levende, således gør også Sønnen dem levende, han vil.

(5,21).

For ligesom Faderen har liv i sig selv, således har han også givet Sønnen at have liv i sig selv. Og han har givet ham magt til at holde dom, fordi han er Menneskesøn.

(5,26).

For min Faders vilje er, at enhver, som ser Sønnen og tror på ham, skal have evigt liv, og jeg skal oprejse ham på den yderste dag.

(6,40).

Jesus, Kristus, Sønnen har magt til at kalde ethvert menneske tilbage fra døden. Jesus kan gøre enhver levende igen som han gjorde med Lazarus. Han har fuldstændigt den samme almagt som Faderen.

Atter sagde han til dem [jøderne]: Jeg går bort, og I skal lede efter mig, men I skal dø i jeres synd. Hvor jeg går hen, kan I ikke komme. Da sagde jøderne: Han vil vel ikke tage livet af sig, siden han siger: Hvor jeg går hen, kan I ikke komme? Han sagde til dem: I er nedenfra, jeg er ovenfra. I er af denne verden, jeg er ikke af denne verden.

(8,21).

Sætningen Jeg går bort ... gentages siden i ændret form til disciplene. Jesus beskriver sin død – som han forudser – på den måde at han går bort nemlig til Faderen. Hans død er en aktiv handling, et valg, en forudbestemt beslutning.

Jødernes tanke at Jesus måske vil tage livet af sig – er på en bagvendt måde ikke helt ved siden af. Jesus vælger sin egen død fordi han på den måde kan herliggøres og op-løftes. Johannes fortæller historien med en vis ironi. Jesus vælger jo sin død som en frivillig handling, han ned-lægger sit liv som man ellers kan ned-lægge sit embede. At Jesus skal gå bort og vende tilbage til Faderen er det mest naturlige af alt fordi han der har hjemme. Han er ikke af denne verden. Kristus – Ordet, Logos – har været hos Faderen før skabelsen og der hører han hjemme. Hans død og korsfæstelse er hans naturlige vendt tilbage efter at han har udført sit værk og besejret verden og verdens onde magter.

Når han har fået alle sine får ud, går han foran dem, og de følger ham, fordi de kender hans røst.

(10,4).

Jesus er den gode hyrde som leder og beskytter sine får. Den gode hyrde anvendes i Det gamle Testamente om kongen, herskeren, der legitimt og retmæssigt udøver sin magt over folket, Guds ejendomsfolk. Den gode hyrde sikrer også at folket lever i den rette relation til Gud og han sikrer at folket lever i overflod og lykke – jvf. det senere salmecitat af Grundtvig:

velsignelserne trindt om land

rundhåndet strør han ud.

Tanken om den gode hyrde findes for eksempel hos Ezekiel. Johannes trækker således på dette billede. Det mentale billede Den gode hyrde er på ingen måde sentimentalt eller lyrisk-poetisk – som det ofte er blevet i kirkens senere historie. Den gode hyrde i Det gamle Testamente er også han som må sætte sit liv til for folket. Jesus er herskeren og kongen, som må gå foran sit folk og som adlydes og anerkendes – fordi han har en ejendomsret til sit folk, fårene tilhører ham. Folket tilhører ikke sig selv. Jesus er den gode hyrde som sætter sit liv på spil for at redde fårene. Jesus er gude-kongen som må dø, for at folket kan leve og trives. At Jesus må sætte sit liv på spil for fårene – er ikke en uundgåelig, blind skæbne eller tvang. Jesus påtager sig denne opgave. Han ved hvad han gør og det er ham som gør det. Ikke de andre som gør det mod ham.

Derfor elsker Faderen mig, fordi jeg sætter mit liv til for at få det tilbage. Ingen tager det fra mig, men jeg sætter det til af mig selv. Jeg har magt til at sætte det til, og jeg har magt til at få det tilbage.

(10,17).

Jeg og Faderen er ét.

(10,31).

Jesus vælger – så at sige frivilligt - at sætte sit liv til. Han bliver aldrig et offer for de jødiske eller romerske magthavere. Ingen i denne verden har kraft eller magt til at tage livet af ham eller besejre ham. Jesus har besejret alle, han er *pantokrator*. Jesus har magt og ret til frivilligt at sætte sit liv på spil og han har i sig selv – på egen hånd – magt til at tage sit eget liv tilbage. Jesus har kraft og magt til – så at sige uafhængigt af Faderen - at tage sit eget liv tilbage efter korsdøden. Faderen har givet Sønnen denne mission og givet Sønnen den fulde magt og myndighed. Under missionen har Faderen på en vis måde trukket sig tilbage – fordi Sønnen gør alt det som skal gøres. Sønnen foranstalter sin egen død og sin egen op-højelse og herliggørelse

(glorificering). For Kristus er alting muligt, han kender ingen grænser. Der er ingen ting som kan stoppe ham eller forsinke ham. Han er herskeren, den virkelige Cæsar.

Den sygdom er ikke til døden, men tjener til Guds herlighed, for at Guds søn skal herliggøres ved den.

(11,4).

Både Faderen og Sønnen herliggøres i tegnene – her tales der om Lazarus' opvækkelse – det 6. tegn. Meningen med Lazarus' opvækkelse er at alle i denne verden – jøde såvel som græker - skal se at Faderen (og Sønnen) har al magt, ikke kan lovprises højt nok, ikke kan agtes højt nok, at de er de højeste og stærkeste.

Lad hende være, så hun kan gemme den [olien] til den dag, jeg begravnes. De fattige har I jo altid hos jer, men mig har I ikke altid.

(12,7).

Timen er kommet, da Menneskesønnen skal herliggøres. Sandelig, sandelig siger jeg jer: Hvis hvedekornet ikke falder i jorden og dør, bliver det kun det ene korn. Men hvis det dør, bærer det mange fold. ... Nu er min sjæl i oprør, og hvad skal jeg sige? Fader, frels mig fra denne time? Nej, det er derfor, at jeg er nået til denne time. Fader, herliggør dit navn. ... Nu fældes der dom over denne verden, nu skal denne verdens fyrste jages ud. Og når jeg er blevet ophøjet fra jorden, så vil jeg drage alle til mig. Det sagde han, og betegnede dermed, hvordan han skulle dø.

(12,23).

Dette sted i Johannes-evangeliet svarer til de steder i de tre synoptiske evangelier hvor passionshistorien indledes. Sætningen Nu er min sjæl i oprør svarer da også til tilsvarende udtryk i de synoptiske evangelier (se for eksempel Markus 14,34) og Jesus er da også hos Johannes følelsesmæssigt påvirket af situationen – lige som hans mænd er det. Johannes mener ikke at Jesus ser frem mod sin korsdød med sindsro og som noget der let kan overstås. Johannes ved godt – som de tre synoptiske evangelier – at Jesus er

angst og rystet ved tanken om det som skal ske. Men Jesus ser at det som skal ske er nødvendigt og uundgåeligt.

Men i Johannes-evangeliet følger ikke nogen passions- eller lidelseshistorie. Nu er timen – endelig – kommet. Påskebegivenhederne er hos Johannes ikke nogen tragedie eller ulykke, men det som Sønnen har stilet imod hele tiden. Jesus er da heller ikke på nogen måde i tvivl om hvad der nu skal ske – modsat hvad vi kan se hos synoptikerne. De tre synoptiske evangelier er så at sige nødt til at fortælle historien om den eskatologiske sidste verdensdom – for at give mening til tragedien på korset. Det kan for eksempel ses i Markus-evangeliet kapitel 13. Hos dem følger Jesu aktive handling og indgriben først bagefter – efter at de har handlet mod ham og ydmyget ham. På korset er Jesus jo offer og passiv ifølge synoptikerne. Det har Johannes ingen brug for. Johannes behøver ikke hæfte det eskatologiske på korsdøden. Jesu død er ikke nogen tragedie. Påskebegivenhederne er Jesu aktive mål, hans selvvalgte skæbne. Jesus skal ikke frelses fra denne time – for det er derfor, at jeg er nået til denne time. Korsdøden er ikke en forfærdelig mis-udvikling – men meningen med og kulminationen på hele Jesu virke. Ophøjelsen op på korset – *The Up-Lifting* som det hedder på engelsk - betyder at denne verdens fyrste endegyldigt dømmes, jages ud og kastes fra tronen. I korsfæstelsen sætter Jesus sig på sin retmæssige trone og tager på sig sin retmæssige krone – og han der har tilranet sig denne trone bliver væltet. Korset er hos Johannes en tron-bestigelse. I Johannes-evangeliet skelnes for så vidt ikke mellem korsdøden, opstandelsen, himmelfarten og den kommende eskatologiske verdensdom. Alle begivenheder er eet og det samme. De betyder det samme – Guds sejr over døden og de onde magter og den endegyldige hævndelse af Guds suverænitet eller herlighed. I synopsen er disse begivenheder skilt ad, således at fornedrelsen på korset så at sige rettes op i opstandelsen. Men Johannes har ikke brug for en sådan retten-op på en ydmygende korsdød. Korsdøden er selve op-højelsen.

Det var før påskefesten, og Jesus vidste, at hans time var kommet, da han skulle gå bort fra denne verden til Faderen. Han havde elsket sine egne, som var i verden, og han elskede dem indtil det sidste. ... og Jesus vidste, at Faderen havde lagt alt i hans hænder, og at han var udgået fra Gud og nu gik tilbage til Gud.

(13,1).

Jesus ved på forhånd præcist hvad der skal ske – fordi det er ham selv der handler. Han er subjektet – ikke objektet – i historien. Det er ikke faderen som handler, men sønnen. Jesus har fået det hele overdraget og Faderen har trukket sig tilbage. Jesus går frem mod målet med en usvigelig sikkerhed – selv om Johannes også kender til Jesu følelser og sorg ved afskeden.

Da Judas var gået ud, sagde Jesus: Nu er Menneskesønnen herliggjort, og Gud er herliggjort i ham. Er Gud herliggjort i ham, skal Gud også herliggøre ham i sig, og han skal snart herliggøre ham. Mine børn, endnu en kort tid er jeg hos jer. I skal lede efter mig, og hvad jeg sagde til jøderne, siger jeg nu også til jer: Hvor jeg går hen, kan I ikke komme.

(13,31).

Tro mig, at jeg er i Faderen, og Faderen er i mig.

(14,11).

I Johannes-evangeliet er Faderen og Sønnen ét og en enhed. Sønnen er Faderen. Sønnen er Gud selv. At Johannes taler om Faderen og Sønnen er for så vidt kun et sprogligt hjælpemiddel. Det er dybest set ikke muligt at adskille de to.

Allerede ved Judas' begyndende forræderi bliver Sønnen herliggjort. For Johannes smelter nutidige og fremtidige begivenheder sammen. Allerede ved starten er sagen slået fast. Det som skal komme, er der allerede. Da Judas går, er Jesus allerede blev korsfæstet, op-løftet og herliggjort. Det *er* allerede sket. Guds rige *er* allerede kommet.

Når Johannes taler om at Jesus skal op-løftes eller op-højes mener han både korsfæstelsen, opstandelsen og himmelfarten (og verdensdommen) taget under et. Dybest set er disse begivenheder ét og det samme. Derfor kan han også i kapitel 8 sige: Når I [jøderne.] får ophøjet Menneskesønnen, da skal I forstå at jeg er den, jeg er. Johannes har vel hermed ment at jøderne har været medvirkende til Jesu korsfæstelse – men han kan jo ikke mene at de har været medvirkende til hans himmelfart. Men for Johannes udgør de forskellige begivenheder én samlet begivenhed.

Når Jesus i det citerede kalder sig *Jeg er den, jeg er* - betyder det, at han entydigt hævder sig som Gud selv. Jeg er den, jeg er, er i Det gamle Testamente en *utvetydig* gudsbetegnelse.

Hvis I elskede mig, ville I glæde jer over, at jeg går til Faderen, for Faderen er større end jeg. Nu har jeg sagt det til jer, før det sker, for at I skal tro, når det sker. Jeg skal ikke tale meget med jer mere, for verdens fyrste kommer. Og mig kan han intet gøre, men det sker, for at verden skal forstå, at jeg elsker Faderen ... Rejs jer, lad os gå herfra.

(14,28).

Den sidste sætning fra Jesus: Rejs jer, lad os gå herfra. viser endnu engang evangeliet ifølge Johannes. Jesus er den handlende, den aktive, den frygtløse. Lad os gå ud og møde – og besejre – verdens fyrste. Jesus er høvdingen, krigermænden, samuraien, Satans besejrer og overmand. Jesus er ridderen som modigt og uforfærdet går i krig mod dragen. Og han kender sin egen styrke, og han ved at den onde fjende aldrig vil få bugt med ham. Jesus ved at han vil sejre, at han er uovervindelig.

Det er ikke jer, der har udvalgt mig, men mig, der har udvalgt jer.

(15,16).

Jesus har udvalgt sine folk som en anfører eller konge udvælger sine folk, sine krigere. Han kan måske undvære dem, men de kan ikke undvære ham. Deres dyd er at adlyde, følge, være trofaste, uforfærdede og loyale. Hans dyd er at lede og føre an. Han er kongen og de er hans trofaste mænd.

Nu går jeg til ham, som har sendt mig, og ingen af jer spørger mig: Hvor går du hen? Men fordi jeg har talt sådan til jer, er jeres hjerte fyldt af sorg. Men jeg siger jer sandheden: Det er det bedste for jer, at jeg går bort. For går jeg ikke bort, vil Talsmanden ikke komme til jer. ... Og når han [Talsmanden] kommer skal han overbevise verden om ... at denne verdens fyrste er dømt.

(16,5).

Denne verdens fyrste, den onde fyrste, Alle de onde magter er allerede dømt og nedlagte og besejrede.

Jeg er udgået fra Faderen, og jeg er kommet til verden. Jeg forlader verden igen, og jeg går til Faderen.

(16,28).

Sådan har jeg talt til jer, for at I skal have fred i mig. I verden har I trængsler, men vær frimodige, jeg har overvundet verden.

(16,33).

Kristus hører ikke hjemme i verden, men hos Faderen. Der er ikke noget mærkeligt i at han vender tilbage til Faderen. Ret beset bør disciplene ikke være kede af det. At Jesus går tilbage til Faderen – til hans hjem, til borgen eller *Fader-Huset* som Grundtvig ville sige – er den mest glædelige begivenhed, for den viser at det onde er overvundet og Sønnen blevet herliggjort. Kristus har overvundet verden og befriet hans folk og undersætter for det onde liv. Ved at overvinde verden, har Kristus befriet og fri-sat verden og hans ejendomsfolk. Den sejrende Kristus har vundet verdenshistoriens største slag.

Fader, timen er kommet. Herliggør din søn, for at Sønnen kan herliggøre dig, ligesom du har givet ham magt over alle mennesker... Jeg har herliggjort dig på jorden ved at fuldføre den gerning, du har givet mig at gøre. Fader, herliggør mig nu hos dig med den herlighed, jeg havde hos dig, før verden var til.

(17,1).

I Johannes-evangeliet tales om den gerning, som Faderen pålægger Sønnen. Ved at fuld-bringe den gerning bliver Faderen herliggjort. Og her forud beder Jesus om at han skal herliggøres af Faderen. Johannes bruger disse formuleringer – men egentligt lægger han jo vægt på enheden og identiteten: Faderen og Sønnen er eet. Den gerning og opgave som Sønnen har påtaget sig er jo Sønnens egen opgave og beslutning. Når Sønnen herliggøres, herliggøres jo samtidigt Faderen, fordi de to er ét. Manden fra Nazareth er Gud selv, og hans mission og overvindelse er Guds egen overvindelse og sejr. Den mand som hænger på korset er Gud selv. Sønnen – Ordet, Logos - og

Faderen er ét og har været ét før skabelsen, før verden blev til ved Ordet, før den historiske tid eller før tiden overhovedet begyndte. Faderen er i Sønnen og Sønnen i Faderen. Den der kender Sønnen, kender Faderen. Ingen kommer til Faderen uden gennem Sønnen.

Hvis vi skæver til de synoptiske evangelier – som Johannes jo har læst og kendt. – kan vi sige at på dette sted slår Johannes fast at det som nu skal ske ikke er noget nederlag. Korsdøden er ikke noget som går galt. Forudsigelsen handler ikke om et tragisk endeligt. Hverken Faderen eller Sønnen har begået nogen fejl eller har taget fejl af situationen. Det vil alt sammen gå som det skal og som forudsagt og forudset. I det som nu skal ske vil Jesus udøve og for alverden bevise den suveræne al-magt – *exousia* – som han ejer, som er blevet ham givet. Korsdøden er hos Johannes en magt-demonstration. Jesu død er ikke hos Johannes noget martyrium. Johannes tolker de synoptiske evangelier og viser meningen og betydningen af det som skal ske. Han viser *What goes on* i noget man kunne kalde *What takes place*.

I dette afgørende øjeblik – timen er kommet – etablerer Jesus en direkte kommunion med Faderen, en direkte næsten fysisk forbindelse.

At dette øjeblik skulle komme er blevet forudsagt utallige gange i Johannes-evangeliet.

I den danske oversættelse hedder det at Jesus er givet magt over alle mennesker. Den græske tekst anvender *exousia* om magt det vil sige legitim retmæssig myndighed og magt altså ikke nogen rå magt som den romerske verdensmagt. Det hedder endvidere i den græske tekst at Jesus har fået magt over alt kød – *sarx*. Den oprindelige mening har måske været at Jesus har ret og myndighed over alt levende, alt biologisk liv, dyr og mennesker, jøder og fremmede.

Jesus, som vidste alt, hvad der skulle ske med ham, gik ud til dem og spurgte: Hvem leder I efter?

(18,4).

Jesus ved alt på forhånd om arrestationen, de jødiske magthaveres planer og Judas' forræderi i Gethsemana. Det er Jesus, der får det til at ske, det er ham,

som driver værket. Intet og ingen kan forhindre ham i at gennemføre hans gerning. Ingen kan forsinke eller fremskynde processen. Judas er en del af hans plan, en nødvendig brik. Det jødiske råd gør det som Jesus vil at de skal gøre for at enden kan nås: Op-højelsen og sejren.

Svarer du mig ikke? Ved du ikke, at jeg har magt til at løslade dig og magt til at korsfæste dig? Jesus svarede ham [Pilatus]: Du havde ikke nogen som helst magt over mig, hvis ikke det var givet dig ovenfra.

(19,10).

Hos Paulus findes tanken at alle de verdslige magthavere har deres legitime magt fra Gud og kun derfor har de lov at svinge sværdet. Måske kan Jesus eller Johannes her have tænkt på denne forestilling. Mere sandsynligt er det dog, at det som Jesus siger til Pilatus simpelt hen er: Du har ingen magt over mig. Du har i det hele taget ingen magt tilbage. Du kan ikke krumme et hår på mit hoved – med mindre jeg vil have det og får dig til at gøre det. Jesus viser ingen svaghed eller frygt af nogen art over for den mægtige romerske guvernør. Jesus ved at han selv er verdens herre, og at Pilatus i sammenligningen intet kan gøre. Verdens fyrster er allerede styrtet og dømt. De har ingen kraft eller magt tilbage. Over for Jesus er Pilatus fuldstændigt magtesløs. Rådvild, forvirret, usikker og magtesløs – som Johannes da også fremstiller ham i evangeliet.

Derefter, da Jesus vidste, at alt var fuldbragt ... sagde han: Jeg tørster. ... Da Jesus havde fået eddiken, sagde han: Det er fuldbragt. Og han bøjede hovedet og opgav ånden.

(19,18).

Jesus vælger sin egen død, han vælger selv hvornår skal forlade denne verden. Døden har ikke nogen magt over ham. Han går bort da hans opgave er løst, da den er fuld-bragt. Jesus rammes ikke af døden, han mister ikke livet ved en kraft som kommer udefra. Han går bort, da alting er blevet gjort færdigt og fuldbragt og der ikke er mere som skal gøres.

Kirkens billeder.

Kirkens historie har ikke kun efterladt os mentale billeder af Jesus, men også mængder af fysiske billeder.⁶

En del af disse billeder viser Jesus som den sejrende Kristus som vi også møder ham i Johannes-evangeliet.

Et af de meget tidlige berømte fremstillinger af Kristus som verdens hersker eller universets hersker – *pantokrator* – finder vi i klosterkirken i Daphni i nærheden af Athen. Billedet er fra omkring år 1100. Kristus fremstilles på en gylden baggrund som skal vise uendeligheden og herligheden. Han er udstyret med en glorie. Alherskeren er majestætisk, frygtindgydende, alvorlig. Han er sort og mørk, med furer i panden. Han har et stort byzantisk fuldskæg og et stort hår. Han holder den hellige bog i den ene hånd. Alherskeren udstråler magt, væld, strength. Han er dommeren. Han har en næsten knugende autoritet. Han er som taget ud af Det gamle Testamente. Han er en byzantisk, orientalsk hersker. Han ser frontalt direkte ud mod beskueren.

I den romanske, tidlige periode i middelalderen fremstilles Kristus også som den majestætiske sejrende Kristus. Motivet kaldes direkte Majestas motivet. Kristus sidder i himlen og troner med en glorie. Kristus er sejrherren. Han kan – som enhver anden konge - være omgivet af et hof af engle og væsner som lovpriser og hylder ham. I den romanske periode er kirkens og verdens hersker den samme. Verden fremstilles som en kamplads mellem de gode og onde kræfter. Et eksempel på en sådan Kristus fremstilling finder man i Vä kirke i Skåne.

Fra den danske kirke Åby kirke er bevaret et romansk krucifiks hvor Kristus er fremstillet som den sejrende Kristus. Krucifikset er fra omkring år 1150.

⁶ De billeder som omtales i det følgende kan findes mange steder men for eksempel i Birgitte Bech: Kristendommens billeder. 1991.

Kristus er fremstillet som en konge i enhver henseende der hænger på et kors – men han bærer ingen som helst tegn på lidelse. Han holder armene stift og stolt ud til siderne. Han udstråler magt og kontrol. Han er udstyret med en kongekrone. Kristus er fremstillet fuldstændigt som en samtidens konge eller høvding. Krucifikset vækker ingen følelser af sorg eller medlidenhed – tværtom. Kristus ser lige ud mod beskueren med myndighed og sikkerhed. Han er den som har overvundet verden og alle djævl.

Den spanske maler Salvador Dali fremstillede i 1951 et maleri af Jesus på korset med titlen Johannes-evangeliet. Dali tilhørte den surrealistiske retning i den moderne malerkunst. Her findes ikke nogen antydning af fornedrelse eller lidelse. Der er en helt anden stemning i Dalis billede end for eksempel i gotikkens eller pietismens billeder. Hos Dali er budskabet det fra Johannes-evangeliet: Alt er fuldbragt. Jesus fremstilles på korset som den der er blevet ophøjet og herliggjort. Korset og Jesus befinder sig øverst i billedet og verden skildres utydeligt dybt under korset, måske flere kilometre under korset. Korset svæver i det frie rum højt hævet over jordoverfladen. Jesus og korset er malet i et kraftigt perspektiv idet de ses ovenfra – Dali har vel tænkt: fra Faderens synsvinkel. Dali er nok den første og eneste der har fremstillet Jesus på korset set ovenfra. Perspektivet er jo normalt at Jesus ses nedefra – som om beskueren stod ved korsets fod. Perspektivet giver et voldsomt indtryk af op-højelsen på korset. Jesus er malet i så kraftigt et perspektiv at hans ansigt ikke ses. På korset har Jesus allerede skilt sig fra denne verden. Han er eet med Gud. Hans korsfæstelse er også hans opstandelse og himmelfart. Jesu krop danner et sejrstegn, et 'V' på grund af perspektivet. Manden på korset kommer til at minde om en flyver eller en fugl, et frihedssymbol.

Den sejrende Kristus finder vi også i Michelangelos billeder fra 1500-tallet især i Rom i det sixtinske kapel. Kristus er her igen pantokrator men hos Michelangelo i en naturalistisk fremstilling. Kristus er super-manden og fysisk set den ideale mand. Michelangelos Kristus billeder er meget maskuline og indgyder respekt for manden fra Nazareth.

Også i den græske, ortodokse kirkes ikoner fremstilles Kristus oftest som den sejrende Kristus. Billederne er normalt flade, stiliserede og uden perspektiv

men de kommunikerer den samme majestætiske følelse som vi for eksempel finder i den romanske kunst og i oldkirken.

Grundtvig.

Den sejrende Kristus finder vi over alt hos Grundtvig. Som et eksempel kan vi gengive følgende brudstykker fra to af hans salmer:

Sin vogn han gør af skyer blå,
i åg han storme spænder,
den ganske jord med klipper grå
som voks er i hans hænder.
Hans sværd er hvast, hans spir er godt,
hans folk er vi, den drotters drot,
hans navn er Jesus Kristus.
(Grundtvig 223).

Halleluja for livets drot.
Hans kæmpeværk er stort:
han gæsted dødningskongens slot
og sprængte Helveds port.
...
da styrted dødens kongestol,
da faldt tyrannens mod.

Med heltefryd i stråleskrud
med ar af lægte sår,
da stævned sejrherren prud
op til sin faders gård.
Der højt ophøjet troner han
vor frelser og vor Gud,
velsignelserne trindt om land
rundhåndet strør han ud.
(Grundtvig 221).

Bøn

Bøn har med *tillid* at gøre. Det gælder ikke kun, når der er tale om bøn til Gud, men også når vi beder hinanden om noget. Vi beder i tillid til, at den, som vi beder om noget, vil høre vores bøn og forstå den og være imødekommende overfor den. Og de fleste af os har heldigvis mange erfaringer med, at det er tilfældet. Men omvendt kender vi også til at blive afvist, og vi ved, at det kan føles meget smertefuldt. Det kan føles som en afvisning, der ikke kun gælder indholdet af min bøn eller forventning, men som en afvisning af min egen person. Denne følelse hænger sammen med, at jeg i bønnen har blottet mig selv og udstillet mig, som en, der behøver hjælp og altså ikke selv magter livet fuldstændigt. Løgstrup taler om, at man har blottet sig i ytringen af sin forventning. ”Man har”, som han siger, ”vovet sig frem for at blive imødekommet.” *Den, der beder om noget, indrømmer, at han ikke kan klare sig selv, men har brug for den anden; han er altså i en modtagende position, er udleveret til og afhængig af den anden.*

Men netop afhængigheden er et problem for det moderne menneske. Afhængighed går dårligt i spænd med vores individualistiske livsopfattelse, hvor vi så gerne vil have styr på vores liv og være uafhængige. Ja, hvor det ligefrem ligger i tiden, at vi skal sørge for vores egen selvrealisering, og det vil sige, at vi selv skal tage magten i vores liv. Det ligger som et krav til os, som måske i virkeligheden tynger os som en byrde.

Men evangeliet fortæller os, at vi har lov til at slippe dette tunge ansvar, der ligger i at forstå os selv, som magten i vores eget liv. Det er en forkert livsopfattelse. Ved at være så optaget af os selv og vores liv, mister vi i virkeligheden forbindelsen til *livet*, for mennesket er ikke skabt til at være sig selv nok, men derimod til fællesskab, fællesskabet med Gud, men dermed også med hinanden. Begge dele indebærer afhængighed.

Jesus siger om det at bede: ”Bed, så skal der gives jer; søg, så skal I finde; bank på, så skal der lukkes op for jer. For enhver, som beder, får; og den, som søger, finder; og den som banker på, lukkes der op for.” Den, der lukker op, er Gud. Bønnen leder os altså til Gud. Det betyder, at vi i bønnen har fællesskab med Gud. I bønnens ord udtrykker vi tro og tillid til, at Gud vil høre vores bøn. Og evangeliet fortæller os, at vi ikke behøver at frygte for at blive afvist. Gud er ikke nogen vilkårlig Gud, der, når vi i bønnen banker på, nogle gange lukker op, og andre gange bestemmer sig for at holde døren lukket. Nej, Gud lukker *altid* op. Måske oplever vi det ikke altid sådan. Måske synes vi ikke, at vi kan se, at døren bliver lukket op, fordi der ikke sker den indgriben i vores liv, som vi ønsker og beder om. Men bønnen er ikke en automat. Gud lukker ikke nødvendigvis op til det, som vi specifikt ønsker os. Men bønnen lukker op til Gud, eller rettere, Guds dør står altid åben, og vi kan i bønnen altid gå ind ad den. Når jeg gør det, betyder det, at Guds vilje med mit liv kan ske. Gennem bønnen ledes jeg ad den vej, som Gud har tiltænkt mig og fritages for at skulle være magten i mit eget liv. Og den vej, som Gud viser mig, er alene den gode vej. Den gode vej, er ikke den vej, som jeg i min mangelfulde og stykkevise indsigt tror, er den bedste for mig, Den gode vej er Guds vej - Guds vej og vilje med mit liv, fordi Gud er

den, der kender mig fuldstændig – ja bedre end jeg selv. Som den, der har skabt mig og derfor har en hensigt med mit liv, kender Gud mit livs mening og mål, og vil føre mit liv igennem til dette *mål*. Det sker gennem hans ånds virksomhed i mit liv. Når jeg beder til Gud, gør jeg mig åben for denne Guds Ånds virksomhed. I bønner giver jeg afkald på at være magten i mit eget liv og lader Gud være magten. Dermed udtrykker bønner den sande selvforståelse, dvs. en forståelse af mig selv som *skabning* og Gud som *skaberen*, der har skabt mig af ren og skær kærlighed. Gennem bønner *åbner* jeg mig for Guds kærlighed i tro og tillid. Jeg erfarer min afhængighed af den kærlighed, der er årsagen til og kraften bag mit liv.

Ud fra en kristen tankegang er den rette selvforståelse, at vi grundlæggende ikke selv kan yde noget, der kan få vores liv til at lykkes. Vi er ikke vor egen lykkes smed, - heldigvis, vil vi måske sige. Men vores livs sande lykke og mening råder alene Gud for, som i Kristus har vist os sin kærlighed og tilgivelse. Derfor kan vi trygt vende os til ham i bøn - i tillid til og forventning om, at han vil lade vores liv lykkes. Og derfor kan vi også trygt udlevere os til hinanden i kærlighed og tillid.

Guds kærlighed har sat os ind i et *fællesskab* med hinanden, hvor vi har hinandens liv i vore hænder, og det vil sige et fællesskab, hvor vi er skabt til at være givende og modtagende i kærlighed og tillid. At vise kærlighed og tillid gør os ganske vist sårbare, men evangeliet fortæller os, at vi har råd til at være sårbare. For vores liv afhænger ikke af os selv eller af vores evne til at opretholde en facade, men det afhænger alene af Guds kærlighed, som bestandig strømmer til os, og som vi blot behøver tage imod.

At være samlet og udelt.

Der findes mange forskellige former for meditation og kristen meditation. En del af disse former er ikke meditation i klassisk forstand, men snarere

fordybelse eller kontemplation. Kristen meditation praktiseres ofte som en fordybelse om et billede eller et ord eller en tanke. Meditation i egentlig forstand er en tilstand, hvor der ikke er billeder eller ord i sindet. I den meditative tilstand er jeg netop samlet og udelt, og derfor er mit sind ikke fyldt med billeder eller tanker.

Meditation findes grundlæggende i en *yogisk* eller hindu retning og en *tantrisk* eller Zen retning. Af disse to former er Zen meditationen den form som bedst lader sig forene med kristendommen. Zen er ikke nogen religion eller tro og kan derfor let forenes med en kristen tro. I Zen meditationen anvendes heller ikke chakras, mentale billeder og lignende. Det er da også Zen meditation som er slået an inden for den kristne kirke. Det gælder i høj grad inden for den romersk katolske kirke – hvor Zen meditation har haft en vigtig rolle i nu snart 100 år - men også inden for protestantiske kirker som for eksempel i vore nabolande Sverige og Tyskland.

I det følgende vil vi søge at forklare hvad Zen meditation er og hvad Zen meditation kan være i en kristen sammenhæng. Vi vil også her og i næste afsnit inddrage middelaldermunken, dominikaneren Mester Eckhart som er et gyldigt udtryk for en kristen katolsk Zen meditation. Af denne grund har Eckhart også fået en stadig større opmærksomhed de sidste mange år. Vi vil hvor det er passende inddrage citater af Mester Eckhart, som døde i 1328.⁷

⁷ Eckhart er født omkring 1260 af en adelig familie i Thüringen i Tyskland. Han gør en gloriøs gejstlig karriere inden for dominikaner ordenen blandt andet ved deres fornemste skole i Paris. Eckhart gled i sine sidste leveår længere og længere ud i mystikken og også efter en nutidig opfattelse var han på vej væk fra centrale kristelige læresætninger. I 1325 indledtes en proces imod ham fra pavestolens side. Vi har bevaret hans retfærdiggørelses skrift fra 1326. I en pavelig bulle fra 1329 blev en række af hans udtalelser fordømt som kætterske. Eckhart var en meget populær prædikant og elsket og beundret som lærer. Han har efterladt sig en række tyske prædikener som især blev holdt i kvinde-klostrene. Han var også en stor pædagog som forstod at udnytte spørgsmål fra forsamlingen. I århundrederne efter hans død har det været et større forskningsarbejde at finde frem til hvilke tekster der rent faktisk stammer fra Eckhart og hvilke fra hans mange disciple. Eckhart viger ikke tilbage for de mest fantastiske tolkninger af de bibelske tekster. Han er stærkt påvirket af Johannes-evangeliet og også af ny-platonismen med dens teori om at mennesket har en guddommelig gnist inden i sig. Den danske teolog Martensen skrev i 1840 en biografi over Eckhart men først i det 20. århundrede er han for alvor slået an i de forskellige kristne kirker.

I Zen tales om seks såkaldte paramitas det vil sige seks forskellige veje eller metoder. Den 5. paramita i Zen handler om meditationen og opmærksomheden, om Dhyana, Ch'an og Zen, ord, som både bruges om vejen og om målet. At være kon-centreret er at være i midtpunktet af alle kon-centriske cirkler, at være i midten, samlet, udelt, at være eet, at være integreret. At være her i målet, at være her til stede, ikke der ude i fremtiden eller der borte i fortiden. Selve ordet Zen betyder sproghistorisk, at jeg synker, er sunket eller sænket ned, er blevet dybere eller er i fordybelsen. I en kristen sammenhæng er denne fordybelse en tavs, stille fordybelse i Gud eller i Guds nærvær.

Vi kan forestille os en ramme med to lag glas og imellem dem vand med en uendelig mængde små farvede korn. Hvis rammen rystes eller vendes på hovedet, bliver alting kaotisk, mudret og uklart. Hvis rammen får lov til at stå helt stille, falder de farvede korn langsomt på plads og danner det fineste mønster, forskelligt for hver gang. Hvert korn falder lige præcist på det rigtige sted. Sådan er det med Zen og med at sidde midt i verden.

Zen er - i en bestemt henseende - mere passiv end aktiv. Den bedste håndstilling eller mudra under den siddende meditation er, at jeg lægger venstre håndflade oven på den højre med håndfladerne opad, fordi venstre-siden står for det passive, tålmodige eller modtagende. Lige som venstre i Zen forbindes med det kvindelige. Det er Zens erfaring, at en bestemt håndstilling, f. eks. denne Zen Mudra eller Dhyani Mudra, fremkalder en bestemt sindstilstand i mig. Jeg når det indre gennem det ydre. Eller som det hedder: Mesteren gennem Tjeneren.

Hele kroppen forenes i et lille punkt, der hvor de to tommelfingre lige netop berører hinanden. Denne mudra udtrykker hele Zens opfattelse af foreningen og samlingen. At være usplittet og ikke-adspreddt.

I Zen traditionen forbindes denne håndstilling med lyset uden grænser. I en kristen sammenhæng kan dette forbindes med Kristus, liv og lys. Når jeg samler mig om dette lille punkt, flytter jeg mit tyngdepunkt ned efter, væk fra hjernen og ned i kroppen, hvilket er et hovedpunkt i Zen.

Vigtigt er, at hænderne og fingrene er bløde, løse, lette og luftige. Jeg oplever, at jeg er gennemsigtig og gennemtrængelig. Hvis der kommer tanker eller negative følelser eller ubehagelige kropsfølelser, får de lov til at flyde lige tværs igennem mig. Jeg er gennemsigtig og gennemtrængelig som en si. At lægge den venstre oven på den højre hånd er specielt for Zen, og giver mig en ny følsomhed, modtagelighed og åbenhed. I Zen frembringer vi ikke oplysningen. Vi tager imod den. På samme måde som vi modtager Guds helligånd i en kristen tro. Guds helligånd er ikke min egen åndelighed, men noget jeg får givet udefra.

Meditationen kan i følge Zen foregå hvor som helst. Den traditionelle ZaZen foregår i en Zen-hal, en do-jo, som betyder et Tao-sted eller et sted for Vejen. Zens erfaringer er, at det er vigtigt at sidde uforstyrret, at sidde et sted som er udluftet og rent, og altid at meditere det samme sted og at sidde på den samme måde. Siddestillingen er ikke afgørende, men det er vigtigt at holde ryggen rank og hovedet oppe. Når jeg sidder, sidder jeg både med en stolthed og rankhed og med en indre og ydre balance.

I Zen foregår den stillesiddende meditation, ZaZen, på en stor pude, en zafu. I Zen siges ofte: Du skal på et eller andet tidspunkt dø på puden. Dette kaldes i modsætning til det, vi normalt forstår ved at dø, på japansk for Dai-shi, den store død. Det japanske dai svarer til det kinesiske ta: stor. At dø på puden betyder at give slip på dualismen, at give slip på at skelne mellem subjekt og objekt, en og mange, ude og inde, behageligt og ubehageligt, min vilje og Guds vilje. Så længe jeg sætter skel mellem nu og dengang, mellem acceptabelt og uacceptabelt, mellem gode og onde tanker, mellem det behagelige (som jeg vil have) og ubehagelige (som jeg ikke vil have), lever jeg i angst, vrede og fortvivelse. Hele min verden bliver fragmenteret, opsplittet til løsrevne, usammenhængende brud-stykker. Jeg siger nej til mig selv som det hele sammensatte menneske, jeg er – og dermed siger jeg også nej til at acceptere livet og andre som de hele mennesker, som de er. I samme øjeblik jeg opgiver disse ”diskriminerende” skemaer (inklusive evindeligt at kritisere mig selv.) og indser, at der er lige så lidt forskel på behageligt og ubehageligt som på to dråber vand, ophører min tankevirksomhed og bevidsthed i traditionel forstand, og jeg bliver fri og uden begrænsninger. Jeg opnår en slags forståelse eller ”bodhi”. I og med at jeg bliver ingenting, et

tomt kar som kan rumme hvad som helst, bliver jeg alt og mine selvskabte mure styrter sammen som et korthus. Zens og Ch'ans grundlægger i Kina, Bodhidharma, skal have sagt følgende på sit dødsleje: - Nu er jeg endeligt rede til at fuldende stilheden og samlingen. At dø sin fysiske død er at give slip på det hele, således som den amerikanske forsker Elisabeth Kubler-Ross så smukt har beskrevet det.

Det, som svarer til at dø på puden, er for den katolske Mester Eckhart lig med "Guds død", hvor jeg indser, at min hidtidige teoretiske såkaldte viden om Gud er usand, uvirkelig og selv-opfundet. Min hidtidige viden har blot været en projektion. Guds død er derfor det samme som Guds fødsel i mig og for mig. At dø på puden og at opleve kensho (Gudsglimtet) er som en julenat. Men samtidigt er kensho der, hvor jeg mister fodfæstet, ikke aner hvor jeg er på vej hen og ikke længere har noget eller nogen at gribe ud efter. Der, hvor min facade og demonstrative sindsligevægt krakelerer, hvor jeg er bange for at gå fra forstanden og hvor jeg for alvor taber ansigt, kæbe og mund. Jeg kaster mig ensom og bange ud i det tomme rum, fordi den vej, som jeg hidtil er gået ad, er blokeret, og fordi det ikke længere er muligt for mig at bruge "fortidens løsninger", alle de metoder, som indtil nu har tjent mig. Jeg giver slip på min hang til det trygge, sikre og velkendte. Angsten og frygten står som to drageagtige dørvogtere til en mere sand og realistisk oplevelse af virkeligheden, hævder Zen. Den meditative praksis, springet, forudsætter stor villighed og tillid, mod og mandshjerte. En parathed til at opgive min tryghedsnarkomani og alle de "garantier", som jeg jo inderst inde godt ved ikke gælder alligevel. Jeg skal være villig til at give slip på hele mit sikkerhedsnet, hele den trygge, velbekendte orden, som jeg har forudsat som en selvfølge hele mit liv – uden på nogen måde at ane, hvad jeg får i stedet for ... hvis jeg overhovedet får noget som helst.

Når jeg springer, siger den middelalderlige Zen mester Bassui, springer jeg med armene højt løftede ud i en uendelig afgrund af et evigt brændende ildhav, som på en gang vil fortære min ego-bevidsthed, mine sygdomme, min ufrihed, mine vrangforestillinger og selv-ødelæggende tanker. I springet giver jeg helt slip. Jeg kan ikke andet. Springet er et troens spring.

Hvis jeg ikke lukker hånden op og giver tingene fra mig, kan jeg slet ikke modtage noget som helst, men den åbne hånd er til gengæld den naturlige tilstand for min hånd. Det kræver nu engang en masse (spildt.) energi hele tiden at knuge min hånd sammen.

ZaZen eller meditation er altid løs, utvungen, afspændt. Den moderne kinesiske mester Hua bliver ved med at gentage dette: Vær naturlig. Sid naturligt. Du må aldrig tvinge eller presse dig selv. Du må aldrig anvende magt, kraft eller muskelstyrke til at forme dig selv på en kunstig måde. Vær løs og afspændt.

Meditationen går ud på, at jeg åbner mig, at jeg tager imod, at jeg lytter til mig selv og modtager oplysningen, siger mester Hua. ZaZen er "all-inclusive practice" ifølge den amerikanske Zen lærer Genpo Merzel, altså en øvelse, hvor jeg lærer ikke at udelukke nogen tanke eller oplevelse, hvor jeg siger velkommen til hvad som helst, uden at ville undgå noget som helst. At lukke af og være tillukket medfører had, begær, angst og uvidenhed. Psykoanalytikeren C. G. Jung brugte præcist de samme begreber, når han talte om vores forhold til det ubevidste: Kun ved at åbne os kunne vi i følge Jung få kontakt med den over-individuelle visdom - det kollektivt ubevidste kaldte han det - som ligger i vores ubevidste eller over-bevidste.

Denne given slip og følgende indsigt og oplysning kaldes Zanmai, samadhi, satori, kensho, nirvana, bodhi og oplysningen. Zadan og Zasetsu bruges om at give slip på blindheden, forblændelsen og jeg'et, om den radikale tvivl på fortidens løsninger, de metoder jeg har brugt indtil nu. ZaZen er porten til befrielsen, som Dogen sagde.

Samadhi og kensho er ikke-tanke, wu hsin. Den amerikanske forfatter Robert Aitken, der skrev en bog med den sigende titel: "The mind of the clover" om kløverplantens livsholdning og bevidsthed (.), siger, at vi gør klogt i at tage de såkaldt ydmyge væsner som buske og græs som vores forbilleder og modeller. Kløverplanten, græsset og busken har netop forstået, hvad tilværelsen handler om. De gør det, som skal gøres, uden at være splittede i hensigter eller bekymringer. De giver sig hen. De giver sig selv uselvisk til de øvrige skabninger i naturen. Kløverets selv-opofrelse er forbilledlig. Kløvet er et overbevisende udtryk for Guds visdom og omsorg.

At sidde eller leve uden tanker er min naturlige tilstand. At være til "uden tanker" – siger den amerikanske Zen lærer Genpo Merzel – er en tilstand hvor modsætningen mellem tanker og ikke-tanker er "op-hævet", altså både annulleret og løftet op på et højere niveau: Jeg oplever godt nok stadig at det tænker i mig, men jeg lader mine tanker passe sig selv og drive gennem mig som skyer og vand. Wu hsin er altså ikke en tilstand, hvor jeg søger at tvinge mig selv til ikke at tænke. Tværtom er wu hsin den tilstand, hvor jeg har indset, at mine tanker er naturprocesser som kløverplantens vækstprocesser eller mine indre organers arbejdsprocesser. Ikke mere og ikke noget andet end det.

Meditationen fører til, at jeg lærer og så at sige "gribes" af en stor upeksha (medfølelse): Jeg bliver blind for andres eventuelle fejl og dårligheder. Jeg holder op med at være ensidig og kun hælde til den ene side. Jeg lærer at sidde ret op uden at hælde eller få overbalance. Jeg lærer, at jeg ikke skal lade mig forstyrre af mine egne eller andres fejl. Jeg forsømmer og negligerer på en måde at være kritisk eller negativ. Jeg lærer sindsro og sindsligevægt. Upeksha betyder, at jeg siger farvel til altid at spille den iagttagende eller bedømmende dobbelt rolle, som tapper al energi ud af mit system. Hjertets renhed er at ville eet. Eller at være til stede her i midten. Når jeg sidder her i midten er jeg åben for livet og virkeligheden.

At besinde sig – kontemplationen - er en del af Zen-meditationen. Denne klassiske øvelse er en del af Buddhas såkaldte otte-ledede vej, som handler om den rette tænkemåde, den rette handlemåde og den rette meditation. Den rette besindelse er det 7. led. At besinde sig vil i følge den klassiske øvelse sige, at jeg ihærdigt, årvågent og besindigt iagttager legemet, følelsen, tanken og fænomenerne. Den moderne buddhist Saddhatissa gennemgår den rette besindelse i en af hans bøger om vejen : Jeg bliver opmærksom, jeg vedbliver med at være til stede, være her og nu, jeg lærer ikke at flygte eller undgå, jeg lærer at iagttage og lytte uden at dømme, jeg lærer at forholde mig frit til det, som jeg oplever, jeg lærer ikke at give efter for indre tvangshandlinger, jeg skal hverken opfatte mine følelser eller fornemmelser som mekaniske objekter (jeg skal ikke opfatte mig selv som en maskine eller ting), men jeg skal heller ikke ængsteligt, ufrit klynge mig til mine egne følelser. Jeg skal ikke holde fast i min oplevelse, ej heller skyde den bort. Jeg skal ikke

identificere mig med min krop, mine følelser, fornemmelser, tanker eller handlinger, men jeg skal heller ikke undertrykke dem eller afvise dem. Vi ser følelsen opstå og lader den forsvinde af sig selv, uden at standse den, siger Saddhatissa. Lad hver tilstand komme og gå uhindret. Jeg skal ikke reagere på mine følelser eller kropsfornemmelser, men jeg skal respondere, det vil sige svare dem på en voksen og passende måde. Når jeg er sammen med mine medmennesker, skal jeg ikke klassificere, forklare, bedømme eller korrigere dem. Jeg skal opleve dem og være sammen med dem. Med Eckharts udtryk kan man sige, at det Saddhatissa mener er, at vi - lige som Maria i historien om Maria og Martha - skal være hos tingene og menneskene og ikke i dem.

I Zen bruges udtrykket vikalpa'en om vores evindelige tilbøjelighed til at adskille, gøre forskel og gøre tingene fremmede. Ordet betyder oprindeligt tvivl, mistillid, falsk forestilling eller ond vilje. Vikalpa'en kan virke objektivt ved, at jeg gør andre mennesker eller ting til noget mærkeligt, fremmed, uforståeligt, uacceptabelt ("alien"). Den kan virke subjektivt ved, at jeg klæber og klynger mig til andre mennesker eller genstande i verden. Begge dele er udtryk for den samme uvidenhed. Saddhatissa forklarer vikalpa'en ved følgende eksempler: Vi navngiver, laver begreber, bedømmer, fordømmer, giver karakterer, fælder domme, udtaler vores meninger om, taler om smag og behag, vi fastholder, skyder bort, identificerer, undertrykker, er bekymrede, ængstelige og urolige, er tvivlende og mangler tillid, fremtvinger, standser, holder igen, er reserverede. Vi forhindrer, klassificerer, ordner, rubricerer, forklarer, korrigerer, forbedrer. Vikalpa'en opfattes altså i Zen som den centrale uvane i vores forhold til os selv og verden. At give slip på alle disse adfærdsformer er at virkeliggøre visdommen og at leve midt i verden. At leve med tillid og tiltro sammen med det andet menneske - og ikke inden i hende ... i et forsøg på at kontrollere hendes tanker og følelser.

- Når du sidder i ZaZen, siger den japanske Zen mand Shunryu Suzuki, der døde i 1971, er dit højre og venstre ben ikke to og ikke et. Dette er den vigtigste lære: Ikke to og ikke en. Kroppen og sindet er ikke to og ikke et. Normalt tror vi, at hvis noget ikke er et, må det være mere end et. Hvis det ikke er ental, må det være flertal. Men i den virkelige oplevelse er vores liv ikke bare flertal, men også ental. Du skal sidde sådan, at du holder himlen

oppe med dit hoved. At indtage denne stilling er i sig selv at have den rette sindstilstand. Det indre er ikke finere end det ydre, det indre og det ydre er ret besat eet og det samme. Den indre verden er uden grænser, og den ydre verden er også uden grænser. I virkeligheden er der kun en verden. Og virkeligheden er ikke logisk, lige så lidt som sandheden er rationel. Det levende kan ikke reduceres til et abstrakt skema. Gud er meget større end vore ord om ham og vi kan ikke lukke ham inde i vores sprog og ord. Oplevelsen er uden for vores tænkning. I tænkningens rige (i logikken) er der forskel på enhed og forskellighed, men i den faktiske oplevelse er forskellighed og enhed det samme. Derfor er der ingen grund til at tænke.

Det fortræffelige Land – som denne tilstand kaldes i Zen - handler om opmærksomhed. Et bon mot lyder: I Zen er der tre ting, som er afgørende: Opmærksomhed, og så: opmærksomhed og endeligt: opmærksomhed. Zen kan tale om forskellige slags opmærksomhed over for forskellige slags objekter: Jeg kan lære at være opmærksom over for min krop og dens fornemmelser og signaler, over for mine følelser, sansninger, stemninger, over for min bevidsthed, mine tanker, mine forventninger, mine meninger og anskuelser. Jeg kan lære at blive opmærksom på mit åndedræt, min kropsholdning, på om jeg oplever mine følelser og fornemmelser som såkaldt behagelige eller ubehagelige. Jeg kan lære at objektivere mine fornemmelser, så jeg ikke styres og tyranniseres af dem. Jeg kan lære at besinde mig på min vrede, mit begær og min angst, så jeg undgår at handle tvangsmæssigt eller kompulsivt.

I Zen bruges en række begreber som modsætningspar. På den ene side kan mit liv være præget af følgende: Jeg kan være omtåget, spredt ad, faret vild, på vildspor, flakke rundt, leve i forvirring, i mørke, være uren og mit liv kan være mudret.

På den anden side kan mit liv være således: Jeg kan være samlet, opmærksom, være til stede her i midten, være i roen, i lyset, være ren, være gennemsigtig og klar som glas. Disse modsætningspar anvendes ofte og siger meget om, hvad meditation og det sande og fuldstændige menneske er i Zen.

Zen taler om den store død på puden, dai-shi. Hos den katolske dominikaner Mester Eckhart finder man lignende udtryk. I følge Eckhart møder jeg Gud i

meditationen og i opmærksomheden. Hvor sjælen er, der er Gud. I følge Mester Eckhart er begreber som hvem, hvorfra eller hvorhen fuldstændigt uvirkelige og helt uden reelt indhold:

Når jeg kommer ind i guddommens jord, flod og kilde, da spørger ingen mig, hvorfra jeg kommer eller hvor jeg har været. Der er ingen der savner mig. Der holder Gud op med at være Gud. Gud er i den jord, flod og kilde, som er lige for hånden.

Når jeg oplever det eller snarere: opdager det, indser jeg, at jeg har været her hele tiden. Det, som vi plejer at tale om som "Gud", forsvinder som dug for solen. Det uvirkelige, abstrakte, teoretiske og den mørke uvidenhed forsvinder, når lyset kommer. Kristendommen består ikke i døde bogstaver eller teologiske diskussioner, men i kød og blod, i mit kød og blod. Og lyset er allerede kommet, for det har været lyst længe, ja altid.

Eckhart taler om, at det at være en kristen består i følgende:

Jeg lever afsondret, jeg tømmes for mig selv, jeg bliver tom for alle ting, jeg tier, er stille, jeg glemmer, jeg dør, jeg afdør, jeg sover, jeg er blind og døv, jeg ofrer mig selv og mit liv, jeg går ud af mig selv, jeg hader mig selv, jeg lever i fattigdom, jeg lever i ørkenen, jeg lever i en ensomhed, hvor jeg mister mig selv, jeg lever i den nat, hvor intet skabt længere lyser, jeg lever i mørke, jeg forlader og siger farvel til mig selv, jeg siger nej til mit eget, jeg går ud over mig selv.

Det er nok vigtigt, at alle disse og mange andre udtryk, som Eckhart bruger, er metaforer og billedsprog om det, som ikke rigtigt kan siges lige ud i sproget. Ordene skal på en gang tages bogstaveligt og ikke-bogstaveligt. De er en slags hints eller vink hos Eckhart.

Zen indeholder konkrete menneskers konkrete personlige erfaringer. Zen er ikke noget systematisk, abstrakt lære-system. At være et Zen-menneske kan forenes med at være buddhist, hindu, muslim, jøde eller kristen. Zen handler altid om at være der selv, selv at gøre og opleve og erfare. Zen kan ikke fortælle nogen, hvad der er sandt. Derfor er Zen også en naturlig form for kristen meditation.

Zen er ikke noget, som man læser om i en bog. Zen mesteren Bassui skriver i et brev i 1300-tallet, at det menneske, som kun vil bruge sin tid til at recitere sutras ("hellige skrifter"), er som en, som tror, at han kan stille sin sult ved at studere spisekortet. Suzuki siger malende et sted, at hvis jeg har lært noget, vil det sige, at det nu arbejder og virker gennem mine nervebaner, muskler og indre organer.

Følgen eller formålet med meditationen er ikke at få nye, forfinede åndelige tanker, men at vågne op til virkeligheden. Jeg lærer en klar og gennemsigtig agtpågivenhed og årvågenhed. Jeg kommer til at opleve virkeligheden, som den er. Jeg ser verden som en umiddelbar, direkte sansning, som om jeg var et lille barn eller så verden for første gang. Jeg ser verden med Guds øje, som den katolske mystik har sagt. Som det menneske, der hele sit liv har levet i mørket i den underjordiske hule og så pludseligt kommer op i lyset.

En ung og meget energisk og ambitiøs mand kom i lære hos en stor mester. Den unge mand mediterede næsten døgnnet rundt og oplevede fantastiske syner, åbenbaringer, åndelige oplevelser. En dag kom han til mesteren: - Mester. Jeg takker dig for din instruktion. Jeg oplever de mest vidunderlige visioner og har de mest bevægende åndelige oplevelser. Jeg ser de døde kroppe flyde i rummet og har set Guds eget ansigt. Jeg er dig evigt taknemmelig. Hertil svarede mesteren kort og kontant: - Du oplever visioner og har åndelige oplevelser og har set Guds ansigt. Det skal du ikke lade dig slå ud af. Fortsæt blot tillidsfuldt med din meditation, så går det over efterhånden..

Mester Eckhart taler lige som Zen og Tao om forskellen på intellektuelt og teoretisk at have kundskaber om noget og så selv direkte at have set og sanset det. Der er forskel på kun at forstå noget med hovedet og at forstå det med maven siger han.. Det menneske, som mener, at han har en "viden om" Gud, kender slet ikke Gud. Gud kan man slet ikke "vide" noget "om", siger han. Det er her den afgørende forskel ligger: At være kristen er ikke at have læst noget om Gud i en gammel bog, men det at jeg har "smagt Gud". Nede i min sjæls grund lever et guddommeligt liv uden for tid og rum. Med Eckharts udtryk: Gud gennemlyser mig indefra. På samme måde taler Zen aldrig om teori, men om det, som vi kan opleve og erfare eller allerede har oplevet og

erfare. På en vis måde tager Zen udgangspunkt i de berømte udbrud fra disciplen Thomas, da han hørte om, at Jesus var stået op af graven: - Hvis jeg ikke ser nagle-hullerne i hans hænder og stikker min finger i naglehullerne og min hånd i hans side, tror jeg det ikke.

Meditationen eller ZaZen betyder rent sprogligt: at synke ned. At dø på puden er netop at synke og komme ned i det dybe intet. At forsvinde gennem en lem i gulvet. I en kristen sammenhæng er Zens dybe intet – sunyata - det samme som Gud. Eckhart siger et sted:

Gud er dette store intet. I dette ene skal vi evigt synke ned fra ingenting til ingenting. Gud bryder igennem mig, og jeg bryder igennem Gud.

At vise tillid og træde et skridt videre, når jeg står på toppen af den pæl, som er 100 fod, er at dø på puden, at falde fra ingen ting ... ned gennem ingen ting ... til det rene ingen ting. Eller som en amerikansk forfatter skrev det: No parachute, no ground.

Oplysningen og ind-sigten (som jo har at gøre med at se virkeligheden som den er) er ikke noget, som jeg opfinder eller hiter på, men noget, jeg modtager. Ligesom når jeg vågner efter en dyb søvn: Det er jo ikke min vilje eller kraftindsats, som bevirker, at jeg vågner. Min opvågning er noget, som jeg modtager. At kunne tage imod forudsætter i følge Eckhart, at jeg er nøgen og blind:

Den som vil skue Gud, må være blind. Lige så grænseløs Gud er i sin givning, lige så grænseløs er sjælen i at tage imod.

At sidde stille er at være nøgen, det vil sige at være uden nogen "egenskaber": Jeg giver slip på mine "ejendommeligheder" siger Eckhart. Den sande, fuldkomne og inderste forening kræver, at den ene part – egoet - er passiv og giver sig hen.

Hvad er det at være et sandt menneske? Vi må først og fremmest sige farvel til vores fiksering på viljen og i stedet åbne os for en intuitiv oplevelse af virkeligheden. Vi skal give løsningerne lov til at komme frem af sig selv. Når vi arbejder med et problem, oplever vi tit, hvordan vi tilsyneladende slet ikke selv finder løsningen, men at den kommer til os, at vi modtager den - som en

Aha-oplevelse, som et lyn fra en klar himmel. Når vi ikke kan løse vore problemer, skyldes det måske, at vi ikke vil give slip på al vor "viden" og "erfaring". - Vi må gøre tingene for deres egen skyld, ikke for vor saligheds skyld, som Eckhart siger. Jeg skal leve sådan, at jeg glemmer mig selv og alle ting. Først når jeg er tom, kan jeg tage imod. Hvis vinduet ikke var tomt, kunne lyset ikke komme igennem. Det, som er helt udtømt og tomt, er samtidigt også det, der kan være alle ting og modtage alle ting. Det tomme er det mest værdifulde og det højeste. At være helt tom er at være fuldent og at kunne integrere og sige ja-tak til enhver tanke, følelse og oplevelse. Derfor må jeg'et dræbes, som Eckhart meget bombastisk siger det, for at jeg skal kunne tage imod. Hvis jeg ikke er blevet tom kan jeg ikke modtage Gud, han kan ikke finde noget rum hvor han kan være.

Den klassiske kinesiske filosofis og morals fader Confucius er tillagt følgende tale om hjertets faste: - Gennem hjertets faste skabes den indre enhed og samling. Alle tanker og sanser tømmes i denne faste. Når de er tømt, vil hele din væren lytte. Så kan du direkte indse, hvad det er, som ikke kan høres med øret eller forstås med sindet. Hjertets faste udtømmer alle dine evner og gør dig fri af begrænsninger og distraktioner. Hjertets faste er den moder, som føder frihed og enhed. Se på dette vindue. Det er ingen ting, kun et hul i muren. Men på grund af det er hele rummet fuldt af lys. Således er hjertet fuldt af lys, når sindet er tomt.

Gud er den som ikke kan høres med øret eller forstås med sindet i en kristen sammenhæng.

- Hvis I retter kroppen op, så vil sindet rette sig op, siger Dogen. Hvis kroppen, kødet og blodet holdes sundt, så bliver sindet også sundt.

At give slip på og at sige farvel til min krop og mit sind betyder, at jeg - omsider - kan sidde ret og rank som et både stolt og ydmygt menneske ... midt i verden. At hælde med kroppen er et resultat af at hælde i sindet og det samme som at hælde i sindet, siger Dogen: At hælde betyder, at jeg er skæv og skrå, jeg hælder til den ene side, jeg har hang til den side, jeg har en tilbøjelighed, en fordom, en forudindtagethed, jeg er ensidig og partisk, jeg ved det hele i forvejen. Hvis jeg sidder ret op som et lys i det stille og rolige

rum, kommer jeg fri af disse hældninger. Jeg bliver sat fri af mine holdninger. Holdninger er hældninger og hældninger er holdninger.

Suzuki gør meget ud af, at ZaZen er lig med at sidde i den korrekte stilling, således at jeg sidder uden anstrengelse. Han giver også det gode råd, at hvis det bliver nødvendigt at bevæge overkroppen under meditationen, skal jeg bevæge mig langsomt og næsten umærkeligt. Disse slow-motion bevægelser virker i sig selv beroligende og stabiliserende tilbage på mit sind. Når jeg sidder, er jeg en plante, og det vigtigste for planten er roden. Uden den dybe rod, kan planten aldrig klare sig. Suzuki citerer et gammelt Zen-ord: Der er en plante uden rødder på bjergets top. Der er ikke en vind, men se hvordan bladene svinger og svajer hid og did. At sidde er derfor at sætte rod og gøre min rod stadigt stærkere og dybere.

Det vigtige punkt i ZaZen er som sagt at være samlet og udelt. At være udelt til stede. Hvis jeg har en stemme i baghovedet ("et hovede oven på mit hovede"), som hele tiden beordrer mig til være opmærksom og lytte, er jeg derfor ikke samlet og udelt. Det siges i Zen, at det menneske, der tænker på at lytte, kan ikke høre ordentligt efter. Hvis jeg hele tiden tænker på, at nu skal jeg give slip på mine krop og mit sind, kan jeg ikke gøre det. Jeg kan ikke give slip med vilje. Men hvis jeg bare i et øjeblik har givet helt slip, så har jeg givet slip, så er jeg virkelig trådt ud fra den pæl, som er 100 fod høj. En "lille" eller kortvarig oplevelse af kensho, tillid eller lykke er lige så værdifuld som en mere vedvarende. Det er selve oplevelsen og erfaringen, som er livsforandrende.

Til sidst denne historie, som går tilbage til Zens og Ch'ans grundlæggelse i 700-tallet:

Midt i havet er der et sted, hvor store bølger rejser sig, som er kendt som Drageporten. Hvis en fisk kan passere dette sted, bliver den forvandlet til en drage. Derfor kaldes dette sted for Drageporten. Dog synes bølgerne der ikke højere end andre steder, og vandet er lige så salt som alle andre steder. Men mærkeligt nok: Enhver fisk, som passerer, bliver en drage. Dens størrelse ændres ikke. Dens krop forbliver den samme. Og dog bliver den med et og i et øjeblik til en drage. Det menneske, som praktiserer, mediterer og øver sig, er lige som denne fisk.

(Her efter en genfortælling af den japanske mester fra 1200-tallet Dogen).

Mester Eckhart: Gelassenheit og Gott-Lassen.

Hvis I vil være en ægte søn og kristen, skal I fjerne og aflægge alt det hos jer, som adskiller og er specielt. Læg alt det bort, som er ydre og tilfældigt hos jer og opfat jer selv som den frie, udelte menneske-natur. Opfat dig selv så splitter-nøgen, som du er i din natur (som du er født). For det, som hører til det ydre, er noget tilfældigt.

Alle ting lever i deres rette natur. Sjælen er hverken her eller der.

Ordet natur kommer af natus: sådan som jeg er født. Når jeg fødes, er jeg nøgen, uden skemaer og tanker, uden splittelse. Citaterne stammer fra den berømte tyske dominikaner Mester Eckhart, som døde i 1328. Han siger på en måde det samme som mange af de østlige mestre. Eckhart skrev - hvilket var enestående - på sit modersmål, tysk, og han henvendte sig også til menigmand, fordi han ville ud med sit budskab om, hvad sand kristentro egentlig er. Tro er i følge Eckhart, at jeg giver slip på mine planer, mine ønsker og mit begær ... også efter at være "åndelig". Vi skal leve i det, som han på tysk kalder Gelassenheit. Gelassenheit betyder at være tålmodig, sindig, rolig, upåvirket, afspændt og især: ubekymret.

Jeg skal give slip på alle mine "egenskaber" (Eigenschaft), som han siger et andet sted. Jeg skal ikke tro, at jeg er et offer for visse medfødte egenskaber. Tværtom er jeg i virkeligheden tom, fri og rede. Jeg er ikke et offer for min egen barndom, opdragelse eller biografi. At tro det indebærer mest af alt, at jeg vil løbe fra ansvaret for mit eget liv. Mine såkaldte "egenskaber" (min "essens" som J. P. Sartre sagde det) er en illusion. Jeg skal derfor gøre mig selv ren og tom og tømme mig selv over for Gud, så der bliver plads til troen og tilliden. (Hvis jeg bliver et vakuum eller "sort hul" – siger den amerikanske Zen lærer Genpo Merzel – vil jeg optage og suge til mig alle gode ting i universet.). Hvis mit hoved er fyldt med intellektuelle, åndelige

overvejelser eller bekymringer, bliver der i al fald aldrig plads til Guds kærlighed. Mit ego og mit egos åndelige - eller ikke-åndelige - tanker er det, som skiller mig fra vejen. Jeg skal i følge Eckhart give slip på at tro, at mine tanker, fornemmelser eller følelser er så forfærdeligt specielle eller vigtige. Når jeg giver slip, bliver jeg, som han siger, eet med min frie, udelte natur. Jeg holder op med at være splittet og hærgnet af planer, tanker om fortiden, for-ud-gribelser af fremtiden. Jeg er blot nærværende her og nu. Jeg overgiver mig til Glædens land og til Gud. Mester Eckhart siger, at jeg skal være splitter-nøgen. Vejen består i, at jeg ikke holder igen, men åbner mig, viser mig frem, byder mig til, giver mig hen, viser tillid og vover mig selv. Jeg sætter mig selv på spil. Jeg giver slip på min "Andert-heit", siger Eckhart, altså alt det, som gør mig forskellig fra ethvert andet menneske. Jeg er dybest set ethvert andet menneske, og dybest set er jeg også dig og du mig. Når jeg indser og lever dette, bliver jeg befriet for angsten og bekymringerne, og jeg bliver rede til at modtage Gud.

Den amerikanske forfatter Blofeld beskriver meditationen således: - Når dugdråben drypper ned i det blanke hav, bliver der ikke en eneste partikel tabt, og der bliver intet tilbage, som kan skelnes fra havet. For den katolske munk Mester Eckhart betyder dette, at jeg giver slip på mit, mit eget, det, som er særligt for mig (min Eigen-schaft.). Ved at give slip på mig selv og mit eget ego, får jeg mig selv og hele verden og livet tilbage.

Det gode er ikke noget indviklet eller udspekuleret, som vi kunstigt konstruerer: Det gode er noget, som allerede findes naturligt i os og iblandt os. Løsningen i Zen og hos Eckhart er uhyre simpel. Du skal bare give det lov til at virke og vokse. Det er der i forvejen. Det ligger i Guds skabelse af verden og os. Det hæmmes og ødelægges og perverteres, når vi - som såkaldt voksne, moralske eller bedrevidende og åndelige mennesker - prøver at styre det. Det gode er lige som planterne i jorden. De er ikke vores skabelse, men det er vores gave og opgave at sørge for, at de får de bedst mulige betingelser for at kunne gro og spire. Men de gror og vokser ved egen kraft... eller ved livets eller ved Guds kraft. Det gode i tilværelsen gror og spirer af egen kraft og efter sin egen indre impuls. Det er en gave til os. Vi skal blot give det lov, tage imod med livsglæde og give slip. Alting modnes i sit eget tempo, hvis det får lov at folde sig ud efter naturen. Det gode kommer af sig selv ud af det

rene ingen ting, ud af *sunyata* som Zen siger, ud af Gud som Eckhart ville sige. Hvis jeg træder tilbage, kan Gud træde til og komme i spil. siger Mester Eckhart, og på sit modersmål kaldte han meget malende det, som vi mennesker skal, for: "Gott-lassen".

Det er ikke skyerne - min indsats - der tænder eller slukker for solen, men skyerne kan selvfølgelig stille sig i vejen og skygge for solen. Livet består ikke i at præstere en hel masse, men i at flytte sig, så der bliver plads til solen. Hvis vi bruger kræfterne på at trække i de små spirer for at få dem til at vokse rigtigt hurtigt og effektivt, ødelægger vi den naturlige skabelsesorden. Planten finder sin egen rod og får den lov til det, bliver den rodfæstet og blæses ikke om kuld. Det er vores kontrol og planer, der forstyrrer det gode livs vækst.

Mester Eckhart taler om at tåle Gud, at lide Gud, at tåle alt, fordi Gud er i alle ting. Hos ham bliver det passive og tålmodigheden sat sammen. Det latinske udtryk for tålmodighed: *patientia* og *patior* er det samme ord som ordet passiv. Verbet *patior* betyder, at jeg lider, udstår og udholder noget ubehageligt. Jeg tåler, bærer og finder mig i noget, men det betyder også, at jeg er passiv, modtagende og får noget givet. *Patientia* betyder på en gang tålmodighed og overbærenhed og samtidigt lidelse og lidenskab. For Eckhart er livet og det gode og - i sidste ende - Gud noget, som jeg modtager og får foræret. Det gode, som jeg gør, er ikke noget, jeg "vil", men noget jeg "lider". Jeg er for så vidt passiv i betydningen modtagende, når jeg gør det gode, lige som det at være passiv, lidende, udholdende og tålende er et gode. Dermed mener Eckhart ikke, at jeg skal sidde passivt hen med hænderne i skødet. Han mener noget dybere. Han har indset, at vore gode gerninger ikke er vort eget værk, men stammer fra livet eller Gud selv. Det der er vores gave og opgave er ikke at opfinde gode gerninger, men at tåle, at de kommer af sig selv, at give dem lov til at flyde ud af sig selv. Det betyder også, at jeg skal lære at vente på, at de selv kommer. Lige som sommerfuglen: Det nytter ikke noget at jage den. Man må vente til den selv kommer af egen fri vilje. Sjælen er en spire, som Mester Eckhart siger mange steder. Den vokser som en plante. Det kræver en voksen mands tålmodighed at pleje og passe en lille spire, for den vokser netop i sit eget tempo og hvorhen den vil - og ikke efter mit hoved eller mine ideer. Ånden blæser, hvorhen den vil. Det vigtige og værdifulde i livet er ude af vore hænder. Gud ske lov.

Menneskets handlinger er som et træ i skoven, der kaster et frø, som spirer til et nyt træ, siger Mester Eckhart. Gud grønnes og blomstrer i glæde i mig. Træet handler ikke, men er virksomt. Træet skaber ikke noget nyt træ. Den nye spire er ikke noget objekt for træets hensigtsmæssige handling. Træet er ikke et subjekt over for et objekt. Modsætningen subjekt-objekt er overvundet hos Eckhart. Han udbryder: - Jeg er kommet fri af min egenvilje, og jeg og Gud er blevet eet. At virke betyder at fungere og være til efter sin bestemmelse og natur. Idealet om *wu wei*, ikke-handling, betyder ikke, at jeg skal være opgivende eller passiv, men at jeg skal handle på en anden måde, en autentisk måde i overensstemmelse med min natur, min rette størrelse, det rette tidspunkt og min rette plads i verden. Ikke-handling er frie åndelige handlinger, uden nogen tvang udefra eller indefra. Min ikke-handling eller *wu wei* er ikke betinget, forårsaget eller begrænset af mit begær eller mine behov eller af mine ideer eller teorier. Det er på en måde ikke længere mig, der handler. Det er Gud, der virker og arbejder i og gennem mig.

Når en mester laver et billede af træ, siger Eckhart, så fører han ikke billedet "ind i" træet. Han skærer de spåner væk, som gemte og dækkede over billedet. Han tilfører ikke træet noget, men han fjerner og bortmejsler det, som var på overfladen, og så lyser det frem, som lå skjult derunder. Lyset bliver så rigeligt, at det flyder over og ud i det ydre menneske.

Den kærlighed, jeg fyldes med udefra og oppefra, flyder over og ud i verden - ikke ved en anstrengelse fra min side, men som en naturlig, uanstrengt, flydende proces.

Alle ting bliver for dig idel Gud, siger Eckhart, ganske som hvis et menneske længe har set ind i solen. Det virkelige og det, som vokser, er det, som ikke er betegnet, begrænset eller de-fineret det vil sige: af-grænset. Det, som vi rent faktisk lever af i livet, er det, som vi ikke kan sætte grænser op for, det, som vi ikke kan dæmme op for, det som vi ikke kan kontrollere, men som oversvømmer os, og som vi svømmer rundt i. Det, som jeg holder afgrænset til mig selv, er ikke så meget værd som det, jeg kan dele med andre, det, som vi begge to har del i. Den amerikanske forfatter Robert Aitken siger, at den ægte *Dana* eller given fra sig finder vi i naturen, i tomatplantens virke og i havets plankton. Det kalder han regnormens visdom. Her virker det

universelle sind, og intet bliver sparet, opsparet, reserveret til mig selv. Når jeg har set tilstrækkeligt længe på solen, bliver jeg blind for alt andet end solen. Jeg er som den fisk, der svømmer i vandet. Der er simpelt hen ikke andet end vand lige gyldigt, hvorhen jeg svømmer. Ligeledes for det menneske, som har givet slip og er gået ind i strømmen: Det gode er overalt, og jeg kan ikke se andet end tillid, tro og kærlighed. Alle ting er blevet til guld i vore hænder som Eckhart siger.

Tiden er et begreb og derfor en konstruktion. Det øjeblik, da Gud skabte det første menneske, siger Eckhart, og det øjeblik, da det sidste menneske skal forgå, og det nu, som jeg her står og taler i, er det selv samme øjeblik, og det er alt sammen det ene og samme nu.

I visdommen ser jeg virkeligheden, som den er. Jeg glemmer alle de ord, som jeg plejer at bruge om Gud, siger Eckhart, og "jeg tager ham nøgen i hans badehus, hvor han afklædt og nøgen er sig selv.

Gelassenheit: Hvad betyder det at give slip?

Hengivelse er en dyd frem for alle dyder ... Hengivelse er det bedste for alle ting, og hengivelse tager aldrig fejl og lader aldrig noget mangle ... Hengivelse rummer ingen bekymring, thi intet går den glip af.

At give slip er at leve i den sande armod, der består af tre dele: Jeg vil ingen ting, jeg ved ingen ting, jeg har ingen ting.

Den der ejer mindst i denne verden, ejer mest af den. Verden tilhører ingen så meget som det menneske, der helt har opgivet verden.

At give slip er at jeg beslutter mig for at modtage alle ting fra Gud, hvad som helst, uanset hvad der kommer til mig – med glæde og taknemmelighed. Hvis jeg intet er, kan intet gå mig imod.

Ingen ting er noget i sig selv – alt afhænger af hvordan jeg modtager det. Det sete afhænger af øjnene, som ser. Det som i virkeligheden modtages afhænger

ikke så meget af den ting som modtages som af sindelaget som ham der modtager det.

Når vi bilder os ind, at det ene ville være bedre for os end det andet, kommer det kun af de ydre vilkår. Der ligger ikke mere i det ene end i det andet, men efter hvad man tror, det får man.

Hvorfor skal jeg da klage, når alle gaver tilfalder mig? Så veltilfreds er jeg med hvad Gud giver eller ikke giver, at jeg ikke ville give en skilling for en tilværelse, hvor alt hvad jeg selv kunne udtænke tilfaldt mig.

Når jeg giver slip, bliver mit selv tilintetgjort – jeg bliver til det store ingenting. Gud er det store ingen ting. Gud kan ikke beskrives i nogen bog, han er hverken dette eller hint som Eckhart siger. Når vi ser Gud, ser vi ingen ting, fordi Gud ikke er noget i verden, han kan ikke ses eller høres eller mærkes. Gud kan ikke ses med sanserne. Han er det store, tomme, livgivende, lysbringende ingen ting. Das ganz Anders.

Menneskets medfødte natur og Guds natur eller væsen er uforenelige. Mennesket er lukket inde i sin natur og kan derfor kun se det menneskelige, det naturlige. Det menneskelige, naturlige øje kan kun se de menneskelige, naturlige fænomener. Når mennesket er lukket inde i sin medfødte natur, kan det ikke se Gud, for han er – menneskeligt set, empirisk – ingen ting. Gud har ikke noget navn, som Eckhart siger. Kun hvis Guds natur eller væsen fødes i mennesket – modtages af sjælen - kan det se Gud. Den ene natur erstatter den anden. Lyset erstatter mørket.

Den centrale begivenhed i Eckharts univers er ikke påsken, men julen. Julen er den tid hvor Gud lader sig føde. Efter Eckhart lader Gud sig føde i hvert eneste nu. Også lige nu. Gud lader sig føde i sjælen. Dermed modtager mennesket en ny natur, et nyt væsen.

På samme måde sker det for mennesket når det i livet oplever ting, som er helt anderledes, som repræsenterer en helt anden virkelighed. I så fald siger mennesket at det er ingen ting – for det kan ikke navngives eller forklares. Når vi møder kærligheden, nåden, livet og lyset – siger vi: Det er ingen ting. Det findes ikke. Når vi står over for det allerdybeste vil vi ikke se det. Vi benægter det. Vi forsvarer os og vi vil ikke give os hen. Det er jo ingen ting,

men i følge Eckhart kommer alle ting og alle gode ting ud af det rene ingen ting:

Alle ting er skabt ud af ingen ting. Derfor er deres sande ophav også ingen ting.

Når jeg giver slip, bliver jeg mig selv, som jeg virkelig er. Jeg vil ikke være noget, jeg vil ikke være noget andet eller noget bestemt - og jeg bliver derved eet med *mig selv* og mit sande væsen, som er det store ingen ting eller Gud. Jeg er beredt, rede og tom. Jeg er som det tomme rum, der kan fyldes med alle ting – med alt det som kommer. Fordi jeg er ud-tømt, kan Gud bo i mig.

Den, der vil være *noget*, finder aldrig hvile eller ro. Den der vil være *noget*, bliver aldrig sig selv. Ja, han bliver aldrig til noget som helst.

[Den refærdige] modtager alt fra Gud, uden forskel, meget eller lidt, kært eller svært, det ene som det andet ... Han er altid sig selv lig.

Hvis jeg taler om det, træder jeg ud af den meditative stilhed og er ikke længere ubevæget. Hvis jeg taler om det, kan Gud ikke længere bo i mig.

Når jeg giver slip, kommer jeg derhen, hvor intet kan forstyrre mig – ligesom Gud selv, han, som aldrig kan forstyrres eller bevæges af noget eller nogen.

Vi er angste og bange for at give slip for vi er bange for at vi mister og går glip af så meget. Men der findes slet ikke noget, som vi kan *miste* eller *gå glip af*:

Hvad Gud lader een blive til, det skal man modtage og holde det for det bedste og helt slå sig tilfreds med den vej, Gud har vist. Man skal have tillid til Gud og skal gennem den vej følge alle gode veje og finde alle ting ... Men han [mennesket] skal være ubekymret for at han således forsømmer noget. Thi med Gud kan man ingen ting forsømme.

Der findes ikke noget som jeg skal søge eller have uden for mig selv. Der findes ikke noget som er virkelig uden for mig selv, uden for sjælen. Alt som er virkelig og som findes, er inden i mig.

I bærer alle virkeligheden inden i jer selv. Gud give, at vi alle må forblive inden i os selv således at vi besidder hele virkeligheden uden forskel i den

fulde sandhed [ser hele virkeligheden som den er på godt og ondt]. Dertil hjælpe os Gud. Amen.

At give slip betyder også at give slip på at være fanatisk, give slip på at ville tvinge sig selv, at give slip på absolutte idealer og misforstået streng moral og selvtugt. Eckhart tager afstand fra den middelalderlige selvtugt og selvtvang, selvpineriet:

Du må ikke være afhængig af klæder og fin mad ... Har du imidlertid vanskeligt derved, så bør du med tålmodigt sind finde dig i det, som det er, lige så vel som du hvis det var anderledes også fandt dig i det. ... Det bedste er at mennesket tager imod det [sådan som det nu engang er] i taknemmelighed og mere lader sig føre gennem livet end vandrer selv.

Den der har givet slip, lever som *en fri mand*, han er *sin egen herre* – som også Martin Luther ville sige. Den sande frihed er ikke friheden til at gøre hvad som helst, men friheden til at gøre det rigtige. Hvis jeg bare handler vilkårligt og gør hvad som helst og hvad der lige nu falder mig ind, er jeg slave og ikke fri:

Gud tvinger ikke viljen, han giver den friheden, for at den ikke skal ville andet end hvad Gud vil. Det er ingen ufrihed, men det er netop dens frihed.

Alle veje er den rigtige vej. Alle veje fører det samme sted hen. Alt det som sker fører det rigtige sted hen:

Gud har ikke knyttet menneskets frelse til nogen særlig vej.

For det ene menneske er den rette vej livet på gaden, for den anden livet i kirken. For den ene er den rette vej ensomheden, for den anden ægteskabet. Der findes ikke gode eller hellige gerninger som i absolut forstand er vejen. Det er ikke bedre at give til de fattige end at dyrke sin køkkenhave. Vejen ligger ikke i de ydre forhold, men i de indre. Alle gerninger er de rette gerninger hvis de er min vej – det vil sige hvis jeg er trofast og giver mig hen til min vej. Vejen er blot den vej som jeg går på lige nu. Hvilken vej skal jeg gå? Jeg skal blot fortsætte ligeud.

Vi skal ikke flygte væk fra den vej, som er vores og som vi har fået anvist. Vi skal ikke flygte over i en særlig religiøsitet eller i søde religiøse følelser og

oplevelser. På trods af at Eckharts middelalderlige samtid dyrkede disse ting, alle de hellige og guddommelige ting, anlægger han et meget mere jordnært – næsten luthersk – synspunkt. Vi skal ikke flygte nogen steder hen. Vi skal blive hos de nærmeste og i de nærmeste ting. Vi finder ikke Gud i noget andet end i det som er lige her for øjnene af os:

Den, der bilder sig ind at han ved sværmerisk hensynken, andægtighed, rørende følelser eller særlige anstrengelser kommer Gud nærmere, end han gør ved at passe sit hus og røgte sin stald, han bærer sig ikke anderledes ad, end hvis han tog Gud og vikled ham ind i en kappe og gemte ham under stolen.

I følge Eckhart vil ikke altså slet ikke have med Gud at gøre, når det kommer til stykket. Vi vil kun have os selv og vores egen sværmeriske hensynken. Gud er faktisk i vejen. Og derfor vikler vi ham ind og gemmer ham væk så vi kan have det godt i vores hjemmelavede, søde og rørende følelser.

Hvad skal jeg give slip på?

Jeg skal give slip på alle ting, også min vilje, viden og ejendom og også på Gud og enhver stræben efter Gud og på enhver bøn eller tale til Gud. Jeg skal give slip på alle mennesker som jeg har knyttet mig til og indse at de ikke tilhører mig. Jeg skal give slip på mit eget liv – med Eckharts ord: Jeg skal give slip på *gods, ære, goder, glæder, fromhed, hellighed, belønning, himmeriges rige*. Jeg skal holde op med at søge efter noget. Det som jeg søger, kan jeg aldrig finde uden for mig selv. Men jeg skal give slip på og forlade mig selv, for: *Jo mere vi vil beholde os selv, jo mindre gør vi det.*

Vi skal besidde alle ting som om de var til låns og ikke givet os og uden ejendomsret, det være sig legeme eller sjæl, sanser eller kræfter, gods eller ære, venner, slægt, hus og jord og alle ting.

Den, der vil have alt, må lade alt fare.

Vi skal give slip på vores selvoptagethed og vore *skyld- og skam følelser*.

Der er tvende slags anger. Den ene er timelig og sanselig. Den anden er guddommelig og overnaturlig. Den timelige drager os stadig længere nedad i

dybere og dybere kvaler og hensætter mennesket i den største fortvivlelse. Således bliver denne anger stikkende i elendighed, og der bliver intet ud af den.

Med den guddommelige anger er det helt anderledes. Så snart mennesket finder at det har fejlet, hæver det sig til Gud og fatter den største tillid til Gud og vinder derved stor sikkerhed.

Når een lever ret efter Guds vilje, så skal han slet ikke ønske, at han ikke har begået de synder, han har begået.

Den, der har det rette sindelag, er vel til mode alle steder og hos alle folk, og den, der ikke har det, finder sig ikke tilpas noget steds eller hos nogen.

Hvad forhindrer mig i at give slip?

Alle de mange tanker som er i mit hoved forhindrer mig og gør det svært for mig. Mine 'kloge' tanker gør det meget indviklet og kompliceret, som i virkeligheden er såre simpelt, let at gøre og behageligt at udføre. Tankerne gør mig adspredt, splittet og ikke samlet og udelt. Derfor må mennesket forenkle sig det vil sige tage livet simplere og mere enkelt:

Men vi må på alle måder forenkle os selv.

... med hensyn til de indre billeder, hvad enten det nu er virkelige billeder eller sindets bevægelser eller en genspejling af den ydre verden, eller hvad det nu er, at han agter derpå, at han ikke fortaber sig i dem eller adspredes eller forvilder sig i deres mangfoldighed.

Når vi mener, at man skal kunne fly ... disse ting og disse tanker, så er det ikke fordi de i sig selv er nogen hindring. Men det er dig selv i tingene, som hindrer dig fordi din stilling til tingene [dine tanker og forestillinger] er forkert.

Også mine tanker om og kloge teorier om Gud hindrer mig. Min såkaldte viden om Gud – en abstrakt, helt teoretisk viden - stiller sig i vejen. Lige

indtil jeg indser, at Gud er hverken dette eller hint. Gud har ikke noget navn. Men Gud er eet.

For at kunne modtage må mennesket lære at rømme sig selv og ikke begære noget, hverken lyst eller fryd eller himmerige eller noget andet mål ... Den der ser Gud erkender at alle skabninger er det rene ingenting.

Hvordan er det muligt for mig at give slip?

For at give slip kræves tre ting: *dels* at jeg med min vilje beslutter mig for at give slip på mit ego og alt det skabte, *dels* at jeg med min fornuft indser at mit eget ego og alt det skabte er tomt og ingen ting, *dels* at Gud i himlen giver mig sin nåde og kraft til at jeg kan give slip.

Gud vil at vi skal udvikle os og forandres. I følge Eckhart findes der i Guds skabelse en *evolution*, i naturen, i verdenshistorien, i min historie:

Gud vil at min sjæl skal udvide sig, så at den kan modtage, og han kan skænke den så meget som muligt.

Alt korn stræber efter sin inderste natur mod den gode hvede, alt metal mod guld, alle fødsler mod mennesket. Man finder vel næppe et eneste dyr, uden at det på en eller anden måde, er som en lignelse om mennesket.

Intet er for så vidt nemmere end at give slip siger Eckhart. At give slip er jo blot som at løsne hånden, løsne grebet og give efter. Det kræver jo langt flere kræfter at holde fast, krampagtigt at ville holde fast ved tingene.

Ingen må tro at det er svært at nå hertil [til at give slip på det hele] ... Ingen tilværelse kan være lettere, lykkeligere og mere attråværdig.

I følge Eckhart er mennesket udstyret med fornuft og forstand. Fornuften er nødvendig når vi skal finde Gud og det gode liv. Kun med fornuften kan vi forstå og erkende at alt det skabte er tomt og ingen ting og at kun Gud er til:

Saligheden beror altså både på erkendelsen og på viljen. Uden erkendelsen hvor jeg forstår, ser og indser *kan jeg ikke give slip*. I erkendelsen ser jeg at alle ting er tomme og ingen ting. Gud elsker alt i skaberværket, men forskellen på mig og en sten er, at jeg ved det, men stenen ved det ikke.

Derfor er jeg salig, men stenen er ikke salig. Det er ikke nok, at Gud elsker mig – jeg skal også kunne forstå og indse, at han elsker mig ellers nytter det ikke noget.

Mennesket har et *ydre* menneske og et *indre* menneske. Det ydre menneske er afhængigt af sanserne og påvirkes af verden og præges af skiftende følelser. Men det indre menneske kan frigøres fra det ydre, således at det indre menneske aldrig bevæges, aldrig forstyrres af uro, angst, vrede.

Til en dør hører et hængsel, hvorpå den drejer sig. Døren sammenligner jeg med det ydre menneske. Hængslet med det indre menneske. Når nu døren går op og i, så bevæger den sig vel frem og tilbage, men hængslet forbliver ubevægeligt på eet sted og bliver slet ikke ramt af bevægelsen. Således er det også med mennesket.

Mennesket råder både over noget *fornuftigt* og noget *over-fornuftigt*. Hvis mennesket bruger sin over-fornuftige evne kan det tømme sindet, fjerne alle tanker og billeder i sindet.

Gott-Lassen: Den meditative tilstand: Hvad sker der, når jeg har givet slip?

Når jeg har givet slip og sagt farvel til mig selv, kan jeg *hengive* mig. I følge Eckhart er *hengivelsen* nøglen til et nyt liv. Hvis jeg giver mig hen, lever jeg med det, som er lige nu, med lyset og jorden, himlen og verden. Hengivelse er kærlighed til det, som er, hengivelse er næsten erotik, at give sig hen til en anden, at glemme og finde sig selv.

Det som er lige nu, er det, som altid har været. Det, som var engang, er også lige nu. Dette lige nu indeholder alle nu'er til alle tider engang og i fremtiden.

Lige nu er tidens fylde eller det øjeblik, hvor tiden er fuldbragt og ikke længere er til. Tidens fylde er alle nu'er i eet punkt. Det øjeblik da Kristus blev født og lige nu er det samme nu – øjeblikket for tidens fylde. Ikke engang, ikke dengang, men lige nu bliver barnet født i krybben.

Tiden findes ikke i den meditative tilstand, der er ikke noget vi skal vente på, tiden er allerede blevet *fylt*. Eckhart citerer her kirkefaderen Augustin:

Den, hvem dagene er til byrde og tiden falder lang, skal vende sig til Gud, hvor der ikke gives noget for længe, fordi alle ting der er kommet til ro.

Alle steder er det samme sted:

Hvad der er tusind mile borte er mig lige så nær som det sted, hvor jeg står. Skal sjælen erkende Gud, så må det ske uden for tid og rum.

Når sjælen skal erkende Gud skal det altså ske uden for tiden og rummet. Det som ligger uden for tiden og rummet befinder sig i tidens fylde, alle steder på een gang, eller i evigheden, eller i den virkelighed som var til, før tiden blev sat i gang og verden blev skabt. Før tiden (og rummet) var Gud ikke Gud endnu, men blot den, han var. Gud blev først Gud da mennesket blev skabt og tiden og rummet begyndte. Først jeg blev født havde jeg ingen gud, og Gud var ikke Gud. dengang var jeg uskabt og jeg var blot den, som jeg var – ingen skabning.

Erkendelsen skal også ske uden tallet. I Gud er der hverken ental eller flertal. Gud er hverken een, to eller mange. I Guds virkelighed – i sjælens virkelighed – findes der ingen tal. Når jeg har givet slip, ser jeg Gud ligefuldt i alle ting og i alle hændelser. *Thi Gud er den samme i alle ting og alle steder og altid.* Når jeg har givet slip, kan jeg for første gang se det, som det er. Jeg kan se mig omkring og se mig for, som Eckhart siger.

Når jeg har givet slip, holder jeg op med at søge. Jeg ser Gud og det gode liv i alle ting, i alt det, som hænder mig, alt hvad jeg sanser, føler, tænker, alt det som sker og findes:

Mennesket skal vænne sig til aldrig nogen steder at søge, men han skal finde og gribe Gud i alle ting.

Han der søger og leder ligner een der er faret vild. Jo længere han går, jo længere kommer han væk fra målet.

Jeg bliver den jeg var før jeg blev født. Jeg bliver lykkelig, jeg får det alt sammen, alt det som jeg lod fare, tilbage:

... alt hvad man kan udtænke af lyst og glæde, fryd og elskovslykke.

Gud tager bolig i mig. Jeg og Gud bliver eet. Gud tager altid bolig i et rent hjerte. Der er han hjemme hos sig selv. Når jeg har givet slip er mit hjerte rent og tomt. Jeg mangler ikke noget og vil ikke af med noget. Jeg søger ikke noget. Jeg beder ikke om noget. Jeg savner ikke noget eller nogen. Jeg har alt.

Det rene hjerte beder ikke om noget som helst. Det rene hjerte begærer intet, og der er heller ikke noget, som det vil være fri for. Denne sjæl ønsker alt som det er, ikke anderledes, ikke mere, ikke mindre.

Når jeg har givet slip, modtager jeg en ny ånd. Jeg bliver som Sønnen, jeg bliver som Gud selv, jeg får del i hans væsen og natur:

Den ånd har en magt så stor, at hvad den ser, det er sandt, og hvad den begærer, det tilfalder den, og hvad den byder, bliver adlydt.

Den tømte, rene sjæl forener sig med det u-skabte. Sjælen mister sit navn og bliver til ingen ting.

Når sjælens tilstand er fuldkommen, bliver sjælen gennem erkendelsen uvidende, gennem kærligheden følelsesløs og gennem oplysningen formørket.

[Den meditative tilstand, hvor jeg har givet slip] er den allerbedste. Thi den renses sjælen, lutrer samvittigheden, opflammer hjertet og opvækker ånden, den bortjager begær, og den overtræffer alle dyder, den fjerner os fra skabningen og forener os med Gud.

Når man gør dydens gerninger uden nogen medvirken af viljen og uden noget forsæt – ja, når det er som om det sker af sig selv ... uden noget hvorfor, så har man dyden fuldkommen.

Når jeg har givet slip, når jeg har ladet alle ting fare og forladt alle ting, handler jeg uden at tænke på *Hvorfor*. Vi skal ikke gøre noget for noget andets skyld, for en anden tings skyld. Vi behøver ikke gøre noget for Guds skyld (han behøver det ikke), for de andres skyld (for det kan vi ikke) eller for vores egen skyld (jeg mangler jo ingen ting). Vi kan blot elske og give os hen – *helt uden nogen gode grunde*, som Eckhart siger . Det er ikke længere mig som handler, men *det* handler i mig. Det sker af sig selv lige som frugterne på det gode træ: De kommer jo af sig selv ud af det rene ingen ting. Ingen ved hvor det kommer fra. Alle ting kommer fra det store tomme ingen ting.

Jeg gør det, *som ligger lige for*. Jeg gør det nødvendige – uden at tænke over det – det er jo det selvfølgelige. Jeg spørger ikke *Hvad* jeg skal gøre. Jeg spørger ikke *Hvorfor* jeg skal gøre det. Jeg gør det ikke for Guds skyld, ikke for min egen skyld, ikke for hendes skyld. Jeg gør det, fordi jeg gør det. Min gerning er ikke begrundet ved noget ydre eller fremmed, ved noget uden for den selv. *Der er ikke noget formål med det jeg gør*. Jeg ved ikke hvad jeg vil eller skal gøre om en time eller i morgen, og det bekymrer mig heller ikke. Jeg er *her* til stede lige nu og gør det som ligger lige for. Der findes ikke noget andet sted eller nogen anden tid end her lige nu. Der findes slet ikke noget *Fordi*. *Jeg virker for at virke*, siger Eckhart. Jeg virker i verden, fordi det er min natur, fordi jeg er eet med mig selv, fordi jeg er en fri mand. Også inden i mig er livet og lyset. Derfor handler og virker⁸ jeg. Det er min natur. Jeg kan ikke andet.

Og spurgte man et menneske, som var som det burde være: Hvorfor virker du og gør dine gerninger? Så ville han, når han svarede rigtigt, sige: Jeg virker kun for at virke.

Frygt og angst.....	153
Hvad er frygt og angst?	154
Frygt og frimodighed i Det nye Testamente.	156
Aristoteles: Mod og tillid.	168
Søren Kierkegaard: Begrebet Angest.	168

Frygt og angst.

⁸ Udtrykket virke passer bedre til Eckharts mening end udtryk som gerning og handling. Disse sidste ord antyder at jeg handler med et formål, for at opnå et gode eller en gevinst, men det er jo netop en lavere tilstand i følge Eckhart. At virke har ikke på samme måde denne bibetydning.

Hvad er frygt og angst?

Angsten ser mange ting både oppe i himlen og nede på jorden som slet ikke eksisterer.

(Cervantes, spansk digter, 1600-tallet).

I løbet af de sidste 100 år har vi skaffet os en ret omfattende *viden* om de menneskelige tilstande frygt og angst. Vi skal her pege på nogle få resultater.

Der er udbredt enighed om, at frygt og angst stort set er den *samme* følelse og har de *samme* fysiologiske symptomer, men hvor *frygten* er rettet mod en specifik genstand, har *angsten* ikke nogen sådan specifik indre eller ydre genstand. Man kan sige, at frygten er meningsfuld, men at angsten virker meningsløs. At være angst er at være diffust bange – uden at vide hvorfor, uden at kunne pege på noget bestemt. Reelt er der dog glidende overgange mellem frygt og angst. Selve ordet angst (latin *ango*, *angusto*) betyder oprindeligt indsnævring eller sammenpresning – jævnfør at man kan opleve trykken for brystet, når man bliver angst. På gammel dansk har man ordet *ang*, som betyder *snævert* eller *trang*. Man kan også sige, at vores liv bliver meget snævert og sammensnøret, hvis vi lever med megen frygt og angst. Man kan altså have et *angst*-anfald, hvor man føler angsten, men ikke ved hvorfor, og man kan opleve *frygt* for eksempel for døden, andre mennesker eller bidske hunde. (De såkaldte *fobier* – f. eks. klaustrofobi – hører altså ind under kategorien frygt). Når vi oplever angst, kan vi opleve, at vores identitet og selv trues, at verden er ved at blive opløst.

Når vi oplever noget, som gør os bange, fremkaldes en alarm-tilstand i mennesket (*The Fear Reaction*). Frygt og angst er kendetegnet af *fire* forskellige aspekter:

For det første består frygt og angst af såkaldt *kognitive* elementer: Psykologien (og terapien) i dag tillægger de kognitive forhold en afgørende betydning. Det kognitive er det vi tænker når vi bliver bange, altså hvordan vi fortolker og forklarer situationen. Mange mener i dag at det er denne

fortolkning, disse tanker, der sætter kroppens reaktion i gang. I terapien kan det så udnyttes: Man kan lære mennesker at *tænke* anderledes i disse situationer – hvis frygten (angsten) er ødelæggende for deres liv.

Det skal huskes at frygt som sådant er et *livsbevarende* princip. Hvis vi *aldrig* følte frygt, ville vi ikke kunne overleve. Det er nødvendigt for os at have frygt for visse, 'rationelle' fænomener – f. eks. højder, ildebrande eller farlige dyr. Vi kan sige, at frygten som sådan er en nødvendig og vigtig *funktion* i skaberværket.

De normale kognitive elementer i frygt og angst er tanken om at vi er konfronteret med en *overhængende* fare, som i løbet af meget få øjeblikke vil ramme og skade os (tilintetgøre os). Det er faktisk også normalt, at vi overdriber farligheden af denne fare.

For det andet består frygt og angst af *fysiologiske* (somatiske) elementer: Disse hører til de mest undersøgte og mest veldokumenterede dele af frygten og angsten. Den måde vores krop reagerer på kan måles og vejes og man kan foretage eksperimentelle undersøgelser. Generelt sættes kroppen i en *alarm-*tilstand, som personen selv meget tydeligt kan mærke.

Huden bliver bleg. Vi får gåsehud og anspændte muskler. Hjertet begynder at hamre. Vejtrækningen bliver hurtigere. Vi sveder. Adrenalin pumpes rundt i kroppen. Vi bliver tørre i munden. Ansigtstrækkene ændres så vi får et bange udtryk. Pupillerne trækker sig sammen. Vi får mindre syre i maven (hvilket påvirker fordøjelsen og lysten til at spise). Vi kan få ondt i brystet. Vi er måske ved at besvime.

For det tredje består frygt og angst af *emotionelle* (følelses-) elementer: Vi oplever de følelser som vi kender så godt: Vi føler os utilpas, i panik, bange, urolige, vi får sommerfugle i maven, det løber os koldt ned ad ryggen.

Og endelig for det fjerde består frygt og angst af *adfærds* (handlings) elementer: Vi reagerer typisk med *flight or fight*, enten vælger vi at tage kampen op med uhyret eller vi vælger at stikke af. Følelsen vil altid tilskynde os til at tage visse forholdsregler. Vi kan også reagere ved at blive mere diffust aggressive. Vi kan fastfryse os selv, ligge 'død' som vi finder hos dyrene – for at gøre os usynlige. *Avoidans* bruges om et fast kronisk

handlemønster hvor vi søger konsekvent at undvige alle eventuelle farlige situationer – denne taktik fører selvfølgelig til lammelse, isolation, mere angst og frygt. Vi lukker os inde fra livet og verden.

Frygt og angst får vores liv til at skrumpes sammen, vi mister glæden, vi mister kærlige relationer til andre, vi isolerer os, vi mister den generelle tillid til livet og os selv. Vi gemmer os. Vi bliver forladte og ensomme og vrede. Vi bliver afmægtige og hjælpeløse. Vi kommer til at føle os som små og ubetydelige og uden værdi. Frygt og angst får livet til at gå i stykker. Derfor er de to fænomener også så fremtrædende i evangeliet i Det nye Testamente. Livet og frygten er uforenelige modsætninger, jo mere frygt, jo mindre liv – hvad vi jo også kan se tydeligt når vi ser på ansigtsudtrykket hos mennesker som er rigtigt bange: De er tomme i blikket, udtryksløse. Det kristne evangelium sætter mennesker fri af frygten, gør dem frimodige, så de frit kan udfolde sig ud fra deres kraft og evne. Evangeliet får os til at rette ryggen og tale Roma midt imod. Det giver os vores naturlige stolthed tilbage.

Frygt og frimodighed i Det nye Testamente.

Ordene *frygt* (*phobos*) og *frimodighed* (*parresia*) spiller en gennemgående og meget vigtig rolle i Det nye Testamente. Vi vil i dette afsnit se på nogle steder hvor disse begreber optræder.

Det græske begreb *parresia*, som – oftest - oversættes med *frimodighed*, betyder at sige tingene lige ud uden at være bange, uden at være bekymret, altså med fuld tillid og tiltro, tale frisprog. At tale frimodigt er at tale til en *jævnbyrdig* uden anden respekt end den, som vi altid bør have for den anden. Når jeg taler med frimodighed, skal jeg ikke på forhånd bekymre mig om, hvad jeg skal sige. Det kommer af sig selv i situationen. Ånden lægger mig de rette ord på tungen. I begrebet ligger også en vis frækhed, uimponerethed, stolthed, ret-ryggethed og rank-hed. Jeg er uden frygt for mennesker – og egentligt også uden frygt for Gud – som vi skal se. I frimodigheden taler det fri-satte menneske ud af et rent, frygtløst hjerte. Når jeg er frimodig, har jeg tillid til mig selv. Det nye Testamente handler om, at vi mennesker – hvis vi tør. - kan *modtage* denne frimodighed udefra, ovenfra.

Den, som er frimodig, tør alt, vover alt – *også* selv om han måske *stadig* er lidt bange inderst inde. Vi modtager kraften til at handle frimodigt, selv om vi måske stadig har en vis frygt og angst tilbage. Man kan sige, at vi lærer at *leve* med vores frygt, så den ikke kommer til at invalidere eller hæmme vores liv.

I det nye Testamente er Paulus *model* for denne nye frimodighed: For ham var det nødvendigt at forkynde budskabet om Jesus og nok var han ofte bange, men han fik i al fald *så* meget frimodighed, at han kunne gøre det *nødvendige*, gøre det *som han skulle* – som han siger i Efeser-brevet.

Begrebet for frygt optræder i *Paulus'* breve i den betydning, at Paulus er bange for (bekymret for) om menighederne nu også lever op til hans forhåbninger, forkyndelse og anvisninger. Vi vil ikke i det følgende gå nærmere ind i denne specielle brug af ordet.

I afsnittet *Frejdig går frem min vej* gennemgås en række tekster, som handler om vores frygt og *bekymringer*. At være bekymret og at føle frygt og angst er naturligvis beslægtede fænomener.

Så begyndte han [Jesus] at lære dem, at Menneskesønnen skulle lide meget ... Og dette sagde han ligeud.

(Markus 8,31).

Jesus siger det *ligeud* – hvilket skal sige: *På trods* af de forfærdelige forudsigelser og al lidelsen siger Jesus det uden nogen frygt, uden bekymring, med tro, fortrøstning og frimodighed. Jesus er en *model* for alle mennesker. Som han talte om sin lidelse, skal også vi tale – med den samme frimodighed.

Den samme frimodighed udvises af Peter og Johannes, der i følge Apostlenes Gerninger trækkes for rådet efter, at de har helbredt den lamme mand ved Den skønne Port:

Fyldt af Helligånden svarede Peter dem [rådet]: Folkets ledere og ældste. Når vi i dag bliver forhørt på grund af en velgerning ... Men da de [rådet] så Peters og Johannes' frimodighed og blev klar over, at de var jævne og ulærde mænd, undrede de sig.

(Acta 4,8).

Vi kan se, at frimodigheden er den samme, som da den blev brugt om Jesus: Apostlene taler frit og ligeud, de er helt uden frygt og angst, har ingen bekymring, taler ud fra en fuld tillid – de taler så at sige med en naturlig myndighed. Og rådsherrerne undrer sig. Forklaringen er, at den, der er opfyldt af *ånden*, taler i frimodighed og aldrig skal savne ord eller argumenter. Der er i Det nye Testamente en intim sammenhæng mellem *på den ene side* modtagelsen af ånden og *på den anden side* at tale med frimodighed. Apostlenes taler som lærde mænd og med overbevisning. Trukket for rådet (det mægtige råd eller *synedrium*, der trods alt udgør det jødiske statsapparat.) føler de ingen frygt eller angst. De er ikke bange for mennesker.

I menighedens bøn samme sted bedes der om:

Herre, se dog deres trusler, og giv dine tjenere at tale dit ord med fuld frimodighed.

Og Apostlenes Gerninger fortæller om, hvad der sker efter, at de har bedt:

Da de havde bedt, rystedes det sted, hvor de var forsamlet, og de blev alle fyldt af Helligånden, og de forkyndte Guds ord med frimodighed.

Det er altså Ånden, som befrier dem fra deres betænkeligheder, deres frygt og angst og bekymring. De tør nu at vise sig, som de er, de tør at stå ved sig selv og højrøstet tale sandheden (Grundtvig).

Mens Paulus opholder sig i Korinth får han et syn, en vision midt om natten: Gud taler direkte til ham og siger:

Frygt ikke. Men tal, og ti ikke, for jeg er med dig, og ingen skal lægge hånd på dig og gøre dig fortræd; for jeg har et talstærkt folk i denne by.

(Apostlenes Gerninger 18,9).

Et sådant håb har vi og går derfor åbent til værks [med frimodighed] og gør ikke som Moses, der lagde et slør over sit ansigt, for at Israels børn ikke skulle se, at det, der forsvandt, hørte op. Dog forhærdedes deres tanker, for indtil den dag i dag bliver det samme slør ved med at ligge over oplæsningen af den gamle pagt uden at tages bort, for det fjernes først i Kristus.

(2. Kor 3,12).

Den gamle Israel (jødedømmen) sættes op i modsætning til det nye Israel (kristendommen): Hos jøderne sker oplæsningen af Loven under et slør (lige som i det skjulte, uden frimodighed), først i Kristus kan vi tale frit og ligeud, uden frygt og angst. Nu behøver vi ikke at skjule noget. Vi behøver ikke længere at være bange. Vi kan tale frit frem.

Jeg, den ringeste af alle de hellige, fik den nåde at forkynde evangeliet ...I ham [Kristus] og ved troen på ham har vi frimodighed og tillidsfuld adgang til Gud. Derfor beder jeg om, at I ikke taber modet over mine trængsler for jeres skyld. De er en ære for jer.

(Efeser brevet 3,8).

Paulus viser her, at det kun er troen, som kan bortvejre vores frygt og angst. Mennesket kan ikke af sig selv komme ud af frygten og angsten. Når vi er i Kristus kan vi tale og handle med frimodighed, uden frygt. Paulus ser det sådan at en tro på Kristus betyder at vi bliver eet med Kristus, vi kommer til at leve inden i ham, vi bliver lemmer på hans legeme. Frimodigheden og tilliden er to sider af samme sag. Det menneske, som frygter og er bange, har ingen tro og tillid - hverken til Gud eller mennesker. At blive bange er at miste modet, livsmodet. I ordet frimodighed ligger både menneskets frihed og befrielse og det at have mod og mandshjerte til at stå fast. Paulus havde i sandhed brug for en stor del frimodighed og frygtløshed. Han mødte massiv modstand og hovedrysten hos de mere begavede græske folk han besøgte. Evangeliet var virkeligt en dårskab og Paulus har tydeligt nok nogle gange haft svært ved at stå fast. Evangeliet blev af grækerne opfattet som en underbegavet, asiatisk, primitiv overtro. Men Paulus følte sig fyldt af den Hellig-Ånd og det gav ham den nødvendige frimodighed.

Frimodigheden er forudsætningen for, at evangeliet overhovedet kan forkyndes. Paulus slutter Efeser brevet på denne måde: Bed om, at jeg ved evangeliet må få frimodighed til at tale, som jeg skal. (Efeser brevet 6,20). Udtrykket som jeg skal peger på, at frimodigheden – frygtløsheden – er den rette, naturlige, nødvendige tilstand. Det er så at sige ikke meningen, at evangeliet skal forkyndes med frygt og bæven. Det hjælper ikke noget, at Paulus forkynder det pure evangelium – og samtidigt ligner en undskyldning for sig selv. Evangeliet skal forkyndes af stolte mænd med en rank ryg, som

ikke frygter nogen magt eller myndighed eller noget menneske, hverken bonde eller kejser. Den der forkynder evangeliet taler på Guds vegne og skal og kan derfor tale med myndighed. I Apostlenes Gerninger fortælles ofte at Paulus – trods mange vanskeligheder og megen modgang – forkynder evangeliet med frimodighed (for eksempel Acta 13,46 om Paulus og Barnabas i Antiokia og i 14,3). Måske en frimodighed på trods?

Det gamle Israel præges af frygt og angst i dets omgang med Gud, men det nye Israel, som bekender sig til Kristus, har fået en ny tillidsfuld adgang til Gud. Vi er ikke længere trælle, men arvinger, som Paulus siger i Romerbrevet (se senere).

Frygtløsheden viser sig også i, at den troende – uden al frygt og angst - kan iføre sig Guds fulde rustning og holde stand mod Djævelens snigløb og uforfærdet træde op imod med alle ondskabens åndemagter. (Efeser brevet 6,10). Den kristne kæmper med åben pande og han er han er tapper og stolt af at være en del af Guds hær. Den kristne er blev sat fri af slave-frygten og er blevet en rigtig mand, som er villig til at dø for sagen.

Og nu, kære børn, bliv i ham [Kristus], for at vi kan have frimodighed, når han åbenbares, og ikke stå med skam over for ham ved hans genkomst.

(1 Johannes brev 2,28).

Tanken er også her den samme: Den, som er i Kristus har frimodigheden – og den, som ikke er i Kristus, har ingen frimodighed. Her har han frimodigheden over for den Kristus som vender tilbage på den yderste dag. Her sættes frimodighed op imod skammen, men i tankegangen ligger også, at de ikke skal frygte på den yderste dag – de kan med tillid og uden frygt og angst se frem til, at Kristus viser sig igen. Den som tror har intet at være bange for på dommens dag. Han, som ikke tror (som ikke vil tro), vil komme til at leve evigt i frygt, angst og bæven. Frygten og angsten er et grundvilkår – men også en dom over mennesket.

På den yderste dag, på dommens dag skal menneskene gribes af gru og rædsel, men de, som er gået over til Kristus, skal ikke frygte noget. De skal ranke ryggen og være frimodige.:

Og der skal ske tegn i sol og måne og stjerner, og på jorden skal folkene gribes af angst, rådvilde over havets og brændingens brusen. Mennesker skal gå til af skræk og af frygt for det, der kommer over verden, for himlens kræfter skal rystes. ... Men når disse ting begynder at ske, så ret jer op og løft jeres hoved, for jeres forløsning nærmer sig.

(Lukas 21,25).

Den yderste dag bliver et rent inferno af frygt og angst og gru og rædsel. Mennesker skal ligefrem dø af skræk. Men modsat denne verdens mennesker bevarer de kristne deres frygtløshed, frimodighed, rank-hed. Kirken er Guds stolte ejendomsfolk.

De, som går over til Kristus, modtager Helligånden. De er ikke længere slaver af denne verden, de er taget ud af verden og har fået en ny frihed. De er ikke længere trælle eller slaver, men børn og arvinger:

For alle, som drives af Guds Ånd, er Guds børn. I har jo ikke fået en ånd, som giver trællekår, så I atter skal leve i frygt, men I har fået den Ånd, som giver barnekår. ... Vi er Guds børn. ... Men når vi er børn, er vi også arvinger.

(Romer brevet 8,15).

De troende drives af Guds Ånd – det vil sige at deres væsen og natur er forandret, de drives nu af noget helt andet end verdens mennesker, deres motiver og drifter er forandrede. De troende har fået en ny ånd, som giver dem frygtløshed, frimodighed, en fri og ophøjet status. De, som før var slaver uden nogen rettigheder, uden nogen frihed, knap mennesker – er nu blevet Guds arvinger og Kristi brødre og søstre. Evangeliet gør fri, tildeler en ny natur og gør os frygtløse og frimodige – til sunde og sande mennesker.

Deraf kan vi vide, at vi er af sandheden, og over for ham kan vi bringe vort hjerte til ro, hvad end vort hjerte fordømmer os for; thi Gud er større end vort hjerte og kender alt. Mine kære, hvis vort hjerte ikke fordømmer os, har vi frimodighed over for Gud, og hvad vi end beder om, får vi af ham.

(1 Johannes brev 3,17).

Når vi elsker i gerning og sandhed, er vi af sandheden. Vi kan dømmes selv for mange ting, men Gud er større end vort frygtsomme hjerte, det vil sige at

han handler på tværs af alle vore bekymringer, vor frygt og angst. Selv om vort hjerte er fuld af frygt, betyder det ikke noget over for Gud, og derfor kan vi tilgive os selv. Når vi gør det, bliver vi frimodige, modige, frygtløse.

Gud er kærlighed, og den, der bliver i kærligheden, bliver i Gud, og Gud bliver i ham. Deri er kærligheden fuldendt i os: at vi har frimodighed på dommens dag; for som han er, er også vi i denne verden. Frygt findes ikke i kærligheden, men den fuldendte kærlighed fordriver frygten, for frygt er forbundet med straf, og den, der nærer frygt, er ikke fuldendt i kærligheden. Vi elsker, fordi han elskede os først.

(1 Johannes brev 4,16).

Den, som har kærligheden og lever i kærligheden, har intet at være bange for. Gud er uden frygt og angst (og Kristus talte – som vi har set - med frimodighed om alle ting), og vi er blevet som Gud selv (som Kristus). Hvis der er frygt, er der ingen tro eller kærlighed. Hvis der er kærlighed – eller tro – er der ingen frygt. De udelukker indbyrdes hinanden. De kan ikke findes samtidigt i det samme hjerte. De centrale modpoler i menneskelivet er altså Frygt over for Kærlighed. Jo mere kærlighed, jo mindre frygt. Jo mere frygt, jo mindre kærlighed.

Også hos Søren Kierkegaard finder vi disse modpoler: For Kierkegaard skal mennesket vælge. Når vi stilles over for Guds kærlighed (tilbudet, invitationen), forarges vi og vi vælger frygten – og dermed synden. Frygten og synden hører sammen. Synden kommer af at vi er bange. Det fortvivlede menneske er angst og bange og vælger derfor at fortsætte i sin fortvivelse. Hvis vi er bange, kan vi ikke blive os selv som vi i virkeligheden er, vi kan ikke finde hjem til os selv. Frygt og angst får med andre ord en helt gennemgribende betydning i kristendommen.

Angsten eller frygten for de andre spiller en stor rolle hos Kierkegaard. Vi er bange for de andre og det bliver styrende i vores liv og Menneske-Frygten bliver på den måde ofte årsagen til synden:

Ved at see den Mængde Mennesker omkring sig, ved at faa travlt med allehaande verdslige Anliggender, ved at blive klog paa, hvorledes det gaar til i Verden, glemmer saa et saadant Menneske [borgeren] sig selv, hvad han,

guddommelig forstaaet, hedder, tør ikke troe paa sig selv, finder det for voveligt at være sig selv, langt lettere og sikkrere at være som de Andre.

(Søren Kierkegaard: Sygdommen til Døden).

Dette er den frimodighed, vi har over for ham [Kristus]: at hvis vi beder om noget ... hører han os. ... Vi ved, at ... han [Kristus], som selv er født af Gud, bevarer ham [den kristne], og den Onde kan ikke røre ham.

(1 Johannes brev 5,14).

Den kristne tro har sat mennesket ind i en helt ny situation. Vi taler med Gud i åbenhed, frygtløshed og frimodighed. Vi behøver ikke længere at frygte noget i denne verden for vi er beskyttede mod enhver fare. Al frygt og angst er nu taget fra os, selv om hele verden ligger under for den Onde. (1 Johannes brev 5,19).

Når mennesker i Det nye Testamente møder det overnaturlige, det guddommelige, overfaldes de af skræk, frygt og rædsel. Ordet epifani bruges om disse begivenheder hvor det guddommelige viser sig – så at sige sanseligt – i verden (Gud åbenbarer sig synligt). Det klassiske eksempel er Maria som får besøg af en Guds engel fra den anden verden:

Englen kom ind til hende [Maria] og hilste hende med ordene: Herren er med dig, du benådede. Hun blev forfærdet over de ord og spurgte sig selv, hvad denne hilsen skulle betyde. Da sagde englen til hende: Frygt ikke, Maria. For du har fundet nåde for Gud. Se, du skal blive med barn og føde en søn.

(Lukas 1,28).

Maria oplever noget fra den anden verden med sine øjne og ører og forfærdes – ikke overraskende. Når mennesker i Det nye Testamente gribes af frygt – er det altid en naturlig, forståelig frygt – typisk for det helt uventede, chokerende, overnaturlige, guddommelige. Vi kan tolke Marias oplevelse som en vision, men det gør ingen forskel, for Maria er stadig lige forfærdet. Det er interessant og værd at lægge mærke til, at i Det nye Testamente reagerer mennesker på disse oplevelser altid med frygt og forfærdelse. Moderne såkaldt åndeligt søgende mennesker ville måske blive glade og opløftede af

sådanne oplevelser, for de higer og søger jo efter såkaldt åndelige oplevelser. Men ikke sådan i Det nye Testamente. Der bliver menneskene forfærdede.

Sætningen Frygt ikke. lyder igen og igen i disse situationer i Det nye Testamente. Gud eller repræsentanten for den anden verden ved, at menneskene bliver ramt af frygt, rædsel og gru i disse situationer. De bliver så at sige ramt af et anfald af angst – også i Kierkegaards betydning fordi mennesket i disse situationer bliver sat i et valg. At tro eller ikke at tro. At adlyde eller at benægte. At fortvivle eller at give slip. Maria skal vælge og hvis hun ikke vil så vælger hun også.

På samme måde gribes folket af frygt, når de bliver vidne til Jesu mirakuløse helbredelser. Mattæus fortæller historien om den lamme mand i Kapernaum, som Jesus helbreder:

Da siger han [Jesus] til den lamme: Rejs dig, tag din seng og gå hjem. Og han rejste sig og gik hjem. Da folkeskarene så det, blev de grebet af frygt og priste Gud.

(Mattæus 9,6).

I den samme beretning siger Jesus til den lamme mand:

Vær frimodig, søn, dine synder tilgives dig.

(Mattæus 9,2).

Manden skal ikke længere være bange. Han er tilgivet, det vil sige helbredt. Den der er helbredt er uden frygt og angst. Der er en art identitet mellem frelsen og det at blive fri for frygten og angsten.

Menneskene lammes af frygt og angst, når de bliver konfronteret med det overnaturlige, det evige. I beretningen om Jesu forklarelse på bjerget tager Jesus Peter, Jakob og Johannes op på bjerget:

Og han blev forvandlet for øjnene af dem, hans ansigt lyste som solen, og hans klæder blev hvide som lyset. ... og der lød en røst fra skyen ... Da disciplene hørte det, faldt de ned på deres ansigt og blev grebet af stor frygt. Men Jesus gik hen og rørte ved dem og sagde: Rejs jer og frygt ikke.

(Mattæus 17,2).

Også i evangelierne står troen (tilliden) og frygten som modpoler, som uforenelige. Den der er bange har ingen tro. Da der opstod et voldsomt uvejr på søen hvor Jesus var ude at sejle med sine mænd fortæller Mattæus:

Og de kom og vækkede ham og sagde: Herre, frelse os. Vi går under. Men han sagde til dem: Hvorfor er I bange, I lidettroende?

(Mattæus 8,23).

Et andet kendt eksempel på denne modsætning tro-frygt findes i beretningerne om Jesu vandring på søen. Hos Mattæus hedder det således:

Men i den fjerde nattevagt kom han til dem, gående på søen. Da disciplene så ham gå på søen, blev de skrækslagne og sagde: Det er et spøgelse, og de skreg af frygt. Og straks talte Jesus til dem og sagde: Vær frimodige, det er mig, frygt ikke. Men Peter sagde til ham: Herre, er det dig, så befal mig at komme ud til dig på vandet. Han sagde: Kom. Peter trådte ud af båden og gik på vandet hen til Jesus. Men da han så den stærke storm, blev han bange, og han begyndte at synke.

(Mattæus 14,25).

Vi kan se, at troen (tilliden) og frygten er indbyrdes uforenelige modpoler. Så længe Peter har tilliden, kan han gå på vandet akkurat som Jesus kan gå på vandet. I samme øjeblik som han bliver bange, synker han. Hvis vi kan leve uden frygt, i frimodighed, er alle ting mulige.

På samme måde bliver disciplene bange og forfærdede, da Jesus – med et eneste ord: Ti stille. - stiller stormen på søen. Disciplene oplever at Gud direkte – sanseligt – viser sig i verden. De oplever en epifani. Hvorfor er I bange? Har I endnu ikke tro? spørger Jesus (Markus 4,40).

Ved mødet med den tomme grav og de forskellige oplevelser påskemorgen bliver vidnerne også ramt af frygt og ængstelse. Mattæus fortæller historien således:

Herrens engel steg ned fra himlen og trådte hen og væltede stenen fra og satte sig på den. Hans udseende var som lynild og hans klæder hvide som sne. De, der holdt vagt [de romerske soldater], skælvede af frygt for ham og blev som døde. Men englen sagde til kvinderne [Maria Magdalene og Maria]: Frygt

ikke. ... Jesus kom dem [Maria Magdalene og Maria] i møde ... Da sagde Jesus til dem: Frygt ikke.

(Mattæus 28,2).

Hos Markus er kvindernes frygt og rædsel endnu tydeligere:

Og da de [Maria Magdalene og Maria, Jakobs mor] kom ind i graven, så de en ung mand i hvide klæder sidde i den højre side, og de blev forfærdede. Men han sagde til dem: Vær ikke forfærdede. ... Og de gik ud og flygtede fra graven, for de var rystede og ude af sig selv. Og de sagde ikke noget til nogen, for de var bange.

(Markus 16,1).

Der er adskillige forskelle på beretningen i Markus og i Mattæus evangeliet. Men først og fremmest er frygt og angst motivet meget stærkere hos Markus. Her er kvinderne også så forfærdede og ude af sig selv, at de ikke retter sig efter ordren om at fortælle om den tomme grav til disciplene: De er simpelt hen for bange og løber bare væk alt hvad de kan. De to kvinder er totalt uforberedte og bliver chokerede.

Og jeg siger til jer, mine venner: Frygt ikke dem, der slår legemet ihjel og derefter ikke er i stand til at gøre mere. ... Sælges ikke fem spurve for to skilling? Og ikke een af dem er glemt af Gud. Ja, selv alle jeres hovedhår er talt. Frygt ikke, I er mere værd end mange spurve. ... Når de fremstiller jer i synagoger og for øvrigheder og myndigheder, så vær ikke bekymrede for, hvordan eller med hvad I skal forsvare jer, eller hvad I skal sige. For Helligånden vil i samme stund lære jer, hvad der skal siges.

(Lukas 12,4).

I parallellen til denne tekst hos Mattæus hedder det:

Når de forfølger jer i en by, så flygt til den næste. ... Frygt derfor ikke for dem. For der er intet hemmeligt, som ikke skal åbenbares, og intet skjult, som ikke skal blive kendt.

(Mattæus 10,23).

De kristne skal ikke frygte de jødiske, græske eller romerske myndigheder. De skal ikke være bange, men have fuld frimodighed, fordi alt vil blive afsløret og bragt frem i lyset. Frygten lever altså kun af at tingene holdes skjulte og hemmelige, men det har Kristus forpurret. Alt i verden vil komme frem i lyset. De kan ikke skjule noget og derfor er der ingen grund til at være bange.

I lignelsen om de betroede talenter hos Mattæus fortælles om en mand, som – inden han rejser – betror sin formue til sine tjenere. Hver tjener får betroet et antal talenter – enhver efter hans evne. Siden kommer han tilbage og gør regnskab med tjenerne. Lignelsen handler givet vis om dommens dag. Det er i al fald hensigten hos Mattæus.

Så kom også han som havde fået den ene talent og han sagde: Herre, jeg kender dig som en hård mand ... og af frygt for dig gik jeg hen og gemte din talent i jorden.

(Mattæus 25,24):

Men tjeneren bliver voldsomt irettesat og straffet for hans forvaltning af formuen: Kast den uduelige tjener ud i mørket udenfor. Der skal der være gråd og tænderskæren. (Mattæus 25,30).

Vi kan også her se modsætningen frygt over for tillid. Den dårlige tjener har ingen tillid eller frimodighed, han handler kun ud fra hans frygt og angst. At tilhøre Kristus er at leve i frimodighed og tillid. Når vi tilhører Kristus behøver vi ikke længere at frygte noget – hverken oppe i himlen eller nede på jorden.

Ved den mirakuløse helbredelse af synagogeforstanderen Jairus' datter sætter Jesus også disse to modpoler op:

Da Jesus hørte, hvad der blev sagt, sagde han til synagogeforstanderen: Frygt ikke, tro kun.

(Markus 5,36).

På samme måde bliver Peter og de øvrige fiskere grebet af rædsel efter deres utrolige fangst, men Jesus siger til Peter: Frygt ikke. Fra nu af skal du fange mennesker.

(Lukas 5,10).

Aristoteles: Mod og tillid.

Søren Kierkegaard: Begrebet Angst.

Kierkegaard beskæftigede sig indgående med fænomenerne *frygt* og *angst* i flere af hans værker. Han så frygt og angst i sammenhæng med at mennesket er *Aand* eller et *Subjekt* af evig-gyldig betydning. Angsten, som er en nødvendig del af menneskets væsen, *ophøjer* mennesket. Med angsten bliver Kristus vores broder.

I følge Kierkegaard har angsten ikke noget ydre objekt, man er ikke angst for noget bestemt. Angsten er et uundgåeligt menneskeligt vilkår, alle har vi angsten, mænd og kvinder, børn og voksne, kristne og ikke-kristne. Denne *Angest* som vi alle har og lever med gør at vi alle længes efter at blive forløst. Angsten er et adelsmærke, der viser at mennesket er meget mere end det blot *naturlige* menneske. Angsten adskiller mennesket fra dyrene, der ikke kender til nogen angst. Angsten kan vise sig som noget kronisk vedvarende som gør at vi aldrig rigtigt er helt glade og kan vise sig i pludselige angst anfald. Men angsten fortæller mennesket om at der er en højere virkelighed, en dybere mening. Kierkegaards pointe er, at angsten *både* er skræmmende og dragende, *både* sympati og antipati på en gang, fordi den også indeholder en dyb *anelse* om det evige.

Angest er en sympathetisk Antipathie og en antipathetisk Sympathie.

Når mennesket oplever angsten, må det *vælge* enten at forblive som det naturlige menneske (og afvise det højere) eller at foretage *springet* ind i det evige, det højere. Vi oplever angsten, når vi skal vælge og *handle*. Menneskets skæbne og - på en vis måde - forbandelse er at vi *skal* vælge og handle – hvis vi ikke vælger, vælger vi også. Hvis vi ikke vælger det gode – har vi automatisk valgt synden og Satan.

I følge Kierkegaard råder mennesket over *en fri vilje*, men herved forstår ikke en evne til at kunne vælge hvad som helst, det gode eller det onde eller det

helt tilfældige. Dette klassiske frihedsbegreb afviser han helt og kalder det en *Tanke-Uting*. Den fri vilje betyder tværtom, at mennesket har en frihed til at vælge at være sig selv og en frihed til at vælge det gode frem for det onde eller helt tilfældige. *Thi at være hos sig selv, det er jo Frihed*. siger han. Mennesket har friheden til at vælge det gode liv. Når mennesket skal vælge, gribes det af angsten, *Frihedens Svimlen*. Angsten ser han som en art svimmelhed, fordi mennesket ser hele *Mueligheden*, alt det som er muligt og som kan vælges. Når mennesket står over for denne svimlende mulighed, kan det gribes af angst og vige bort fra valget – det vil sige det tør ikke at vælge, men synker ned i det naturlige menneske (som egentlig er en dyrisk tilstand). Dette hænger så igen sammen med Forargelsen, som betyder at mennesket ikke tør eller vil vælge det gode liv. (Jvf. afsnittet om Tro).

Hvis mennesket *vover* at vælge det gode, kaster det sig i ud i *Springet, det kvalitative Spring*. Ethvert Spring kræver at mennesket handler med *Lidenskab* (med hjertet, følelserne, maven, kroppen) – ikke kun med sin forstand eller fornuft. Springet foretages så at sige mod fornuftens anbefaling. At vælge troen, tilliden og tillidsfuldheden er et sådant spring – der sker mod forstandens kloge anbefalinger og skepsis. Kierkegaard afviste Hegels påstand: At den ene tilstand naturligt, logisk glider over i den næste tilstand. Hegel kaldte denne overgang for *Mediationen*, men Kierkegaard afviser denne logiske overgang som en *Chimaine*. At overgå fra en tilstand til en anden (for eksempel fra ikke-tro til tro) er altid et Brud, et knæk, et Spring. Adams syndefald er et sådant Spring. Adams oprindelige tilstand (uskylden) og hans senere tilstand (efter faldet) er helt uden sammenhæng og kan ikke forklares rationelt eller udviklings-logisk. Adam er ikke forudbestemt til at falde, han vælger og *springer*. Kierkegaard opererede i *Stadier paa Livets Vei* med tre stadier: det æstetiske, det etiske og det religiøse stadium. Hans pointe er, at det ene stadium ikke logisk eller naturligt fører over i det andet (som Hegel hævdede), men at mennesket vælger sit stadium i *Frihedens Svimlen* – eksistentielt, med angstens kolde sved på panden. Vi er *altid* bange, når vi handler, vælger eller skifter – det er vores eksistentielle livsvilkår.

Prædiken: Den fuldendte skabelse

Det jødiske folk levede i evig længsel. I en længsel efter at Han – Messias - skulle komme som skulle gøre alting godt igen. Alt det som var gået helt, helt galt. Han skulle rette op på smerten og lidelsen og savnet. Han skulle få det til at gå væk. Det jødiske folk havde en fast tro at han ville komme. Og snart. Ikke i en fjern uvirkelig fremtid. Men snart. Eller nu. Det jødiske folk - som vi møder i skriften - levede i en smertefuld længsel efter at det snart måtte ske. At lidelsen ikke bare skulle fortsætte men høre op.

Der findes mennesker som lever i den samme længsel. En engelsk film viste for nogle år siden en mand som hele sit liv gik forbi fyret på en lille afsides engelsk ø og ud til kanten af klinten. Der stod han hver dag og spejdede efter skib. Han så skibene sejle forbi og nogle af dem lægge til i øens lille havn. Han så efter hvem der gik ud fra skibet. Han håbede og håbede. Længtes. I fortiden havde han forelsket sig i en ung pige som var rejst til USA. Men hun ville komme tilbage. Det havde hun lovet. Så hver dag stod han ude på kanten af klinten og holdt øje. Hver dag, hver måned, måned efter måned, år efter år. Han troede - og troede så alligevel ikke. Håbede og håbede - men kunne så alligevel ikke blive ved at håbe. Det blev helt sort inden i ham. Han mistede sig selv. Han mistede sin fornuft. Nogen gange kunne han ikke huske hvad det var han længtes efter. Og så alligevel kom længslen og håbet tilbage igen. Han levede med en forfærdelig smerte inden i sig. Han forbandede Gud for smerten og den meningsløse lidelse.

Til sidst kom hun. Men da var han gået så meget i stykker at han ikke længere kunne se om det var hende. Var det hende? Var hun den som han havde savnet og savnet og længtes efter? Var det hende som skulle gøre det godt igen? Han var blevet som en blind eller nærsynet person. Han var blevet som en der famler sig frem og ikke længere kan se virkeligheden. Han var gået i stykker. Han var gået ned på længslen. Hans længsel og savn havde været stærkere end han kunne magte.

Det er som når jøderne i evangeliet siger: - Hvis du er Kristus - så sig os det rent ud. Jøderne kan ikke se at han er Kristus. Ikke længere. Der er sket for meget. Det har været for svært. Det er blevet for svært at tro på. De vil så gerne tro at det er ham. At han endeligt er kommet. Alt skriger i dem efter at

det er ham - at han endeligt er kommet så alt skal blive godt igen. Så at smerten og lidelsen skal høre op. Så at det ikke bare skal fortsætte og fortsætte til evig tid. De vil så gerne tro det. Men de kan ikke. Ikke af sig selv. Ikke som det er nu. Så de råber og tigger efter at Kristus skal overbevise dem. Bevise det og vise dem et tegn. Redde dem ud af det kaos de er kommet ud i. Redde dem ud af deres håbløshed og opgivenesshed. Redde dem ud af tilværelsens totale meningsløshed. - Hvor længe vil du holde vores sjæl hen i uvished? spørger de. Hvorfor sker der ikke noget. Hvorfor gør han ikke noget. Bare der kan ske noget som kan få det her til at holde op. Hvis han er Kristus hvorfor gør han så ikke noget?

Vi lever også - mange af os - med en længsel eller et savn som bliver ved og ved. Vi vil så gerne have at det må høre op. Vi længes efter at noget skal ske som kan forandre det hele. Vi længes efter at verden skal blive anderledes og 'bedre'. Vi længes efter det eller det skal ske - for så bliver alt godt. Vi længes måske efter at få et barn - for så bliver alt godt. Vi længes efter en ham eller en hende - for når han kommer eller når hun kommer så vil alt være godt igen og smerten vil være væk. Vi længes måske efter at få et nyt og bedre job - for så vil jeg være glad og tilfreds og ikke klage mere i resten af mine dage. Hvis bare det eller det kunne ske - så vil jeg være lykkelig for evigt. Men: Lige nu er det slet ikke godt. Lige nu er det slet ikke som det skal være. Men hvis det eller det sker - så vil alt blive godt.

Evangeliet fortæller os lige tvært om at Faderen er større end alle og at ingen kan rive noget ud af Faderens hånd. Evangeliet fortæller at Kristus kender alle sine får og at ingen magt eller begivenhed kan rive et eneste af disse får bort. Evangeliet fortæller at vi alle hører til Hans får og flok og at han allerede har fundet hver eneste af os. Vi er allerede kommet det rette sted hen - vi er allerede i Hans flok og hjord. Ikke en eneste af os skal fortabes eller komme til at savne og længes for evigt. Hvis vi har savnet og savnet og troet og håbet - så siger evangeliet til os: Jeg er *allerede* kommet. Det du savner er der allerede. Det er der allerede lige nu. Der er ingen ting i hele verden som kan rive dig ud af det. Du er der allerede. Du lever allerede det liv som du længtes så længe efter. Det paradys som du savnede og troede og håbede kunne komme - det paradys er der allerede. Den kærlighed som du ikke kunne undvære og hvor du gik i stykker på at du ikke fik den - den kærlighed er lige

her. Vi lever allerede i kærligheden, som er omkring os overalt. Vi skal ikke længere søge efter den - eller ud i verden og få den genoprettet.

Luk ørerne op og hør hans røst. Luk øjnene op og se hans store skabergerning. Prøv at sidde stille et øjeblik og se godt efter. Og du vil se - uden for al tvivl - at det er der allerede. Måske kunne du ikke se det dengang og derfor gjorde det ondt. Megen lidelse og smerte og længsel. Lige som jøderne som ville have Kristus til at fjerne deres tvivl og skepsis: - Hvis du er Kristus så sig det lige ud. Men det er der - du kan selv se det - hvis du lukker øjnene op og ser efter og glemmer dine kloge tanker og forestillinger. Kristus kan ikke gøre mere end han gør. Det han har vist os - er det hele. Han kan ikke levere yderligere beviser som kan tage vores tvivl og vantro fra os. Det er der allerede alt sammen. Og de dumme får i evangeliet kan høre det.

Hegel – revolution og evolution.

Den tyske filosof Hegel⁹ hvis store værker kom i begyndelsen af 1800-tallet kom til at udøve en enorm indflydelse på det 19. og 20. århundrede. Hegel blev allerede i samtiden en *kult*-figur.

Hegel havde mange *mål* med hans filosofiske, videnskabelige arbejde: Han ville forklare hvad der er *virkeligt* og hvad der er uvirkeligt. Han ville udvikle den korrekte videnskabelige *metode* til at nå sandheden om virkeligheden og verden – det han kaldte Systemet. Han ville vise hvad *udvikling* var og hvorfor den opstod. Han ville forklare det enkelte menneskes liv – og hele *verdenshistorien*. I det følgende vil vi give nogle eksempler på hvordan Hegel greb disse problemer an.

Hegel søgte i sin filosofi at sammenfatte datidens viden indenfor psykologi, filosofi, fysik, biologi, naturvidenskab, matematik, antropologi, jura, religionshistorie, politik, økonomi, historie.

Historisk havde Hegel to *udgangspunkter* – dels samtidens *romantiske* filosofi, dels det 18. århundredes *rationalisme* inklusive *Kant*. Hegel søgte at udforme en syntese eller sammenfatning af disse to modsatrettede strømninger. Han både forkastede og lærte af Kant og romantikken. Med

⁹ Hegel (1770-).

Hegels eget begreb kan vi sige, at han *forsonede* Kant med romantikken og sig selv med Kant og romantikken.

I romantikken dyrkedes den umiddelbare *skuen* af det virkelige (typisk i den romantiske poesi), hvor forstanden trådte i baggrunden. Romantikken opfattede *barnet* som det ideelle menneske – barnet lever i den *umiddelbare* oplevelse. Hegel overtog på en vis måde nogle af disse tanker – og tog på den måde afstand fra det 18. århundredes rationalisme. Romantikken dyrkede frem for alt historien. I Danmark kan vi se dette for eksempel hos B. S. Ingemann. Den *historiske* udvikling er den virkelige virkelighed. Kun det, som er vokset frem historisk, er det virkelige og sande. Både Hegel og Grundtvig var tydeligt nok børn af romantikken.

I modsætning til romantikken var *rationalismen* – og Kant – fuldstændig a-historisk. Det 18. århundrede havde ingen videre respekt for historien, men opfattede den som en brok-kasse af gamle, forældede tåbeligheder og overtro.

I Danmark fik Hegel afgørende betydning for Søren Kierkegaard – som stort set må betegnes som *hegelianer* trods hans kritik af Hegel – men også indirekte for Grundtvig og hans samfunds- og historiesyn.

Det skal indledningsvis siges, at Hegel er en uhyre kompliceret forfatter. Han er meget vanskelig at læse og forstå, og det er stadig væk meget omstridt, hvad han egentligt mente om mange centrale problemer.

Vi kan *illustrere* noget af Hegels tankegang med et *tænkt ordskifte* mellem to personer A og B, som diskuterer, om en blomst er rød eller gul. Vi skal forestille os at A og B ikke kender så mange ord for farver. A siger, at blomsten er rød. B siger, at den er gul. I Hegels sprogbrug er B's påstand en *negation* af A. B negerer A det vil sige B gør A til ingen ting, han slår ham så at sige *ihjel*. Vi kan gøre dette tydeligere ved at lade B sige: Nej, den er ikke rød, den er gul.

Til dette ordskifte bemærker Hegel især to ting: *Ethvert* udsagn er mere eller mindre *sandt*. Både A og B har mere eller mindre ret. Men omvendt: Hverken A eller B har i egentlig forstand ret. De tager *begge* fejl. Der findes ingen udsagn, der er helt *usande*, men heller ingen, som er evigt og absolut *sande*. Rationalisterne i det 18. århundrede hævdede, at visse sætninger er evigt og

absolut sande, men det afviser Hegel. Kant påstod for eksempel, at det til *evig* tid altid er forkert at behandle et menneske som et middel eller som en genstand – men Hegel afviser, at man kan opstille sådanne evige sandheder. Enhver sætning er *begrænset* sand. Den skal ses i en *sammenhæng*, en kontekst. Men alle udsagn vil på et tidspunkt blive overgået (negeret) af andre udsagn – dette er historiens gang og udviklingens lov.

Hvis vi nu forestiller os, at blomsten rent faktisk er *orange* og ikke rød eller gul, kan vi se, hvad Hegel mener. *Både* A og B har jo til dels ret, deres ordforråd er bare lidt mangelfuldt – de kender ikke farven orange. Begge har både ret og uret, og resultatet af samtalen kan blive, at de *enes* om sætningen, at blomsten er orange. Denne sætning er med Hegels sprogbrug en *mediering* (eller *forsoning*) af de to anti-teser. En mediering eller *formidling* hos Hegel betegner, at de to oprindelige teser dels *inkluderes* i et højere begreb, dels *negeres* altså annulleres eller fjernes. De to oprindelige sætninger bliver med Hegels udtryk *aufgehoben*, de bliver *op-hævet* med dette ords dobbelt-betydning. *Alting går over*, som Hegel siger. Medieringen er en over-gang til noget andet. Det gamle dør, noget nyt fødes.

Det nye begreb *orange* er også for Hegel et vigtigt eksempel på et *fremskridt* i viden og videnskab. Alle fremskridt betyder nemlig, at vores forståelse bliver mere bestemt, *bestimmt*, som han siger, det vil sige mere præcis, konkret, med mere præcise begreber. Forskellen på skolebarnet og den voksne mand er netop, at den voksnes begreber er meget tydeligere definerede. De er mere *bestimmt*.

Hegel mener med andre ord, at udviklingen forløber *logisk* og *rationelt*. Forholdet mellem A og B er jo en *logisk* relation. B er en negation af A det vil sige ikke-A. Det enkelte menneskes liv og historiens udvikling forløber *ikke* tilfældigt. Tingene skrider frem med logik, orden og *nødvendighed*. Hegel vil ikke fratage mennesket dets *frie* vilje – men han vil alligevel hævde, at det historiske fremskridt sker med *nødvendighed*. *Ånden* (Fornuften) virkeliggør sig selv gradvist fremadskridende i historien, siger han, og denne *Ånd* er den egentlige *kerne* i udviklingen. På en eller anden måde mener Hegel, at det enkelte menneskes *frie* vilje er *foreneligt* med *Åndens*

(Fornuftens) stigende selv-realiserings og det nødvendige historiske fremskridt.

I det hele taget kan vi sige, at samtalen er et medium eller en *proces*, hvori vi kan finde *sandheden* eller noget, som er *mere* sandt (virkeligt), end samtalen parter oprindeligt sad inde med. Samtalen er en *bevægelse*, som Hegel siger, en *dialektisk* bevægelse. Det forudsætter imidlertid, at samtalen er åben, saglig og ærlig. Den *så kaldt* sunde menneskeforstand har ikke denne åbenhed:

Den sunde menneskeforstand påberåber sig følelsen som sit indre orakel, og så er den straks færdig med den, som tænker anderledes. Den må erklære, at den ikke har mere at sige til ham, der ikke finder og føler det samme i sig selv. Med andre ord den træder humaniteten under føde. For det er menneskets natur at trænge frem mod overensstemmelsen med andre, og den kan kun opnå eksistens i bevidsthedens fællesskab. Det, der strider mod det menneskelige, det dyriske, består i at blive stående ved følelsen og kun at kunne meddele sig gennem den.

(Hegel: *Åndens Fænomenologi*, 1807).

Fylogenesen og *ontogenesen* løber gennem de samme stadier, siger Hegel. Hele menneskeslægten (hele skabelsen) har været igennem en lang *fylogenetisk* udvikling både mentalt og biologisk. På den måde har mennesket udviklet sig fra stenaldermand til nutidsmenneske, fra et lavere biologisk væsen til det nuværende menneske. Det enkelte menneske gentager disse stadier i sin individuelle udvikling (*ontogenesen*). Barnet har stadier som ligner stenaldermandens stadier, siger Hegel. Som illustration af hans tanke kan man også pege på, at fosteret i livmoderen udvikler stadier som ligner laverestående dyrearter: Fosteret har en hale eller fosteret har biologiske træk som minder om en fisk. (Det skal huskes, at Hegel ikke havde denne viden selv.).

Hegels pointe er altså, at det barn, som fødes i dag, så at sige har et *forspring* frem for det barn, som blev født for 2000 år siden. Det moderne barn *overtager* det, som er skabt og opnået i menneskehedens fylogenetiske udvikling.

Det betyder også, at der *ikke* findes nogen evig, uforanderlig menneskelig natur. De mennesker, som levede for 2000 år siden, var *karaktærmæssigt* anderledes end vi i dag. Vi er *ikke* – i al fald ikke helt – som de mennesker, som Paulus talte til omkring år 50 e. Kr.. Vi har andre forestillinger, andre drømme og ønsker, andre karaktærsvagheder, en anden psyke.

Uenigheden eller samtalen mellem A og B resulterer i en vækst, en udvikling, en evolution: Det nye begreb *orange* er faktisk en ny landvinding, et *fremskridt* i erkendelsen. De bliver begge klogere, og historien skrider frem. I følge Hegel sker al udvikling efter denne model: En indledende tese, som negeres, og en afsluttende mediering af de to fremkomne teser. Vi kan sige, at al udvikling sker i *spring* og ved *modsatninger*. Vi kan sige, at der sker overgange fra det ene til det andet, og at disse overgange har karakter af *dødsprocesser* og *genopstandelsesprocesser*.

Da Adam spiste af frugten, *gik* han *over* fra en tilstand til en anden. Han faldt, d. v. s. at han *mistede* sig selv, han mistede alle ting, han mistede sin *identitet* som Adam. Adams handling var et *spring*.

Hegel kan dog også beskrive en udvikling på en mere organisk måde: Han bruger for eksempel ofte *plantens* vækst som billede. En plante starter som en lille spire, bliver derefter en plante, sætter derefter en blomst, og blomsten sætter til sidst en frugt. Disse stadier kalder Hegel for udviklingens *momenter*: spire – plante – blomst – frugt. Hvert moment negerer det foregående moment (slår det ihjel), men er samtidigt en fuldkommengørelse af det foregående moment. Frugten er den egentlige plante eller plantens *mening* eller plantens *telos*, siger han. Hegel overtager disse begreber fra Aristoteles. Han sammenligner også planten med et menneskeligt væsen og siger, at det moment, som udgør frugten, er plantens højeste form for selvbevidsthed, dens højeste mulige niveau og væren, selve planten eller planten i sig selv. Når planten har sat frugt, er den blevet sig selv, siger han.

På samme måde sammenligner Hegel de forskellige aldre i et menneskes liv: Barndommens moment tilintetgøres (negeres) af ungdommens moment og ungdommens moment eller stadium tilintetgøres af det voksne moment. Den voksne er mere *fuldkommen*, mere *udviklet*, mere *bevidst* end barnet. Den

voksne er et bedre menneske. (Hegel var her lige stik modsat *romantikken*, som forguede barnet.).

Hegel interesserede sig brændende for den menneskelige *udviklingspsykologi*. Han beskæftigede sig også med den store over-gang, hvor vi som mennesker fødes altså vores over-gang fra livmoderen og ud i verden. Hegel opfattede denne over-gang som en *model* for negeringen: Det barn, som fødes, mister jo alle de ting, som indtil da har udgjort dets liv. Det mister (næsten) sit eget liv og sig selv. Fødslen og den tunge vej ud gennem fødselskanalen bliver på en måde en *dødsproces*. På samme måde kan over-gangen fra barn til voksen opfattes som en smertelig dødsproces. Hele barndommens land bliver jo negeret – tilintetgjort. I alle overgange mister vi og lider smertelige tab. Vi mister det, som vi ikke kan leve uden.

En af Hegels store teser lyder: *Det, som kommer senere, er bedre*. Det vil sige, at det voksne menneske er 'bedre' end barnet – vi kan se et fremskridt og ikke bare en forandring. På samme måde sammenligner han bevidstheden hos tidligere tider og kulturer med bevidstheden hos menneskene i det 19. århundrede. Borgeren i det 19. århundrede er mere bevidst, mere udviklet, har en større viden, en bedre selv-erkendelse og en højere dyd end en borger i det gamle Grækenland eller i det gamle Ægypten siger Hegel. Verdenshistorien består af fremskridt både materielt og kulturelt og etisk og bevidsthedsmæssigt. *Det senere er bedre*.

På samme måde lyder en anden af hans teser: *Det højere er bedre*. Dermed mente Hegel, at et begreb, som omfatter flere begreber under sig, er bedre end disse begreber – eller f. eks. en institution, som inkluderer andre under sig, er højere og derfor bedre. Staten er derfor et højere gode end ægteskabet. Alt hvad, der er mere inklusivt eller omfatter mere – er højere – altså bedre.

Evolutionen og fremskridtet sker i det *enkelte* menneskes liv, i hans families liv, i de lokale samfunds liv, i hele statens liv, i hele verdenshistorien og i hele det samlede biologiske liv på jorden (i hele skabelsen). Vi kan måske sige, at Darwins *senere* evolutionstanke allerede findes hos Hegel.

Hegel mener altså, at man kan *forklare* kriser i det enkelte menneskes liv – f. eks. når han rammes af en svær sygdom – på *samme* måde som, når man skal

forklare kriser i et helt samfunds liv – som f. eks. den franske revolution i 1789, som Hegel var så optaget af.

Hegels tanke betyder, at virkeligheden grundlæggende er dynamisk, og at intet er statisk eller evigt. Derfor findes heller ingen evige sandheder. Det, som var sandt i middelalderen – i den kontekst eller sammenhæng – er nu ikke mere sandt. Det, som var sandt nok, da mennesket var 4 år, er ikke længere sandt, når mennesket er fyldt 50 år. Fortidens løsninger var ok engang – men ikke mere gyldige nu. Denne *dynamiske* tankegang fik en enorm indflydelse på hele det 19. århundrede.

Udviklingen foregår *både* som en gradvis evolution *og* i spring som en revolution. Når de gradvise, kvantitative evolutionære ændringer har vokset sig tilstrækkeligt store, sker der et kvalitativt *spring* i udviklingen. (Denne tanke blev som bekendt siden overtaget af Karl Marx).

Det, som er virkeligt, er det, som er *vokset* frem i historien. Historien er beviset for, at noget er virkeligt. Vi har set denne tanke hos *Grundtvig*, når han taler om den sande *kirke* og den sande kristendom. Den sande kirke er for Grundtvig den kirke, som rent faktisk er vokset frem i historiens forløb – aldrig en abstrakt, tænkt, konstrueret kirke.

Den sande stat var for Hegel den *preussiske* stat som rent faktisk var vokset frem og havde vundet magt og indflydelse på Hegels tid. Det *virkelige* er det, som *findes*. Det, som findes, er det *gode*. Den udvikling, som har ført frem til det, som nu er, har været *nødvendig*. Hvis denne udvikling ikke var sket – havde det, som nu er, jo ikke eksisteret. Disse tanker fik en meget stærk indflydelse. De var med til at gøre dr. Hegel i Berlin til en *kultfigur*.

Troen, Synden og Saligheden.

Hvis jeg oplever tab, modgang, smerte, lidelser og skuffelser - og samtidigt oplever, hvordan jeg er magtesløs og intet kan gøre - så bliver jeg *fortvivlet*. Jeg mister tilliden. Jeg mister tilliden til verden og livet, til andre mennesker, og jeg mister tilliden til mig selv, min egen evne, forstand og fornuft. Jeg mister tilliden til Gud - hvis jeg nogen sinde har haft en sådan tillid. Jeg

tvivler og fortvivler. Jeg kan ikke se nogen mening med noget som helst. Jeg opgiver – og kæmper så *alligevel* videre – fortvivlet. I bogen *Sygdommen til Døden* fra 1849 tog den danske filosof og teolog Søren Kierkegaard udgangspunkt i denne almen-menneskelige oplevelse¹⁰.

Sygdommen til Døden indeholder dels en række berømte psykologiske analyser og portrætter – der kom til at påvirke den senere psykoanalyse, psykologi og det 20. århundredes eksistentialisme – dels en teologisk afhandling om troen, synden og saligheden. Værket er således skarpt delt i et første og et andet afsnit. Men det skal fremhæves, at for Kierkegaard var hensigten med de mange psykologiske analyser – af 'det moderne menneske' – at lede frem til den kristelige forståelse af mennesket. Det fremgår også tydeligt af undertitlen: *Til Opbyggelse og Opvækkelse*.

Værkets pointe bliver således afleveret i begyndelse af *Andet Afsnit*:

Synd er: for Gud eller med Forestillingen om Gud fortvivlet ikke at ville være sig selv, eller fortvivlet at ville være sig selv. Synd er altsaa den potentserede [forstærkede] Svaghed eller den potentserede Trods: Synd er Potensationen [kulminationen] af Fortvivlelse. Dette Selv er ikke mere det blot menneskelige Selv, men er ... Selvet lige over for Gud ... Gud er ikke noget Udvortes i den Forstand som en Politibetjent. ... Jo mere Guds-Forestilling, jo mere Selv. Jo mere Selv, jo mere Guds-Forestilling ... Tro er: at Selvet i at være sig selv og i at ville være sig selv gjennemsigtigt grunder i Gud. ... Modsætningen til Synd [er] ingenlunde Dyd. Dette er en tildeels hedensk Betragtning ... som netop ikke veed hvad Synd er, at al Synd er for Gud. Nei, Modsætningen til Synd er Tro.

Vi skal senere vende tilbage til dette citat. I første omgang vil vi se nøjere på, hvad Kierkegaard forstod ved *Fortvivlelsen*. Som det allerede fremgår af citatet, forstod han ved *Fortvivlelse* ikke helt det almen-menneskelige fænomen, som vi beskrev i indledningen. For Kierkegaard kom *Fortvivlelsen* til at beskrive noget mere alment: nemlig den måde, som Selvet (mennesket)

forholder sig til sig selv, sit liv, sin skæbne, sine relationer. Når mennesket lever i *Fortvivlelsen*, lever det – i al fald objektivt set – i lidelsen. *Troen* er en ny tilstand i Selvet – i *Øieblikket* - hvor *Fortvivlelsen* er ophævet, det vil sige en tilstand, hvor Selvet ikke længere vil af med sig selv. I *Troen* er Selvet sig selv. Det modtager sig selv i glæde, hengivelse og ydmyghed. Det er tro og trofast mod sig selv. Det *vil være* sig selv – på godt og ondt. Der er således en tæt forbindelse mellem psykologien (terapien) i *Sygdommen til Døden* og teologien.

Kierkegaard er i visse henseender en romantisk-*idealistisk* tænker, men på nogle centrale områder er han ikke spor idealistisk. Idealismen – i en eksistentiel sammenhæng – ville jo indebære, at mennesket skal stræbe opad og udad og væk fra sig selv. Kierkegaard har en anderledes realistisk holdning: Mennesket er 'sat' her – på dette sted og til denne tid – og skal ikke flygte nogen steder hen, men blive her. Han har på den måde en *realistisk* livsholdning. En livsholdning, som mange moderne psykoterapeuter ville give deres varme anbefalinger.

Vi vil i det følgende se på, hvad *Fortvivlelse* er, når vi kun ser på det *menneskelige* Selv – som Kierkegaard kalder det.

At være fortvivlet er for Kierkegaard: *ikke at ville være sig selv, at ville af med sig selv*. At være fortvivlet er at leve med *Sygdommen til Døden*. Begrebet *Sygdommen til Døden* har Kierkegaard hentet fra Johannes-evangeliet, hvor Jesus siger om vennen Lazarus, at hans sygdom ikke er en sygdom til døden.

Muligheden af denne Sygdom er Menneskets fortrin for Dyret, og dette Fortrin udmærker ham ganske anderledes end den opreiste Gang, thi det tyder paa den uendelige Opreisthed eller Ophøiethed, at han er Aand.

Mennesket har et åndeligt liv. Mennesket har og er ånd. Det er et åndeligt væsen – modsat dyrene – fordi vi kan *forholde* os til os selv. Mennesket kan have en bevidsthed om sig selv - vi kan ville eller ikke ville være os selv. Den valgmulighed har dyrene ikke. Til gengæld er vi dømt til at leve med vores selv, dømt til evigt at forholde os til os selv:

¹⁰ *Sygdommen til Døden*. En christelig psykologisk Udvikling til Opbyggelse og Opvækkelse. Af Anti-Climacus. Udgivet af S. Kierkegaard. Søren Kierkegaard (1813-1855)

Forholdet til sig selv kan et Menneske ikke blive af med, saa lidet som med sit Selv.

At mennesket er *Aand* betyder desværre også, at det er i stand til gennem hele livet at fortælle sig selv de værste løgne-historier om livet og verden. Vores *Phantasie* og *Indbildnings-Kraft* kender ingen grænser. Det fortvivlede menneske fortæller sig selv løgne-historier om verden, livet og mennesket. I virkeligheden består verden og livet af kærlighed, men Selvet kan hele livet fortælle sig selv en helt anden historie: At verden er ond, farlig, at de andre er fjender, modstandere eller konkurrenter, og at man ikke kan stole på nogen – alt sammen: *Verdens Visdom*.

Vores indledende beskrivelse af fænomenet fortvivlelse viste, at når man bliver fortvivlet, så bliver man fortvivlet over *noget* – det, som vi har mistet, modgangen, smerten eller lidelsen. Men i følge Kierkegaard gælder dette kun overfladisk. Den, som er fortvivlet, fortvivler i virkeligheden *ikke* over *noget*, men *over sig selv*:

Idet han fortvivlede over Noget, fortvivlede han egentlig over sig selv, og vil nu af med sig selv. Naar saaledes den Herskesyge ... ikke bliver Cæsar, saa fortvivler han derover. Men dette betyder noget Andet: at han, just fordi han ikke blev Cæsar, nu ikke kan udholde at være sig selv. Han fortvivler altsaa egentligen ikke over, at han ikke blev Cæsar, men over sig selv at han ikke blev Cæsar. Dette Selv, der, hvis det var blevet Cæsar, havde været ham al hans Lyst ... dette Selv er ham nu det Utaaleligste af Alt. ... Det, der er ham det Utaalelige, er, at han ikke kan blive af med sig selv.

Dette og det efterfølgende eksempel viser Kierkegaard som *psykolog*. Den herskesyges egentlige problem er ikke, at han ikke bliver Cæsar, men at han ikke kan acceptere sig selv, som han nu engang er. Han kan ikke se, at det, som er lige nu, kan have nogen værdi. Han forkaster det, som er og findes. Kun hvis han bliver noget *andet*, kun hvis alting bliver anderledes, er livet værd at leve. Men det betyder dybest set, at han ikke vil være sig selv, at han ikke vil være der, hvor han er *sat* som Kierkegaard siger. Objektivt tager den herskesyge jo fejl, men subjektivt er hans vrede og utilfredshed reel nok. Han er lukket inde i *Snæversynetheden* og er i den forstand hjælpeløs – uheldig *for evigt*.

Han forstår ikke, at

langt, langt inde, inderst inde i Lykkens skjulteste Forborgenhed, der boer Angsten, som er Fortvivlelsen. ... Al Umiddelbarhed er trods sin illusoriske Tryghed og Ro Angest. ... Altsaa selv det Skjønneste og Elskeligste af Alt ... er dog Fortvivlelse.

En ung Pige fortvivler af Elskov, altsaa hun fortvivler over tabet af den Elskede ... Hun fortvivler over sig selv. Dette hendes Selv, som hun, hvis det var blevet 'hans' Elskede, paa den livsaligste Maade var blevet af med, eller havde tabt, dette Selv er hende nu en Plage, naar det skal være et Selv uden ham. Dette Selv ... er nu blevet hende en modbydelig Tomhed, da 'han' er død.

Der er både teologiske og terapeutiske perspektiver i det, som Kierkegaard siger om Fortvivlelsen. Den unge pige er fortvivlet - det vil sige, at hun – også - *føler* sig fortvivlet. Dette er reelt nok. Det er *ikke* noget, hun bilder sig ind. Hendes ulykke og smerte er virkelig nok. Men hendes ulykkelige smerte skyldes hendes *tanker*. Hun tænker, at alle gode ting ligger uden for hende selv, uden for selvet. Hun kender ikke *Subjektiviteten* eller *Inderligheden* – som Kierkegaard udtrykker det. Alle gode ting er noget ydre. Hun ser ikke, at der kan være noget godt inden i hende selv – eller noget godt 'uden for' verden - 'uden for' tingene. Da hun mister ham, er hendes liv og selv tomt og koldt. Livet er lidelse og meningsløshed. På den måde er hun også – som vi skal se senere – en *synder*. Verden forstår det måske ikke, men hun *er* faktisk en synder. For den, som lever i en sådan fortvivlelse, er en synder. Hun opgiver, mister al tro og tillid, mister alt mod, livsmod og kvindehjerte. Hun glemmer, at hun er *Aand*. Hun glemmer, at hun er *Subjekt* som Kierkegaard siger.

Samtidigt viser Kierkegaard, at hun ikke vil være sig selv – hun vil af med sig selv. Det er – i en vis objektiv forstand - *derfor* hun forelsker sig. For når hun er kommet til at tilhøre ham, er hun kommet af med sit selv, af med sig selv. Hendes forelskelse er fortvivlelse – hun flygter bort fra sig selv i forelskelsen. Hvis hun var blevet hans, var hun blevet *salig*. Når hun skal trækkes med sig selv – alene – er livet en *Plage*. Hendes måde at tænke på, den måde, hun konstruerer verden på, bevirker at hendes liv – for evigt – vil være *en*

modbydelig Tomhed. Lige indtil den dag, hvor hun holder op med at tænke på denne måde, vil hun opleve det samme - igen og igen. Hun *konstruerer* selv sin egen lidelse. Hendes projekt – at komme af med sig selv og komme til at tilhøre ham – vil aldrig lykkes. Hun er dømt til at fortsætte sådan for evigt.

Den grundlæggende form er altså *ikke* at ville være sig selv og at ville af med sig selv. Men man kan også fortvivlet ville *være* sig selv. Sagen er dog, at disse former i følge Kierkegaard i virkeligheden er identiske:

Fortvivlet at ville af med sig selv er Formelen for al Fortvivlelse. ... Fortvivlet at ville være sig selv kan føres tilbage til den første [formel] ... Naar han fortvivlet vil være sig selv, saa vil han jo ikke af med sig selv. Det Selv, som han fortvivlet vil være, er et Selv, han ikke er ... Han vil nemlig løsrive sig selv fra den Magt, som satte det. Saaledes vil han af med sig selv, af med det Selv, han er, for at være det Selv, han selv har hittet paa. At være Selv, som han vil det, det vilde ... være ham al hans Lyst. Men at tvinges til at være Selv, som han ikke vil være det, det er hans Qval, den er, at han ikke kan blive af med sig selv.

At blive sig selv er ikke at blive hvad som helst. Hvert eneste menneske er et selv, har et Selv, som det i virkeligheden er. Mit Selv er ikke noget, som jeg hitter på. Mit selv er noget, som er der i forvejen, noget, som jeg har fået givet – som en gave. Akkurat som mit legeme ikke er noget, jeg har hittet på, men er det legeme, som jeg er blevet givet.

Fortvivlelsen er bestemt *ikke* noget, som ligger i menneskets *natur*. Den er ikke noget, som *hænder* mennesket, ikke noget, som mennesket passivt *lider* under. Fortvivlelsen kommer af vore egne tanker, forestillinger, handlinger og valg. I den forstand er vi skyldige, vi er selv skyld i vores egen fortvivlelse. *Det er min egen skyld*, at jeg er fortvivlet. Det er min egen skyld, at jeg er en synder.

Som vel Lægen maa sige, at der maaskee ikke lever eet eneste Menneske, der er ganske sund, saaledes maatte man, hvis man ret kjendte Mennesket, sige, at der ikke lever eet eneste Menneske, uden at han jo dog er lidt fortvivlet.

Men det store flertal vil ikke bryde sig om at få at vide, at de er fortvivlede, eller at de ikke er sandt lykkelige. De fleste er jo lykkelige i deres åndløshed

– det vil sige, at de er lykkeligt *uvidende* om, at de er Subjekter eller Aands-Mennesker med et åndeligt liv, hvor de kan forholde sig til sig selv - altså også svigte sig selv og forlade sig selv. De ved slet ikke, at de er levende, vælgende *subjekter*, der handler og afgør sig i Øieblikket – de tror kun, at de er objekter eller ting i verden.

I Uvidenheden om at være fortvivlet er Mennesket længst fra at være sig bevidst som Aand. Men just det ikke at være sig bevidst som Aand er [jo] Fortvivlelse, der er Aandløshed ... Naar saaledes et Menneske er lykkelig, indbilder sig at være lykkelig, medens han dog i Sandhedens Lys betragtet er ulykkelig, saa er det som oftest meget langt fra, at han ønsker at rives ud af denne Vildfarelse. ... Hvor forfængelige og indbildske Menneskene kunde være, have de dog oftest en meget ringe Forestilling om sig selv, det er, de have ingen Forestilling om at være Aand, det Absolute.

Fortvivlelsen er netop åndløsheden. Det åndløse menneske forstår ikke, at mennesket er en unik, evig, åndelig størrelse, som er blevet løftet op og givet en helt enestående værdi. Samtidigt lever den fortvivlede et åndløst liv, hvor han aldrig bliver klar over sin egen fortvivlede tilstand, sin egen fremmedgørelse for sig selv, sin egen permanente flugt fra livet og sig selv. Han er ulykkelig, men han lever åndløst altså følelsesløst og mærker aldrig noget.

Dersom man vilde tænke sig et Huus, bestaaende af Kjælder, Stue og første Sal, saaledes indrettet, at der var eller det var beregnet paa en Stands-Forskjel mellem Beboerne i hver Etage – og dersom man vilde sammenligne med det at være Menneske med et saadant Huus, saa er desto værre dette Sørgelige og Latterlige de fleste Menneskers Tilfælde, at de i deres Huus foretrække at boe i Kjælderen.

Man mærker det maaskee ikke at han i dybere Forstand mangler et Selv. Sligt gjøres der i Verden ikke store Ophævelser over; thi et Selv er Det, der mindst spørges om i Verden, og er Det, som det meest af Alt er farligt at lade sig mærke med at man har. Den største Fare, den at tabe sig selv, kan i Verden gaa saa stille af som var det Ingenting. Intet Tab kan gaa saa stille af; en Arm, et Been, 5 Rbd. [rigsbankdaler], en Hustrue o. s. v. bemærkes dog.

Som vi skal se senere medfører det at have et Selv netop megen ulykke og modgang i ens personlige liv - på grund af det, som Kierkegaard kalder Forargelsen. Af den grund er det de færreste mennesker, som ligefrem vil savne deres Selv.

Den Fortvivlelse, som ikke blot ikke volder Een Uleilighed i Livet, men gjør Een Livet beqvemt og mageligt, den ansees naturligviis paa ingen Maade for Fortvivlelse.

Fortvivlelsen og Uvidenheden går ofte hånd i hånd. Man kan være helt uvidende om, at man er fortvivlet - den kierkegaardske Spids-Borger - og man kan være fortvivlet på grund af en grundlæggende uvidenhed, og man kan være uvidende om, at man overhovedet har et Selv eller om, at man er Aand eller er et Subjekt.

Der findes en Fortvivlelse, hvor min vilje, forstand og følelse *fortaber sig i det uendelige*. Jeg vil af med mig selv og drukner mig i det uendelige. Mennesket er en syntese af noget, som begrænser, og noget, som udvider. Hvis jeg helt glemmer det, som begrænser, forsvinder jeg i tågerne. Den romantiske digter kan være et eksempel herpå. I denne fortvivlelse farer jeg vild og kan ikke finde hjem igen til mig selv. Jeg flygter fra min konkrete bestemmelse her og nu. Min personlighed bliver *phantastisk*.

Saaledes f. Ex. paa det religieuse Gebeet. Gudsforholdet er Uendeliggjørelse. Men denne Uendeliggjørelse kan phantastisk rive et Menneske saaledes hen, at det blot bliver en Beruselse.

Der findes en anden form for Fortvivlelse, hvor mennesket fortaber sig i det endelige, jordiske, hvor han *forskriver sig til Verden* som Kierkegaard siger. I denne fortvivlelse gør mennesket sig til et Tal, en ting eller et dyr. Mennesket fortaber helt sin *Primitivitet* og mandighed. Det lever i *Menneskefrygt*, det vil sige det retter sig hele tiden ind efter hvad de Andre synes og mener. Det opgiver helt at være sig selv – af frygt. Det tænker kun på at gøre sin lykke i verden. Det fortaber sig selv i en kunstig fortravlethed, som i virkeligheden er en *flugt* fra livet:

Ved at see den Mængde Mennesker omkring sig, ved at faa travlt med allehaande verdslige Anliggender, ved at blive klog paa, hvorledes det gaar

til i Verden, glemmer saa et saadant Menneske sig selv, hvad han, guddommelig forstaaet, hedder, tør ikke troe paa sig selv, finder det for voveligt at være sig selv, langt lettere og sikkrere at være som de Andre.

I Zen traditionen er bevaret et gammelt ord: - Den, der har travlt, kan ikke føle. I Zen opfattes det dobbelt på denne måde: Hvis jeg har travlt med *alle haande Anliggender*, så kan jeg ikke mærke, hvordan jeg har det - jeg kan ikke mærke mine følelser, og følgen er, at jeg bliver syg. Men ordet virker også den anden vej rundt: De mennesker, som er bange for deres egne følelser, sørger for altid at have travlt med alle haande Anliggender. På den måde vinder de verdens godkendelse, og de opnår det indre gode, at de slipper for at leve med sig selv.

Svaghedens Fortvivlelse er at fortvivle over noget jordisk eller over det jordiske som sådant. Det umiddelbare menneske lever med denne fortvivlelse. Han kender ikke det åndelige, kun – ud over det legemlige - det psykiske eller sjælelige. Dette menneske er helt orienteret mod det ydre - lige som den unge forelskede pige - helt orienteret mod det, som er uden for det selv. Det er *ønskende, begjerende, nydende, lidende*. Det er kun orienteret efter det *Behagelige* og det *Ubehagelige*. Dets begreber er: *Lykke, Ulykke, Skjebne*.

Det umiddelbare menneske berøves ved et Slag af *Skjebnen* – som det siges - alle sine goder, og han bliver ulykkelig. Det umiddelbare menneske opfatter sig selv som et hjælpeløst *offer*, en ting i verden.

Umiddelbarheden i ham faar et saadant Knæk, at den ikke kan reproducere sig selv: han fortvivler. ... Han betragter sig selv som død, som en Skygge af sig selv. Dersom saaledes pludselig alting forandredes, alt det Udvortes, og Ønsket opfyldtes, saa kommer der Liv i ham igjen ... og han begynder at leve paa en frisk. Men dette er den eeneste Maade, paa hvilken Umiddelbarheden veed at stride, det Eeneste, den veed: at fortvivle og daane... Den fortvivler og daaner, og derpaa ligger den ganske stille som var den død ... som ved visse lavere Dyre-Arter.

Denne form for Fortvivlelse er: fortvivlet ikke at ville være sig selv, eller endnu lavere: fortvivlet ikke at ville være et Selv, eller allerlavest: fortvivlet

at ville være en Anden end sig selv, at ønske sig et helt nyt Selv. Umiddelbarheden har egentligen intet Selv, den kjenner ikke sig selv, kan saaledes heller ikke kjenne sig selv igjen, der endes derfor gerne i det Eventyrlige.

Det umiddelbare menneskes forhold til selvet svarer til en mand, som forlader sin bolig af en eller anden grund – som for eksempel at der er for megen støj. Men han flytter ikke til en ny bolig. Tværtom vender han igen og igen tilbage til den gamle for at se på forholdene. *Han regner paa, at det skal gaa over igjen. Saaledes med den Fortvivlede* siger Kierkegaard. Han lever i en illusion, fordi der ikke er noget af det, som sådan går over. Tingene er, hvad de er. Meningen er slet ikke at det eller livet skal gå over. Meningen er, at han skal acceptere og modtage sig selv, som han er, ville være sig selv på godt og ondt. Han lever i en barnlig tankeverden som holder ham fast i Fortvivlelsen. Han kommer til at leve – sikkert for evigt - i *det Eventyrlige*.

Der findes også en tilstand, hvor man er fortvivlet over sig selv. Et sådant menneske er fortvivlet over, at han tillægger det jordiske så stor værdi. Han er fortvivlet over, at han ikke er bedre eller stærkere og ikke er kommet videre. *Han fortvivler over sin Svaghed*. Han vover ikke at svinge over til troen – og resultatet bliver, at han bliver mere og mere fortvivlet over sin egen svaghed og ringhed. Han dykker stadigt dybere ned i følelsen, i fortvivlelsen. Han sidder fast og kan ikke tilgive sig selv. Han vil ikke være det Selv, som han i virkeligheden er. Han begynder at *foragte* og *hade* sig selv. Han har slet ingen respekt for sig selv, regner slet ikke sig selv for noget. Han vil *intet høre, intet gjøre*, intet acceptere. Han ender i en dyb ensomhed og *Indesluttethed*.

Der er et sted i Det nye Testamente, hvor det siges, at hvis dine øjne forarger dig, så hug dem ud. Hvis vi læser denne sætning helt bogstaveligt, er tankegangen udtryk for en voldsom vrede over, at tingene er, som de er. I denne sætning er der ingen accept af det, som er der lige nu. I denne sætning vil jeget styre og kontrollere, og det vil ikke finde sig i, at det ikke går efter jegets hoved. Et sådant menneske er fortvivlet og har ikke fundet hjem til sig selv, er ikke blevet sig selv, har ikke fundet troen eller saligheden.

Det er værd at notere sig, at egenskaber som *lavt selvværd, selvhad, indesluttethed, 'umandighed', manglende vovemod, mistroiskhed, manglende selv-accept, det ikke at kunne tilgive og respektere sig selv* – at alle disse egenskaber af Kierkegaard opfattes som en del af Sygdommen til Døden, som en del af Fortvivlelsen. Kierkegaard *har* altså et begreb om det psykisk-menneskeligt *sunde og syge*. Det er ofte blevet overset, når Kierkegaard er kommet under kniven. I dag vil mange sige, at Kierkegaard selv led under psykiske vanskeligheder – og han kendte helt sikkert Fortvivlelsen fra sig selv – men han har ikke desto mindre *et klart begreb* om, at noget er sundt og noget er sygeligt i Selvet og dets relationer til sig selv, livet, verden, næsten og Gud. Det er også en af forklaringerne på, at hans analyser af selvet er vandret videre i den moderne psykologi og psykoterapi. Det er ikke uden grund, at han kalder *Sygdommen til Døden* for en *Læge-Bog*.

Hvis jeg tænker om mig selv: Jeg er ikke så vigtig – lille Jeg, det er flertallet, der er vigtigt, det er mængden, der er vigtig – så lever jeg *phantastisk*, det vil sige i Fortvivlelse. Kristendommen siger lige modsat, at Gud kun ser *hiin Enkelte*, det enkelte menneske, aldrig mængden eller det store flertal. Det er måske til *Forargelse* for mange, men det er ikke desto mindre det kristne budskab, Guds tanke. Gud tænker ikke filosofisk eller i systemer. Systemet eller filosofien kan tænke begreber for massen, folket, kollektivet, men ikke for det enkelte menneske. Det enkelte menneske har ingen plads i systemet eller i Hegels system. Det enkelte menneske kan ikke beskrives med et begreb. Det enkelte menneske kan ikke begribes. Men Gud ser kun *hiin Enkelte*. At nedvurdere mig selv, at gøre mig selv til ingen ting - er *ikke* evangeliet.

I en form for Fortvivlelse kan man fortabe sig selv til Fatalisme og Determinisme. Fatalisten tror, at alt, som skal ske, ligger i kortene og i skæbnens hånd, og at vi mennesker intet kan gøre eller ændre. Deterministen (som vi møder ham i den moderne naturvidenskab) mener, at alt det, som sker, skyldes objektive årsager og virkninger. Jeg kan ikke ændre min livsbane lige så lidt, som jeg kan ændre planeternes baner. Denne Fortvivlelse er ligeledes bestemt af, at mennesket ikke vil være sig selv, ikke vil se sig selv som handlende, fri, skyldig. Mennesket flygter bort fra det virkelige over i en tilsyneladende objektiv verden af nødvendighed. Men dermed bedrager

det sig selv og kommer til at fortælle sig selv løgne-historier. Igen er det *frygt* og *angst* og *livsangst*, der driver værket.

Selvet er Frihed. Men Frihed er det Dialectiske i Bestemmelserne Mulighed og Nødvendighed.

Mennesket er som Aand og Subjekt et frit væsen. Det lever og handler i frihed. Det har en fri vilje. Men en fri vilje er *ikke* en fuldstændig usammenhængende, løsrevet frihed til at gøre hvad som helst – grænseløst eller *phantastisk*. Det at være et menneske er en syntese af eller en relation mellem det nødvendige (begrænsende) og det mulige (udvidende).

En form for fortvivlelse er: fortvivlet at ville være sig selv – i *Trods*. Et sådant menneske vil ikke acceptere, at han er *sat* i tiden og rummet. Han er *opsætsig* og *næsviis*. Han opfinder et *abstrakt* selv – det *negative* Selv i Kierkegaards sprogbrug - som han vil være. Han løsriver sig selv fra enhver konkret sammenhæng i tid og rum. Han gør oprør, han er ulydig som et barn. Han vil *råde* over sig selv og *skabe* sig selv. Han vil bestemme, hvad han *i sit concrete Selv vil have med og hvad ikke*. Han vil omdanne sine Evner og Anlæg til noget helt andet, end de er. Han *vil ikke iføre sig det ham* givne *Selv*. Han vil selv *construere* det. Men intet *Selv* kan give sig selv mere end det selv er, siger Kierkegaard. Så *det bliver egentligen intet Selv*.

Denne sidste form for Fortvivlelse er – lidt overraskende – den holdning, som vi finder i den europæiske eksistentialisme i det 20. århundrede (som for eksempel hos Jean Paul Sartre i Frankrig).

I *Sygdommen til Døden* fortæller Kierkegaard historien om kejseren og den fattige daglejer: Kejseren sender bud: Han vil gerne se daglejeren, og daglejeren springer højt af glæde. Det er den største lykke, der nogen sinde er overgået ham. Men derefter tilbyder kejseren, at han kan blive gift med kejserens datter, prinsessen. Men ak - nu bliver daglejeren *forlegen, flau og generet*. Forslaget forekommer ham *afsindigt*. Han tænker, *at Keiseren vilde gjøre Nar af ham og gjøre ham ulykkelig for hele hans Levetid og hjælpe ham til at ende i en Daare-Kiste*. Han har ikke *Modet* til at springe ud på de 70.000 favne. - *Det er, at jeg skal sige det lige ud, mig en Daarskab*. siger han.

Daglejeren er fortvivlet, og derfor kan han ikke modtage de gode gaver. Hans princip er For Meget er For meget (Quid Nimis). Alt med måde. Der findes dog sømmelige grænser. Han kan ikke tro på, at det kan være *så* godt, kan ikke tro, at han har fortjent at få det *så* godt. Daglejeren bliver på en måde angst og *dæmonisk*: Han *vil* ikke have det gode liv, han *vil* have et liv i lidelse, i al fald et liv, hvor der er nogen smerte og lidelse. Når han konfronteres med kærligheden, bliver han bange. Han er *feig* som Kierkegaard siger på en lidt overraskende måde. Han har ikke modet til at give slip og bare tage imod – som et lille barn. Hans mange tanker og forestillinger om, hvordan det *bør* være og *plejer* at være, og hvad der *burde* eksistere og ikke *burde* ske - stiller sig i vejen. Hans forhold til sig selv og livet er *usundt* og selv-destruktivt, som vi ville sige i dag. Daglejeren er sin egen værste *fejende*. Daglejeren er daglejerens arvefejende. Verden og virkeligheden er god nok. Den kan faktisk ikke blive meget bedre for ham, men han *fortvivler* – og tvivler på, at verden kan være så god. Han vil ikke give sig hen til *det Overordentlige* – så hellere være ulykkelig i lidelsen. Daglejeren har *viljen til det dårlige liv*. Han er villig til at have det dårligt - også selv om han i et glimt - i Øieblikket - kan se, at der faktisk *findes* en anden mulighed.

I historien – lignelsen eller allegorien – om kejseren og daglejeren har Kierkegaard givet en mesterlig karakteristik af 'det moderne menneske'. Som vi skal se, handler denne historie også om *Forargelsen* – men ikke kun: Den handler også om det rent menneskelige *Selv*, det naturlige *Selv*, som fortvivlet *fravælger* det gode, som *tvivler* om det gode, som har *mistet* tilliden og troen i menneskelig forstand.

Og saa til al Opbyggelse: O, Læser, har du ogsaa Vilien til det daarlige Liv?

Ovenstående er *ikke* et citat af Søren Kierkegaard, og det stammer *ikke* fra *Sygdommen til Døden* – men det ligger i tråd med Kierkegaards anliggende og hele projekt. Så han *kunne* have sagt det.

Sygdommen til døden eller fortvivlelsen handler om, at vi konfronteres med noget ukendt, noget fremmed, noget helt anderledes, som vi end ikke tør stifte Bekjendtskab med, fordi det åbner op for Tilværelsens Mulighed eller: for

tilværelsens uendelige muligheder, som betyder, at livet er meget større end vi aner.

Den overfladiske eller *vulgaire* Betragtning hævder, at mennesket selv bedst må vide om det er fortvivlet. Hvis manden siger, at han ikke er fortvivlet, så er han ikke fortvivlet. Men den vulgaire Betragtning forstår ikke hvad Fortvivlelse er. Det ikke at være bevidst om sin egen tilstand, er jo netop fortvivlelse. Heller ikke med hensyn til den fysiske sundhed og sygdom holder den vulgaire Betragtning: Et menneske kan sagtens være sygt uden at være bevidst om det, uden at vide det selv. For at vurdere sygdom og sundhed er vi nødt til at anvende sagkyndige:

Lægen betragter Sygdommen anderledes. Og hvorfor? Fordi Lægen har en bestemt og udviklet Forestilling om hvad det er at være sund, og efter denne prøver han et Menneskes Tilstand. Lægen veed, at som der er Sygdom der kun er Indbildning, saaledes ogsaa en Sundhed [der kun er indbildning]. ... Overhovedet har Lægen (den Indsigtsfulde) ikke ubetinget Tiltroe til Menneskets eget udsagn om sit Befindende. ... Thi en Læge [skal] først og fremmest kjende om den formentligen Syge virkelig er syg, eller om den formentlige Sunde maaskee er virkelig syg. Saaledes ogsaa med den Sjelekyndiges Forhold til Fortvivlelsen.

Man kan ikke ved kun at se på de ydre symptomer afgøre sygdommen således som den overfladiske Betragtning tror. Det ikke at være fortvivlet kan nemlig betyde to helt modsatte ting: det kan betyde at personen netop er fortvivlet (men ikke ved det og ikke vil vide af det) og det kan betyde at han er blevet frelst ud af fortvivlelsen af troen. Tryghed og Beroligelse kan betyde at han netop er – bevidstløs – fortvivlet, men kan også være et tegn på at han ikke længere er fortvivlet, at han har fundet hjem til sig selv.

Der er afgørende forskel på sygdommen til døden og anden fysisk sygdom. Hvis det drejer sig om en fysisk sygdom kan vi ikke sige at det ikke at have sygdommen i virkeligheden er at have sygdommen. På samme måde gælder det for den fysiske sygdom at den ledsages af symptomet, af personens Ildebefindende. Men sygdommen til døden behøver ikke at blive ledsaget af noget symptom eller ildebefindende. *Det aldrig at have fornummet dette Ildebefindende er just at være fortvivlet.* I dette tilfælde er personen jo blot

blevet helt ubevidst og følelsesløs. Han kan slet ikke mærke sin egen lidelse, sin egen sygdom. Han fortrænger den fuldstændigt – men det betyder selvfølgelig ikke at han er rask.

Mennesket har og fødes med en slags umiddelbar Sundhed: Som udgangspunkt er vi sunde og raske og vi skal ikke gøre noget særligt for at blive sunde. det er så at sige vores naturlige tilstand. Vores krop og legeme fungerer efter en sådan lov: Den søger hele tiden hen imod sundheden som et balancepunkt.

Mennesket har ikke en tilsvarende naturlig, umiddelbar åndelig sundhed. Fortvivlelsen er en Sygdom i Aanden og den har ikke nogen naturlig balance. Menneskets åndelige tilstand er hele tiden *kritisk* siger Kierkegaard. Vores åndelige tilstand står hele tiden til afgørelse i Øieblikket og kan hele tiden falde ud til begge sider.

Det store flertal vil altid benægte at de er fortvivlede. Mindretallet af dem som ved at de er fortvivlede består af to grupper i følge Kierkegaard;

Den første gruppe har en saa meget dybere Natur end flertallet. Disse mennesker er derofr bevidst om at de er Aand.

Den anden gruppe består af mennesker, som er blevet ramt af *tunge Begivenheder og forfærdelige Afgjørelser*. De er blevet *hjulp*et af disse oplevelser og de er derved blevet bevidst om at de er Aand. Uendelighedens Vinding, som de har opnået, nås kun igennem Fortvivlelsen.

Selvet over for Gud. Synden.

Havde Menneskets Selv sat sig selv, saa kunde der kun være Tale om een Form, den ikke at ville være sig selv, at ville af med sig selv, men der kunde ikke være Tale om, fortvivlet at ville være sig selv. Denne Formel er nemlig Udtrykket for hele Forholdets (Selvets) Afhængighed, Udtrykket for, at Selvet ikke ved sig selv kan komme til eller være i Ligevægt og Ro, men kun ved i at forholde sig til sig selv at forholde sig til Det [den, nemlig Gud], som har sat hele Forholdet.

Var der intet Evigt i Mennesket, saa kunde han slet ikke fortvivle.

I det indledende citat i dette afsnit definerede Kierkegaard *synden* på denne måde:

Synd er: for Gud eller med Forestillingen om Gud fortvivlet ikke at ville være sig selv, eller fortvivlet at ville være sig selv.

Efter mange overvejelser når Kierkegaard frem til, at denne definition ikke er tilstrækkelig. Han omdefinerer derfor *synden* på denne måde:

Synd er, efter ved en Aabenbaring fra Gud at være oplyst om hvad Synd er, for Gud eller med Forestillingen om Gud fortvivlet ikke at ville være sig selv, eller fortvivlet at ville være sig selv.

Problemet er det, som han kalder det *sokratiske*, det vil sige den *græske* tanke om forholdet mellem at forstå og at gøre. Sokrates (og den platonisk-græske verden) hævdede at hvis jeg har erkendt og forstået hvad det gode er, så vil jeg også gøre det. Og omvendt: Hvis jeg gør det onde, skyldes det, at jeg endnu ikke har forstået, hvad det gode er. Al synd skyldes altså *uvidenhed*. Hvis jeg gør det slette, skyldes det blot, at jeg er *uvidende* om det gode.

Den græske tanke er sikkert i overensstemmelse med, hvad de fleste mennesker dybest set tænker – dengang og i dag. Men efter mange omveje når Kierkegaard frem til at den er falsk: *Synden* – eller det at gøre det slette – skyldes ikke forstanden, erkendelsen eller mine tanker, men min *vilje*. Når vi gør det onde, handler vi i *Trods*. Vi gør det med vilje.

Intet Menneske kan ved sig selv eller af sig selv udsige, hvad Synd er.

Den græske verden og Sokrates *forstår* slet ikke hvad synd er eller at noget overhovedet kan være synd:

Den græske Intellectualitet var for lykkelig, for naiv, for æstetisk, for ironisk, for vittig – for syndig til at kunne faae det i sit Hoved [at et menneske kan synde med vilje].

Vi kan se, at i følge Kierkegaard ligger der et slags *syndefald* mellem grækerne og os. Kierkegaard er dybt fascineret af det græske. Grækerne

havde en umiddelbar, livsglad, jordisk, tillidsfuld relation til livet og verden. Men i kristendommen er den gået tabt. For det er blevet *åbenbaret* hvad Gud vil at vi skal gøre. Derfor kan vi ikke leve længere i den græske uskyldighed.

Synden er *ikke* uvidenhed, den er heller *ikke* de enkelte synder, den er *ikke* det sanselige, den er *ikke* det seksuelle eller det egoistiske eller det hadefulde, den er *ikke* noget af det som vi mennesker kan tænke os til er synd. *Synden* er simpelt hen det, som Gud har åbenbaret som synd – og som vi *umuligt* kunne tænke os til. Hos Kierkegaard er der et svælg mellem verden og Gud.

Gud har åbenbaret os, hvad det gode er. Det gode er, at jeg skal ville være mig selv på godt og ondt. Hvis Gud ikke havde åbenbaret mig det, ville jeg ikke kunne vide, at det er det han ville. Da Gud blev et menneske viste han, at det er det, han vil. *Synden* opstår nu, fordi jeg ikke *vil* være den jeg er. Fordi Guds vilje er forargelig, uforståelig, latterlig, flov. Når mennesket gør *synden*, skyldes det, at det støder an mod *Forargelsen*. Forskellen på hedenskabet og kristendommen er, at der ingen forargelse er i hedenskabet (den gør Gud til et menneske, hvilket er forståeligt og tiltalende.), men at evangeliet altid vækker *Anstød*, *Standsnings* og *Forargelse* (i kristendommen gør *Gud* sig til et menneske og stiller Gud og mennesket lige over for hinanden, på lige fod – en latterlig og afskyelig tanke i følge Kierkegaard.). Evangeliet er *det Urimeligste af Alt*. Vi begriber det ikke, og vi *vil* i al fald ikke gå ind på den slags. Det Gud siger og gør er *Nonsens*. Kristendommen er ikke noget for anstændige mennesker. Vi kan ikke længere have nogen tillid til Gud, efter at han har opført sig på den måde. Vi har mistet al tillid til ham efter hans sidste geni-streg: At han sendte sin søn som så kom til at lide og dø – oven i købet for tilfældige menneskers skyld. *Forargelsen* er *Næsviished* og *Opsætsighed*. *Forargelsen* betyder dybest set, at mennesket kommer i *Haandgemænge* med Gud, og at mennesket *vil Gud tillivs*.

At *forsvare* kristendommen – en udbredt sport på Kierkegaards tid - er det mest latterlige af alt: Kristendommen er irrationel og *ubegribelig* – i strid med al sund fornuft, omtanke og god borgerlig moral – og den kan ikke begribes eller forsvares. Men at forsvare kristendommen er ligesom den unge mand, der er uendeligt forelsket: Han kan godt tale opløftet om den elskede – det forstår vi – men hvis han begynder at forsvare selve det at være forelsket – og

siger at det at være forelsket er det det mest fordelagtige af alt – så bliver vi *mistænksomme*: Hvis han skal forsvare sig så voldsomt, så er han vist ikke forelsket alligevel.

Forargelsen er *ulykkelig Beundring*. Den er i *Slægt med Misundelse*. Men den misundelse som mennesket føler vender sig imod det selv og går ud over det selv. Jeg ødelægger det for mig selv i synden. Når mennesket hører evangeliet bliver det forarget det vil sige det afviser evangeliet som vrøvl, galskab, barnagtigheder. *Dybest* set ønsker det at evangeliet er sandt – men det *vover* ikke at tro det, det *vover* ikke at springe ud i det. At vove at tro er at springe ud på de 70.000 favne. At tro kræver i følge Kierkegaard vovemod, tillid og mandshjerte.

Det naturlige Menneskes Snæversynethed kan ikke unde sig selv det Overordentlige, som Gud har tiltænkt ham; saa forarges han.

I Sygdommen til Døden spiller vovemod og mands hjerte en helt gennemgående vigtig rolle. At bryde ud af Fortvivlelsen – over i Troen – kræver dristighed, mod og vovemod. I verdens klogskabsregler er vovemod ikke nogen stor dyd.

Det er saaledes i verdens Øine farligt at vove, og hvorfor? Fordi man saa kan tabe. Men det ikke at vove det er klogt. Og dog, ved ikke at vove kan man just saa forfærdelig let tabe. ... Thi har jeg vovet forkert, nu vel, saa hjælper Livet mig med Straffen. men har jeg slet ikke vovet, hvo hjælper mig saa?

I følge verdens klogskabsregler er det bedre at tie end at tale. Tavshed er guld. Verden siger sådan fordi hvis jeg taler så udsætter jeg mig selv for modstand eller kritik. Jeg risikerer noget når jeg taler. Men han som bare tier stille risikerer ikke at tabe noget – siger verden. Kierkegaard har kun foragt til overs for verdens visdom: Mennesket løber en langt større risiko ved at tie end ved at tale. Hvis jeg blot tier, kan jeg komme til at svigte for evigt.

Vi forarges fordi vi ikke kan give slip på klogskaben, kløgtigheden, denne verdens visdom. Kierkegaard viser meget rigtigt, at Verdens Betragtning med alle dens Klogskabsregler findes i de folkelige ordsprog. Vi sidder fast i vores tillærte skepsis. Vi vil ikke unde os selv at have det godt. Forargelsen kan ende i at vi bliver *dæmoniske* som han siger: Det *dæmoniske* er det at

bekæmpe det gode, det ikke at ville have det gode liv, det at afvise alle gode ting som kommer til os. Kierkegaard illustrerer denne Fortvivlelse (og tvivl) med historien om kejseren og den fattige daglejer.

Når mennesket er fortvivlet, *vil* det – hvis det får lejlighed til at tænke sig om - ikke have det gode, *vil* det ikke modtage kærligheden. *Lige over for Christus* – som Kierkegaard siger - *nægter* mennesket (hvis det bliver klar over hvad der i virkeligheden foregår.) at modtage syndernes forladelse – fordi det er oprørende og forkasteligt bare at tilgive alle synder. Mennesket vil have at synderen (også det selv i givet fald) skal straffes, at alt skal foregå *retfærdigt*. Alt andet er oprørende, umoralsk og undergravende Galskab.

Når jeg forarges siger jeg, at det gode, som venter mig, er *Ingenting, noget dumt og flaut og sært og overspændt Noget*. Det er flovt at være en kristen. Det er flovt at sige, at man er kristen – hvis ellers de andre virkelig forstår, hvad det er man siger. Det er flovt lige som hvis jeg sagde, at jeg var narkoman, misbruger eller alkoholiker.

Det er forbundet med dyb *skam* at sige, at man er en kristen, og det har også helt *ulykkelige* konsekvenser for ens liv. De som bekender sig som kristne – eller rettere er sandt kristne – hades, forfølges, latterliggøres, dræbes, ydmyges. Sådan har det *altid* været. Derfor var biskop Mynster heller ikke noget *Sandheds-Vidne*¹¹ – for om man er et *Vidne* (Vidne betyder martyr) viser sig i ens skæbne i denne verden.

Jeg skal ville være mig selv på godt og ondt – også selv om jeg bliver gjort til grin, også selv om jeg bliver udelukket af det gode selskab, også selv om jeg bliver hånet og forfulgt. Kierkegaard siger, at man skal tænke sig om flere gange, inden man overgår til kristendommen. *Vi have søgt at fremstille det Christelige saa strengt som mueligt*. som han siger i Sygdommen til Døden.

¹¹ Kierkegaard afviste i en række tekster i 1854 og 1855, at den lige afdøde biskop Mynster over Sjællands Stift var et Sandheds-Vidne. Professor Martensen havde i 1854 holdt en Erindrings-Tale hvori han omtalte Mynster som et Sandheds-Vidne – på linje med Det nye Testaments apostle og martyrer og på linje med de kristne martyrer i Romerriget under kristenforfølgelserne. Martensens tale var i følge Kierkegaard en sand Erindrings-Tale – med det formål at bringe Martensen i Erindring til posten som ny biskop i Sjællands Stift.

Beundring er lykkelig Selvførtælelse, Misundelse ulykkelig Selvhævdelse.

At blive (vorde) sig selv og ville være sig selv er at give sig hen, at tabe sig selv – og så få sig selv tilbage. Kun hvis jeg vover at give mig hen, kan jeg blive mig selv – i *Øieblikket*. Troen er at give slip på min skeptiske *Snæversynethed*. Når jeg forarges, *gør* jeg mig selv ulykkelig – selv om jeg måske ikke altid selv kan mærke det – idet jeg *hævder* mig selv i stedet for at give slip på mig selv og acceptere mig selv som den jeg er. Troen er på en vis måde det *Umiddelbare* – at være i nuet og give sig hen – blot på et højere plan – *lige over for Gud* som Kierkegaard siger. I Troen, hvor jeg ikke længere flygter fra mig selv og hvor jeg har modtaget og accepteret alle de ting, som jeg er, vinder jeg *Saligheden*.

Tro er: at Selvet i at være sig selv og i at ville være sig selv gennemsigtigt grunder i Gud.

Kierkegaards begreb om *Troen* indeholder flere led: Det at være troende vil sige, at mennesket har sin grund i Gud, det vil sige at det hviler på Gud, bygger på Gud som en grundvold. Det er på grund af Gud at jeg kan vove at springe ud på de 70.000 favne vand. At tro er at vove og satse – modsat verdens *smaaborgerlige Klogskabsregler*. Hvis mennesket ikke havde Gud, ville det ikke have noget sted at støtte sig til. I forhold til Gud er mennesket *gennemsigtigt*, det vil sige at Gud får lov til at lyse lige tværs igennem mig, jeg har givet slip over for Gud, på en måde givet op. Jeg er rede til at tage imod alle ting. Ved at få denne *relation* til Gud, bliver det muligt for mig at blive mig selv. Eller omvendt: Når jeg bliver mig selv og holder op med at flygte fra mig selv – bliver jeg en troende, kommer jeg til tro på Gud. Når jeg på den måde forholder mig til mig selv, forholder jeg mig *også samtidigt* til Gud. *Gud er ikke noget Udvortes som en Politibetjent*. Og jeg forholder mig på den måde *også* til min næste. Dette synspunkt udvikler Kierkegaard også i *Kærlighedens gerninger*.

At for levende Mennesker maae Livet være Hovedsagen¹².

Det nødvendige.

En sand *menneskelighed* og en sand *folkelig* menneskelighed er den *nødvendige* forudsætning for kristendommen. I denne verden og i dette liv gælder ikke altid, at alt er muligt eller at for Gud er alle ting mulige. *Her på Jorden* - som Grundtvig siger - har verden, livet, virkeligheden sine *love*, sine *nødvendige* forudsætninger. Der findes i den skabte verden en nødvendighedens lov. Der er noget som kommer før og noget som kommer efter. Vi skal lære at kravle, førend vi kan lære at gå. Som i naturens verden udvikler kristenlivet sig som en levende organisme, efter naturlige love. Menneske først og kristen så.

Først maae vi være Danske, ligesom alle Mennesker først maae være levende, førend det nytter at tale til dem enten om det timelige eller om det evige Liv.

Derfor *kunne* Gud ikke sende (heller ikke selv om han måske gerne 'ville'.) sin søn Kristus til Israel i Abrahams dage. *Først* skulle Israel nemlig opvækkes, dannes og støbes som et folk. Hele Israels folkeliv er Kristi kommes *nødvendige* forudsætning. Johannes Døberen genoplivede Israels *Folke-Minder*, dets *Folke-Håb* og dets *Billed-Sprog*, og han *vendte Børnenes Hjerte til Fædrene* (det vil sige at han mindede Israels børn om deres sande, historiske, folkelige identitet).

¹² Dette afsnit repræsenterer en gennemgang af og en *fortolkning* af Grundtvigs velbekendte tanke *Menneske først og kristen så*. Først i en høj alder – omkring 1832, da Grundtvig var næsten 50 år gammel – nåede han frem til denne tanke. Indtil 1820-erne levede Grundtvig i den almindelige romantiske rus – tidsånden – og historie, kirke, kristendom, samfund søgte han at få til at gå op i en stor romantisk syntese. Efter 1832 var det nødvendigt for ham igen og igen at lægge afstand til 'ungdommens' tanker. Grundtvigs tanke *Menneske først og kristen så* udgør stadigvæk en interessant og gyldig opfattelse af menneskelivet.

uden hvilken Oplevelse til en klarer Folke-Bevidsthed Christus aldrig kunde blevet levende kiendt, forstaaet og troet i Israel.

Kristus havde altså ikke kunne finde vej igennem – hvis der ikke havde været een (Johannes) i forvejen, som havde banet ham vejen. Historien har altså sine *nødvendige love*. Lige så vel som der gælder naturlige love for det enkelte menneskes liv og udvikling. Det som gjaldt for Israel gælder i lige så høj grad for den enkelte – dengang og i dag. *Hvis* jeg ikke først er blevet folkelig og menneskeligt *oplivet* og *opvækket*, *hvis* jeg ikke først har fundet min sande identitet, *hvis* jeg ikke først er *blevet mig selv* som det naturlige menneske, kan jeg ikke blive en kristen, kan jeg ikke modtage evangeliet. Troen har sine nødvendige forudsætninger. Kristentroen er et led i en nødvendig eller naturlig proces. Ingen kan høre Ordet, Guds ord, hvis han ikke i forvejen er blevet opvakt eller vækket fra den åndelige bevidstløshed. En kristelig vækkelse på Grundtvigs tid måtte nødvendigt hænge sammen med en forudgående almindelig vækkelse af folket. Grundtvig tænker i begreber som vækst, historie, modning, evolution, udvikling, det nødvendige. Grundtvig tænker *historisk* – således som hele den romantiske periode tænkte historisk. I grundsubstansen ligner hans tankegang den, som filosofen dr. *Hegel* i Tyskland blev så berømt for i begyndelsen af 1800-tallet: Historien – og det enkelte menneskes historie – skrider frem efter love, efter en slags indre logik, med nødvendighed, mod et mål, en fuldendelse. Intet er statisk, intet er evigt, intet er ubevægeligt eller uforanderligt – hverken i den enkeltes eller i samfundets liv. Alt er dynamisk og – med *Hegels* begreber – alt drives frem af Ånden, verdensånden, Geist'en. Grundtvig har en lignende opfattelse:

Loven for Folke-Livet er, som for ethvert Liv, uophørlig Bevægelse.

At ville springe over det nødvendige i denne fremadskridende udvikling er *sværmeri* og – som Grundtvig ville sige – en *løgnagtig* fremstilling af vores faktiske menneskelige virkelighed.

[Der findes] naturlige Betingelser for Christendommens levende Indtrædelse og frugtbare Virksomhed i Verden.

Betingelsen er hos Grundtvig en sine qua non: Hvis ikke denne betingelse bliver opfyldt, hvis det ikke havde været sådan og sådan, så ville det følgende

ikke være sket. Hvis ikke sædekornet kastes i jorden, så kommer der ikke nogen ny plante. Dette er en livets lov, som ikke kender nogen undtagelser, og det er upassende her at begynde at tale om Guds almagt eller om, at for Gud er alle ting mulige. Grundtvig afviser den slags tankegang i denne sammenhæng. De naturlige åndelige love som driver verden mod fuldendelsen er Guds egne love, livets lov. Gud handler ikke mod sin egen lov. For Gud er ikke alle ting mulige. For Gud er det ikke muligt at lyve, modsige eller modvirke sig selv.

Det afgørende i denne tanke hos Grundtvig er, at nødvendigheden ikke blot er historisk, men også biologisk. Nødvendighederne findes faktisk på mange forskellige planer. At være et menneske i verden, at leve i denne verden er at leve med love og nødvendigheder – og muligheder, som også er biologisk givne i og med, at vi er biologiske mennesker lige som vi er sociale væsener. Hvis vi ville benægte det – altså benægte vores menneskelighed – ville vi fornægte Guds skabelse. Vi er som enkelt-individer skabt eller formet med en natur og med særlige træk eller egenskaber. Vi er skabt som mænd og kvinder. At være et sandt menneske er at være tro og trofast mod Menneske-Naturen, mod ens egen natur.

... ligesom det var en saadan Betingelse for Guds Søns virkelige Menneskehed [Menneskelighed?] at han blev født af en Kvinde.

Hvis ikke Jesus var blevet født af Maria, var Kristus ikke blevet inkarneret. Hvis ikke Maria havde født det lille Jesusbarn, var Gud ikke kommet til verden. Alle ting har deres nødvendige forudsætninger. Hvis ikke kærlighedstanken havde været så stærkt udviklet i det gamle Norden, så ville de nordiske folk have afvist evangeliet. De havde ikke været tilstrækkeligt forberedt. Hvis ikke kærligheden var blevet holdt levende i det gamle Israel havde der ikke været nogen moderkærlighed, Maria, til at føde Jesus-barnet.

Forholdet mellem kristendommen og det levende folkelige er sådan, at hvis kristendommen ikke forefinder Aands-Frihed og fri Folkelighed, må kristendommen skabe disse betingelser (eller i al fald arbejde for at få dem indført.) – for ellers kan kristendommen ikke virke. Kristendommen kan kun virke i et frit samfund, uden nogen kirkestat eller statskirke, med den grændseløseste Frihed.

På reformationstiden indførte Martin Luther modersmålet i den kristne kirke og gudstjeneste. Virkningen udeblev da ikke heller, for hvis vi ser på kirkehistorien efter år 1500 kan vi se langt stærkere kristelige Livs-Tegn i de såkaldt lutherske kirker end i pavekirken. Dette eksempel viser jo tydeligt hvordan evangeliets vækst og fremme afhænger af de ydre betingelser. Luther var med til at skabe en tysk, levende folkelighed, og derfor er han også blevet dyrket som en folkehelt - helt uafhængigt af hans reformatoriske gerning (som i det tidligere DDR.).

Luthers reformer muliggjorde, at Menneske-Naturen og Christendommen [herefter] levende [kunne] mødes i en fri Vexel-Virkning.

Men der er endnu mange flere betingelser, som venter på at blive opfyldt. Det gælder i følge Grundtvig især indførelsen af frihed i kirken og i samfundet, og det gælder en helt anderledes levende Betragtning af Menneske-Naturen. Grundtvig fik historisk en afgørende betydning for udformningen af den kommende danske folke-kirke med grundloven i 1849.

Al virkelighed er konkret og historisk. Alt det som findes er vokset frem på en specifik konkret måde. Det menneskelige findes aldrig som en abstrakt størrelse. Grundtvig afviser her tankegangen i 1700-tallets rationalisme. Rationalismen talte om mennesket som en løsrevet, abstrakt, evig, kosmopolitisk størrelse. Det som Grundtvig kaldte Mennesket paa fri Haand. Denne tankegang findes også f. eks. hos filosofen Kant. Denne tanke bliver helt afvist af Grundtvig: Det virkelige er altid konkret, det virkelige er det, som er lige nu, det, som vi rent faktisk kan se. Den virkelige kristne kirke er den virkelige kirke vi kan se og som har vist sig i historien. Det virkelige menneske er det menneske, som konkret viser sig – ikke et menneske som blot tænkes.

Hvad kan vi overhovedet vide noget om? Hvad kan vi være sikre på?

Da nu hvad der ligger os nærmest er nemmest at kiende ... ja, da vi aldrig kan lære at kiende andet tilbunds end hvad vi selv er, saa maa vi nødvendigvis først vide af os selv at sige, blive os selv bevidste, som de Mennesker vi virkelig er, førend vi kan skiønne om den almindelige, altomfattende Oplysning.

Den Oplysning som Grundtvig her taler om er altså en viden om mig selv, en forståelse af min egen natur og stilling i livet. Først når jeg får en sådan viden og oplysning får jeg et ståsted, et holdepunkt, når jeg skal tage stilling til al anden viden, videnskab og oplysning. At forstå (og acceptere) mig selv her og nu er nøglen til al forståelse. Oplysningen handler om vort eget Menneske-Liv i det nærværende Øieblik.

Den egentlige Gienstand for Oplysningen ... [er] vor virkelige Menneskelighed ... hvad der skal være Oplysning for os [skal] fremfor alt være Oplysning om os.

Enhver såkaldt Oplysning – også den, som skulle formidles af de grundtvigske højskoler – skal relateres til det personlige liv. Viden, forståelse og oplysning er ikke abstrakt eller evigt gyldig eller løsrevet fra den konkrete sammenhæng. At noget er sandt vil sige at det også er sandt for mig. Hvis jeg bliver oplyst, betyder det, at jeg begynder at leve og handle på en anden måde. At være oplyst er således ikke en rent intellektuel foreteelse, men en personlig udvikling:

Hertil kommer endnu, at Oplysningen, for at være ægte, maa for største Delen udspringe af Enkeltmandens eget Liv eller dog prøves derpaa.

Alle taler om oplysning, men der hører ogsaa Oplysning til at kjende den sande og gavnlige Oplysning fra den falske og tomme.

Det Danske Folk, baade Mænd og Kvinder, følge langt mere deres Hjertes Indskydelse end deres Forstands-Oplysning.

Rationalisternes Oplysning er således falsk og tom. Den gavner ikke Enkeltmanden, den gavner ikke samfundet og dens forståelse af Menneske-Naturen er både ahistorisk og aandløs. Rationalismen fornægter at mennesket er et frit, værdigt, åndeligt væsen, at det er skabt i Guds billede, at det er af Guds eget væsen og bestemt til at være Gud lig. Rationalismen gør mennesket til en ting eller et umælende væsen.

Vi kan ikke udvikle os eller blive oplyst ved at læse i bøgerne, for bøgerne er faste og steendøde Ting.

Bøgerne ... lader sig umulig anvende ved Livs-Udviklingen, der udelukker Stilstand og kan ej følge andre Regler end Naturlovene, eller ved Livs-Oplysningen, der maa rette sig efter Livet, som det virkelig forefindes.

Enhver Livs-Oplysning skal tage udgangspunkt i Folkets naturlige Tankegang og i Vexel-Virkningen mellem lærer og elev, Livet og Enkelt-Manden.

I en tekst fra 1836 taler Grundtvig om, at han omsider har lært at tage Verden som den er og lade hver beholde sit. Han har her lært, at det kirkelige, det borgerlige, det naturlige har hvert sit område og at de alle har en iboende værdi.

På samme måde findes Menneske-Sproget jo ikke abstrakt – kun de enkelte folks specifikke modersmål eksisterer. Kun de er levende, som han siger. Menneske-Sproget eksisterer ikke. Menneske-Slægten er en abstrakt, uvirkelig størrelse – kun Folket eksisterer og er levende.

Vi kan måske sige, at det evige, det evigt sande eller Gud kun kan virke igennem det som er konkret, levende og virkeligt. Gud virker *gennem* den virkelighed, som er mig – min krop, mine følelser, mine tanker, mit sprog, mine drømme, min smerte, min historie. Gud virker *gennem* den virkelighed, som er ham eller hende. På samme måde kan han kun virke gennem folkets eller vore fælles sprog, tanker, forestillinger, begivenheder.

Grundtvig havde – i al fald i nogen grad – et pragmatisk sandhedsbegreb: Det som er sandt er det som virker (har kraft), som har virket, det som eksisterer, lever, det som har eksisteret og er blevet til i historien. Det pragmatiske begreb er overvejende romantisk i modsætning til rationalisternes stillestående, rationelle, kontekstløse sandhedsbegreb. Det gælder både for det enkelte menneske og for de store kollektiver og det borgerlige Selskab (samfundet). Det gælder også for kirken, som har eksisteret i tusinder af år og afgivet mægtige vidnesbyrd - selv om han godt ved, at dette ikke er noget soleklart Bevis for at kirkens lære er sand. Grundtvigs tanker om Folke-Høiskoen var også præget af dette pragmatiske sandhedsbegreb. Ikke skolen, men Livet skulle afgøre, hvad der var sandt. Det som beforder Livet og oplivelsen af det folkelige og menneskelige – er sandt.

Latin-skolen, den sorte skole og hele den hidtidige dannelse har kun medført Hjertekulde, Hjerne-Forstoppelse, Hjerne-Betændelse, Sløvhed, Dorskhed, trællensind, Glimmersyge og al folkelig og menneskelig Elendighed.

Hvis mennesket ikke opdrages, oplives og oplyses kan det slet ikke tilegne sig Guds ord eller kristendommen. At blive oplyst er at have et aabent Hjerte og et aabent Hoved for alt Menneskeligt – som Grundtvig sagde ved en højskole-tale i 1847.

[Den oplyste] foretrækker til eget Brug det Hoved, han er født med, for alle andre Hoveder paa Jorden.

... thi sker det ikke [at vi ikke udvikles o. s. v.], da har vi slet ingen levende Forestillinger.

Den *nødvendige* betingelse er, at vi gennemgår en menneskelig, psykologisk, åndelig udvikling først. Hvis ikke vi allerede – så at sige *før* kirkens komme - har levende Forestillinger om det evige eller om kærligheden – kan vi slet ikke høre eller modtage Guds ord. Man kan ikke fortælle den blinde om farverne, man bliver i al fald ikke forstået.

Menneskets oplysning er primært en ikke-intellektuel, ikke-forstandsmæssig proces. Menneskelivets kilde er *Hjertet* og ikke Fornuften eller forstanden. Hvis vi ikke har livet kan vi ikke blive oplyste. Livs-Lyset forudsætter Livet.

Alle gode Skolemestere [maa] ved deres hele Fremstilling af Menneskelivets Vilkaar og rette Brug lade deres Lærlinger mærke, at hvor Menneske-Hjertet, som er hele Menneske-Livets Kilde, aldeles fattedes, der var menneskelig Oplysning aldeles umulig.

Vi kan se af tankegangen, at oplysningen – Livs-Lyset - dels er en undervisning i det virkelige og i verden som den er, dels er en undervisning i dens rette Brug. Oplysningen tjener altså et praktisk formål. Viden eller oplysning er praksis, handling. Oplysningen skal tjene Hjertet det vil sige os selv som hele mennesker – ikke blot vores hjerne. Vores nye oplysning skal være integreret i vore følelser, behov, natur. Oplysningen handler om det Menneske-Liv indvortes og udvortes som ligger os alle nærmest. Det oplyste,

modne, udviklede menneske har lært at leve et betænksomt, nyttigt, virksomt og fornøieligt Liv. Han forstår og har lært at bringe Livet for Lyset og at bringe Lyset ind i Livet. Det menneske som er blevet oplyst har fået øje på hvordan Menneske-Livet ser ud, naar Lyset skinner paa det. For at blive oplyst kræves igrunden slet ikke Bøger, for hvad der er det Fornemste til Menneske-Livets Oplysning, det er Menneske-Livet selv ... det vidunderlige Menneske-Liv fra Slægt til Slægt.

Den menneskelige natur er rigtig nok faldet dybt og skadet ved Adams syndefald – men Grundtvig bliver ved med at fremholde, at den menneskelige natur ikke skal tilintetgøres, men op-rejses. Han refererede den herskende opfattelse i kirken således: De Christne troe nemlig, at Menneske-Naturen ved faldet er blevet saa fordærvet, at al egentlig Helbredelse er umuelig. Men Kristus er i følge Grundtvig ikke kommet for at ødelægge naturen, men for at fuldkommengøre den. Den menneskelige natur er nok faldet, men – dog kun snublet – og den kan oprejses. Den gamle Menneske-Natur baade kan og skal lade sig helbrede. At den skal oprejses indebærer blandt andet, at vi skal udvikle os personligt og kollektivt til mere hele mennesker, til sunde og mere sande mennesker. Gud vil ikke tilintetgøre vores væsen, vores natur, vores hjerte, vores naturlige følelser, behov eller drifter – han vil tage udgangspunkt i dem og arbejde ud fra dem – sådan som vi mennesker er – og genrejse os. For Menneske-Hjertet er Menneskelivets Kilde-Spring. Det sunde, virkeligt sande menneske har nemlig – som Grundtvig siger – Lyst og Trang til det evige liv.

Når vi her taler om det sunde, det sunde menneske og om sundhed ligger der deri, at det sunde på en eller anden måde er en objektiv norm. Det er også Grundtvigs opfattelse. Der er vitterligt objektive forskelle på sundhed og sygdom. Det er ikke kun vores subjektive tanker, der gør forskellen. Man kan også sige, at der var gode grunde til, at Jesus helbredte - de syge var vitterligt syge. Jesus trådte op imod døden og sygdommen som noget virkeligt og reelt. Der findes virkelige grader af sundhed og sygdom – og de er vigtige og afgørende for os mennesker i vores virkelige liv.

Vores viden og videnskab i dag er langt bedre i stand til at vise os hvad det sunde og syge består i end det var tilfældet på Grundtvigs tid – eller for 2000

år siden. Ved at bruge vores viden og videnskab kan vi forstå, hvornår vi er syge og hvornår vi har usunde relationer til andre. At forstå det kalder Grundtvig for tidens hoved-opgave - for uden dette arbejde kan det menneskelige ikke genoplives. Og her skal vi gå frem med sund Menneske-Forstand, som er det naturlige Livslys.

Det er ikke svært for os at forstå at vi kan have en usund krop, at vi kan leve på en usund måde, at vores krop og lemmer kan lide af sygdomme, at vi kan misbruge vores krop med usunde fødevarer, giftstoffer, piller, alkohol eller narkotiske stoffer. Men hvad skal vi forstå ved psykisk eller mental sygdom. Vi skal her som et eksempel anføre den bør- og burde-tænkning, som så detaljeret blev beskrevet af den tysk-amerikanske terapeut Karen Horney. Horney beskrev hvordan vi – langt de fleste af os i al fald – ustandseligt retter os selv, taler strengt og nedsættende til os selv og taler om andre: Du burde ikke have gjort sådan. Du burde være klogere. Du bør tage dig sammen. De andre burde ikke være så ufølsomme. Min mand burde give mig blomster, hvis han elskede mig. Det burde ikke være så koldt altid. Jeg burde ikke være så træt. Jeg bør ikke være ked af det.

I bund og grund handler denne bør- og burde-tænkning om, at vi mener, at der er noget i vejen med det, som er, noget i vejen med virkeligheden. Hvis vi sammenholder dette tanke-skema med tendensen i Grundtvigs tankegang, kan vi se, at Grundtvig fortæller os en ganske anden historie. Hvis vi konsekvent lever med en sådan bør- og burde-tænkning bliver vi syge, og vi får et usundt forhold til vore medmennesker. Horney's undersøgelser viser os altså et lille eksempel på, hvad vi kan opfatte som sygdom i sindet. Hvis vi griber tilbage til Grundtvig, kan vi sige, at der ligger et nødvendigt, forberedende arbejde i at få ryddet op i disse destruktive tankemønstre. Uden dette arbejde vil vi vedblive med at være blinde og døve for evangeliet.

Vi er selvsagt meget fristede af den tanke, at vi ikke behøver at gøre dette stykke arbejde, at vi ikke behøver at arbejde med os selv. Hvorfor kan vi ikke springe det over og gå direkte til sagen – den åndelige forening med Gud og det evige? Den tyske teolog, munk og terapeut Anselm Grün, der har udgivet en bog om oldkirkens ørken-fædre, skriver om dette fænomen, som han kalder for spiritual bypassing:

Meningen med det gudsskabte menneske er i følge ørkenfædrene: at jeg skal udvikle vinger så jeg kan flyve op i himlen. Med andre ord: at jeg skal udvikles og forbedres.

Gud har givet mig de evner og redskaber, som er nødvendige hertil. Spiritual by-passing er, hvis jeg naivt og barnagtigt tror, at jeg direkte – uden at jeg har udviklet mig, uden at jeg har brugt mine evner – kan flyve op i himlen. Ikaros fra den græske myte troede dette – men hans vinger var af voks, og de smeltede, da han nærmede sig solen. Bypassing er hvis jeg naivt tror (og bilder mig ind), at jeg ikke er syg – altså en art benægtelse af naturen eller virkeligheden. Vi kan let hengive os til drømmerier, sværmerier, indbildninger og søde religiøse følelser. Men så møder vi i al fald ikke Gud eller virkeligheden - men blot vore egne projektioner eller fantasier eller hjemmelavede søde følelser.

Den tyske filosof Nietzsche¹³ opfattede på mange måder Jesus som det sande

¹³ Friedrich Wilhelm Nietzsche (1844-1900). Nietzsche blev født i Preussen som ældste søn af en protestantisk (pietistisk) præst. Han studerede en kort tid teologi i Bonn, men opgave det hurtigt til fordel for den klassiske filologi det vil sige studiet af især den græske oldtid og dens kultur. Han tog siden afstand fra kirken og kristendommen, men mest tog han afstand fra de etiske, værdimæssige konsekvenser af kirkens virke i praksis. Man kan diskutere om han egentligt tager afstand fra kristendommen som sådan og han er blevet læst af mange teologer og kristne som en gyldig kritik af vildskud i kirkens historie. I Danmark tog for eksempel Tidehverv Nietzsche op til debat fordi bevægelsen fandt at han faktisk afgav en gyldig kritik af de kristne kirker i det 19. århundrede. Han blev professor i græsk sprog i Basel i Schweiz i 1869 og skrev her værket Tragediens Fødsel fra 1872. I dette værk beskrev han to strømninger i det gamle grækenland: Fornuften (Apollon) og Instinktet og følelsen (Dionysos). Nietzsche var resten af sit liv brændende optaget af den græske kultur og han kritiserede sin samtid ud fra de gamle græske værdier og idealer. Han var en fremragende kender af den græske kultur. Han blev hurtigt mere og mere syg både fysisk og psykisk. Fra og med 1889 var han psykotisk og mest indlagt. Han blev ved med at interessere sig for de europæiske værdier og deres sammenbrud. Gud var nu død, skrev han, og mente at det gamle verdensbillede og de gamle værdier var brudt sammen. Han er som filosof meget svær at læse fordi det ikke altid er klart hvad der er hans egen mening og hvad der er udkastede spørgsmål og hvad der er andres mening. For eksempel afsluttes mange af hans små stykker eller aforismer med 3 tankestreger og 4 spørgsmålstejn og hvordan skal vi så fortolke det.? Hans stil er ikke systematisk, men litterær, journalistisk eller essayagtig. Han skriver meget følelsesladet, impulsivt og han angriber til højre og venstre næsten alt i tiden. Hans psykologiske indsigt kom til at betyde meget for psykoanalysens opkomst. Han repræsenterer en slags decadence i slutningen af det 19. århundrede. Han var glødende anti-nationalist og europæer af hjerte. Nietzsche var fysisk og psykisk syg det meste af hans liv – et svageligt menneske og bestemt ikke noget Overmenneske. – han var ulykkeligt ensom og det lykkedes ham aldrig at få et forhold til det modsatte køn – selv om lysten ikke manglede. Han levede hele tiden med en strøm af forskellige psykiske problemer som invaliderede hans liv. Nietzsche beskrev den psykiske tilstand hos den moderne europæer. De herskende værdier er i følge ham – og netop sammenlignet med det gamle Grækenland – livshæmmende og selvdestruktive. Moralen – slavemoralen – indebærer en nedvurdering af det virkelige jordiske liv, en længsel efter evigheden. Det gælder både den kristne og humanistiske etik. Det svage menneske har fået overtaget. De livsnære og mandige idealer er gået fløjten. Nietzsches kritik er her på nogle områder en fortsættelse af romantikken. Han var en genial sprog-teoretiker langt forud for sin tid. han viste hvorledes vores ord og sprog bestemmer vores opfattelse af virkeligheden og af hvad der overhovedet kan eksistere. Han viste at de europæiske sprog bygger på subjekt og prædikat – for eksempel sætningen Jeg har to hænder. – mens andre sprog hos naturfolkene eller i Asien har en helt anden struktur – og derfor også en helt anden virkelighedsopfattelse. Mennesket vil evigt leve med sine illusioner, der er ingen forløsning,

og sunde menneske, men han brugte en stor del af sit liv på at vise, hvordan den efterfølgende kristne kirke (med Paulus i spidsen) havde frem-avlet og begunstiget usunde karakteregenskaber hos sine tilhængere. Med sædvanlig dramatik kalder han Paulus' forræderi mod Jesus for 'næven i øjet'.

Nietzsches synspunkter gik senere over i Sigmund Freuds psykoanalyse – Freud læste efter sigende et stykke af Nietzsche hver dag. – og derefter over i den moderne psykoterapi. I følge Nietzsche kom kirken til at stå for idealer som en fuldstændigt selvudslettende ydmyghed, et selvhad, en angst for kroppen og det legemlige, en mistro og angst over for det kvindelige, en mistro til en række gode, gamle, græske dyder som livsglæde, storsindethed, tapperhed, gavmildhed, styrke, mod og mandshjerte. Stadig den dag i dag er hans kritik værd at holde sig for øje.

I følge Nietzsche er kristendommen tabernes religion, den er det store slaveoprør imod antikkens besiddende klasse. De kristne er dem, som naturen har forsømt, naturens stedbørn og krøblinge. De kristne er alle de mislykkede, alle dem der trækker det korteste strå, al menneskehedsens udskud og affald. Kristendommen bliver derfor fra starten af præget af en kronisk vrede og forurettethed. Kristendommen bliver gennemsyret af hævn og ressentimentet. Kirken bliver en sammensværgelse mod al den sundhed, skønhed, egenkærlighed, selvgættelse, stolthed, ære, skamløshed, vellykkethed, tapperhed, ånd, sjælsgodhed og storsindethed, som de græske og romerske aristokrater besad. I kristendommen findes der ikke længere nogen fornemhed, ærefrygt over for mennesker, adelskab eller ædelhed eller aristokratisk sindelag eller noget som helst livsinstinkt. Vreden vendes også indad, så at kirken kommer til at dyrke selvbeskadigelsens kunst. Den kristne kirke kom til at repræsentere en Umwertung aller Werte. Glæden ved livet blev afløst af tanken om evigheden, der gjorde dette jordiske liv, verden værdiløs. Holdningen til kroppen og legemet blev præget af fornægtelsen af

historien holder aldrig op og der er ingen mening med livet ud over at vi skal leve det. Mennesket har i sig viljen til magt som dog mest ytrer sig i en drift efter erkendelse og kontrol. Nietzsches tanke om Overmennesket havde intet til fælles med de senere nationalsocialisters opfattelse. Nietzsche var da heller ikke på nogen måde antisemitisk – snarere tværtimod. Den danske Georg Brandes gjorde i 1888 Nietzsche verdensberømt ved en række forelæsninger – indtil da var han nærmest et ukendt blad.

livet, foragten for legemet, nedværdigelsen og selvbeskadigelsen af mennesket. I kristendommen ser vi de syges nag mod de sunde, imod sundheden. Alt det vellykkede, stolte, modige, og fremfor alt skønheden volder dem smerte i øjne og øren. De kristne bekæmper sundheden som en art fjende, djævel, fristelse. De kristne bildte sig ind at de kunne gå omkring med en ren sjæl i et kadaver af en syg krop, en forarmet, afkræftet, uheldeligt fordærvet krop. Den kristne er et blegt, sygeligt, idiotisk-sværmerisk væsen. Kristendommen er en forbrydelse mod livet. Den forkaster alt det sunde, muntre og vellykkede. Den har helt tabt alle sunde instinkter. Kristendommen tilintetgør al fornuft, al natur, alle instinkter, alt som er gavnligt, som er livsbefordrende, som er fremtids-sikrende i instinkterne. I kristendommen forvandles det stolte menneske til et flokdyr, et lam i flokken – hvilken ydmygelse.

Når vi i kirken fortæller historien om farisæeren og tolderen fremmer vi usunde holdninger – eller det bliver i al fald ofte resultatet. Vi fremhæver et menneskeideal, hvor det drejer sig om at være mest muligt selv-udslettende, at nedværdige og ydmyge sig selv. Når Martin Luther blev ved med at fremstille mennesket som den mest elendige og værdiløse orme-sæk som tænkes kunne – fremmede kirken egenskaber som selv-foragt og selv-nedvurdering. Her er menneskets hedenske, naturlige stemme – som den er skabt af Gud – helt forstummet. Her er det naturlige menneske helt blevet kneblet, overmandet og bagbundet. I disse tilfælde havde det nok været godt hvis naturen var gået over optugtelsen – som Grundtvig ofte (med megen selv-ironi) siger om sig selv.

Vi kan altså se, at Grundtvig går ud fra en tanke om personlig udvikling og det sunde menneske, går ud fra den tanke, at vores psykiske sundhed er en forudsætning for at vi kan modtage evangeliet. Lige så lidt som den døve kan høre præstens prædiken, lige så lidt kan det forkrøblede menneske – som er kroget ind i sig selv – modtage Guds ord. Sundhed er en tilstand i vores sind, krop og natur. Hvis der er store ubalancer i vores menneskenatur er vi psykisk usunde. Psykisk usunde mennesker har brug for helbredelse. De er i al fald ikke altid rede – eller i stand til - til at høre Guds ord.

Som et andet eksempel kan vi igen nævne Anselm Grün, der fortæller om alle de gode, fromme, ivrige kristelige mennesker, han synes at møde overalt. Han er dog noget forbløffet over den – tilsyneladende – overdrevne vrede og aggression, han møder fra disse menneskers side. Hver gang han udgiver en artikel, mødes han af den samme overdrevne aggression. Grün siger, at en sådan eksplosiv, irrationel vrede kun findes hos mennesker, som bærer på en kronisk og indestængt vrede. Vi kan heraf se, at der er noget, som kommer før noget, som kommer efter – som Grundtvig ville sige. Menneske først. Kristen så.

De mange helbredelsesberetninger i Det nye Testamente viser også tydeligt hvilken betydning Jesus tillægger livet, døden, sundheden, forligheden, helbredelsen. Livet – dette håndgribelige virkelige liv på godt og ondt - er en skrøbelig, men uendelig kostbar gave. Jesus kalder de døde tilbage til livet (Sprængte er nu Dødens Baand. som Grundtvig skrev i en salme) – han holder ikke prædikener om det evige liv – som Grundtvig siger med tanke på historien om enken i Nain. Et foredrag om det evige liv ville have været en spot mod den sønderknuste kvinde. At være menneske er først og fremmest at være et konkret, levende, biologisk og psykisk væsen i dette konkrete liv – med al vores længsel, glæde, smerte, drøm og drift. Vi er ikke sjæle eller åndevæsener. Vi er krop og natur, trang og lyst.

Da Herren så hende, ynkedes han over hende og sagde: Græd ikke. Og han gik hen og rørte ved båren. Bærerne stod stille og han sagde: Unge mand, jeg siger dig: Rejs dig op. Da satte den døde sig op og begyndte at tale, og Jesus gav ham til hans mor.

(Lukas 7, 11).

Grundtvig vender mange gange – både i prædikenerne og i prosaen - tilbage til denne beretning, som han kom til at opfatte som symbolsk på flere måder. Hans pointe er, at kun een ting kan trøste den fortvivlede moder. End ikke alle jordens konger på rad og række kan trøste eller hjælpe hende, for hendes søn er gået bort. Døden er den forfærdelige fjende og modstander, som knuser alt det vi holder af. Døden er alle menneskers Arve-Fiende. Jesus forstår og genkender den forfærdelig gru og sorg hos moderen. Jesus er opstandelsen og

livet – det virkelige liv. Han har magt til at tage sit eget liv igen, og han har magt til at tage andres liv igen, og han ved hvad moderen har brug for:

... thi Herren er nær hos alle dem, som ham i Sandhed paakalder, han gør, hvad de begære, han hører deres Raab og hjælper dem.

Havde Jesus talt til moderen om troen og det evige liv og vejen dertil havde det været unyttigt, ja, i en vis forstand havde det været at spotte og gøre nar ad kvinden.

... thi hvor enten det timelige Liv fattes eller er under dyb Hjerte-Sorg kun til Byrde, der er talen om det evige Liv, naar den ikke bliver til Spot, dog nødvendig til Unytte.

Grundtvig sammenligner i sine prædikener og tekster opvækkelsen af enkens søn i Nain med opvækkelsen af den danske, frie folkelighed. Den danske folkelighed er lige så død som enkens søn i Nain. På samme måde som det, der var brug for i Nain, var en virkelig opvækkelse af de døde – og ikke en snak om det evige liv – på samme måde har det danske folk brug for at blive vækket og kaldt ud og frem – og ikke brug for åndelige, trøsterige prædikener om evigheden.

Vi kan jo for så vidt godt undre os over, hvorfor det er nødvendigt for Jesus at opvække den døde Unger-Svend. Han har jo allerede fået det evige liv, han er jo allerede frelst. Forklaringen hos Lukas, er, at Jesus ynkedes og følte medynk med moderen. I Jesu opvækkelse ligger der en herliggørelse af det legemlige, jordiske liv, det eneste virkelige liv, som vi kender.

Grundtvig led hele sit liv under anfald af dødsangst, og han forligede sig måske aldrig med tanken om hans egen død. Som privat person var han som bekendt psykisk ustabil og manio-depressiv. Rundt omkring i hans tekster finder vi skildringer af dødens uhygge, manden med leen som brutalt efterlader sig de lange rækker af sorte grave. Vi har tidligere i afsnittet om Døden givet et eksempel på Grundtvigs beskrivelse af Dødens hærgen. Hos Grundtvig finder vi slet ingen dødslængsel (tanken om døden som en udfrielse), som vi kan finde hos Brorson. Hans møde med kirkefaderen Irenæus i 1823 gav ham et helt andet, meget mere positivt billede af det jordiske, legemlige liv. Lige som Irenæus bekæmpede sin tids gnosticisme,

således jagtede Grundtvig med stor iver gnostiske tendenser i samtiden: Livs-fornægtelsen, nedvurderingen af det jordiske liv, døds-længslen, sjæle-
overtroen og dualismen, det krops-forskrækkede, livs-forskrækkede, følelses-
forskrækkede, seksual-forskrækkede, det kvinde-fjendske, det ufolkelige og
umenneskelige. Grundtvig fandt masser af gnostiske tendenser i Fædrenes
Tro (også i hans egen fars Johans tro.), i lutherdommen og i de lutherske
kirker, (selv om han blev ved med at forsvare Luther).

Det positive spejlbillede af dødsangsten hos Grundtvig er så hans næsten
barnlige glæde over det dennesidige liv i al sin glans. Hans glæde ved livet
kommer således frem i hans mange bidrag til salmebogen.

... thi vi er alle fra Barns Ben vant til at høre af de Fromme, at
Menneskenaturen er aldeles fordærvet, saa den maa ikke følges, men skal
undertrykkes.

Hvis vores medfødte natur helt igennem var i Satans vold (som det nogle
gange er blevet fremført i kirkens historie), og hvis vi helt igennem var slette
og onde (ak, jeg elendige, værdiløse orme-sæk.), så kunne Gud intet udrette,
og det havde været meningsløst for Kristus at lade sig føde som et menneske i
Jødeland. I så tilfælde havde Jesus været et helt igennem slet menneske, som
havde været helt ude af stand til at frelse det faldne menneske. Han havde
været aldeles uden kraft og evne, helt magtesløs. Men denne tanke afvises af
Grundtvig. Snarere kan vi sige, at mennesket har fået en sygdom i sin natur,
en sygdom, som Kristus kom for at helbrede. Jesus lod sig føde af en kvinde i
Israel som et menneske, som vores broder og som en jøde. Deri ligger en evig
anerkendelse af det menneskelige (det naturlige, det 'hedenske') og af det
folkelige. De er begge værdifulde og nødvendige. Menneske-Livet [er] et
sanddru Speil for Guddoms-Livet. Vi er skabt i Guds billede og han kan
spejle sig i os. Når Gud ser på mig, kan han stadig se sig selv. Menneske-
Livet har en lighed med det evige liv og de levendes land.

Selv det menneske som er faldet og kommet helt bort fra Gud har bevaret sin
oprindelige Menneske-Natur eller i al fald væsentlige dele af den. Selv disse
hedenske fortabte, Adams efterkommere, synderne:

... hørte dunkelt hans Røst gennem de kærlige Rørelser i Menneskebarmen og
gennem Samvittighedens Stemme, hørte den og tilbad, oftest med Angest,
men dog og stundom sødt bevægede.

På samme måde som andre slags biologisk liv (dyrene, planterne, naturen)
skal mennesket vokse og modnes i følge Grundtvig. At modnes indebærer, at
vi i os har anlæg og egenskaber (arv), som kan udvikles og udfoldes, så vi
bliver sande, sunde, hele mennesker. Vi skal opdrages og udvikles. Vi skal
blive mere levende mennesker. Vores natur skal passes og plejes, vandes og
gødes.

... saa de blive sig deres menneskelige Natur og Vilkaar altsaa deres
Folkelighed levende bevidste, og kan da først ret skiønne paa hvad
Christendommen tilbyder.

Den guddommelige og menneskelige Natur [eksisterer sammen] i deres
levende Vexel-Virkning.

Gud og mennesket kan altså ikke få nogen kontakt med hinanden – de to
parter kan slet ikke nå hinanden, kan slet ikke tale sammen – hvis ikke den
menneskelige natur først er vokset frem, vandet, plejet, modnet og udviklet.
Dybt i den menneskelige natur ligger Lysten og Trangen til det evige Liv med
alt hvad dertil hører – og den fører os til som det første skridt at starte med os
selv, med at udvikle os selv, med at lære at leve med det liv, som vi har fået
givet. Vi lærer at elske det liv, som er blevet vores og som vi har fået og ikke
selv skabt. Vi lærer at elske det, som det er og findes. Dette er det naturlige
menneskes drift.

Først maae vi være Danske, ligesom alle Mennesker først maae være levende,
fjørend det nytter at tale til dem enten om det timelige eller om det evige Liv.

Den menneskelige faktiske natur er et sammensat fænomen af godt og skidt,
styrker og svagheder. I det følgende taler Grundtvig om den folkelige
Dannelse, det vil sige om den oplysning som skal formidles af de kommende
folke-højskoler:

Den folkelige Dannelse, der gjør os fortrolige med det virkelige Liv, og
saavel med vor Naturs Mangler og Brøst som med dens Kræfter og Fortrin, er

aldeles uskyldig i, hvad Misbrug den, ligesom Livet og Lyset i det Hele, med Nødvendighed er udsat for.

For at kunne blive levende Christne må vi først blive levende hedninge. Det er det hedenske menneske, som mærker Lysten og Trangten til det evige Liv. Denne Lyst og Trang er rigtig nok ikke speciel kristelig, men almen-religiøs. Den naturlige vækst i menneskenaturen er en vækst i den hedenske, før-kristne menneskenatur. Når vi udvikler og udfolder vores natur, vores sind, vore tanker bliver vi – måske – på et tidspunkt draget af Faderen til at troe. Vi kan ikke læse os til den hellig ånd eller livet i Kristus. Vi er heller ikke levende kristne, fordi vi går flittigt i kirke – som Grundtvig siger. Vi er slet ikke levende kristne, hvis vi ikke i forvejen er blevet levende mennesker. Og definitionen på hvornår jeg er et levende menneske – har ingen ting med kristendommen at gøre. Den definition gælder for alle mennesker uanset, hvad og hvem de er – hedninge, ateister, kristne, muslimer, buddhister.

Uanset om vi bliver kristne – siger Grundtvig – så vedbliver vores Menneske-Natur at være hedensk. Naturen er simpelt hen før-kristen eller hedensk. Men det betyder ikke, at den er slet – tværtom.

De hedenske myter som for eksempel den nordiske mytologi viser os vores Menneske-Natur, viser hvordan vi er og tænker og føler som Natur-mennesker når vi er os selv:

Skiøndt jeg ikke tør paastaae, at jeg kan forklare alle de Lignelser [i Nordens mytologi] ret, saa kan jeg dog see, at det er i det Hele vore egne naturlige Tanker om de aandelige og hjertelige Ting, som er udtrykt i de gamle Lignelser paa en saa levende og fornøielig Maade ... saa det lønner godt Umagen baade at høre og at huske de gamle Lignelser.

At være sandt levende er det samme for alle, og hvis vi indvendigt er døde i sjælen og udvendigt i legemet – så bliver vi i al fald aldrig levende kristne i Grundtvigs betydning. Som han siger: At for levende Mennesker maa Livet [dog] være Hovedsagen. Han ville – som han engang sagde - hellere samtale med en levende røvermand end med en død helgen:

... thi hine [røverne] kan dog muelig besinde og omvende sig, men disse [de hellige mænd] kan slet ingen Ting.

Dette lille citat viser, hvor vigtig denne skillelinje Død-Liv var for Grundtvig. Døden er den definitive, afgørende grænse. Det kan godt være, at de er hellige – de døde helgener – men det springende punkt er ikke, at de måske engang var gode og hellige, men at de nu er døde. Vi kan mærke Grundtvigs indædte kamp mod døden. Døden er Arve-Fiende. Livet er smukt og godt. Jesu fødsel er et mægtigt og mærkværdigt Vidnesbyrd herom:

Nu er det imidlertid os alle vitterligt, og høist mærkværdigt, at den eneste Menneske-Søn ... han, Jesus Christus, bevidnede ikke blot, at Menneske-Livet var et sanddru Speil for Guddoms-Livet, men ved selv at lade sig føde til et Menneske-Barn, ved selv at dele alle menneskelige Følelser ... derved gjorde han vor menneskelige Bevidsthed til Midten i hele sin Oplysning.

Da Grundtvig engang havde besøg af en tysk professor og af denne blev spurgt om, hvad han mente om modsætningsforholdet mellem Rationalisterne og Supra-Naturalisterne, svarede han lidt kort for hovedet, at han nok mente, at modsætningen mellem Livet og Døden var nok så interessant. Vi finder hos Grundtvig en næsten rørende og dybt fascinerende glæde over livet. Som han siger i Danskeren i 1851: For levende Mennesker maa Livet [dog] være Hovedsagen. Alt hvad han har skrevet er for Livets, for Menneske-Livets Skyld, som, for at blive varigt og lykkeligt, nødvendig maa følge Sandheden, som aabenbarer Virkeligheden. Og et andet sted skriver han, at alt hvad han har skrevet og virket har været til Livets Tarv.

Helt på tværs af al sur moralisme eller sortsyn kan Grundtvig berette, at der nylig i samme Egn var et stort Bonde-Bryllup, hvor der, som sædvanlig, blev ædt og drukket tilbørlig og siden spillet op og dandset af alle Livsens Kræfter.

Han glæder sig fundamentalt over alle livets tilskikkelser, udfordringer, sorger, sejre og nederlag. Det vidunderlige Menneske-Liv fra Slægt til Slægt. Livet er stort og skønt. I hans tekster og salmer har han efterladt os et vidnesbyrd om det, han var så optaget af: det aktive, udadvendte, engagerede, tænksomme, følsomme, kærlige, ærlige menneskeliv.

Naar dette Liv ringeagtes og oversees, maa al anden Oplysning ligesaa vel blive død i sig selv, som dræbende for Folket og skadelig for Riget.

Livet er godt nok i sig selv. Menneske-Livet [er] et sanddru Speil for Guddoms-Livet som han siger. Og når det kommer til stykket er vi jo alle hedninge for Vor Herre.

Vi mennesker er til enhver tid bestemt ved vores tale og samtale med de andre, ved de tanker vi gør os og ved de historier vi fortæller os selv om livet og døden. Når vi kommer til Vor Herre bringer vi alt dette med os. Vi forholder os altid til Gud og verden ud fra vore tanker og forudsætninger. Før vi nærmer os Gud, skal vi derfor finde os selv. Vi skal blive sandt levende mennesker. Vi må forstå os selv og blive os selv. Og her må vi bruge den fornuft og forstand som vi har fået givet: Vi må see ved det Lys, der brænder, om det er aldrig saa tyndt. Hvis vi ikke har fundet os selv og er blevet os selv – går vi blot i blinde og vi ved ikke hvad vi selv siger. Hvis vi ikke er blevet gode hedninge for Vor Herre, har vi slet ingen rørelser eller følelser eller noget åndeligt liv. Vi er som umælende fæ. Vi befinder os i en dødelig stilstand. Det eneste som kommer ud af munden på os er tom snak.

Ligesom det nemlig hænger sammen med vor Tale, saaledes hænger det ogsaa sammen med vore Tanker og vore Lignelser, saa at selv naar vi kan og vi vil komme til Vorherre ... saa maae vi først gaa i os selv, skyde Livet op i os og see ved det Lys, der brænder, om det er aldrig saa tyndt, saa at selvom et heelt Folk kunde og vilde blive levende og oplyste Christne, saa maatte de dog først være levende og oplyste Mennesker efter deres egne folkelige Vilkaar, ellers gik de ikke blot i blinde og vidste slet ikke hvad de sagde, men de gik igrunen slet ikke, de rørde sig slet ikke aandelig og hjertelig, men snakkede kun om det.

Menneske-Naturen.

Den menneskelige natur er det, som vi er født med. Videnskaben fortæller os, om den menneskelige natur og om hvad der er det *naturlige* eller hvad der er vores naturlige behov, følelser, tanker. Vi er alle *fælles* om en del af denne natur (*Vi er alle af eet Blod.*), og vi har alle en særegen natur, som kun er vores egen. Gud har givet mig særlige egenskaber og tilbøjeligheder.

Menneskenaturen viser sig altså altid konkret, specifikt, historisk givet. At blive et sandt menneske indebærer, at jeg lærer at acceptere og glæde mig over, at jeg er skabt sådan. Grundtvig var sikkert af natur opfarende, impulsiv og følelsesmæssigt svingende – men han lærte efterhånden at leve med det og tilgive sig selv.

Fornuften og forstanden er en del af vores natur, og Gud har givet os dem, for at vi skal bruge dem. Vi skal løse livets opgaver *med sund Menneske-Forstand, som er det naturlige Livslys*. Men mennesket er primært et væsen, som *drives* af Hjertet, ikke af forstanden. *For Menneske-Hjertet er Menneskelivets Kilde-Spring*. Grundtvig har ikke nogen stor tillid til Fornuften når den skal finde sandheden på egen hånd. Når Fornuften prøver det, kommer den til at abstrahere fra alt det konkrete og virkelige, og sandheden kommer til at svæve tidløst og uvirkeligt i det tomme rum. Hele Livet er når det kommer til stykket en gåde – Livs-Gåden, som forstanden og fornuften ikke forstår.

Vi skal ikke bilde os ind, at vi skal eller kan *omskabe Livet efter vores Fornuft*. Det er også en *høitysk Indbildning* at Livet kan og skal forklares, *før det leves*. De *høityske* bilder sig ind, *at Livet kan og skal lade sig omskabe efter de Lærdes Hoved*. Resultatet er *Dødens Værksteder, hvor Ormene leve høit paa Livets bekostning*.

Helt modsat denne *høityske Indbildning* skal den folkelige oplysning og højskolen:

... tage Livet som det virkelig er, og kun stræbe at oplyse og fremme dets Brugbarhed. Thi ingen Skole kan skabe et nyt Liv i os, og maa derfor hverken nedbryde det Gamle eller spille Tiden med at udvikle de Regler, man mener, et andet og bedre Liv, naar vi havde det, vilde følge.

Den sande oplysning accepterer det som er og findes. Det oplyste menneske accepterer og glæder sig over det virkelige som er og findes. Livet kan ikke opfindes eller skabes. Vi lever allerede i en skabt verden. Rationalismens teoretiske ideer om den fuldkomne stat er spild af tid og uden virkelighed.

Det er blevet sagt at Grundtvig i 1830- og 1840-erne blev *realist* hvor han tidligere havde været *idealist*. *Idealisten* – for eksempel den romantiske

idealist – søger at tilpasse og forandre virkeligheden ud fra de ideer og forestillinger hans hjerne er fuld af. *Realisten* anerkender at virkeligheden allerede findes, at den er større end mig og at jeg gør klogt i at tilpasse mine tanker til det som er – og ikke omvendt.

Det menneskelige er ikke det samme som det *dyriske*. *Mennesket er ikke nogen Abekat* som Grundtvig ofte sagde.

Hvad der hæver os over Fæet og skiller os fra de Umælende det er langt meer end noget andet, Rørelserne i vort Hjerte og Ordet i vor Mund, med det mageløs inderlige og deilige Forhold som begge Dele kan skabe imellem os, som Medmennesker i det Hele, og som Folkefærd, Ægtefæller, Forældre, Børn, Syskende og gode Venner og Veninder i Særdeleshed.

Det sandt menneskelige ligger – ikke skjult inden i vores sjæl – men i vore *relationer* til andre – de *mageløs inderlige og deilige Forhold*. Det sandt menneskelige ligger i rørelserne i vort hjerte som adskiller os fra dyrene og i sproget og samtalen. Det menneskelige er ikke uden Aand. Den menneskelige natur er langt fra kun begær, egoistiske følelser eller magtstræb. Hvis videnskaben tegner dette billede af den menneskelige natur – siger Grundtvig – tegner den et aandløst og falsk billede af mennesket. Han havde en glad og optimistisk opfattelse af den menneskelige natur.¹⁴

Det menneskelige er ikke det djævelske, syndige eller onde. Tværtom så er det menneskelige, det naturligt-menneskelige blevet ringeagtet gennem kirkens historie helt uden grund:

Hvor nu Naturen saa smukt gaaer over Optugtelsen ... der vil upaatvivlelig Naturen ... indtale sine Rettigheder og klarlig bevise, at det var meget uforskyldt, den ringeagtedes.

Meningen med livet er at vi skal *dannes* og uddannes til at blive stadigt mere *menneskelige* – vi skal udvikle os til sundere, stærkere, mere livsduelige,

¹⁴ Grundtvig kendte selvfølgelig godt pessimistiske menneskeopfattelser som vi for eksempel møder dem hos den engelske filosof Hobbes. I følge Hobbes var mennesket et egoistisk, dyrisk væsen som lå i en evig krig mod alle andre mennesker. Kærligheden eksisterer ikke. Forhold mellem mennesker kan kun reguleres med kontrakter, magtanvendelse, henrettelser, løn og straf. At vise tro eller tillid er i hans univers en utilgivelig dumhed.

mere gavmilde, mere ærlige og åbne, mere kærlige mennesker. At blive mere menneskelig er at *udfolde* alle de potentialer og muligheder, som ligger gemt i vores natur. Når vi på den måde udfolder os, bliver vi stadigt mere harmoniske, glade, tilfredse, lykkelige og – mere brugbare for andre. Et sådant levende menneskeliv er altså et trin på vej til troens liv og Guds rige og det evige liv. Noget kommer *før*, noget kommer *efter*.

Grundtvig begynder efterhånden at opfatte Guds rige som noget nutidigt, som noget der efterhånden virkeliggøres her i vor midte. Guds rige er inden i jer. Guds rige er midt iblandt os, siger han. Guds rige får på den måde sin plads i den historiske evolution og *vækst*, som han var så optaget af. Han opfatter mere og mere sig selv som een der arbejder for sagen – indførelsen af gudsriget. Udviklingen af en sand og sund menneskelighed i menigheden glider over i Guds riges vækst.

Det menneskelige er noget, som vi har hos os selv. Det menneskelige er ikke noget, vi skal finde i Tyskland eller i Jødeland eller i Himmerig.

... saa længe vi ikke søger Menneskeligheden hos os selv ... men farer vild om den som noget fremmed, der skal forskrives enten fra Tyskland og Frankrig ... eller Himmerig, thi havde vi ikke Menneskeligheden hos os selv, da kunde vi aabenbar heller aldrig lære at kiende og elske den hos Andre.

Det menneskelige er det, som vi kan mærke og finde hos os selv. Det menneskelige er det, som vores viden og videnskab fortæller om. Det menneskelige er ikke noget, som Gud eller kristendommen skal fortælle os om. Vores menneskelighed er hedensk eller den ligger forud for det kristne. Den er det, som skal være til stede, førend det kristne kan vinde indpas.

Selv om vi kan indse vores menneskelighed – og forstå at sådan er vi helt konkret som de mennesker vi nu engang er – er det ikke sikkert at vi bryder os om vores egen menneskelighed. Ofte vil vi være noget andet. Ofte benægter vi vores egen natur og vil ikke se vores egen natur og karakter i øjnene.

[Vi] overseer og ringeagter den [vores Menneskelighed] dog i sin hjemlige Skikkelse.

Når vi på denne måde ikke kan acceptere os selv som vi er – ikke kan integrere vores egne tanker, følelser og handlinger – bliver vi u-sande og usunde mennesker, døde mennesker.

Det menneskelige og Menneske-Naturen har også en historie og har gennemgået en historisk udvikling. Den er altså ikke noget statisk eller evigt. Ikke bare Adams fald, men også den senere historiske udvikling har sat sit præg på den menneskelige natur. Menneskets natur i dag er ikke identisk med menneskets natur for 2000 år siden. Når Grundtvig var så optaget af historien, skyldtes det ikke mindst, at han opdagede, at naturen også er historisk, foranderlig. I sit videnskabsyn ønskede han også en integration af de historiske og naturvidenskabelige videnskaber. (Hvilket tilfældigvis er i meget god overensstemmelse med tendensen i moderne videnskabsteori.).

Mange i kirken og mange i videnskaberne har et fuldstændigt aandløst begreb om Menneske-Naturen. Følgen heraf er, at Menneske-Naturen bliver en fjende og en modstander som ikke ejer nogen positive værdier. Menneske-Naturen opfattes af disse repræsentanter som en død natur.

Et Folk maae levende være sig selv ... før det nytter nogen anden Aand end deres egen at tale til dem, [det] er for Resten det samme, som gjør at Mennesket maae være sig selv ... før det nytter at tale til ham om, hvad han, som Menneske, har eller fattes.

Vexel-Virkningen.

Vexel-Virkningen eller dialektikken mellem to størrelser forudsætter, at de to størrelser har udviklet en identitet og selvstændighed.

Grundtvig taler om en Vexel-Virkning mellem den guddommelige og menneskelige natur. En sådan Vexel-Virkning kræver, at mennesket allerede er blevet et *levende* menneske. Ellers kan dialektikken ikke komme igang.

Begrebet svarer til begrebet dialektik hos den tyske filosof dr. Hegel der fik så stor indflydelse i begyndelsen af det 19. århundrede. I følge Hegel er det dialektikken der driver udviklingen frem. Til enhver tilstand opstår en modsætning (tese – antitese) og det resulterer i en syntese af de to

modsigelser, som bliver *aufgehoben* – det vil sige både hævet op til et højere stadi og annulleret og tilintetgjort.

Vexel-Virkningen findes i alle livets forhold. Vexel-Virkningen i ægteskabet mellem manden og kvinden betyder ifølge Grundtvig at der opstår noget nyt på grund af dialektikken. De to parter danner i deres fællesskab og vekselvirkning noget som er mere end to – dialektikken skaber noget nyt og tredje.

Det folkelige.

Hos *Jesus* indesluttede det menneskelige det folkelige – det vil sige at *Jesus* primært var et menneske, men dermed også et jødisk menneske – som en følge.

Hos os *mennesker* er det folkelige det, som indeslutter det menneskelige. Vi er primært og grundlæggende født ind i en social sammenhæng, ind i et fællesskab, et folk, som giver os en stor del af vores identitet. Inden for disse rammer får vi også vores menneskelighed. Grundtvig mener altså at jeget som samfundsvæsen er mere primært end jeget som individ. Vi er *politikos* som Aristoteles ville have sagt – sociale væsner, hvis mening er at leve i relationer til andre.

Det folkelige er det danske, tyske, jødiske – det vil sige det folkelige er det sprog, den kultur, det landskab, de skikke, de traditioner, de normer, som jeg er født ind i. Grundtvig taler om Folke-Naturen.

Den kristne kirke er ikke en teoretisk, abstrakt størrelse – Grundtvig bekæmpede her samtidens *rationalistiske* tanker. Rationalisterne talte om mennesket som fuldstændigt løsrevet af historie, tid og rum. De opfattede det folkelige som en snæver overtro, som det fornuftige menneske – verdensborgeren – skulle frigøre sig af. Vi finder idealerne levende hos folk som Holberg og Voltaire. Men disse Fornufts-Tilbedere har slet ikke fattet, hvad det menneskelige og folkelige i virkeligheden er. De tror at det menneskelige kan tænkes i en fuldstændig kontekstfri sammenhæng. De har anbragt mennesket frit svævende i himlen og i luften. (Grundtvigs kritik her finder vi også hos dr. Hegel). I det 18. århundrede oplevede vi *den aandelige Folke-Død*.

Vistnok er der dem, som vil indrømme, at baade Aandsfrihed og Menneskelighed maa findes, hvor Christendommen skal kunne virke velgiørende, men som dog nægte, at det samme gælder om Folkeligheden, men det kommer da af, at de tænke sig Menneskeligheden i Himlen eller i Luften, ikke paa Jorden, thi paa Jorden finder man aldrig Menneskelighed uden Folkelighed.

Kirken er også den *historiske* kirke, som Kristus grundlagde på klippen og som i næsten 2000 år har afgivet *vidnesbyrd* efter vidnesbyrd. Der er kun een kirke – nemlig *kirken*. Kirken kan ikke opfindes eller om-startes. Den er der, den var der, den er *vokset* frem i historien. Den bæres af menighedens bekendelse (og liturgi). Kirkens væsen står ikke til diskussion – lige så lidt som man kan diskutere hvad der er dansk sprog. Vi har *arvet* kirken – ligesom vi har arvet modersmålet.

Det var denne tanke, som lå bag Grundtvigs voldsomme angreb på professor Clausen i Kirkens Genmæle fra 1825. Clausen mente – *paa frie Haand* som Grundtvig sagde. – selv at kunne definere – teoretisk og principielt - hvad der var den sande kirke. Han forstod ikke at kirken allerede eksisterede og ikke stod til diskussion, hvad angår dens *eksistens*. Grundtvigs hele tankegang i Kirkens Genmæle ligger den *hegelske* tankegang meget nær. Dr. Hegel ville måske have sagt, at det værende var det virkelige og det sande.

Det folkelige – og det menneskelige – skal ikke først kristnes *før det er værd at nævne*. Denne datidige tanke afviser Grundtvig helt og aldeles. Det folkelige har sin selvstændige egen iboende værdi.

Det folkelige er absolut ikke det samme som det kristelige eller omvendt. Det ene gælder kun *i en Krog af Norden* og *for en Tid*, det andet gælder *over hele Verden* og *for Tid og Evighed*. Den opfattelse, som Grundtvig nåede frem til omkring 1832 betød, at de to størrelser blev klart og skarpt adskilte.

Forholdet mellem det folkelige og det kristelige er som forholdet mellem vært og gæst: Kirken er kommet som en gæst – sådan skete det nemlig præcist, da Ansgar blev kaldt til Norden i 826. Og *det oprindelige Forhold [er] det eneste rette og naturlige*. Der gives ingen former for magt, pres eller tvang, som kan tillades i kirkens navn eller til at gavne kirkens sag. Kirken har pligt

til at værne om folket som den bedst kan og respektere folket og det folkelige. Kirken og folket skal leve i gensidig respekt som to ægtefæller der anerkender og respekterer hinanden. At anvende magt eller tvang er et overgreb og en krænkelse af den andens rettigheder og integritet. Grundtvig tænker her i Kants baner om det ukrænkelige menneske og vores umistelige rettigheder. Ethvert menneske har en umistelig frihed til at antage eller forkaste Guds evangelium.

Hoved-Sagen er her som sagt, at alle Christne og nærmest Danske Christne, komme til den Indsigt, at Aands-Trældom i Salighedens Sag er under alle muelige Omstændigheder ligesaa uchristelig og ugudelig som den er umenneskelig, thi naar kun de Christne allevegne i denne Henseende gjør fælles Sag med Natur-Menneskene, da vil Christendom og Folkelighed ... komme i deres oprindelige, fri, eneste rette og naturlige Forhold.

Natur-Menneskene er mennesket før kristendommen, det hedenske eller naturlige menneske. Overraskende nok deler den kristne kirke netop interesse med det naturlige menneske. Det naturlige menneske vil ingen tvang have i spørgsmål om dets salighed – og samme interesse har kirken, for kun hvis forholdet eksisterer som et frit forhold, kan kirken forkynde sit budskab. Den enevældige statskirke er *ugudelig* og *uchristelig*, en fare for evangeliet og udtryk for en fuldstændig mangel på respekt for det naturlige menneske og dets værdighed.

Modersmaalet.

Modersmålet har vi ikke selv opfundet. Det har vi *arvet fra vore hedenske Forfædre*. Det kristne budskab går altid gennem dette – hedenske – medium:

... saa indseer vi let, at vi baade maae [skal] kiende, elske og bruge vort Modersmaal i sin naturlige, hedenske Art og Skikkelse, naar [hvis] Ordet derpå skal kunde oplyse os om, hvad ... Christendom er. Dersom vi saaledes ikke paa Dansk havde Ordene: ... Tro, Haab og Kiærlighed ... da kunde aabenbar hverken Guder eller Mennesker oplyse os derom eller oplive os dermed.

Det naturlige eller det hedenske er altså den *nødvendige* forudsætning for det kristelige. Det sproglige univers sætter *grænserne* for det menneskelige univers. Moders-Maalet definerer i høj grad vores identitet. Det som vi ikke har ord for – eksisterer slet ikke. Hvis ikke sproget ejer et begreb for Gud, kan Gud ikke tale om sig selv til mennesket. Det kristne budskab har som sin forudsætning, at der hos tilhøreren i forvejen findes en grobund eller en forståelse. Hvis ikke de gamle nordboer – før Ansgar – havde haft en ide om *Gud, Forsyn og Udødelighed* – havde kirken ikke kunne prædike evangeliet i Norden.

... saa det var ikke blot vore gamle Forfædre, der maatte være Mennesker, før de kunde blive Christne, være hedenske, før de blev christelige Mennesker, men det er igrunden ligesaavel os.

Den *opgave*, som vi mennesker står lige overfor, er således at blive gode hedninge. At vi skal arbejde på at blive gode hedninge for Vor Herre, hænger også sammen *med vort Hjertelag og hele vor Tankegang*, siger Grundtvig. Hele vort naturlige sind er hedensk og før-kristent, for det hedenske, det skabte og det naturlige er jo dybest set eet og det samme. Hvis vi ikke er tro og trofaste imod vores *naturlige* hjertelag og tankegang, hvis vi – som han siger - *afretter* os efter *fremmede, Jøder eller Tyrker*, bliver vort sind *unaturligt, keitet og bagvendt*. På den måde svigter vi det *rigtig [sandt] Menneskelige hos os*. Hvis vi gør det, kan evangeliet ikke længere *gjenføde og fornye det rigtig [sandt] Menneskelige*.

At blive gode hedninge er:

... at komme ind i den levende Betragtning af alt Menneskeligt, som det er min Lykke at have tilegnet mig, min Glæde at udbrede, og mit Haab at det danske

Folk skal komme til at dele, til at prise sig lykkelig ved, og til at bevise Verden baade Sandheden, Frugtbarheden og Glædeligheden af.

Kirken og den kristne forkyndelse er i stand til at forny og genføde mennesket og det menneskelige – *den ægte Menneskelighed* hos os – men den:

... maae nødvendig gjøre det paa den eneste muelige Maade, ved at optage hvad der vel er hedensk ... men dog menneskeligt hos os, for at oplive og oplyse, rense, styrke, udvikle og klare det til en saadan ægte Menneskelighed.

I tidsskriftet *Danskeren* kunne Grundtvig i 1851 sige, at tidens *hoved-opgave* var

at reise og styrke Modet hos alle Dannemænd og Dannekvinder til at være dem selv og deres Menneskelighed bekiendt.

At det danske folk skal *oplyses*¹⁵ betyder, at det i sit *Hjerte* skal indse og erkende, at det er værdifuldt, unikt, enestående, af en evig værdi, så at det danske folk igen kan blive *stolt* af sig selv.

¹⁵ Når Grundtvig taler om Oplysningen, ligger hans anvendelse af dette begreb – overraskende nok – meget tæt på ordets anvendelse i de østlige traditioner som for eksempel i buddhismen. I buddhismen er Oplysningen netop det at mennesket bliver oplyst om hvad og hvem det er, om dets natur, lidelse, drifter, tanker, særpræg. Hos Buddha skal Oplysningen føre frem til menneskets befrielse. Hos Grundtvig skal Oplysningen bane vejen for evangeliet – som Johannes Døberen, der banede vejen for Herren.

Det væsen som skal anerkendes er ikke et rationalistisk ideal-menneske, ikke noget moralsk dydsmønster men:

Mennesket selv, som det staar og gaar i denne Verden, og som det Indvortes og Udvortes lever, tænker og føler, taler og handler hos os selv.

Det sande, virkelige menneske er det menneske, som findes og som er vokset op i denne faktiske verden. Det menneske, vi kender på godt og ondt.

På samme måde som vi mennesker skal være tro og trofaste mod vores natur og karakter og arv – skal vi være tro mod vores medfødte biologiske køn. Grundtvig er ikke i tvivl om *Kiøns-Forskiellen*:

at Kvinden maae følge sit Hjerte og Manden maae staae ved sit Ord.

At være en god hedning for Vor Herre er altså også at være tro mod disse nedarvede, genetiske kønsforskelle, som Gud har indlagt i skabelsen. Akkurat lige som jøden og danskeren har hver sin natur eller karakter, har manden og kvinden hver sin natur og bestemmelse¹⁶.

¹⁶ Hver ting og hvert væsen har sin *bestemmelse*, og det gode er at leve efter denne bestemmelse. På den måde realiserer tingen eller væsnet eller mennesket sig selv. Tankegangen blev første gang formuleret af *Aristoteles* som talte om at hver ting har sit *telos*, mål, mening, bestemmelse. Hvis tingen (eller mennesket) kunstigt og med vold prøver at handle imod sin bestemmelse – går det galt. Tankegangen i 1700-tallets rationalisme hvor mennesket troede frit at kunne opfinde sig selv og tankegangen hos *Aristoteles* er således helt modsatte. *Aristoteles* går – lige som Grundtvig – ud fra det givne, det faktiske, det organiske, det som er vokset frem historisk. Den menneskelige natur kan ikke opfindes, men den kan findes og vi kan få viden om den – fordi den allerede findes. Et sted siger Grundtvig, at formålet med alle hans historiske skrivelser har været at oplyse det danske Folk baade om dets Stilling til alle Sider og om dets særegne Løbe-Bane til et deiligt og glædeligt Maal.

Nationalismen.

Grundtvig tager – i al fald på sine senere dage - klart afstand fra datidens blomstrende nationalisme. Nationalismen er aggressiv og *ffjendsk* mod alle andre stater og folk. Den er ikke så meget kærlighed til ens eget som den er had til de andre. På samme måde tager han afstand fra den *mesopotamiske* Skandinavisme.

Frejdig går frem min vej.¹⁷

*Min sjæl, hvi vil du græmme dig,
hvi frygter du så ængstelig
for mangel og for trang?
(Grundtvig 38).*

*Urolige hjerte,
hvad fejler dig dog?
Hvi gør du dig smerte,
du ej har behov?
(Grundtvig 39).*

¹⁷ Fra salmen *Nærmere Gud til dig*.

Grundtvig kendte det usædvanligt godt - og vi kender det. Vi lever i angst og bekymring. Vi er bange for at miste det vi har. Vi er bange for at miste vore nærmeste og kære. Vi er bange for ensomheden, smerten, meningsløsheden.

Det er let at sige at man ikke skal være så bekymret – lige indtil den dag man for alvor rammes af store tab og sorger. Jeg mister min kone. Derefter vender mine børn mig ryggen og vil ikke se mig. Jeg mister mine nære venner. Jeg mister mit arbejde. Jeg mister al min ejendom og alle mine penge. Jeg kan ikke længere blive boende i min bolig. Jeg rammes af en livstruende håbløs sygdom.

Jeg bliver vred og rasende på livet. Jeg forstår ikke hvad der sker og hvorfor det sker. Jeg bliver fortvivlet og håbløs. Der er ikke nogen mening med mit liv. Vi ved inderst inde at alle disse ting kan ske. Vi lever med angst for at lige netop det sker, som ikke må ske. Vores forestillinger viser os alle de ting som kan gå galt. Vi lever måske i et ægteskab hvor der opstår små problemer. Straks forstørrer fantasien sagen og vi ser at nu er vores ægteskab brudt helt sammen. Vi mærker små forandringer i kroppen - og straks forestiller vi os en livstruende sygdom.

Vi lever bundet ind i angsten og bekymringerne. Vi er angste og bekymrede for os selv og for andre. Vi tænker: Det går aldrig godt det her. Dette er enden og alt er håbløst. Og smerten bliver større og større og vi sidder hjælpeløst fast. Vi kan ikke komme fri.

Vi skal i det følgende tage udgangspunkt i nogle af salmerne fra Den Danske Salmebog for at belyse denne problematik.

I det indledende citat siger Grundtvig:

*Hvi gør du dig smerte,
du ej har behov?*

Grundtvigs påstand er altså at vi ikke har brug for denne – selv påførte - smerte, denne bekymring og angst. Den er unødvendig og overflødig. Men det er bestemt ikke det som vores forstand eller intellekt normalt vil fortælle os. Tværtom vil forstanden fortælle os at der er meget gode grunde til at være angst og bekymret - fordi alting kan mistes fra øjeblik til øjeblik. Vi ved jo hvor galt det kan gå. Når evangeliet fortæller os at vi ikke skal frygte eller bekymre os – forstår forstanden det ikke. Det er i sandhed en dårskab for forstanden. Der findes således en dybt liggende modsætning mellem forstanden – eller vore tanker – og tilliden eller troen. Vi forstår Marta i evangeliet – men ikke Maria. Vi ser Maria som uansvarlig, umoden eller egoistisk. Vi deler den irritation og vrede, som Marta har.

*O Gud, fornuften fatter ej
dit forsyns skjulte nåde,
den ubegribelige vej
og underlige måde.
(Brorson 16)*

I følge Brorson ligger det som sker i vores liv uden for forstandens rækkevidde. Men det som sker er ikke tilfældigt eller meningsløst. Der er en plan og mening med det som sker. Når jeg mister og mister er der en mening og et formål med det. Når jeg bliver ramt af sygdom er der en mening med det. Det som sker er skjult nåde - selv om fornuften ikke begriber det. Livet går underlige og vidunderlige veje for at nå sine mål. Lige som naturen går sine underlige veje for at nå sine mål. Meningen er skjult for os hvis vi kun vil bruge vores forstand og tanker.

I det hele taget har forstanden og fornuften sine grænser og vi skal ikke bilde os ind at vi kan forstå alt. På samme måde som fornuften ikke forstår det som sker i livet – vore store smertelige tab, ulykker eller sygdom – på samme måde forstår vi ikke naturen:

*Det mindste græs jeg undrer på
i skove og i dale,
hvor skulle jeg den visdom få,
om det kun ret at tale.*

(Brorson, 12)

Vi skal ikke blive indbildske. Vi skal ikke være naive i en overdreven tro på vore tanker eller vores forstand. Hvis vi er indbildske, giver vi os selv smerte som Grundtvig siger. Vi gør os selv vrede og fortvivlede. Vi ødelægger livet.

*Når du os vil ophøje, må
vi først til jorden segne,
når vi skal nådens solskin få,
så lader du det regne.
Du tager os vor fordel hen,
når du os rig vil gøre.*

...

*I sådan kamp vi føres ind
kun til vor sande nytte.*

(Brorson 16)

Forstanden forstår det ikke, men Brorson ved at tingene må ske på den nødvendige måde. Nogle begivenheder – uanset hvor smertelige de er – er nødvendige af hensyn til målet. Målet er at vi skal ophøjes som Brorson siger. Vi skal forbedres så at sige. Vi skal udvikle os og lære noget. Vi skal opnå lykken. Men selv om vi ikke forstår det, må det nødvendigvis ske ad underlige veje. Livet tager tingene fra os for at skabe rum og plads for det nye. Vi skal miste det hele for at få det hele. Vi skal miste al vor ejendom får

at få en sand rigdom. Vi skal ned at ligge for at vi kan ophøjes og få det godt på en sandere måde. Brorson fortæller os at sådan foregår processen. Vores livs proces er måske fuld af lidelse og smerte, men det er dybest set kun til vores sande nytte.

Ved sorg og selvskabt plage

*du intet retter ud,
thi intet kan du tage,
alt kan du få af Gud.*

(Gerhardt 31)

På trods af forstandens stærke stemme kan vi altså give slip og trygt acceptere det som er og det som sker. Vi behøver ikke leve i frygt. Sætningen 'Frygt ikke.' går som en rød tråd igennem evangeliet. Vi skal ikke være bange. Vi er sat fri. Vi behøver ikke at bekymre os. Vi kan ikke tage noget og holde fast på det. Men vi kan sige ja til livet og tage imod. Vi kan leve i frimodighed og livsglæde. Vi kan leve uforsagt som det siges i de gamle tekster. Vi behøver ikke at være bange for at tingene forandrer sig – for de går i den rigtige retning. Vi kan elske det som er og det som sker.

*al fare tør vi byde trods
og smile ad hver gåde.*

(Grundtvig 15)

Vi kan se, hvordan der falder en tung byrde fra den bekymrede Grundtvig. Nok er der meget vi ikke forstår, men vi kan tage det let og - på en måde - sorgløst. Vi kan smile ad alt det vi ikke forstår. Vi kan leve i frimodighed og uden frygt og angst. Vi behøver ikke at frygte noget. Vi kan give slip.

Det er også interessant at selve de plagsomme følelser af bekymring og uro måske *ikke* forsvinder lige med det samme. Det som ændrer sig er Grundtvigs – og vores – *holdning* til disse plagsomme følelser. Vi kan nu smile af de følelser som før bragte os på sammenbruddets rand. Når vi giver slip – som Grundtvig gør her – begynder vi at *forholde* os anderledes til det som sker.

*Han give os et hjerte fro
med sand frimodighed
og kaste frygt med al uro
i havets dybder ned.
(Paul Gerhardt 25)*

Den eneste vej til denne livsglæde – *Drageporten* som man ville sige i østen - ligger i at give op og give slip. At holde op med at gøre os tanker om, at virkeligheden og livet *skal* være på en bestemt måde. At holde op med at være vrede og utilfredse med *det, som rent faktisk er og eksisterer*. At give slip på evindeligt og altid *surt* at se til jord og himmel – som Grundtvig siger det her:

*Hvad hjælper al vor sorg og klage,
hvad hjælper os vort ak og ve.
hvad hjælper det, at alle dage
vi surt til jord og himmel se.
Vi fylder kun vor modgangs skål
med sligt unyttigt klagemål.
(Grundtvig 27)*

*Min sjæl, hvi bruser du da så
og krymper dig i støvet
og gruer for de skyer grå,
for vindens pust i løvet?
(Grundtvig 28)*

*Kast al din sorg og kvide.
(Grundtvig 33).*

I Grundtvigs malende billedsprog vises her vores angst og bekymring. Vi gruer og frygter og forudser det værste. Vindens pust gør vi i vores angst til en fare og trussel. De grå skyer giver vi en tolkning som ikke har med virkeligheden at gøre. Vi gør os alle de forestillinger som kommer til at ødelægge vores liv. Og vi gør det uden grund. Alle vore klager er unyttigt klagemål. Vi gør det svært for os selv uden nogen god grund. Vi gør livet umuligt for os selv og vore nærmeste. Livet er godt og smukt. Det er vore tanker og vor uforstandige vilje som ødelægger det. Vi fylder kun vor modgangs skål. Men vi kan give slip på al vor sorg og kvide - og deri ligger livslykken. *Kast al din sorg og kvide.*

*så kast da al din smerte
...
og håb, o håb, mit hjerte
vær trøstig, uforsagt.
Du er dog ej den herre,
som alting råde bør.
(Gerhardt 31).*

At give slip betyder at vi holder op med at tro at vi skal styre og kontrollere alting. Vi er ikke herrer over livsprocessen. Vi er ikke engang herrer over vore egne liv. Vi skal ikke styre eller sikre os eller kontrollere. Livet går sine egne forunderlige veje. Livet går ikke efter mit hoved eller ego. Vi kan ikke styre og vi skal ikke styre. Vi er en del af strømmen. Paradisets flod og strøm. Vi skal ikke med fortvivlet magt og med vores ego tage eller skaffe os noget. Vi skal modtage. Vi tror måske at verden lever i trang og mangel og underskud. Men det er ikke sandt. Der er nok til alle. Gud har nok til alle.

*Hvor dårligt, som en hedning fare
i alle kummers torne ind.*

...

*Den lille fugl, vor Fader nærer,
sig aldrig over trang besværer,
er altid lystig, mild og vel,
gør mark og skov til paradiser
(Brorson 37).*

*Jeg går blandt engle, hvor jeg går,
de skal mig vel bevare,*

...

*bort verdens suk og sorg
jeg går i engle-borg.
(Brorson 40).*

Hos Brorson finder vi – som i evangeliet – markens fugle som billede og forbillede. Markens fugle gør sig ingen bekymringer, men de trives ikke desto

mindre i kraft af selve livet – det gode liv. Fuglen er lystig og mild. Den lever allerede i paradiset. Den samme tryghed kan vi forestille os med Brorsons billedsprog: Vi går blandt engle, som passer på os. Vi har en engel, som passer på os.

Alle ting har sin foranderlig lykke,

...

*alle ting må
enden opnå.*

(Kingo 41).

Citatet er fra Kingos berømte salme *Sorrig og glæde de vandrer til hobe*. Ved at give slip giver vi også slip på at tingene aldrig må forandres. Kingo havde et skarpt blik for at alting har sin tid. Intet i denne verden bliver uforandret ved. Vi kan ikke holde fast på noget. Alt vil på et eller andet tidspunkt glide fra os, glide os af hænde. Vi ejer ikke noget for bestandigt, vi ejer ikke andre mennesker. Vi har dem til låns. Vi har fået relationer, ejendom og liv til låns for en vis tid. Alle ting må enden opnå. Det er livets natur. Det er kun vores frygt og angst, der ikke vil acceptere dette.

Hvor Gud mig fører, går jeg glad,

han, ikke jeg, skal råde,

jeg kalder alle tider, hvad

min Gud mig skikker, nåde.

Gud fører mig dog lige hjem,

thi går jeg altid trøstigt frem.

*Hvor Gud mig fører, vil jeg mig
ham ganske overgive,
og synes sagen underlig,
han ved dog frem at drive.
(Brorson 19)*

Gud skal alting mage

...

*Alting står udi hans hænder,
al din trang han kender.*

...

*selv vil han dig føre
til det rette mål.*

...

*vær bered til strid og fred,
til at give og at tage,
Gud skal alting mage.
(Brorson 29)*

I følge Brorson går livet altså mod sit rette mål og derfor sker tingene som de gør. Det rette mål er vores lykke. Lige som verdenshistorien bevæger sig mod sit rette mål, bevæger mit liv sig også mod et mål. Denne tanke findes også meget stærkt repræsenteret hos Grundtvig. Livet har en indre drift som skyldes, at denne verden er Guds verden, Guds skabelse. Vi lever under kærlighedsvingen. Derfor sker ingen ting med tilfældighed eller meningsløshed. Forstanden begriber det ikke. Vi forstår ikke smerten og

lidelsen når den kommer. Voldsomt og voldeligt ind i vores liv. Men alting står udi hans hænder og alle tider er nåde. Alt er dybest set godt. Alle tider er dybest set nåde.

Livet driver tingene frem - også selv om vi stritter imod. Vi vil ikke have forandringen. Vi vil ikke miste vore kære eller vores sundhed eller vores status, job eller ejendom. Men livet driver udviklingen frem med en indre dynamik, fordi livet går imod det gode – det ubegribeligt gode som forstanden ikke kan forstå og som forstanden ikke vil have. Med Brorsons malende udtryk: og synes sagen underlig, han ved dog frem at drive. Udviklingen går frem ad mod fuldendelsen og det gode liv. Også mit liv bevæger sig opad og hen ad imod fuldendelsen, et højere stadium – en gang imellem gennem smerten og lidelsen. Vi er alle på vej hjem, til vores rette hjem. Livet fører mig hjem med usvigelig sikkerhed. Smerten og fortvivlelsen kan være uudholdelig og kan synes meningsløs, men den er vores vej hjem. Vi er på vejen og der er kun een vej for hver enkelt.

*Hvert et lys i livets nat
hver en trøst i livets smerte,
hver en glæde i vort hjerte,
hver en sjæls og legems skat,
alt, hvad skønt vort øje skuer,
alt, hvad herligt ånden ved,
alt, hvad mildt i hjertet luer,
skabte, Gud, din kærlighed.*

...

Den udvælder årle, silde,

*i en klar og dejlig flod,
gennemstrømmer livet stille,
gør det frugtbart, smukt og rigt*

...

skaber atter her et Eden.

(Wexels 23)

Alt hvad der sker og alt hvad vi oplever tjener dette formål. Alt er med til at drive udviklingen og vores personlige udvikling frem og skabe et Eden. Intet står uden for. Ingen steder mangler der noget. Ingenting er for meget. Alt er en del af den flod og strøm vi lever i. Når vi følger strømmen – og ikke kæmper imod – skal vi føres til målet og meningen med vores liv. Strømmen fører os hjem. Livet er frugtbart, smukt og rigt – også selv om vi med vores begrænsede forstand ikke altid begriber det. Den samme livsopfattelse finder vi i disse berømte linjer af Ingemann om livet og verden:

*din retfærdshånd over bjergene ud
er strakt over dale og byer*

...

*I mulm er kærlighedsvingen bredt ud
vi skjuler os under dens skygge*

(Ingemann 26)

Livet bevæger sig hele tiden fremad dynamisk. I vores angst og frygt ønsker vi at fryse tingene fast og stå stille. Intet må forandre sig. I vores angst sidder vi lammede og prøver at holde fast. Men vi ikke skal stå stille - som

Grundtvig siger i det følgende citat. At leve i tillid er at turde gå frem og ikke stå stille, at turde og vove forandringen:

Stå, kristensjæl, kun lidet stille,

og vær fornøjet med Guds vej.

Hans visdomsråd er altid milde,

hans forsyns øje sover ej.

Den gode Gud, vor skabermænd,

bedst skønner, hvad os gavne kan.

(Grundtvig 27).

så alle dine veje,

hvor sært de slynge sig,

dog fra hver afgrund dreje

og gå til Himmerig.

(Grundtvig 33).

O, glem ej at hytten, som hælder,

som raver og synker i grus,

sin brøst vel med rette undgælder,

men bygtes dog til et Guds-hus.

(Grundtvig 640)

Denne udvikling eller evolution sker så at sige af egen kraft – det er livet selv der slår igennem. Fordi dette liv er gudsskabt. Livet og mit liv udvikler sig gennem tiden. Lyset breder sig sammen med kærligheden og glæden:

og alting sig må føje

dit råd at føre ud.

Vej har du alle steder

dig midler fattes ej.

Kun nåde du udspreder

kun lys er al din vej.

(Gerhardt 31)

Alt, hvad han gør, det ret er gjort

og må til lykke føre,

selv når han lukker glædens port

og åbner sorgens døre.

(Gerhardt 32).

Er Gud en ond mand?

I december år 2004 blev en række lande i Sydøst Asien oversvømmet af en forfærdelig, grupvækkende flodbølge. I løbet af minutter eller sekunder omkom hundred tusinder af mennesker. Børn mistede deres forældre og familie på få øjeblikke, forældre mistede deres børn. Intetanende mennesker blev fra det ene øjeblik til det andet revet med af en overjordisk vandstrøm som førte de døde lig flere kilometer ind i landet. Den død som disse mennesker kom til at opleve – deres sidste minutter og sekunder – var

forfærdelig og grupvækkende. Disse mennesker blev ydmyget, krænket, fysisk revet fra hinanden, skilt ad som på et slagteri. Måneder efter oversvømmelsen vidste ingen stadig hvor mange der var omkommet. Måneder efter vedblev man med at finde de opløste lig. I lande som Indonesien – hvor antallet af omkomne var astronomisk – opgav man at begrave de døde eller behandle dem med nogen som helst respekt. De døde lig blev blot bragt af vejen. Angsten for påfølgende epidemier og sygdomme var et mareridt.

Er Gud en ond mand?

En mand ved navn Johannes døde for en del år siden. Johannes døde i en alder af 39 år - af kræft i halsen. Der var en knude i halsen som voksede sig større og større. Han blev mere og mere bange dag for dag. Johannes blev langsomt kvalt. Da han døde stod de bare og sprøjtede morfin ind i ham hele tiden. Hans kone, hans søster og sygeplejerskerne. Johannes døde med en forfærdende gru og angst. Hans sygdom var uden nogen nåde.

Johannes havde fået et rigt og velsignet og godt liv. Et lille pige på 3 år, nære venner, en dejlig familie, en sød kone og et spændende arbejde. Hans liv var lige ved at lykkes. Det gik godt. Johannes havde masser af tro og håb. Han havde omsorg og kærlighed. Johannes var en god mand.

Men så blev han syg. Johannes troede ikke på Gud - men han forbandede Gud igen og igen da han blev syg. Hans psyke og karakter blev forandret. Han blev vred, egoistisk, hidsig, utålelig. Han turde og ville ikke ligge på hospitalet. Hans kone skulle passe ham i en hospitalsseng derhjemme - kun hun var god nok. Under forfærdelige omstændigheder. Han blev egoistisk og urimelig over for sin kone - som psykisk næsten gik i stykker på det. Han var snart barnlig, snart utåleligt krævende - og lige pludseligt ubehageligt seksuel og liderlig - hvis det passede ham. Han opførte sig helt uberegneligt over for sin lille pige som han tidligere havde elsket og støttet. Han kunne behandle sit barn og sin kone med voldsom vrede og hån og afvisning. Han kunne fysisk angribe den lille pige eller øve psykisk tortur mod hende. Hans lille pige blev

forstyrret og skadet. For hende var faderens lunefuldhed og hidsighed uforståelig og skæbnesvanger. Mange år efter var hun angst, forvirret og forstyrret. Trods megen professionel psykoterapi var hendes liv gået i stykker.

Johannes' liv gik helt ud af gevind. Alle hans drømme blev gjort til intet. Han blev en 'ond mand'. Hans sygdom var en ondskab som tog magten fra ham. Han blev magtesløs, afmægtig, kynisk. Han misbrugte og udnyttede de mennesker som elskede ham over alt andet. Han blev en egoistisk løgner og bedrager. Det eneste som kunne få ham til at græde var hans ynkelige selvmedlidenhed. Han blev et frastødende og usympatisk menneske. Den onde sygdom tog ham og ødelagde ham. Han blev ædt op indvendig af sygdommen. Da han døde var alt kaos omkring ham. Alt var så forfærdeligt at ingen længere kunne mærke hvad de følte. At Johannes døde var en lettelse - men den skræk og rædsel han havde spredt omkring sig blev ved med at være der. Den blev ved med at hænge i stuen der hvor Johannes havde ligget. Og samtidigt - en forfærdelig sorg og smerte.

Er Gud en ond mand?

Leibnitz

Hvad skal vi nu sige? Er der nogen uret hos Gud? Aldeles ikke. Han siger jo til Moses: Jeg forbarmer mig over hvem jeg vil og viser nåde mod hvem jeg vil. Så afhænger det altså ikke af menneskers vilje eller stræben, men af Guds barmhjertighed. Skriften siger jo til Farao: Jeg har ladet dig fremstå netop for at vise min magt på dig ... Så forbarmer han sig altså over hvem han vil, og forhærder hvem han vil.

(Romerbrevet 9,14).

I et første evigt blik så Gud alle ting som de skulle ske og så i det samme blik, hvornår og hvorledes han ville danne skabningen. Han så også den ringeste

bøn og gode gerning som nogen ville forøve, og han så hvilken bøn og hvilken andagt han ville bønhøre. Han så at du i morgen vil anråbe ham inderligt og bønfalde ham. Således har Gud med sit første evige blik set alt. Gud ser ikke ind i tiden, og for hans øjne sker intet nyt.

(Mester Eckhart).

Den tyske filosof Leibnitz, der tilbragte en stor del af sit liv i Paris under Ludvig den 14., Solkongen, skrev sine kendte værker Teodiceen og Metafysikken i slutningen af 1600-tallet. Han var således samtidig med de engelske empirister Hobbes og Locke.

Hos Leibnitz finder vi en sælsom blanding af forskellige synspunkter. Han er en stor beundrer af den nye engelske empiriske tradition og af den voksende naturvidenskab. Samtidigt er han idealist og rationalist og han fører tråden videre fra Descartes. Hos Leibnitz finder vi således en ekstrem adskillelse af menneskets sjæl og legeme.

Vi skal her se på de synspunkter han fremkom med til forklaring af verdens smerte, lidelse og ulykke. De synspunkter som han udgav i Metafysikken og Teodiceen. Voltaire udgav langt senere et meget vittigt svar på Leibnitz' tese: at dette er den bedste af alle mulige verdener.

Leibnitz' grundlæggende påstand er altså at dette er den bedste af alle tænkelige, mulige verdener og at Gud bestemt ikke har begået nogen fejl. Der er ikke nogen fejl i skaberværket, ej heller i historien, ej heller i det som sker i det enkelte menneskes liv.

Jo mere man er oplyst og informeret om Guds skaberværker, jo mere vil man være tilbøjelig til at finde dem udmærkede og fuldstændig overensstemmende med alt, vi måtte ønske.

(Leibnitz).

Filosoffer der var samtidige med Leibnitz hævdede at skaberværket var smukt og godt – simpelt hen fordi det var skabt af Gud. Definitionen på at noget var *godt* var simpelt hen at Gud havde *skabt* det. Det gode eksisterer *ikke* før Guds skabelse, kun *efter* skabelsen.

Dette princip afvises af Leibnitz. Skabelsen er god fordi den stemmer med godhedens princip eller ide. Verden *er* virkelig god - objektivt set. Ellers ville verden jo være lige så god som nu – hvis Gud havde skabt den lige modsat.

Gud er et fornuftsvæsen, som ved hvad der er godt og som handler efter det. Før Gud skabte verden – og satte det hele i gang – havde han sine gode grunde, som gik forud for hans vilje. Han havde en ide og forestilling om det, han skulle skabe.

Gud *kunne* ikke have handlet bedre. Moderne forfattere – altså dem der var samtidige med Leibnitz - hævder godt nok, at Gud kunne have handlet bedre, men det har sin grund i *det alt for begrænsede kendskab vi har til universets almindelige harmoni og de skjulte grunde for Guds handlemåde*.

Hvis vi har kærlighed til Gud, har vi også *tålmodighed* med hans planer. Vi kan være virkelig *tilfredse* med alt, som er sket os efter hans vilje. Således kan vi med sindsro *hengive* os til fremtiden i tillid til ham.

Vi skal have tillid til, at han vender alt til det bedste. men en detaljeret viden om hans bevæggrunde – *det store mysterium* - vil vi først opnå i evigheden.

Men Gud er som en dygtig geometriker, der finder den bedste konstruktion til løsningen af et problem. Eller han er som en lærd forfatter, der forstår at sammenfatte flest mulige sagforhold på den mindst mulige plads. Gud løser nemlig opgaven inden for rammerne af den almindelige harmoni – det overordnede hensyn, den samlede økonomi. De enkelte ting i skaberværket og de enkelte begivenheder i historien skal derfor forstås ud fra deres nødvendighed for den almindelige harmoni. Nogle ting sker for at opnå et højere gode. Målet helliger midlet.

Siden verdens skabelse er *intet* sket tilfældigt, *intet* har været overflødigt og *intet* har manglet. Gud har villet det alt sammen uden en eneste undtagelse.

Mennesket er et subjekt eller en *substans*. En substans definerer Leibnitz som en størrelse der ikke kan deles og som ikke kan opstå ved at sætte dele sammen. Mennesket – menneskets sjæl – er derfor udelelig og udødelig. Til enhver substans (eller subjekt) hører visse egenskaber eller *prædikater*. For eksempel har alle mennesker det prædikat eller den egenskab at de er født på en bestemt dato og at de vokser op ved at indtage føde. Det enkelte, konkrete menneske har så yderligere en mængde af prædikater. Cæsar havde for eksempel det prædikat at han skulle angribe og erobre Rom. Leibnitz siger altså, at *såvel* vores natur *som* vores livshistorie ligger som prædikater for vores substans eller subjekt.

Da Gud skabte mig, skabte han mig som en substans med *alle* tilhørende prædikater. Dette kalder Leibnitz subjektets *begreb* eller ide. Gud skaber altså mig med dette begreb eller denne ide i baghovedet. Gud har altså allerede i skabelsen sat historien i gang – han har ved at definere vores natur også bestemt hvad der skal ske. Kun på denne måde kan Gud sikre sig at alt vil udvikle sig til det bedste.

Vi har sagt at en individuel substans' begreb [menneskets medfødte natur] engang for alle indeholder alt hvad der nogen sinde kan hænde den, og at man - når man betragter dette begreb - kan se alt det i det som sandt kan siges om substansen [mennesket] på samme måde som vi i en cirkels natur kan se alle de egenskaber som man kan udlede af den.

(Leibnitz).

Når vi ved at en geometrisk figur er en cirkel, kan vi straks uden videre sige en hel masse *sandt* om figuren – fordi dette ville gælde enhver cirkel. Hvis vi kan se menneskets begreb eller natur på samme måde ville vi med det samme kunne sige alt hvad dette menneske vil sige, gøre og opleve. Derfor er Guds skabelse af dette menneske ikke vilkårlig, fordi Gud skabte mennesket ud fra dette begreb.

Hvad der kommer til at ske, det ved imidlertid kun Gud, for kun han kan kende alle de individuelle begreber og naturer. Det som kommer til at ske er – i følge Leibnitz – strengt taget ikke *nødvendigt* – for Gud kunne jo have besluttet sig anderledes – men det er *sikkert*, fordi Gud nu i skabelsen *har*

bestemt alle ting. Mit liv forløber altså med en usvigelig *sikkerhed*, som Gud i tidernes morgen før skabelsen har valgt. Og han har valgt mig således af hensyn til *den almindelige harmoni*.

Alt hvad der sker har en årsag, og denne årsag er tingenes natur. Det som sker med mig i mit liv er en følge af min natur. Det som sker, er det som Gud har til hensigt. Gud gør intet tilfældigt.

Vi ved at det er tænkeligt og muligt, at Gud eksisterer. Men hvis dette er muligt – altså tænkeligt uden der opstår en logisk selvmodsigelse – så må Gud også eksistere. Og hvis han eksisterer, må han vælge den mest fuldendte løsning – lige som den dygtige geometriker. For hvis Gud ikke valgte den mest fuldendte løsning, så ville han ikke være Gud, for det ligger i hans ide eller begreb eller natur at være fuldendt. Det er jo det vi forstår ved Gud.¹⁸

Fysikken kan ikke forklare verden og skabelsen fordi fysikken kun kender til bevirkende årsager. Den kan ikke regne med finale årsager altså hvad der er formålet med at noget er til. Leibnitz følger her *Aristoteles* og siger at hvis vi ikke ser på verdens, historiens og menneskenes mål og mening kan vi ikke forstå verden.

Det som får menneskene til at gøre hvad de gør er deres medfødte natur. Den enkelte sjæl modtager ingen påvirkninger fra andre sjæle eller legemer. Den enkelte sjæl udvikler sig – ensom og alene – kun ud fra sin natur - lige som et frø vokser op og bliver til en plante ud fra dens gener. Den enkelte sjæl er alene med Gud. De tanker som jeg gør mig nu er udfoldelser af min natur og de er blevet set og forudset i al evighed.

Gud så i evigheden, at der ville komme en Judas. Men hvorfor har Gud dog virkeliggjort denne mulige Judas? Vi skal tænke på at Judas oprindeligt kun er en tanke eller en forestilling. Vi skal tænke på, at Gud før skabelsen har arbejdet med mange forskellige mulige løsninger. Selv om Judas har foreligget som en ide eller forestilling, er det derfor ikke indlysende, at Gud også skulle have realiseret denne ide. Så hvorfor gjorde Gud det?

¹⁸ Vi nøjes her med at referere Leibnitz' opfattelse uden at tage stilling til den. De forskellige gudsbeviser blev i slutningen af 1700-tallet grundigt gennemhullet af filosofen Kant. Ingen tror efter Kant på at det er muligt at bevise Guds eksistens.

Til dette spørgsmål må man ikke vente andet svar henede end det, at man i al almindelighed kan sige, at eftersom Gud har fundet det godt, at han [Judas] eksisterer, til trods for den synd som han forudså, må dette onde blive mere end opvejet i universet, og Gud vil lade dette føre til et større gode, og det vil vise sig, at denne tingenes følge, i hvilken synderens eksistens er indeholdt, alt i alt er den mest fuldkomne blandt alle de andre mulige hændelsesforløb. Det er imidlertid ikke muligt at forklare dette valgs beundringsværdige økonomi mens vi er rejsende på jorden.

(Leibnitz).

Men Gud er ikke det ondes årsag og Gud er ikke skyldig i den overtrædelse som Judas begik. Da Judas handlede, handlede han frit. Hans handling var ikke – i følge Leibnitz – nødvendig for Judas kunne teoretisk have handlet anderledes. Det gjorde han bare ikke – for så ville han ikke have været Judas. Mennesket handler frit ud fra sin identitet og sit væsen – hvad ellers?

K. E. Løgstrup

Den danske filosof og teolog K. E. Løgstrup¹⁹ har i sin *Metafysik* fra 1978 arbejdet med spørgsmålet: Er Gud ond?

¹⁹ Knud Ejler Løgstrup (1905-1981) var dansk teolog, præst og filosof. Løgstrup studerede blandt andet under eksistentialisten Martin Heidegger i Tyskland. Han virkede i mange år som professor ved Århus Universitet. Han var aktiv i modstandsbevægelsen under Danmarks besættelse. Løgstrup var oprindelig eksistentialist og Tidehvervsmand. Da han udgav sit hovedværk *Den etiske fordring* i 1956 blev han dog kritiseret af Tidehvervsfolkene. Senere i 1968 gjorde han op med Søren Kierkegaard i *Opgør med Kierkegaard*. Løgstrup ønskede at fremstille det kristne budskab i et ikke-religiøst humant sprog. Den etiske fordring betyder at vi holder den andens skæbne i vore hænder og denne situation og skæbne ligger i selve tilværelsens

Løgstrup blev engang efter et foredrag spurgt: Jamen, mener du at Gud er ond? Og Løgstrup svarede: Ja.

I tilværelsen oplever vi mennesker igen og igen helt uforskyldt lidelse og fuldstændig tilfældig grusomhed. Gud er både skabende og tilintetgørende. Gud er i stand til at forhindre den meningsløse lidelse – men han *vil* ikke. Han har *valgt* det anderledes. Han er *indforstået* med vores lidelse, grusomheden i verden, de langvarige, pinefulde sygdomme og de helt meningsløse dødsfald.

Vi er omgivet af meningsløs lidelse og smerte som ikke på nogen måde kan forklares ved at menneskene er onde eller umoralske. De dyr som vi lever med oplever også mængder af lidelser og det kan ikke kun skyldes os, for dyrene led længe før at mennesket blev skabt.

Den smerte og lidelse vi oplever når vi bliver syge, når vi bliver gamle og når vi dør skyldes ikke vores ondskab. Den skyldes naturen, skabelsens orden.

Jordskælv, oversvømmelser og naturkatastrofer skyldes ikke menneskenes ondskab eller fejl og mangler. De ville i lige så høj grad være der, selv om vi alle var rene helgener.

Gud har så at sige *indbygget* tilintetgørelsen og lidelsen og de fuldstændigt tilfældige tab og lidelser i skaberværket. Gud lader den fysiske og psykiske

struktur og er ikke specielt for det kristne budskab. I følge Løgstrup viser vi mennesker altid – som det umiddelbare – tillid til andre. Mistroen og mistilliden er sekundær og skyldes at tilliden er blevet brudt. De suveræne livsytringer som tillid, barmhjertighed og åbenhed er ikke vores præstation. De skyldes ikke at vi er særligt moralske. De kommer så at sige bag på os, de stammer fra selve livsgrundlaget eller skabelsens orden. Hans mest ambitiøse værk er hans Metafysik, hvor det første bind blev udgivet i 1976. Han var hele sit liv optaget af det, som vi mennesker ikke er herre over, det, som vi ikke kan skabe eller kontrollere, selve skabelsen. Han blev ophav til en dansk skabelsesteologi og han var brændende optaget af det økologiske spørgsmål. Løgstrup er oversat til en række forskellige sprog og han er den eneste kendte danske filosof i nutiden.

smerte, lidelsen, døden ramme i *flæng*. Han har givet os livet på disse betingelser, på dette vilkår.

Guds skabergerning er frygtelig i sin herlighed og tilintetgørelse, den overgår både vor intellektuelle og vor emotionelle fatteevne.

(Løgstrup).

Det nye Testamente giver os ingen indsigt i skaberværket og tilintetgørelsesværket. Vi får *ingen* forklaring på eller retfærdiggørelse af lidelsen. Vi får ingen som helst forklaring på tilfældigheden og døden. Kirken, kristendommen og Det nye Testamente giver os ikke noget forsvar for Gud. Vi får ikke nogen *teodice*.

På den tid kom nogle og fortalte ham om de galilæere, hvis blod Pilatus havde blandet med blodet fra deres offerdyr. Og han sagde til dem: Mener I, at de var større syndere end alle andre galilæere, siden det gik dem sådan? Nej, siger jeg, men hvis I ikke omvender jer, skal I alle omkomme ligesom de. Eller de atten, som tårnet i Siloa styrtede ned over og dræbte – mener I, at de var mere skyldige end alle andre i Jerusalem? Nej, siger jeg, men hvis I ikke omvender jer, skal I alle omkomme ligesom de.

(Lukas 13,1).

Jesus giver i sandhed *ikke* nogen teodice eller forklaring på noget som helst. Atten mænd blev dræbt da tårnet styrtede ned i Siloa. Det eneste Jesus bruger denne nøgne kendsgerning til (for Jesus er det nemlig blot en kendsgerning og intet andet. Siloa er for Jesus ikke noget 'problem'.) er at vende spørgsmålet tilbage mod den der spørger: Vil I omvende jer? Hvis I ikke omvender jer, vil I dø lige som de atten mænd i Siloa. Set udefra har de to ting selvfølgelig ikke noget at gøre med hinanden. De atten er jo ikke omkommet fordi de ikke har omvendt sig eller fordi de har været onde.

Lidelserne og ondskaben rammer fuldstændigt blindt og tilfældigt. Men vi kan måske bruge disse tilfældige begivenheder til at besinde os på livet og døden.?

Når vi ser på Gud må vi opfatte ham som *et hedensk væsen* – som Løgstrup siger. Gud er *ødsel med herligheder, grusom med lidelser, uretfærdig med*

tilfældigheder. Han fører sig frem som en orientalsk despot der boltrer sig i sin egen magt og livsudfoldelse – hinsides godt og ondt som Nietzsche sagde.

Når vi ser på Gud, bliver vi forargede. Vi mennesker der er moralske væsner undrer os og tager afstand fra en skabergud som tilsyneladende er helt uden etik og moral. Gud er inhuman, umenneskelig.

Men efter Løgstrup tager vi fejl: Vi vil have en gud på vore betingelser, efter vore normer. Men Gud er Gud og han er der på hans egne betingelser. Gud er som han er og gør hvad han vil. Når vi forarges er det i følge Løgstrup blasfemi, gudsbespottelse.

Gud kan ikke indpasses i vores humanitet og moralitet. Vi kan ikke acceptere og rumme Gud. Gud passer ikke ind i vore skemaer for hvordan tingene *bør* være, vore skemaer for hvad der *bør* findes. På samme måde som vi ofte ikke kan rumme vore egne drifter, følelser eller behov – og derfor fortrænger dem og lukker os for dem – kan vi ikke rumme en Gud, der er helt anderledes. Vi gør vore egne følelser til fremmede væsener, som truer os (min indre følelse bliver *alien*). Vi er ikke i stand til at integrere og indlemme disse følelser, og på samme måde lukker vi af for Guds herlighed og storhed. Vi spærrer os selv ude fra livet:

Vi formår kun at spærre os selv ude fra skabelsens herligheder, lukke øjne og ører for den.

(Løgstrup).

Guds fred og den stille glæde ved livet.

Dette afsnit handler om det *åndelige*. I Det gamle Testamente er det åndelige eller ånden tæt forbundet med åndedraget. Ånden er det, som er nødvendigt for, at vi kan *leve*, og det, som *bevæger* os. Ånden er *livet* selv. I skabelsen får mennesket indblæst ånden af Gud og bliver derved et levende væsen. Ånden er derfor ikke vores egen eller private ånd, den er fælles, den er *Guds ånd*. Gud er den, som giver liv til alle levende skabninger. Han gør dem til det,

som de er, ved, at de får ånden. Derfor er al virkelighed dybest set *Guds* virkelighed eller Gud selv. Gud er kernen i alt det, som eksisterer og findes.

Ånden hænger sammen med vores *hjerne* og vores *sjæl*. Gud har givet os en ånd og et hjerte, som kan være et *rum* for hans guddommelige nærvær og et rum for medmennesket, naturen og livet. Såvel ånden som hjertet er et rum eller en *rummelighed*, som vi har indeni. Et rum, som vi kan åbne eller lukke til. Når vi åbner dette rum for andre mennesker, skaber vi *plads* til, at de kan *være* hos os, vi giver dem lov til at være, som de er. Vi giver *plads* til livet, Guds virkelighed. Ånden og hjertet er *kærlighed* og *villigheden* til at *modtage* og tage imod.

Ånden er ikke forstanden eller vore kloge tanker. Vi er selv ophav til vore kloge tanker, som vi bruger til at underkaste os verden og manipulere med andre mennesker og med naturen – og måske med Gud? Ånden er noget helt andet end forstanden eller tankerne. Ånden er et rum, hvor vi kan *modtage* – passivt i en vis forstand – mere end et sted, hvor vi tænker. Det åndelige liv består ikke i mange tanker, men i *opmærksomhed* og *lydhørhed*. I hjertet og ånden kan vi *modtage* nåden, kærligheden, oplysningen, erkendelsen af, *hvem vi dybest set er*. Tankerne kan ikke fortælle os, hvem vi er. Forstanden tager fejl og tror, at det ydre eller overfladiske – vores sociale identitet, vores historie, vores køn, vore nederlag og sejre – er vores sande identitet. Når vi får kontakt med vores åndelige side, kan vi se, at forstanden tager fejl og bygger på en illusion.

I vores åndelige liv – når vi bliver *opmærksomme* på denne dybere åndelige dimension – kan vi se vores sande identitet, *hvem vi er og hvad der er vores*, vores sande væsen og natur. Det er menneskets adelsmærke, at vi er åndelige mennesker og kan have et åndeligt liv, hvorved vi kan nå til en dybere erkendelse af det *virkelige* og *levende* – som er Gud selv.

Når vi pludseligt ser *naturens* skønhed, storhed eller fred – er vi i den åndelige *dimension*. Når vi føler en ægte glæde og kærlighed til et andet *menneske* – uden at vi begærer eller frygter eller skal opnå noget – lever vi et åndeligt liv. Forstanden eller intellektet kan ikke fortælle os, hvad der er smukt, og den ved ingen ting om omsorg, opmærksomhed eller kærlighed. Den kender til behov, mangel og frygt – og den har derfor aldrig nogen hvile

eller ro. Den vil have os til at tro, at vi kan *reduceres* til forstanden eller det psykiske, og at vi ikke er andet. Det er derfor, at vi kommer til at føle os som *ofre*, når vi identificerer os ensidigt med det intellektuelle eller forstandsmæssige. På den måde skabes en mængde lidelse – som dybest set er *selvskab*. Selv om vi måske ikke vidste, hvad vi gjorde. Kun i vores åndelige liv ligger der en *frihed*, kraft og glæde.

Livet er helligt, fordi det kommer fra Gud, og fordi Gud bor i livet. Det er alt sammen hans liv. Vi *oplever* det hellige, når vi oplever livet, som det virkelig er. Det åndelige liv er at opleve og *se* livet som helligt. Livet er vores egen kerne og dog alligevel meget større end os selv. Livet har alle levende væsener til fælles og derfor er det åndelige liv et *fælles* liv. Det er ikke *mit* – for mig selv.

Ånden er det, som giver os vores kraft og styrke. Hvis ånden er svag, er vi svage og falder hen i tankernes illusioner og såkaldte problemer. Tanken fortæller mig, at jeg er adskilt, truet og *ensom*. Ånden fortæller mig modsat, at alt det levende er en enhed skabt af Gud og fyldt af Gud, at alt hænger sammen, at ingen er adskilt eller ensom. Når tankerne tager over, og ånden er svag, *henfalder* jeg til frygt, ensomhed og bitterhed imod livet. Jeg falder tilbage. Mine mange kloge tanker kan ikke redde mig. Uden et åndeligt liv – *hinsides* forstanden og tankerne – er jeg *fortabt* i verden, dens spind og dens labyrint af såkaldte problemer. Uden et åndeligt liv kan jeg ikke finde nogen varig fred og glæde. Forstanden kender kun til *uro* og *anspændelse*.

Ånd er ånd og dybest set Guds ånd. Der findes ikke nogen anden ånd end Guds ånd. Vi er derfor *fælles* om det åndelige liv. Vi er lemmer på det samme åndelige legeme. Åndeligt er vi dybest set *en del af Gud*. Intet menneske er adskilt eller isoleret – selv om hans tanker måske prøver at fortælle ham noget andet. I det åndelige er alle mennesker fælles om det samme liv, og dette er livet i Gud, inden i Gud og med Gud.

Det åndelige liv er til stede i *stilheden*, når jeg sidder stille, venter, er *åben* og *vågen*. I stilheden kan jeg høre det åndelige, *høre* og *mærke Gud*. I forhold hertil er vore tanker, bekymringer og forventninger som *støj* i bevidstheden, og de gør, at jeg ikke længere kan høre og lytte. I Det nye Testamente kaldes dette forstandsmenneske for det *sjælelige* menneske. Det sjælelige menneske

hører til det *ydre* menneske og er altså noget andet end det åndelige menneske. Vi kan sige, at det sjælelige menneske hele tiden bevæger sig inden for psykens område og aldrig uden for dette. Psykologien kan beskrive det psykiske eller sjælelige menneske - men ikke mennesket som det åndelige menneske.

Vi har en dybere *identitet* end den overfladiske, historiske. I denne dybere dimension kan vi opleve *Guds fred* og *den stille glæde ved livet* – hvilket er noget andet end behovstilfredsstillelse eller materiel lykke. Når vi er stille, kan vi opleve et rige, *som ikke er af denne verden*. Når vi gør det, *forvandles* vi. Når vi er kommet til at være og eksistere på en anden måde, vil vore handlinger også forandres. Vi vil ikke længere ledes af frygt og bekymring. Det åndelige betyder, at vi først *er* på en anden måde og derefter *gør* på en anden måde. Først *væren*, så *gøren*. Kun derved kan vores liv forandres, og vi kan vokse i det indre menneske.

Forstanden, sindet, tankerne, ufriheden, det ydre menneske

Endeløs tomhed, sagde Prædikeren, endeløs tomhed, alt er tomhed. Hvad udbytte har et menneske af alt, hvad det slider med under solen? ... Alt hvad der bliver sagt, udmatter, ingen bliver færdig med at tale, øjet mættes ikke af at se, øret fyldes ikke af at høre.

(Prædikeren 1,1).

I følge Prædikeren i Det gamle Testamente er *alting* tomhed. Det er uden virkeligt indhold, det er uden varighed, det er ikke til at stole på. Følelsen, der bliver tilbage, er følelsen af *meningsløsheden*.

Intet i denne verden kan - når det kommer til stykket - tilfredsstille os. Al tilfredsstillelse af vore behov er kun overfladisk og kortvarig. Vore ønsker og behov er et bundløst kar. Den længsel efter fred, som alle mennesker har, kan verden ikke opfylde.

Alle hans dage har været smerte og kvalfuld plage; end ikke om natten fandt hans hjerte til ro. Også det er tomhed.

(Prædikeren 2,23).

Den der elsker penge, bliver ikke mæt af penge, den, der elsker rigdom, får intet udbytte af den.

(Prædikerens 5,9).

Gud har skabt menneskene enfoldige, men de gør sig alle mulige spekulationer.

(Prædikerens 7,29).

Menneskene er fra Guds hånd skabt til at leve et simpelt, 'sagtmodigt' og 'enfoldigt' liv. Men de gør sig mange spekulationer – og heraf kommer lidelsen og utilfredsheden og ulykken i følge Prædikerens. Mennesket tænker mange 'kloge' tanker om, *hvorfor* livet går, som det går. Det kan ikke længere leve med livet, som det er. Det vil med al sin viljeskraft gå *imod* og ikke med strømmen. Resultatet er den evige *utilfredshed* med det, som er, med det liv, som Gud så rundhåndet har givet mennesket. I *syndefaldet* er mennesket faldet og sunket ned i sine tunge tanker og evige grublerier. Mennesket har *tabt* sin direktehed, sin umiddelbarhed, sin uskyld, sin åndelighed. Det åndelige livs stille glæde over det gudskabte liv er blevet *tilsløret* af forstanden, af følelserne, alle vore bekymringer og tankerne.

- Du, menneske, taler om at være 'oplyst'. Er der nogen *glæde* i det, som du gør? Er der nogen *fred* i det, som du gør? Er der nogen *lethed* i det, som du gør? som en amerikansk forfatter skrev.

Hvor meget mennesket end slider og søger, finder det ikke ud af det. Og selv om den vise siger, at han forstår det, kan han ikke finde ud af det.

(Prædikerens 8,17).

Mennesket kan ikke med sit intellekt, sin forstand eller sin videnskab løse livets gåde. Lige meget hvor meget det prøver, kommer det ingen vegne. Forstanden kan simpelt hen ikke *se* det smukke, det åndelige, det evige i livets gang. Forstanden er *blind* og skaber blot nye problemer, som egentligt slet ikke er problemer.

Den, der vogter på vinden, får ikke sået, den der kigger efter skyerne, får ikke sået. Ligesom du ingen viden har om vindens vej eller om fosteret i den

svangres liv, sådan har du heller ingen viden om Guds gerning, han som gør alting.

(Prædikerens 11,4).

Prædikerens ved, at det liv, som vi lever, er Guds liv, han, som gør alting. Men med sindet og tankerne og begreberne kan vi ikke forstå denne virkelighed. Kun i et åndeligt liv kan vi nærme os livets mirakel. Menneskene vogter på vinden – men det hjælper dem slet ikke – tværtom bliver de ude af stand til at handle og være i verden. Forstandigheden og klogskaben bliver et praktisk handicap. Menneskene kan ikke længere være til stede i nuet, i øjeblikket. Deres tanker er altid et andet sted. De ser ikke det, som er lige her – de vogter på det, som er langt borte. En sand viden ville være en viden om livet, som det er lige nu, men menneskenes tanker fører dem hele tiden på afveje. På den måde har de mistet enhver ærbødighed og respekt for livet, som det nu engang er – nærværende og konkret og fyldt med Guds ånd.

Vi var jo også selv engang uforstandige, u lydige og på afveje, vi lå under for alle mulige tilbøjeligheder og lyster; vi levede i ondskab og misundelse, vi var forhadte og hadede hinanden.

(Titus brevet 3, 3).

Når vores liv helt overtages af forstanden og den menneskelige klogskab, bliver følgerne ulykke og lidelse. Både for os selv og for de mennesker, som vi har omgang med. Denne menneskelige klogskab er derfor i virkeligheden – som teksten siger - en *uforstandighed*. Når vi lever i forstandens sfære, ser vi os selv som ensomme, adskilte og truede. Vi *frygter* medmennesket – for han vil fratage os det, som vi har – eller vi møder ham med *begær* og trang og behovet for at få noget ud af det. Vi er misundelige og fulde af had.

Denne uforstand kommer af den grundlæggende forstandsmæssige antagelse af, at vores jeg er lille og svagt, og at vi hele tiden må kæmpe *mod* livets gang. Det sjælelige menneske har altid livet *imod* sig. Han går altid *imod* livets strøm. Jeget får aldrig fred, det er evigt på jagt og bliver aldrig fyldt op. Jeg'et tror, at det kan få freden, roen og glæden ved at *skaffe* sig ting i denne verden – men det er ikke muligt. Alt i denne verden er tomhed, som

Prædikeren siger, eller *flygtige strejf*, som kun varer kort. Men forstanden og jeget er forblændet og kæmper videre. Livet bliver en labyrint af problemer.

Derfor har du ingen undskyldning, du menneske, som dømmes, hvem du så er. For med din dom over andre fordømmer du dig selv.

(Romerbrevet 2,1).

Lige til i dag ligger der et slør over deres [jødernes] hjerte.

(2.Kor 3,15).

At *dømme sig selv eller andre* vil sige at afsige en *dom* over dem. Når jeg afsiger en dom over en anden, tvinger jeg mennesket ind under et bestemt og altid indsnævret *begreb*.

En dom kan således være fordømmende, når jeg siger, at hun *ikke er til at stole på*, men den kan også være rent begrebslig, som hvis jeg siger, at mennesket *kun* er et dyr. Men i begge tilfælde lukker jeg det levende liv *inde* i et ord, begreb eller i et dødt skema. Derfor bliver den, som dømmes, lige så meget ramt af dommen, som han, der modtager dommen. Begge bliver lige indsnævrede. Har jeg bidt mig fast i, at hun ikke er til at stole på, rammer denne dom også mig selv, på samme måde som den rammer hende. I dommen sker der det, at jeg projicerer nogle af mine egne tanker over på hende. Enhver dom er på den måde et *overgreb*, en slags vold. Det gælder også, når jeg dømmes mig selv.

Når vi dømmes, *gør vi livet meget mindre*, end det er. Det levende liv kan ikke lukkes inde i sproget, det kan ikke rummes i vore begrænsede og begrænsende ord og begreber. Hvis vi ser en blomst i skoven og blot konstaterer, at den har det og det navn, tilhører den og den art, har vi *afskåret* os fra selve oplevelsen af blomsten som et stykke af Guds evige natur. Vi er ikke længere nærværende. Vi er ikke længere sammen med planten. Begreberne kaster et *slør* over virkeligheden og lægger en forhindring mellem os og det virkelige. Ord, begreber og domme kan være nyttige nok i praktiske, begrænsede situationer, men hvis de kommer til at udgøre hele

virkeligheden, har vi mistet følelsen af livet selv. Vi har gjort livet til noget skematisk, mekanisk og dødt – en ting.

De udskiftede Guds sandhed med løggen og dyrkede og tjente skabningen i stedet for skaberen.

(Romerbrevet 1, 25).

Men tåbelige diskussioner og stamtavler og kiv og strid om loven skal du holde dig fra, for den slags er unyttigt og meningsløst.

(Titusbrevet 3, 9).

Kundskaben gør indbildsk.

(1.Kor 8,1).

For Kristus sendte mig ... for at forkynde evangeliet, dog ikke med talekunstens visdom, for at Kristi kors ikke skal blive til tom tale.

(1.Kor 1,17).

... skamløshed og tåbelig snak eller overfladisk vid ... [eller] tomme ord.

(Efeser 5,4).

Han [vranglæreren] er bare syg efter diskussioner og ordkløverier og det skaber misundelse, kiv, bagtalelse, mistænkeliggørelse, rivninger mellem mennesker, der har mistet deres dømmekraft og sat sandheden over styr.

(1.Timotheus 6,4).

... dem som af frygt for døden hele livet igennem havde været holdt nede i trældom.

(Hebræer 2,15).

Det ydre menneske har en både naiv og urealistisk tro på forstanden og dens analyser og distinktioner. Forstanden elsker diskussioner og konflikter om meninger og mentale standpunkter. Forstanden tror, at hele dens identitet og overlevelse er afhængig af, at den har visse standpunkter, som skal *forsvares* for enhver pris. Vi kæmper for *at have ret og få ret*. Hvis vi ikke får ret, føler vi, at hele vores liv og identitet er truet. Mennesket lever i en evig frygt for

døden, og ethvert tab opleves som en død. Når jeg ikke får ret, dør jeg også en slags død, og jeg føler mig truet. Få ting er mere farlige end at lide nederlag og ikke at få *ret*. Det ydre menneske lever i en stadig frygt og må kæmpe en stadig kamp imod konkurrenter og modstandere. Det kan aldrig give op og give det andet menneske ret. På den måde bliver hele livet en lang serie af kiv og strid. Det gør ikke mennesket lykkeligere, og det ved det ydre menneske også meget godt – men det *kan* ikke andet. Det ydre menneske er så at sige *besat* af denne onde ånd, rettens, retsfølelsens, *retfærdighedens* og uretfærdighedens onde ånd. Det lider under denne *besættelse*, men føler, at det er livets lov og skæbne. Døden og udslettelsen lurder alle vegne. Man må væbne sig og ikke have for megen tillid. Man kan ikke stole på nogen, for de andre vil have fat i det samme som jeg. Hele vores samfund og kultur gennemsyres af denne tanke om kamp og konkurrence. Den underliggende tanke er, at der *ikke er nok til alle*, og at man risikerer *at blive snydt* af andre mennesker.

Da vi var umyndige, trællede vi under verdens magter. ... Dengang, da I ikke kendte Gud, trællede I for guder, som i virkeligheden ikke er guder. Men nu da I ... er blevet kendt af Gud, hvordan kan I så atter vende tilbage til de svage og ynkelige magter? Vil I nu igen trælle for dem?

(Galater 4,8).

Lige som slangen forledte Eva ved sin snedighed, skal jeres tanker komme på afveje.

(2.Kor 11,3).

Lev ikke længere som hedningerne, tomme i deres tanker, formørkede i sindet og fremmede for livet i Gud i deres uvidenhed og deres hjertes forhærdelse. I deres afstumpethed har de hengivet sig til udsvævelse så de af griskhed begår alle slags urene handlinger ... I skal aflægge det gamle menneske ... som ødelægges af sine forføreriske lyster.

(Efeser brevet 4, 17).

... at I dengang var adskilt ... udelukket ... og fremmede ... uden håb og uden Gud ... Med sin legemlige død nedrev han den mur af fjendskab som skilte os ... Så er I da ikke længere fremmede og udlændige.

(Efeser 2,14).

Verdens klogskab er kløgtighed, snedighed og instrumental tænkning i midler. Den gør os fremmede for hinanden. Den gør os til indbyrdes fjender, adskilte og ensomme, formørkede i sindet og fremmede for livet. Verdens klogskab kan ikke fortælle os, hvad der er sandt, værdifuldt i en dybere forstand eller virkeligt. Det ydre menneskes kløgt består i at kende midler og veje, der fører til resultater - hurtigst muligt. Denne kløgt har ingen som helst respekt for livets værdier eller hellighed. Det ydre menneske kender til, hvordan naturen kan *misbruges* til udnyttelse og fortjeneste. Det forstår, hvordan man kan *manipulere* med andre mennesker og nå sine mål. Det behandler andre mennesker som et *middel*. De eneste værdier, som verden kender, er magt, kontrol, nydelse og fornøjelse. Kløgtigheden rummer en masse erfaringer, om hvordan man kan *skaffe* sig hurtig og målrettet nydelse. Alle kneb gælder. Målet helliger midlet.

... jer der var døde ... da I lod jer bestemme af denne verdens tidsalder og af ham som hersker over luftens rige, den ånd, som stadig virker ... I vort køds begær gjorde vi hvad kødet og sindet ville og vi var af natur vredens børn,

(Efeser 2,1).

... ikke for at behage mennesker ... aldrig med smigrende ord og heller ikke med fordækt griskhed.

(Thessaloniker 2,4).

For i min vantro vidste jeg ikke hvad jeg gjorde.

(1.Timotheus 1,14).

... fordi de lytter til vildledende ånder og dæmoners lærdomme.

(1.Timotheus 4,1).

... [at være en] levende død.

(1.Timotheus 5,6).

... og slipper ud af den fælde, hvor de holdes fanget af Djævelen.

(2.Timotheus 2,26).

Det gamle ydre menneske er blevet fremmedgjort for sig selv. Det er ikke længere sig selv. Det ved ikke længere hvad det selv gør. Det drives frem af en blind, indre impuls, som det ikke forstår. Det ydre menneske er faldet ud af nåden og er blevet en hvileløs ånd, som strejfer omkring i verden uden nogen fred, uden nogen glæde. Det ydre menneske er ikke længere noget rigtigt menneske eller frit og sandt menneske. Det er blevet adskilt fra sin egen natur, sit eget væsen. Det er blevet besat. Dets forstand og fornuft har revet sig løs og er ikke længere forbundet med skaberværket eller med sine medskabninger - som før syndefaldet. Det er ikke længere en levende, men er blevet en levende død.

Afvis de ugudelige myter som ikke er andet end kællingehistorier.

(1.Timotheus 4,7).

Vend dig bort fra den ugudelige tomme snak og indvendingerne fra den kundskab, der med urette kaldes sådan.

(1.Timotheus 6,20).

De vil elske nydelser højere end Gud ... De har fået deres dømmekraft ødelagt ... Det skal blive klart for alle hvor vanvittige de er.

(2.Timotheus 3,4).

Der vil komme en tid da folk ... vil skaffe sig lærere i massevis efter deres eget hoved, fordi det kildrer deres ører. De vil vende det døde øre til sandheden og slå sig på myter.

(2.Timotheus 4,3).

... fordi jeres lyster fører krig i jeres lemmer. I begærer brændende, men opnår intet. I myrder og misunder, men kan intet udrette. I strides og kæmper, men opnår intet ... Ved I ikke at venskab med verden er fjendskab med Gud?

(Jakobs 4,1).

Overgivelsen, give slip på egoet, smerten ved at miste min identitet

Hvem er jeg og hvad er mit og hvad er ikke mig? Vores identitet – svarene på disse spørgsmål – bestemmer vore tanker, følelser og reaktioner. Vores dybeste fornemmelse af, hvem vi er, afgør vores 'skæbne': Et liv fuld af smerte, lidelse og ensomhed eller et liv i Guds fred og den stille glæde ved livet.

Jesus havde et skarpt blik for, hvor 'svært' det kan være for mennesker, og han stillede valget op på en meget skarp måde. - Hvis I vil frelses, skal I miste alt og give slip på alt. Hvis I vil følge mig, skal I fornægte jer selv. I hans mund er disse ord ikke symbolske eller billedlige: De er ment, som de er sagt. Hvis I ikke er villige til at dø min død – kan I godt give op med det samme. Al jeres såkaldte åndelighed, alle jeres åndelige tanker og følelser hjælper ingen ting. Kun den, der overvinder verden, kun den, der dør korsdøden, kommer ind i livet og lyset.

Hvis hvedekornet ikke falder i jorden og dør, bliver det kun det ene korn; men hvis det dør, bærer det mange fold. Den, der elsker sit liv, mister det, og den, som hader sit liv i denne verden, skal bevare det til evigt liv.

(Johannes 12,24).

De kommer til Jesus og siger: - Jeg vil følge dig. Og Jesus svarer: - Ved I, hvad I snakker om? Mener I, hvad I siger? Tænk jeg godt om! Den eneste mulige vej, Vejen, er korsets vej. Har I virkelig fået nok af lidelsen? Hader I jeres eget liv?

Alle mennesker ønsker at redde sig selv og frelse sig selv. Alle vore tanker, beregninger, kalkuler over fremtiden handler om, at vi prøver at regne tilværelsen ud. Så det ikke går galt. Vi lever i angsten for at miste og i frygten for, at vores liv skal mislykkes. Vi kæmper som løver. Vi giver aldrig slip. Vi overgiver os aldrig – før vi ligger og er lige ved at dø måske. Vi giver aldrig fortabt. Vi vil have det gode liv. Og nogle gange bilder vi os ind, at det også

er det, som Gud vil. Men det er løgn. Gud vil, at vi skal opgive og fornægte os selv.

For mener nogen, at han er noget, men ikke er noget, er det selvbedrag.

(Galater 6,3).

Det, som ingenting er, udvalgte Gud for at gøre det, som er noget, til ingenting.

(1.Korinterbrev 1,28).

Gud vil, at vi skal forlige os med livet, glædes og *tilgive* og acceptere livet, som det er.

At *tilgive* er at se, at det ikke kan være anderledes, end det *er*. At tilgive er at se, at det ikke kunne være anderledes, end det *var*. Når jeg kaster en sten op i luften, vil stenen komme ned igen. Den *kan* ikke andet. Den *gør* det, som den er nødt til at gøre. Den har ikke noget valg. Den har ikke nogen frihed. Den lever under en lov, *livets* lov.

Hvis jeg ikke kan tilgive et *menneske*, ikke kan tilgive det, som hun gjorde, skyldes det min forstyrrede opfattelse af det, som skete. Hun *kunne* ikke gøre noget andet, end det hun gjorde. Hun gjorde det, som hun var nødt til at gøre. Hun gjorde det bedste hun kunne – set fra hendes perspektiv. Hun havde ikke noget valg eller nogen frihed – lige så lidt som den sten, som jeg kastede op i luften. Når jeg ser og indser, at det er *sådan*, når jeg kan mærke sandheden i denne *indsigt* dybt nede i min sjæl – har jeg *tilgivet* hende.

Og hvis jeg ikke tilgiver hende, er det, som hvis jeg ikke kunne tilgive stenen, at den kom ned igen.

Vi kan ikke bare gå ud af lidelsen, for der er ingen vej ud. Når der ikke længere er nogen vej *ud*, er der en vej *igennem*. Gud vil, at vi skal gå tværs *igennem* lidelsen og smerten med åbne øjne – for der findes ingen anden vej. Det menneske, som løber *uden* om lidelsen og smerten, det menneske, som aldrig turde at se smerten lige i øjnene – det menneske er *fortabt* i den evige lidelse. Når han ser tilbage på sit liv engang, når han skal dø, ser han kun *tomhed*, tomhed, tomhed. Intet i verden kunne give ham nogen tilfredsstillelse. Intet var varigt eller til at stole på. Ingen mennesker var

trofaste eller pålidelige. Alt gik under i *forgængeligheden*. Der var ingen glæde i verden:

Jeg så, at alle de ting, der sker under solen, er tomhed og jagen efter vind. Det krumme kan ikke gøres lige, det der mangler kan ikke tælles med. ... Jo større visdom, des større kval, den der øger sin kundskab, øger sin smerte.

(Prædikeren 1, 14).

Ord i mængde gør tomheden større; hvad får mennesket ud af det?

(Prædikeren 6,11).

Alt det, som vi tror er noget, er i virkeligheden tomhed og ingen ting. Det, som vi tror er fysiske legemer, er i virkeligheden *tomt* rum. Den moderne fysik har givet os forbløffende indsigter. Hvis vi forestiller os, at vi ser på et fysisk legeme som vores eget legeme og bliver ved med at forstørre det – så ender vi med det *tomme* rum. Molekyler, atomer og subatomare partikler 'består' af det tomme rum. Når vi tror, at legemer er uigennemtrængelige, kompakte, fysiske størrelser tager vi simpelt hen fejl. Den fysiske verden er ikke fast stof, men frekvenser og vibrationer i et tomt rum, som ingen ting er. Videnskaben fortæller os, at vore legemer er noget, som mest minder om en energi, tone eller en lyd. Mennesket, dyret eller verden er en skælven i et hvælv. Hvis vi vil være hæderlige eller ærlige over for os selv, må vi opgive illusionen om de faste og kompakte legemer - 'troen på verden'.

Prædikeren har kæmpet og kæmpet. Jesus viste os, hvordan vi kunne holde op med at kæmpe imod livet. Jesus har vist os, hvordan vi kan og skal acceptere vores 'skæbne', vores lidelse, vore tab og være til stede i lidelsen og villigt give os hen. Det var det, som han selv gjorde på korset, og det er det, som vi skal gøre, nøjagtigt som han gjorde. Jesus er vores *broder*, vores model og forbillede – vi er af samme væsen som han.

Jeg bærer Jesu sårmerker på min krop.

(Galater 6,17).

For ligesom Kristi lidelser i rigt mål kommer til os...

(2.Kor 1,5).

Vær stærk ... Vær med til at lide ondt som Kristi Jesu gode soldat. Ingen der går i krig ... lader sig hindre af dagliglivets gøremål. Ingen idrætsmand vinder sejrskransen, hvis han ikke følger reglerne ... Derfor udholder jeg alt.

(2.Timotheus 2,1).

Der findes ingen smutveje, ingen lettere eller behageligere vej end 'korsets vej'. Vi er selvfølgelig velkomne til at modsige dette og hævde, at en sådan overgivelse ikke er nødvendig. De fleste 'sunde' og 'fornuftige' mennesker vil sikkert afvise 'korsets vej'. Men det gavner dem ingenting. Hvis I vil ud af smerten, fortvivlelsen, ensomheden og lidelsen – hvis I virkelig mener noget alvorligt med det, som I snakker om, så må I *overgive* jer og *følge* mig, siger Jesus.

Hvis nogen vil følge efter mig, skal han fornægte sig selv og daglig tage sit kors op og følge mig. For den som vil frelse sit liv skal miste det; men den som mister sit liv på grund af mig, skal frelse det. For hvad hjælper det et menneske at vinde hele verden men miste sig selv eller bøde med sig selv?

(Lukas 9,23).

Mens de var undervejs var der en der sagde til ham: Jeg vil følge dig hvor du end går hen. Jesus sagde til ham: Ræve har huler, og himlens fugle har reder, men Menneskesønnen har ikke et sted at hvile sit hoved. Og Jesus sagde til en anden: Følg mig. Men han svarede: Herre, giv mig lov til først at gå hen og begrave min far. Men Jesus sagde til ham: Lad de døde begrave deres døde men gå du ud og forkynd Guds rige. Og en anden sagde: Jeg vil følge dig, Herre, men giv mig lov til først at tage afsked med dem derhjemme. Jesus sagde til ham: Ingen der lægger sin hånd på ploven og ser sig tilbage, er egnet for Guds rige.

(Lukas 9,57).

Hvis nogen kommer til mig og ikke hader sin far og sin mor, hustru og børn, brødre og søstre, ja, sit eget liv, kan han ikke være min discipel. Den der ikke bærer sit kors og går i mit spor, kan ikke være min discipel. ... Sådan kan ingen af jer være min discipel uden at give afkald på alt sit eget.

(Lukas 14,26).

Jesu mor og brødre kom til ham men de kunne ikke nå hen til ham for folkeskaren, og der gik bud ind til ham: Din mor og dine brødre står udenfor og vil se dig. Men han svarede dem: Min mor og mine brødre, det er dem, der hører Guds ord og handler efter det.

(Lukas 8,19).

Jesus beder os om at *opgive* alt det, som vi dybest tror er vores eget, opgive det, som vi elsker og tror allermost på som sandt og godt. - Lad de døde begrave deres døde. Måske tror jeg, at min identitet er min fortid og hele min historie. Min identitet er, at jeg blev født den og den dag, og at jeg er dette legeme og altid har været det. Jesus siger: - I skal *opgive* jeres identitet, I skal *dø* fra verden, I er ikke dem, som I tror I er.

Jeg tror, at jeg er mine tanker, mine følelser og min kærlighed. Jeg føler, at min kærlighed til min familie, mine børn, mine venner er det bedste og mest værdifulde i mit liv. Jeg tror, at disse ægte, kærlige følelser er 'mig selv' - dybest set og mest vigtigt. Men Jesus svarer *nej*. - I skal opgive det alt sammen. I tager fejl. Og hvis I synes, at det lyder grimt og hårdt, at I skal sig farvel til jeres kære og jeres kærlige følelser – ja, så er det sandt. Det er hårdt. Det er grimt. Det er 'umenneskeligt' og brutalt. Men der *er* kun een vej, hvis I vil *ud* af al sorgen, lidelsen, fortvivlelsen. Dette er prisen. Kun den, der ofrer sig selv, dræber sig selv, giver helt slip på livet og siger farvel til sin mor og sine kære brødre, skal modtage livet og lyset. Vælg som I kan!

... i stedet for at stole på det ydre ... På grund af ham har jeg tabt det alt sammen.

(Filipper 3,3).

Jeg glemmer, hvad der ligger bagude.

(Filipper 3,13).

Det, der binder os mennesker mest, er fortiden, vores tro på, at vores virkelighed ligger borte i fortiden. Hvis jeg skal forklare, hvem jeg er, taler jeg om, hvem jeg har været engang. Hele min identitet ligger i fortiden. Hvis jeg forestillede mig, at jeg i et øjeblik mistede hele min hukommelse, ville jeg

føle, at jeg ikke længere var mig selv. Hvis nogen spørger mig om hvem, jeg er, siger jeg: Jeg blev født der og der på det tidspunkt, mine forældre var de og de, min skolegang gik sådan, jeg fik den og den uddannelse, jeg fik mig en kone og en dreng og en pige, jeg fik en sygdom, jeg fik og mistede et job og så videre. Det, som Jesus siger, er, at *intet* af alt dette er mig eller mig selv – intet af det. Jeg er *ikke* noget i fortiden og jeg er slet ikke noget, som kan ses derude - i den ydre verden. Derfor skal vi helt bogstaveligt *glemme* alt, hvad der ligger bagude, for det gavner os ingenting, og det binder os til tiden og verden. Og vi skal ikke tro eller bilde os ind, at vi kan begynde at stræbe mod et ideal, som vi måske kan nå engang i fremtiden. Afgørelsen er *lige* nu. Vi skal *lige* nu glemme og slette fortiden, når det gælder vores identitet, frihed og frelse. Vi kan *ikke* gå halvvejen eller sådan *prøve* og gøre vores bedste. Det duer ikke. Valget, som Jesus stiller os i, er lige nu er her: - Vil du eller vil du ikke?

Den mindste smule surdej gennemsyrer hele dejen.

(Galater 5,9).

Alle mennesker har dybest inde en tanke eller en følelse, der handler om *Det som ikke må ske*. Vi tænker og føler stærkt, at hvis det og det sker, så er *alt* forbi, så er livet *fuldstændigt* uden mening, så vil jeg ikke leve mere, så er alt mørke. Vi lever inderst inde i en frygt og angst for, at det, som ikke må ske – kommer til at ske. Denne følelse af det, som ikke må ske, er vores dybeste tilknytning, vores dybeste jeg, vores dybeste identitet. Det ene menneske er forskelligt fra det andet: Det, som ikke må ske, er ikke det samme for dig som for mig. Men følelsen er den samme.

Når det, som ikke må ske, alligevel sker – og det kommer med garanti *altid* til at ske, for det er livets lov – er der intet godt, ingen lettelse, ingen glæde, ingen befrielse, ingen fred. Det, som sker, er forfærdeligt, grimt og grumt. Men objektivt set åbner der sig i dette øjeblik en *indgang* for os til et andet liv, til et nyt liv - i Guds fred og glæde. Måske forstår vi det ikke i øjeblikket, måske *vil* vi ikke se det, men den objektive sandhed er, at nu og først nu *åbner* muligheden sig. Vores mest forfærdelige smerte og ulykke bliver kilden til en ny slags glæde og lykke.

Overgiv dig, uden nogen betingelser, uden nogen som helst forbehold. Ren overgivelse. Lige nu og her. Som hvis du havde en pistol oppe i næsen.

Kun den, der er kommet fri af verden og tiden, kun den, som har overvundet verden, kun den, som aldeles har opgivet sin tro på menneskelig forstandighed og klogskab, kun den, der totalt har givet op, kan *følge* Jesus. Vi skal ikke – med ordene fra Paulus - bilde os noget ind i vores såkaldte åndelige søgen og stræben. Jesu ord var dybt forargelige og en anstødssten, som det hedder i Det nye Testamente – hans ord var ikke søde eller behagelige for øret. Hans ord var ikke særligt egnede til pæne, ordentlige mennesker. Hans ord var egentligt slet ikke for de 'åndeligt søgende', men for jøderne en forargelse og for grækerne en dårskab. Den, som – desperat og fuld af frygt – søger, skal intet finde. Han kan søge og søge efter det åndelige, og han skal ingen ting finde, førend han har *givet helt op*. Vælg som I kan!

Så lad da det jordiske i jer dø ... I skal aflægge det gamle menneske. ... Her kommer det ikke an på at være græker og jøde, omskåret og uomskåret, barbar, skyte, træl, fri, men Kristus er alt i alle ... Bær over ... og tilgiv.

(Kolossenser 3,5).

Ingen må bedrage sig selv. Hvis nogen af jer mener at være vis i denne verdens forstand, må han blive en dåre for at blive vis. For denne verdens visdom er dårskab for Gud. Der står jo skrevet: Han fanger de vise i deres snedighed, og igen: Herren kender de vises tanker, han ved, at de er tomme.

(1.Korinterbrev 3, 18).

For vel er ordet om korset en dårskab for dem, der fortabes, men for os, der frelses, er det Guds kraft. Der står jo skrevet: De vises visdom vil jeg ødelægge, de kloges klogskab vil jeg tilintetgøre. ... For Guds dårskab er visere end mennesker, og Guds svaghed er stærkere end mennesker.

(1.Korinterbrev 1,18).

Stræb ikke efter det høje, men hold jer til det lave, og stol ikke på jeres egen klogskab.

(Romerbrevet 12, 16).

Det jordiske menneske, det gamle menneske finder sin identitet i det ydre. Han er græker eller jøde. For datidens jøder var identiteten som Guds eget folk en helt grundlæggende del af deres identitet, og det virker voldsomt, når det siges, at en sådan identitet er fuldstændigt falsk og ligegyldig. Det afgørende skel gik jo netop mellem de omskårne og de uomskårne. På samme måde var skellet mellem de frie og slaverne et helt fundamentalt skel i hele oldtiden. At sige, at disse skel var uvirkelige, var at fjerne grundlaget for hele livsforståelsen. Hvad er så meningen med det hele? Men vores sande identitet er, at vi på en måde slet ikke er der – i al fald ikke som adskilte, forskellige, individuelle væsner. Indeni er vi Kristus. Vi er alle eet, ens og det samme. *Jeg* er der ikke mere – ja, jeg har faktisk aldrig været der overhovedet. *Kun* Kristus er der. Der er kun Kristus, livet og lyset. Jeg er død og afdød. *Vi er alle døde.*

Ja, vi har fældet dødsdommen over os selv.

(2.Kor 1,9).

Hver dag dør jeg.

(1.Kor 15,31).

Jeg sætter mit liv til for at få det tilbage. Ingen tager det fra mig, men jeg sætter det til af mig selv.

(Johannes 10,17).

At vi skal bære over med alt og alle og tilgive uanset hvad – betyder en fuldstændig *opgivelse* af vore holdninger, meninger, 'moral', tanken om 'ret' og 'uret', behovet for at 'få ret'. Sådan kan vi gøre, fordi vi ikke længere er 'os selv' som det gamle menneske, eller fordi vi er blevet 'os selv' på en ny måde.

Men [vi] finder os i alt for ikke at lægge hindringer i vejen.

(1.Kor 9,12).

Den [kærligheden] tåler alt, tror alt, håber alt, udholder alt.

(1.Korinterbrev 13,7).

Hver gang vi bliver vrede på livet, lægger vi os selv hindringer i vejen. Hver gang vi gør modstand imod livet, det liv, som vi får givet, kommer vi længere og længere væk fra overgivelsen og hengivelsen. Når vi finder os i alt, har vi overgivet os, og vi får lov til at leve i en Guds fred og stille glæde ved livet, som det er – på 'godt' og 'ondt'. Vi kommer til at leve livet på livets præmisser:

... uden fordomme og uden at være partisk.

(1.Timotheus 5,21).

Vi kommer til at leve livet åbent og frit uden evindeligt at skulle fælde domme. Dette er 'godt' og dette er 'skidt'. Han er 'god' og hun er 'dårlig'. Det eller det er 'uudholdeligt', eller jeg er et 'skidt' menneske. Når vi overgiver os, giver vi aldeles slip på alle domme, vi giver også slip på at dømme os selv. Livet forkrøbles og vanartes under vore evindelige domme:

For mig er det ligegyldigt om jeg bliver bedømt af jer eller af nogen menneskelig domstol, ja, jeg bedømmer ikke engang mig selv. ... Fæld derfor ikke dom før tiden.

(1.Kor 4,3).

I *syndefaldet* fik manden og kvinden en ny kundskab om det 'gode' og det 'onde', og de fik forstandens evne. Hvis forstanden tager over og kommer til at holde os som slaver, går livet i stykker. Evangeliet taler om, at vi skal overgive os og give slip på forstanden.

Uanset mine små begreber om 'godt' og 'ondt', så er livet mange gange større end mig. Vi skal glemme vort eget og giver os hen til livet – kun i denne gengivelse er der nogen frelse. Livet, der kommer fra Gud, er storslået, evigt, smukt og helligt langt ud over min fatteevne og forstandens mistro og skepsis:

Han [Gud] har gjort alting godt og rigtigt til rette tid; han har også lagt menneskene verdens gang på sinde, dog uden at de kan finde ud af noget som helst af, hvad Gud gør. ... Jeg erkendte at alt hvad Gud gør forbliver hvad det er; der kan ikke føjes noget til, og der kan ikke trækkes noget fra.

(Prædikeren 3,11).

For alt hvad Gud har skabt er godt og skal ikke forkastes.

(1.Timotheus 4,4).

At tilgive og bære over med livet og alt, hvad der sker, kan vi gøre, fordi vi har mistet alt og derfor ikke længere er bange for at miste. For da vi mistede alt, fik vi alle ting.

Selv om jeg har voldt jer bedrøvelse med mit brev, fortryder jeg det ikke. Og selv om jeg også havde fortrudt det ... er jeg nu glad ... fordi I er blevet bedrøvede til omvendelse. Jeres bedrøvelse var nemlig efter Guds vilje.

(2.Kor 7,8).

Vi kæmper ikke som verdslige mennesker. Vore kampvåben er ... mægtige for Gud til at bryde fæstningsværker ned. Vi nedbryder tankebygninger ... vi gør enhver tanke til en lydige fange hos Kristus ... Se dog, hvad der ligger lige for.

(2.Kor 10,3).

Gid I ville finde jer i lidt vanvid af mig.

(2.Kor 11,1).

Kun igennem 'nederlaget' eller den fuldstændige overgivelse er der nogen frelse. Vore mange, 'vise' tanker er, hvad vi især skal opgive og give slip på. Vore kloge tanker har aldrig nyttet os meget, og de har skabt megen lidelse - for os selv og andre i vores liv.

Ikke at vi af os selv duer til at udtænke noget, som kom det fra os selv.

(2.Kor 3,5).

Vore tanker har lagt et *slør* over verden, medmennesket og virkeligheden. Vore kloge tanker har gjort det *umuligt* for os at tilgive og leve med livet, som Gud nu engang giver os det. Vore kloge tanker har bevirket, at vi har sat et ekstra hoved oven på vores eget.

Vore 'kloge' tanker fortæller os om verdens visdom: At livet er farligt, at man ikke kan stole på nogen, at jeg er truet og et offer, at man ikke må vise nogen svaghed, at livet er alles krig imod alle. Vi lever hele vores liv, og vi har alle vore følelser på grund af disse tankebygninger, disse fæstningsværker.

Mennesket har gjort sig til en 'fæstning', fordi verden er grim og fjendtlig. Ingen kan i dette liv give slip eller give sig hen, for så bliver man *udnyttet* og misbrugt – og til grin. Vore tanker og hele verdens visdom er en bygning af gigantiske dimensioner. Men når jeg overgiver mig, tager Kristus alle mine kloge tanker til fange, han tager dem fra mig, og de skal ikke længere have nogen magt over mig. Mine vise tanker bliver taget til fange, som den onde selv skal tages til fange, og jeg bliver en fri mand. Når jeg handler som en fri mand, kan det være, at verden opfatter mig som en 'vanvittig', for jeg følger ikke længere verdens logik.

... vil de [udenforstående, ikke-troende] så ikke sige, at I er vanvittige?

(1.Kor 14,23).

Jeg handler frit og spontant og fra hjertet. Jeg gør nemlig bare det, som ligger lige for. Det, som det frie menneske skal gøre, er ikke så forfærdeligt meget, og han behøver ikke mange overvejelser: Det gode ligger jo *lige for*, når jeg er blevet en fri mand, ser jeg i øjeblikket præcist, hvad der skal gøres. Jeg gør på en måde det samme som hunden eller hesten: Jeg gør det *nødvendige*, det sande gode, uden nogen frygt eller begær, det, som ligger lige for. Ånden blæser hvorhen den vil. Den, som ikke adlyder denne verdens logik og filosofi, regnes sikkert for en halvhjerne eller en naiv tåbe og tosse. Men han er i Guds hånd og ikke længere en slave af frygten, angsten, bekymringerne, mistroen.

På samme måde som vi skal 'glemme' fortiden og ikke søge vores selv i fortiden, skal vi give slip på *fremtiden*. Fremtiden findes ikke. Den er kun en tanke eller en forestilling som jeg har lige nu. Fremtiden kommer aldrig nogen sinde. Der er kun øjeblikket, nuet. Der er ikke nogen frihed, glæde eller frelse - i fremtiden. Vore tanker om fremtiden gør os frygtsomme eller ængstelige eller giver os et falsk håb. Når vi fokuserer på fremtiden, fornægter vi det liv, som vi lever i lige nu. Og på den måde fornægter vi Guds gave, store nåde og kærlighed. Guds kærlighed *er* kun lige nu.

Og nu I som siger: ... I morgen vil vi rejse til den og den by ... – I som ikke aner, hvordan jeres liv er i morgen, I er jo kun en tåge, som ses en kort tid og så svinder bort.

(Jakobs 4,13).

Overgiv dig, uden nogen betingelser, uden nogen som helst forbehold. Ren overgivelse. Lige nu og her!

Vi henviser til vores viden, vores videnskab og erfaringer, verdens visdom. Vi henviser til, at mennesket er et biologisk væsen, et dyr, at vi har trang og behov. Vi henviser til, at det sunde menneske har brug for at få sine behov dækket. Vi har brug for varme, anerkendelse, ros, lykke, udfoldelse, sex, god mad og meget mere. Vi henviser til, at vore følelser er naturlige og gode nok. Vi henviser til, at det at være et sandt menneske er at leve et stærkt følelsesliv. Vi henviser til det, som psykologien har lært i de sidste 100 år. Når vi hører om overgivelsen, bliver vi vrede og forargede og føler os meget sikre på at vi ved, hvad der er sundt og godt. Vi ser overgivelsen som en fuldstændig ødelæggelse af det gode, aktive, virksomme og sunde menneskeliv på 'godt' og 'ondt'.

Hver gang vi kommer med alle vore indvendinger lyder svaret på samme måde:

Overgiv dig, uden nogen betingelser, uden nogen som helst forbehold. Ren overgivelse. Lige nu og her!

At overgive sig er at opgive at leve i *kødet* og efter kødets lov. Det er at korsfæste kødet og alle dets gerninger. Når vi lever efter kødets lov, drives vi hvileløse rundt i verden, på en evig jagt efter nydelse og tilfredsstillelse. Vi lever i begæret og i frygten for, at vore 'forsyninger' skal høre op. Hvad enten det er forsyninger af penge, sex, stoffer eller åndelighed. Vi kommer aldrig ud af denne jagen efter vind og denne indre tvang. Vi kommer aldrig til føle nogen fred eller glæde. Intet er helt godt nok, og vi vil hele tiden have *mere* af det samme.

I skal leve i Ånden og ikke følge kødets lyst. For kødets lyst står Ånden imod, og Ånden står kødet imod. De to ligger i strid med hinanden, så I ikke kan gøre hvad I vil.

(Galater brevet 5,16).

De som hører Kristus Jesus til har korsfæstet kødet sammen med lidenskaberne og begæringerne. Lever vi i Ånden, skal vi også vandre i Ånden. Lad os ikke bilde os noget ind, lad os ikke tirre og misunde hinanden.

(Galater 5,24).

... så det kødelige kan ødelægges for at ånden kan frelses.

(1.Kor 5,5).

Tomhændet kom vi til verden og tomhændet skal vi gå ud af den. ... Men de der vil være rige falder i fristelse og baghold og henfalder til utallige tåbelige og skadelige tilbøjeligheder, som styrter mennesker i undergang og fortabelse. For kærlighed til penge er roden til alt ondt.

(1.Timotheus 6,7).

Når vi overgiver os, giver vi slip på målet. Vi tænker altid i mål og midler. Hvis vi gør noget, er det *for at* kunne opnå et mål og skaffe os et højere gode. Det, som vi gør, og de mennesker, som vi er sammen med, bliver til *midler*, til ting, som vi bruger for at nå *målet*. Kun *endemålet* har nogen betydning. Det trin, som jeg tager nu – i nuet. – er kun et middel. Det nuværende trin bliver mest en forhindring eller noget, som skal overstås. Man tager sig en besværlig uddannelse og føler ingen som helst glæde ved det – men man gør det af hensyn til et *mål* ude i fremtiden: Når jeg er færdig med min uddannelse, kommer jeg til at tjene mange penge.

Når vi overgiver os, holder vi op med at tænke i fremtid, mål og midler. Vi holder op med at flygte fra det nuværende, vi holder op med at opfatte nuet som noget, der skal overstås. Livet er lige nu - og kun lige nu. Det vil ikke komme i fremtiden. Kun lige nu. Hvor vi er på vej hen, det ved kun Gud, men hvor vi er lige nu, det kan vi føle og mærke og glæde os over.

I tro adlød Abraham kaldet ... og han drog af sted uden at vide, hvor han kom hen.

(Hebræer 11,8).

Af *naturen* kan vi lære, hvad sand overgivelse er. Naturen kan vise os – der er faret vild - *vejen* hjem. Dyr og planter har så at sige bevaret en *viden*, som vi

kan lære. Dyret eller planten forstår at være til stede i nuet, forstår at være stille og leve samlet og udelt. Dyr og planter i naturen forstår at være sig selv, at leve eet med sig selv og eet med hele den omgivende natur. De lever i Guds fred og med en stille glæde over livet. De hviler i deres egen væren. De er *rodfæstede* og forbundne. Kløverplanten viser os det mest fuldkomne billede på uselvished, hengivelse og kærlighed, som vi kan finde i denne verden. Kløverplanten ofrer sig uden nogen tanke på sig selv, den lever i en fuldkommen accept og forsoning med sin 'skæbne'. Kløverplanten er her og nu. Den kender ikke til nogen tid, fremtid eller fortid. Den kender ikke til noget jeg eller ego.

Når vi åbner os for naturen, når vi oplever naturen uden noget slør af ord, begreber, viden eller videnskab kan vi lære af naturen. Vi kan lære en ny slags stilhed, når vi er sammen med naturens stilhed. Vi kan lære af plantens hemmeligheder, dens mysterium. Når vi åbner os og er stille sammen med dyret eller planten, forstår vi, at denne verden ikke er menneskeskabt, at den er meget større end os, at vi på et dybt plan er en *del* af denne natur. Naturen kan ikke forstås af forstanden eller tankerne, og den kan i sit dybeste væsen ikke opfattes med vore sanser. Naturen er dybest set det *usynlige, evige liv i naturen* som vi kan mærke, når vi overgiver os til livet og overgiver os til naturen. Naturen har en slags skønhed, hellighed, stilhed, uskyld og værdighed, som kommer fra Gud selv. Naturens rige, dyrenes og planternes rige, som er stilhedens rige, er ikke et rige af denne verden.

På samme måde er vore egne kroppe og lemmer dele af Guds natur. Det er ikke vores forstand som styrer vore indre organer, hjerte og nyrer og får dem til at virke efter hensigten. Det er ikke min vilje eller mine tanker der får mig til at trække vejret eller får mit blod til at pumpe rundt i kroppen. I vore lemmer og kroppe arbejder en hel anden slags vilje, energi og intelligens, som er mange gange større og stærkere end os. Når vi åbner os for egne kroppe, når vi meditativt og helt uden ord, begreber og tanker går ind i vore egne kroppe, kan vi få et glimt af naturens mysterium, et glimt af himlen'.

Hunden lever i lyst og glæde og i en spontan åbenhed over for livet. Den giver sig hen uden at tænke – kløgtigt – på konsekvenserne. Den lever i øjeblikket og kender hverken til 'problemer' eller 'lidelse'. En hund kan føle

smerte, men aldrig nogen lidelse. Lidelsen skaber vi af vore tanker, frygt og begær. Lidelsen er selvskabt og er en 'fejludvikling' i evolutionen. Hunden kender intet til bekymringer for dagen i morgen eller en frygt for døden. Den lever i en tryk tillid til at den aldrig vil komme til at mangle. Den gør det som ligger lige for. Den gør ikke andet end det som er nødvendigt. Den sætter ikke et ekstra hoved oven på det hoved den allerede har. Den lever samlet og udelt i nuet. Den kender ikke til noget syndefald.

Hundeejeren, som går med hunden, er derimod evindeligt bekymret, nedtrykt, bange, plaget af 'problemer' og hensunket i dybe tanker. Han er slet ikke til stede. Han ser ingen ting som det er. Han ser alting som i et slør. Han ser alting som formørket. Han lever i mørket. Han har lukket af for livet og lyset og har aldrig nogen fred eller glæde. Han husker hele tiden sig selv på alle de gode grunde til ikke at give sig hen eller til ikke at give slip over for livet. Han ved at livet er farligt og enhver må sørge for sig selv.

Naturen eller det før-menneskelige kan være en stor læremester og den kan vise os hvad sand overgivelse er.

Ikke bogstavens [pagt] men Åndens. For bogstaven slår ihjel, men Ånden gør levende.

(2.Kor 3,6).

Vi skal alle forvandles, i eet nu, på et øjeblik.

(1.Kor 15,51).

Giv ikke ondt af jer.

(1.Kor 10,10).

Vær vågne, stå fast i troen, vær mandige og stærke.

(1.Kor 16,13).

Af Guds nåde er jeg hvad jeg er.

(1.Kor 15,10).

Vær frimodige, jeg har overvundet verden.

(Johannes 16,33).

Mit rige er ikke af denne verden.

(Johannes 18,36).

Jeg vil altså helst være stolt af min magtesløshed for at Kristi magt kan være over mig ... For når jeg er magtesløs, så er jeg stærk.

(2.Korinterbrev 12, 9).

Thi for mig er livet Kristus, og døden en vinding.

(Filipperbrevet 1,21).

... så gør min glæde fuldstændig ved at have det samme sind, ved at have den samme kærlighed, med een sjæl og eet sind ... Gør intet af selviskhed ... I skal have det samme sind over for hinanden som var i Kristus Jesus, han som havde Guds skikkelse, regnede det ikke for et rov at være lige med Gud.

(Filipperbrevet 2,2).

Hvor er denne verdens kloge hoveder?

(1.Kor 1,20).

Thi ånden ransager alt, selv Guds dybder. For hvem ved hvad der bor i mennesket, undtagen menneskets egen ånd. Således ved heller ingen anden end Guds ånd, hvad der bor i Gud. Vi har ikke fået verdens ånd, men ånden fra Gud, for at vi skal vide, hvad Gud i sin nåde har givet os.

Og om dette taler vi ikke med ord som menneskelig visdom har lært os, men med ord, som Ånden har lært os, og vi tolker det åndelige for åndelige. Et sjæleligt menneske tager ikke imod det, der kommer fra Guds ånd; det er en dårskab for sådan et menneske, og det kan ikke fatte det, for det bedømmes kun efter åndens målestok. Det åndelige menneske derimod bedømmer alt, men selv bedømmes det ikke af nogen.... Vi har Kristi tanker.

(1.Korinternbrev 2,10).

... så I ikke bilder jer noget ind til gunst for den ene imod den anden.

(1.Kor 4,6).

Lad ingen ringeagte dig. ... Giv agt på dig selv.

(1.Timotheus 4,12).

Måske blev han taget fra dig for en tid for at du kunne få ham tilbage for altid.

(Filemon 1,15).

Guds ord er levende og virksomt og skarpere end noget tveægget sværd, det trænger igennem, så det skiller sjæl fra ånd og marv fra ben og er dommer over hjertets tanker og meninger. Ingen skabning kan være usynlig for ham, alt ligger blottet og åbent for hans øjne.

(Hebræer 4,12).

Min sande identitet, det indre menneske, det åndelige menneske

Menneskets sande *identitet* handler, om hvem han i virkeligheden er – eller hvem han dybest set er. Hvem er jeg? Hvad er 'mig selv'? Hvad hører til 'mit'? Hvad er 'ikke mig'?

Umiddelbart ved vi godt hvordan vi skal svare: 'Jeg' er mit navn, min krop, min psyke, mine følelser, min hukommelse, min historie siden jeg blev født, min familie, mine relationer, min ejendom, mit arbejde, mit køn, min nationalitet. Og dog indser vi hurtigt at identiteten ikke er helt så simpel at fastlægge. Hvis jeg havde et andet navn, ville jeg stadig være den samme. Store dele af min krop kan jo også tænkes udskiftet og dog ville jeg stadig føle mig som den samme - altså identisk med 'mig selv'. Hvis jeg mistede alle mine relationer ville det være et hårdt slag, men jeg ville stadig være mig selv – trods alt.

Men hvad nu hvis jeg mistede min hukommelse og alle mine ideer og tanker helt og aldeles eller hvis jeg mistede mit køn og kom til at tilhøre det

modsatte køn? Hvem er 'jeg' og hvor er grænsen mellem 'mig' og 'dem' eller 'det'? Hvornår begynder 'jeg' og hvornår holder 'jeg' op? Hvor er grænsen mellem 'mig' og 'ikke-mig'?

Den følelse jeg har af hvem jeg dybest set er, er afgørende for hele mit liv. Jeg identificerer mig med noget *bestemt* og derved kommer jeg til at føle mig speciel, noget for sig selv, adskilt, og måske kan jeg føle mig truet og have angst for at miste 'mig selv' altså det jeg tror er 'mig'. Alle mine handlinger, tanker og følelser bestemmes af min grundlæggende oplevelse af hvem 'jeg' er. Hvis min identitet sidder i mit arbejde, bryder livet sammen hvis jeg mister mit arbejde – for så er jeg ikke længere mig selv. På samme måde hvis min identitet ligger i mit ægteskab – eller i mit udseende.

Hvem er jeg så i dybere forstand - i virkeligheden? I Det nye Testamente tales der igen og igen om vores sande eller dybere, åndelige identitet. Vores egentlige identitet ligger ikke i det ydre. Jeg er ikke træl eller fri eller mand eller kvinde. Mennesket er ikke afhængig af det ydre når det skal forstå sin virkelige identitet det vil sige forstå sig selv.

Vi er forvandlede, vi er døde og afdøde fra det ydre. Derfor kan man ikke sige: Jeg er en græker eller jeg er en jøde. Vi har *iklædt* os Kristus – som et legeme - og er blevet eet med ham. Vores dybeste identitet er: Jeg er Kristus, Kristus er i mig, jeg er i Kristus. Kristus tager *skikkelse* i mig, jeg får hans skikkelse, Kristus er min sande skikkelse eller min sande identitet. Vi er alle Kristus og Kristus er alle os og han henter sin fylde fra os.

Den [kirken, menneskene] er hans legeme, fylden af ham, der skaber hele sin fylde af alle.

(Efeser 1,23).

Af hans fylde har vi alle modtaget.

(Johannes 1,16).

Ved I ikke, at I er Guds tempel, og at Guds ånd bor i jer? ... Guds tempel er helligt og det tempel er I.

(1.Korinterbrev 3,16).

Jeg er ikke født af mands vilje eller af køds vilje, men af Gud selv. Mit egentlige jeg er ikke forårsaget eller betinget af noget mennesker har gjort. Jeg *stammer* fra Gud eller evigheden. Det indre menneske er Guds søn, og Kristus er vores bror. Det ydre menneske er korsfæstet med Kristus.

På den måde er vi alle blevet eet og det ene og samme. På den måde er menigheden eet med Kristus og Paulus eet med menigheden i Korinth. På den måde er du mig og jeg dig. Alle mennesker er dybt *forbundne* og de har modtaget den *samme* ånd, de er eet med Gud og de er eet med hinanden. Der er ikke noget som hedder min ånd og din ånd, for der er kun een ånd som virker i alt og alle. Grænsen mellem dig og mig findes ikke længere åndeligt talt, for ånden er uden for tid og rum og kan ikke gøres adskilt eller privat til noget bestemt væsen. Og det sande aktive handlende *subjekt* i historien og i livet er ikke noget enkelt menneske, ikke dig og ikke mig, men Ånden som er Livet og Lyset der kommer frem og viser sig i alle livets skikkelser og former.

Både I og vi [har] i een ånd adgang til Faderen ... I ham bliver også I sammen med os bygget op til en bolig for Gud.

(Efeser 2,18).

Mennesket er ikke skilt, adskilt, ensom, isoleret eller truet. Vores identitet ligger ikke i de ydre forhold - som vi nævnte før. Vores sande identitet er det indre menneske, det nye menneske.

Alle I, der er døbt til Kristus, har jo iklædt jer Kristus. Her kommer det ikke an på at være jøde eller græker, på at være træl eller fri, på at være mand og kvinde, for I er alle een.

(Galater 4,27).

... indtil Kristus har fået skikkelse i jer.

(Galater 4,19).

Vi er alle blevet døbt med een ånd til at være eet legeme, hvad enten vi er jøder eller grækere, trælle eller frie, og vi har alle fået een ånd at drikke.

(1.Korinterbrev 12,13).

De [dem, der tog imod ham] er ikke født af blod, ikke af køds vilje, ikke af mands vilje, men af Gud.

(Johannes-evangeliet 1,13).

Det ydre menneske fødes og dør. Det er det mest grundlæggende vi kan sige om vores identitet eller væsen – det mest grundlæggende svar på spørgsmålet: Hvem er jeg? Jeg er den der blev født og som engang skal dø. Jeg blev født på den og den dag. Vi vil måske sige at det er vores grundlæggende identitet.

Men selv om *det ydre menneske* skal forsvinde og gå til grunde og glemmes, fornyes vort *indre menneske* dag for dag. Det indre menneske er ikke afhængigt af det gamle, ydre menneske. Mens det ydre menneske ældes, lider og klager, lever jeg i det indre menneske i fred og glæde, mens jeg bliver yngre og yngre, stærkere og stærkere. Når jeg kan være i det indre menneske, føler jeg ikke længere utilfredshed, lidelse, vrede, sorg, skyld. I det indre menneske lever jeg uden for verden og i et rige, som ikke er af denne verden. Jeg lever i verden og føler og handler og lider – og dog lever jeg egentligt i det indre menneske, i et åndeligt liv, i en anden dimension, som er uden for tiden, uden for verden. I det indre menneske er der ikke lidelse eller handlinger eller tanker eller frygt. I det indre menneske er vi blevet *herliggjorte*, som Kristus blev herliggjort.

Det *usynlige* – det indre menneske – er vigtigere og mere sandt end det synlige. Det usynlige er mere *virkeligt* end det synlige. I det usynlige liv er der lys og kraft og liv og glæde og fred. Gud er i det usynlige liv, han er usynlig, men mere virkelig end alt andet og den der giv liv og ånde til alt og alle. Den tilfredsstillelse som vi kan redde os ude i den synlige verden varer kun en tid, men den *fred og glæde* vi kan opleve i det usynlige er uden ende, den varer for evigt.

Derfor bliver vi ikke modløse, for selvom vort ydre menneske går til grunde, fornyes dog vort indre menneske dag for dag. For vore lette trængsler her i tiden bringer os i overmål en evig vægt af herlighed, for vi ser ikke på det synlige, men på det usynlige; det synlige varer jo kun en tid, det usynlige evigt.

(2.Korinterbrev 4,16).

Det er ikke mig, der handler, men Gud virker alt i alle, han handler gennem mig. Fordi Gud handler – og ikke jeg selv – kan kærlighed, rummelighed, tilgivelse, accept, mildhed komme frem i verden. I ånden, i det indre, er jeg blevet en anden, det gamle menneske er afdød, og derfor kan jeg gøre noget nyt og andet. Kun ved at *være* først, kan jeg siden *gøre*. Kun ved først at blive mig selv i sandhed som et åndeligt indre menneske – kan jeg siden give kærligheden ud – uden tanker om at få noget ud af det. Jeg er kommet fri af verdens magter, verdens klogskab og verdens frygt og bekymringer. Jeg mangler ingenting, hvis Gud er i mig. Hvad kan jeg så mangle?

Vores liv lever vi stadigvæk – næsten som intet er hændt – men vores liv er *skjult* i Gud. Vi lever skjult inden i Gud, beskyttet af ham, eet med ham. Ingen af verdens magter kan skade os, intet ondt kan nå os eller ødelægge vores liv. Vi lever i skjul som en mor der kan skjule sine børn. Vi lever i verden, men vi lever i dybere forstand allerede i Guds *himmel*. Han har taget os *ud af verden*, ud af frygten, ud af ensomheden, ud af mistilliden og fjendtligheden. Han har gjort os frie. Vi har *overvundet* verden.

Men Gud er den samme som virker alt i alle.

(1.Korinterbrev 12,6).

I ... er døde fra verdens magter.

(Kolossenser 2,20).

I er jo døde og jeres liv er skjult med Kristus i Gud.

(Kolossenser 3,3).

Vort borgerskab er i himlene.

(Filipper 3,20).

Jeg er uden far og uden en mor. Jeg er uden stamtræ, jeg stammer ikke fra mine biologiske forældre, mit sande jeg er ikke min slægt eller mit folk. Kun i en ydre forstand er jeg for eksempel 'Kais søn'. Jeg stammer heller ikke fra fortiden – selv om det er jo netop er hvad vi ofte tror. Men jeg stammer ikke fra fortiden eller fra min personlige livshistorie. Jeg stammer ikke fra tiden

eller fortiden, men fra evigheden, fra Gud. Når jeg prøver at være stille og ser ind i mig selv, kan jeg indse, at jeg kommer fra et andet sted end denne verden eller fortiden. Der er ingen begyndelse eller afslutning på mine dage. Der er nærværet og nuet, lige her og nu, det stille rum, hvor Gud er. I dette nu kan jeg erfare min egentlige identitet, at jeg kommer fra Gud, fra det evige. Nuet og øjeblikket har hverken en begyndelse eller en afslutning. Det er som om øjeblikket går vinkelret på tids-aksen, mine tanker om en fortid, en nutid og en fremtid. I nuet kan jeg – hvis jeg er stille og overgiver mig - møde Gud, i nuet kan jeg blive hans billede eller spejl. Det liv som jeg lever er det evige liv, det evige her og nu.

Han [Jesus Kristus] er uden far, uden mor og uden stamtræ, har hverken begyndelse på sine dage eller afslutning på sit liv, men er gjort til et billede på Guds søn.

(Hebræer 7,3).

Det er menneskets *bestemmelse* – i Det nye Testamente og i følge Guds frelsesplan – at vi skal leve i *kærlighed* til ethvert menneske vi møder, at vi ikke skal *frygte* noget menneske og at vi skal møde ethvert menneske uden tanke om at vi skal *have* noget, *opnå* noget eller *skaffe* os noget fra det menneske. Kærligheden betyder at vi giver det andet menneske *rum* og *plads* i vore hjerter, i vort sind, at vi *lader* det andet menneske være som han eller hun er, at vi *tillader* livet i dets gang og udfoldelse, at vi *forliger* os med Guds liv. Det er vores bestemmelse (eller *telos* med det græske ord) at vi skal *overvinde* verden og finde Guds *fred* og en sand *glæde* over livet.

En sådan fred og glæde er hinsides verdens *lykke* som ikke varer ved, men forgår, og som er afhængig af en stadig forsyning af nydelser og fornøjelser. En sådan lykke får os til at leve i en evig *frygt* for at forsyningerne skal slippe op. Guds fred og den stille glæde ved livet slipper ikke op. Men det vi forstår ved lykken er et spejl af ulykken, og ulykken er et spejl af lykken. Vi kan ikke have det ene uden det andet. Vores lykke er vores ulykke men vores ulykke kan blive vores lykke.

Thi Gud, der sagde: Af mørke skal lys skinne frem, han har ladet det skinne i vore hjerter til oplysning og til kundskab om Guds herlighed.

(2.Kor 4,6).

Den [forløsningen] gav han os i rigt mål med al visdom og indsigt ved at lade os kende sin viljes hemmelighed ud fra den gode beslutning, han selv forud havde fattet om den frelsesplan for tidernes fylde: at sammenfatte alt i Kristus, både det himmelske og det jordiske.

(Efeser 1,8).

I ham [Kristus] var liv, og livet var menneskers lys. Og lyset skinner i mørket. ... Lyset, det sande lys, som oplyser ethvert menneske ...

(Johannes 1,9).

Evangeliet er at livet og lyset har sejret over mørket. Mørket kan vi ikke bekæmpe men vi kan sprede det lys som vi har i vore hjerter. Når lyset spredes kan mørket ikke overleve, men det må vige. Kristus er vores broder og vi er blevet som ham. Det lys vi har i vore hjerter er oplysningen og kundskaben. Vi er blevet oplyste og derfor kan vi oplyse verden. Når vi kaster lyset ud på verden ser vi verden som den er – uden forvanskning, uden slør. Når vi kaster lyset på et andet menneske, accepterer vi dette menneske som han er eller som hun er. Lyset er ikke selektivt, det lyser på alt, det kan rumme alt, det accepterer alt, det glæder sig over alt. Som solen der kaster sit lys på retfærdige og uretfærdige uden forskel. Lyset er ikke privat eller mit eget – for alt lys er lys og når to lys føres sammen kan man ikke skelne det ene fra det andet. Lys er liv og liv er lys. Vores dybeste identitet er at vi er livet og lyset – ikke noget adskilt men i alle levende væsners fællesskab med alle i det samme liv og lys.

Han, der giver jer Ånden ... gør han det, fordi I gjorde eller fordi I hørte?
(Galater 3,5).

Jeg beder om at ... Gud ... vil give jer visdoms og åbenbarings ånd til at erkende ham med jeres hjertes øjne.

(Efeser 1,17).

Den vise har øjne i hovedet, tåben vandrer i mørket.

(Prædikeren 2,14).

Vi har fået ånden, livet og lyset fordi vi hørte og ikke fordi vi gjorde eller præsterede noget særligt. At være er det primære i livet og at gøre er det sekundære. Når jeg er i forstandens eller tankernes eller følelsernes magt gør jeg noget bestemt – og jeg kan ikke andet. Jeg har ikke noget valg. Jeg har ikke nogen frihed. Jeg lever i frygt og ensomhed. Jeg er det dårlige træ som kun kan bære dårlige frugter.

Der er intet godt træ, som bærer dårlig frugt, heller ikke noget dårligt træ, som bærer god frugt. For ethvert træ kendes på sin frugt. ... For hvad hjertet er fuldt af, løber munden over med.

(Lukas 6,43).

Men hvis jeg giver slip på forstanden, tankerne, egoet kommer jeg til at leve i en anden væren og min gøren bliver derfor som en følge anderledes. Jeg oplever ikke længere verden tilsløret af begreber, domme eller intellektet, men jeg oplever den med *hjertets øje*. Hjertets øje kan se at Gud er i alle, i alle levende skabninger, at alt hvad der sker er det gode, at kun livet og lyset er virkeligt. Det gode træ bærer gode frugter og det kan ikke andet. Når jeg har givet slip på mit lille ego og mine vrede følelser mod livet bliver jeg mig selv, finder jeg min sande identitet, bliver jeg eet med mig selv og min natur.

Vinden blæser, hvorhen den vil, og du hører den suse, men du ved ikke, hvor den kommer fra, og hvor den farer hen. Sådan er det med enhver, som er født af Ånden.

(Johannes 3,8).

Vær ikke bekymrede for hvordan eller med hvad I skal forsvare jer, eller hvad I skal sige. For Helligånden vil i samme stund lære jer, hvad der skal siges.

(Lukas 12,11).

Det gamle menneske styres af skemaer, rutiner, programmer som altid får mennesket til at handle på samme (frugtesløse) måde. Det gamle menneske eller det ydre menneske vil altid have mere af det samme, vil de evige gentagelser. Det har ingen frihed.

Det nye menneske som er født af Ånden og i Ånden er det frie menneske som ikke er en slave under forstandens eller kløgtighedens regler. Som ikke er en

træl under verdens 'snedighed' som Paulus siger. Et åndeligt menneske handler frit og spontant og uden beregninger. Det forsøger ikke 'at regne den ud'. Det er til stede i nuet og ikke ude i fremtiden. Det handler ud fra en dybere følelse af tryghed og tillid. Det skal ikke kæmpe eller frygte noget i denne verden. Det åndelige menneske er kreativt og fantasifuldt og opfindsomt. Det spreder derfor glæde i verden. En direkte og spontan glæde ved livet som det er her og nu.

Det nye menneske bekymrer sig ikke om fremtiden, det lever ikke i fremtiden. Det behøver ikke at frygte hvordan det skal gøre eller sige i fremtiden. Det nye menneske vælger og handler i nuet og øjeblikket og det kan det fordi det er rodfæstet i ånden. Når jeg har brug for det står ånden altid rede med de ord, de ressourcer, de midler jeg skal bruge i situationen. Der er ingen grund til at jeg skulle bekymre mig om fremtiden. Når jeg stilles for domstolen vil ånden lægge mig de rette ord i munden. Når jeg skal fri til min kæreste behøver jeg ikke indøve en lang tale i forvejen for i øjeblikket ved jeg intuitivt hvad der skal til, hvad der er passende. Når øjeblikket kommer er alting såre nemt og simpelt og jeg ved præcist hvad jeg skal gøre. Gud går ikke sin vej og vi har fået ånden som pant og sikkerhed.⁹

Den, som salvede os, er Gud, der også besejlede os og gav os Ånden som pant i vore hjerter.

(2.Kor 1,22).

Den ånd vi har inden i sjælen er givet os som et pant altså som en sikkerhed. Gud har salvet os som han salvede Kristus til at være konge og Messias. Vi er salvede til at være konger. Vi har fået et bevis og en sikkerhed som vi bærer i hjertet for evigt. Ingen verdens magter kan tage dette bevis fra os.

I ham er I blevet rige på alt ... så I ikke mangler [noget].

(1.Kor 1,5).

I er allerede mætte. I er allerede rige. I er konger. ... I er kloge ... I er stærke.

(1.Kor 4,8).

...de der intet har og dog ejer alt.

(2.Korinterbrev 6,10).

Det kødelige, ydre menneske lever i en evig frygt for at det går galt med livet, at det skal komme til at mangle, at det ikke får nok, at det ikke vil blive til noget. I ånden har vi mistet alle ting og derfor allerede fået alle ting: Vi er rige og kommer aldrig til at mangle noget. Vi er for evigt mætte og konger på jorden og i himlen.

Gud [gjorde] os, der var døde ... levende, og han oprejste os sammen med ham [Kristus] og satte os i himlen.

(Efeser 2,5).

Vi er ikke længere svage, ensomme og adskilte som da vi levede i verden. Vi har overvundet verden og verden kan ikke røre os. Vi er mægtige og usårlige. Vi har fået al visdom og klogskab.

Når hedningerne, der ikke har loven, af naturen gør, hvad loven siger, så er de, uden at have en lov, deres egen lov. De viser, at de har den gerning, som loven kræver, skrevet i deres hjerte.

(Romerbrevet 2,14).

For den, der spiser og drikker uden at agte på legemet, spiser og drikker sig en dom til.

(1.Kor 11,29).

Et menneskes visdom får dets ansigt til at lyse, så det hårde ansigt forvandles.

(Prædikeren 8,1).

Herren er min hyrde, mig skal intet fattes.

(Salme 23).

Da han havde sagt det blæste han ånde i dem og sagde: Modtag Helligånden.

(Johannes 20,22).

Da skal vi ikke længere være uforstandige børn og slynges og drives hid og did af hver lærdoms vind, ved menneskers terningkast, når de med snedighed fører os på lumske afveje.

(Efeserbrevet 4,14).

For Guds rige afhænger ikke af ord, men af kraft.

(1.Korinterbrev 4,20).

Ingen tænder et lys og skjuler det med et kar eller stiller det ind under en bænk, men man sætter det i en stage, så de der kommer ind kan se lyset. For der er intet skjult som ikke skal blive synligt og intet gemt bort som ikke skal blive kendt og komme frem i lyset.

(Lukas 8,16).

For Gud har ikke givet os en fej ånd, men en ånd med kraft og kærlighed og besindighed.

(2.Timotheus 1, 7).

mørkets gerninger og lysets rustning.

(Romerbrevet 13,12).

Han satte loven ... ud af kraft for ... at skabe et nyt menneske ... og således at stifte fred.

(Efeser 2,15).

... kan I se, at jeg har fået indsigt i Kristus-hemmeligheden.

(Efeser 3,4).

Kristus-hemmeligheden er den hemmelighed at Gud blev et menneske, at det guddommelige og evige uden for verden og tiden blev eet med det jordiske. Kristus-hemmeligheden er at Gud er inden i alle mennesker, inden i alle dyrene og planterne, inden i alle tingene i verden. Gud er ikke tingene, men han er inden i tingene, han er inden i mig og dig. Kristus-hemmeligheden viser os, at i vores dybeste, dybt nede i vores sjæl og ånd, er vi Gud og vi er eet med alle andre levende væsner. Du er mig og jeg er eet med dig. Dette er

vores dybeste identitet. Dette er det dybeste svar på spørgsmålet: Hvem er jeg og hvad er mit og hvad er ikke mig? Der findes ikke noget som ikke er mig dybest set. Vi er ikke adskilte og ensomme i en ulykkelig verden. Vi er alle forbundne for evigt, og – som Paulus siger det et sted – måske er vi adskilte i verdens forstand og i tid og sted langt fra hinanden – men vi er altid eet og sammen i Ånden.

Det beder jeg om, at jeres kærlighed stadig må vokse og blive rig på indsigt og dømmekraft, så at I kan skønne, hvad der er væsentligt.

(Filipper 1,9).

For en tid er vi blevet bortrevet fra jer ... dog kun i det ydre, ikke i hjertet.

(Thessaloniker 2,17).

Grib det evige liv, som du blev kaldet til.

(1.Timotheus 6,12).

Evigheden er ikke den endeløse tid, men der hvor tiden ikke længere eksisterer. Evigheden er der hvor mennesket lever uden for tiden, uden for fortiden og uden for fremtiden. Evigheden er dette øjeblik, lige nu, hvor det evige skærer lodret ned igennem min vandrette tids-akse af fortid og nutid. Nu er evigt. Hvis jeg ser Gud lige nu, ser jeg ham for evigt. Hvis jeg håber på at jeg engang – i fremtiden – skal frelses, kommer jeg aldrig ind i frelsen og er for altid fortabt. Ingen kan blive frelst engang i fremtiden. Vi kan kun se Gud lige nu. Dette er den smalle port. Der findes kun lige nu. Al fortid og fremtid, al tid, er blot tanker, forestillinger, uvirkelige projektioner. Det eneste som er virkeligt er det som er lige nu. Men det som er lige nu, eksisterer for evigt og det skal aldrig gøres til ingenting eller forgå. Now is for ever.

Hvis vi tror at der mangler noget inden vi kan gribe det evige liv, hvis vi tror at vi skal blive til noget andet eller ændre os, inden vi kan gribe det evige liv, tager vi helt fejl. Vi skal ikke lære noget, blive til noget, opnå noget først –

for livet og lyset er der kun lige nu, det er kun lige nu og her at Gud viser sig og han kaster kun bolden til mig lige nu. Gud står ikke stand-by med det evige liv, så jeg bare kan komme tilbage til ham i morgen eller om 30 år. Han er der kun lige nu. Det er nu det gælder. Det er nu jeg skal vælge om jeg vil leve i lidelsen og frygten eller i hans fred og glæde. Jeg får en chance – lige nu. Grib livet lige nu, mit liv og mit lys, og du vil eje det for evigt. siger han. Carpe diem.

At gribe det evige liv er som at gribe en bold som bliver kastet hen imod mig. Bolden kommer lige nu og – kun lige nu. Det er nu det gælder og ikke i morgen eller om to sekunder. Hvis jeg skal gribe, så er det lige nu eller aldrig. Når jeg skal gribe bolden har jeg ingen tid til at overveje eller tænke mig om. Jeg må handle på instinktet, spontant. Jeg griber ud næsten som en automatisk handling fordi – bolden kommer lige imod mig lige nu. Jeg er på en måde udenfor tiden og er i et øjeblik blot til stede i nuet. Jeg har ikke brug for at tænke mig om for jeg ved godt hvad jeg skal: Jeg skal jo gribe bolden. I det øjeblik jeg griber ud er jeg en fri mand og når jeg har grebet har jeg grebet det evige liv for evigt.

At gribe det evige liv er som at blive forelsket. Forelskelsen er der kun lige nu. Den var der ikke engang og den er der ikke engang i fremtiden. Jeg kan kun vælge eet af to: Enten griber jeg forelskelsen og giver mig hen til det andet menneske. Eller også siger jeg nej til følelsen og trækker mig tilbage – i frygt og angst. Men valget er klart og simpelt. Livet er så uhyre enkelt og simpelt. Jeg kan kun sige ja eller nej. Forelskelsen konfronterer mig med livet og realiteterne så jeg kan ikke være i tvivl. At gribe det evige liv er det samme som at give slip på sig selv og at give sig hen i en 'blind' tiltro og tillid. Når jeg griber ud, er mit gamle jeg der ikke mere. Jeg er som et lille barn der bare rækker ud. Jeg er blevet eet med mig selv. Jeg er blevet samlet og udelt som man har sagt i østen.

At gribe det evige liv er som at stoppe et misbrug eller et stofmisbrug. Jeg kan kun stoppe misbruget lige nu. Jeg kan ikke stoppe det i morgen. Der er ingen 'nye' chancer i morgen. Der er ingen frelse engang ude i en uvis fremtid, kun lige nu. Jeg må gribe bolden lige nu, for den bliver kastet lige nu. Hvis jeg ikke griber ud lige nu er det fordi jeg ikke vil eller tør gribe ud

overhovedet og så har jeg tabt – for evigt. Når vi lever i verden og ser verden som i et slør og ikke har overgivet os, er det som vi levede i en permanent beruselse. Når vi overgiver os, går vi over fra drøm til virkelighed, fra beruselsen til ædrueligheden:

Bliv for alvor ædru.

(1.Kor 15,34).

Vi er berusede i alle vore kloge tanker, bekymringer, sorger, skyldfølelser, frygt og angst. Vi tumler rundt i verden, forvirrede og forblændede. Vi hænger fast i vores 'stof' af følelser og tanker og vanemæssige reaktioner. Når vi har fået nok af al denne smerte og lidelse, giver vi op – og bliver ædru.

Kristus vil komme igen til vores verden og han vil dømme alle mennesker og genoprette alle ting. Hvornår kommer Kristus? Kommer han i morgen eller måske om tusind år når jeg er død alligevel? Kristus kommer lige nu som en bold der kastes. Hvis jeg ikke griber ham lige nu har jeg tabt det hele, jeg har tabt ham på gulvet og mistet mig selv. Så er jeg bare en omflakkende ånd, der strejfer omkring i verden, hvileløs, uden nogen dybere fred og glæde, i en verden af frygt og angst og ensomhed.

Jeg lægger mine love i deres indre og skriver dem i deres hjerte ... Ingen skal længere belære sin landsmand ... for alle kender mig, fra den mindste til den største.

(Hebræer 8,10).

Den lodrette dimension, opleve Gud, lytte, erfare, ikke mere tid, leve i lyset og glæden

Jeg lever ikke mere selv, men Kristus lever i mig.

(Galaterbrevet 2,20).

For jeg er ... død ... for at leve for Gud. Jeg er korsfæstet med Kristus. Jeg lever ikke mere selv, men Kristus lever i mig.

(Galater 2,19).

... for det er Gud, der virker i jer både at ville og at virke for hans gode vilje. Gør alt uden at give ondt af jer og uden indvendinger.

(Filipperbrevet 2,13).

At leve i livet og lyset er at have døden og korsfæstelsen bag sig og er at leve et helt nyt liv. Korset er også det nye livets træ, som det hedder hos Grundtvig. Ud af korsdøden *lige nu*, ud af vores *overgivelse lige nu* vokser et nyt liv, en ny identitet. Mennesket forvandles og befries *lige nu* og Kristus kommer – *lige nu*. Vi er forvandlede og befriede til et liv i *glæde*. Mennesket, det indre menneske, er på een gang blevet en helt anden – nemlig Gud selv, Kristus – og samtidigt sig selv, sit eget virkelige evige selv. Jeg er ikke længere mig selv, for det er ikke længere mig selv som agerer i verden, og dog har jeg først nu fundet hjem til mig selv.

Glæd jer altid. ... Jeg siger atter: Glæd jer. ... Vær ikke bekymrede... Guds fred, som overgår al forstand, vil bevare jeres hjerter og tanker.

(Filipper 4,4).

Gud vil fuldt ud give jer alt hvad I har brug for.

(Filipper 4,19).

... Gud som rigeligt skænker os alt, hvad vi behøver.

(1.Timotheus 6,17).

Og [vi] går ikke frem med snedighed.

(2.Kor 4,2).

Så er vi da altid ved godt mod ... for vi lever i tro, ikke i det, som kan ses.

(2.Kor 5,6).

... som bedrøvede, dog altid glade, som fattige, der dog gør mange rige, som de der intet har og dog ejer alt.

(2.Kor 6,10).

Jeg er ... overvældet af glæde midt i al vores trængsel.

(2.Kor 7,4).

Vær altid glade ... sig tak under alle forhold, for dette er Guds vilje med jer i Kristus Jesus.

(1.Thessalonikerbrev 5,16).

Er der en glæde i det du gør og er? Er der en fred i det du er og gør? Er der en lethed i det du gør og er? At leve i lyset handler om disse tre spørgsmål. At være oplyst er at leve i lyset og at kaste sit lys ud i verden og på alle ting og levende væsner.

Vi lever i en stille glæde ved livet og med Guds fred. Måske er vi ikke altid lykkelige men vi har fred og glæde. Denne fred og glæde er helt uafhængig af hvad der sker i den ydre verden. Den kommer ikke udefra, fra ting eller mennesker, den kommer indefra. Denne glæde kan ingen tage fra os. Den ægte dybere kærlighed kan ingen tage fra os. Den er ikke betinget af ydre forhold eller begivenheder. Kærligheden er umistelig, den er en del af vores sande væsen og natur. Den er ikke re-agerende, ikke en re-aktion på noget ydre, men en fri handling som kommer indefra. Sand kærlighed er uden begær, frygt eller ego. At leve i lyset eller i den lodrette dimension er at leve sammen med livet, Gud, hende, ham, naturen og sammen med os selv uden frygt og begær. Så længe vi re-agerer er vi trælle under denne verden. Når vi agerer som frie mennesker er vi kommet ind i livet og lyset.

Vi lever ikke i en verden af mangel, men i en overflod, i en rigelighed. Det gamle menneske drives frem af en frygt for at forsyningerne skal slippe op. Lige som en stofmisbruger lever i en evindelig frygt for at stoffet skal slippe op. Det nye menneske, det genfødte åndelige menneske ved at forsyningerne aldrig slipper op og at der er nok til alle, rigeligt. Det indre menneske har ikke længere brug for den gamle mistroiske snedigheds-tænkning. Vi behøver ikke

længere at regne den ud. Vi behøver ikke længere at kende fremtiden eller forsøge at forudberegne fremtiden. Vi lever ikke længere i frygt.

Tag vare på det, der er betroet dig.

(1.Timotheus 6,20).

Den skønne skat, som er betroet dig, skal du tage vare på ved Helligånden, som bor i os.

(2.Timotheus 1,14).

For dengang var I mørke, men nu er I lys ... Tag ikke del i mørkets frugtesløse gerninger ... Men alting kommer for dagen, når det afsløres af lyset. For alt, hvad der kommer for dagen, er lys. Derfor hedder det: Vågn op du som sover ... og Kristus vil lyse for dig. Se derfor til hvordan I lever ... Brug det gunstige øjeblik, for dagene er onde.

(Efeser 5,8).

Sig altid ... tak for alt.

(Efeser 5,20).

I skal ligne Gud ... og vandre i kærlighed lige som Kristus elskede os og gav sig selv hen for os som en gave og et offer.

(Efeser 5,1).

[Vi] er blevet oplyst og har smagt den himmelske gave ... smagt Guds gode ord.

(Hebræer 6,4).

Åndens frugt er kærlighed, glæde, fred, tålmodighed, venlighed, godhed, trofasthed, mildhed og selvbeherskelse.

(Galater brevet 5,22).

Var det stadig mennesker, jeg ville være til behag, var jeg ikke Kristi tjener.

(Galater 1,10).

For hans værk er vi skabt ... til gode gerninger som Gud forud har lagt til rette for os at vandre i.

(Efeser 2,10).

[Jeg] beder om at han ... vil give jer at styrkes i det indre menneske ... at ... I må være rodfæstede og grundfæstede i kærlighed så at I ... får styrke til at fatte hvor stor bredden og længden og højden og dybden er og til at kende Kristi kærlighed som overgår al erkendelse så I fyldes til hele Guds fylde nås.

(Efeser 3,16).

Jeg ... formaner jer da til at leve så det svarer til det kald I fik med al ydmyghed og mildhed, med tålmodighed, så I bærer over med hinanden ... og stræber efter at fastholde ... een Gud og alles fader, som er over alle, gennem alle og i alle.

(Efeser 4,1).

For Guds søn, Jesus Kristus, som vi ... har prædikeret hos jer, var ikke både ja og nej, men i ham er der kun sagt ja.

(2.Kor 1,19).

For hvad jeg har tilgivet ... har jeg ... tilgivet ... for at vi ikke skal bedrages af Satan, vi ved jo, hvad han har i sinde.

(2.Kor 2,10).

Jeg plantede, Apollos vandede, men Gud gav vækst, så hverken den der planter eller den der vander er noget, men det er Gud som giver vækst. ... I er Guds mark.

(1.Kor 3,6).

Alt er tilladt mig, men jeg skal ikke lade noget få magt over mig.

(1.Kor 6,12).

Vær ikke menneskers trælle.

(1.Kor 7,23).

[Jeg er] fri og uafhængig af alle.

(1.Kor 9,19).

Det åndelige liv er at være fri og frelst. det ydre menneske bilder sig ind at han er en fri mand men han drives af blinde kræfter. Det indre menneske er en fri mand. Han skal ikke behage mennesker. Han behøver ikke at frygte noget fra menneskers side. Han er fuldstændigt uafhængig, fri og frelst. Mennesket genvinder sin naturlige stolthed, respekt og frihed. Mennesket kan respekterer de andre som ligeledes frie og uafhængige væsner. Vi skal ikke have noget eller skaffe os noget hos andre mennesker. For os er der allerede blevet sørget. Vi kan leve i anerkendelse, accept og respekt for medmennesket. Det andet menneske kan på ingen måde taget noget fra os som vi har modtaget. Intet af det som er ægte, varigt eller virkeligt kan vi miste. Vi har fået det for evigt. På den måde er vi blevet konger på jorden og borgere i himlen, som det siges i Det nye Testamente. Frygten – denne verdens fyrste – er blevet styrtet fra tronen.

Enhver skal blive i det kald, som han blev kaldet i.

(1.Kor 7,20).

Lad jer forlige med Gud.

(2.Kor 5,20).

Hun [Martha] havde en søster, som hed Maria; hun satte sig ved Herrens fødder og lyttede til hans ord. Men Martha var travlt optaget af at sørge for ham. Hun kom hen og sagde: Herre, er du ligeglad med, at min søster lader mig være alene om at sørge for dig? Sig dog til hende, at hun skal hjælpe mig. Men Herren svarede hende: Martha. Martha. Du gør dig bekymringer og er urolig for mange ting. Men eet er fornødent. Maria har valgt den gode del, og den skal ikke tages fra hende.

(Lukas 10,38).

Den middelalderlige mystiker Eckhart siger at Maria er sammen med tingene, men Martha er inden i tingene. Det Eckhart mener er, at Martha lever i en ufri, tvangspræget tilstand, hvor hun ikke er fri af tingene eller fri af verden. Martha er helt besat af sine tanker, af sine bekymringer. Martha er i sindet, i tankerne, i følelserne, i hendes normer om hvad vi bør gøre. Maria er uden for sindet. Hun er stille, hendes sind er stille. Hun sætter sig stille ned og lytter. Martha gør og gør, Maria gør ingen ting. Martha er defineret ved at gøre, Maria ved at være.

Herre, er du ligeglad med, at min søster lader mig være alene om at sørge for dig? Sig dog til hende, at hun skal hjælpe mig.

Martha er vred og forurettet. Hun har selvmedlidenhed. Hun føler at hun bliver helt uretfærdigt behandlet. Jesus afviser ikke Martha som menneske – Jesus afviser overhovedet ikke nogen som helst. – men han afviser hendes vrede og forurettethed. Beretningen om de to søstre viser os to måder at leve på. Beretningen er mildt foruroligere fordi de fleste af os vil give Martha medhold. På en vis måde opfører Maria sig jo forargeligt. Men beretningen skal også fortælle os at det at være er primært i forhold til det at gøre. Et godt træ er ikke godt fordi det bærer gode frugter. Nej, et godt træ bærer gode frugter. Hvis jeg ikke allerede er et godt træ kan jeg ikke rette op på situationen ved at gøre gode gerninger. Væren er det første og nødvendige – gøren er det sekundære eller afledte.

Alting har en tid, for alt, hvad der sker under himlen, er der et tidspunkt. En tid til at fødes, en tid til at dø.

(Prædikeren 3,1).

Jeg så, at intet er bedre for mennesket end at glæde sig i alt, hvad det gør ... For ingen kan sætte det i stand til at se, hvad der sker i fremtiden.

(Prædikeren 3,22).

Alt hvad din hånd finder på at gøre, skal du gøre af al din magt.

(Prædikeren 9,10).

Fordelen ved at forstå visdommen er, at den giver liv til dem, der ejer dem.

(Prædikeren 7,12).

Læg mærke til hvad Gud gør; for hvem kan gøre det lige, som han har gjort krumt? Vær lykkelig på lykkens dag og indse på ulykkens dag, at den ene såvel som den anden er skabt af Gud.

(Prædikeren 7,13).

De [menneskene] skal ikke altid tænke på deres levedage, for Gud giver dem glæde i hjertet.

(Prædikeren 5,19).

Vær ikke bekymrede for livet, hvordan I får noget at spise, eller for hvordan I får tøj på kroppen. Livet er jo mere end maden, og legemet mere end klæderne. Læg mærke til ravnene; de sår ikke og høster ikke, de har hverken forråds-kammer eller lade, og Gud giver dem føden. ... Læg mærke til hvordan liljerne gror; de arbejder ikke og spinder ikke. Men jeg siger jer, end ikke Salomo i al sin pragt var klædt som en af dem. ... Tænk ikke på hvordan I får noget at spise og drikke, og vær ikke ængstelige. Alt dette søger hedningerne i verden jo efter, men jeres fader ved, at I trænger til dette.

(Lukas 12,22).

Vi er bekymrede fordi vi lever med en bestemt eller ubestemt frygt og angst for at livet kan gå galt. Vores forstand og fornuft fortæller os at vi kan komme til at mangle, at vore behov måske ikke bliver opfyldt. Tanken om at vi kan ende i en mangeltilstand fylder os med bekymringer, med frygt. I vores opvækst og i vores socialisering i samfundet lærer vi også at det er rimeligt og naturligt at være bekymret. Sandsynligheden for at det ender galt er rimelig stor.

Noget af det store vi kan lære af naturen – af dyrene og planterne – er at det er muligt at leve livet uden nogen bekymringer. Himlens fugle sår ikke og høster ikke. De kender ikke til noget arbejde, ikke til nogen kamp eller møje.

Gud giver dem føden. Naturen viser os hvordan vi kan leve et åndeligt liv, et liv her og nu, et liv i en stille glæde over livet og en Guds fred. Gør lige som markens liljer og himlens fugle, siger Jesus. Så simpelt er det. Ordene skal ikke engang fortolkes eller udlægges. De er ment fuldstændigt konkret. Gør præcist sådan.

Livet er ikke vores liv. Vi skal ikke sikre livet eller os selv. Vi skal ikke og vi kan ikke. Livet er Guds liv. Inden i livet er Gud. Gud ved hvad vi har brug for og vi får i rigelige mængder alt det vi har brug for. Når vi indser det kan vi leve i tillid og uden frygt og angst. At leve et åndeligt liv er at leve uden frygt og uden noget begær. Det åndelige består ikke i særlige åndelige tanker eller følelser eller åbenbaringer. Det åndelige består i at vi lever vores daglige liv i en 'barnlig' tillid.

Endnu ser vi i et spejl, i en gåde, men da skal vi se ansigt til ansigt. Nu er erkender jeg stykkevis, men da skal jeg erkende fuldt ud, ligesom jeg selv er kendt fuldt ud.

(1.Korinterbrev 13,12).

Det gamle er forbi, se, noget nyt er blevet til.

(2.Korinterbrev 5,17).

Han [Kristus] slettede vort gældsbevis med alle dets bestemmelser imod os.

(Kolossenserne 2, 14).

... een Gud og alles fader, som er over alle, gennem alle og i alle.

(Efeserbrevet 4,6).

I er jo alle lysets børn og dagens børn. Vi tilhører ikke natten, og heller ikke mørket. Så skal vi da ikke sove som de andre, men være vågne og ædru.

(1.Thessalonikerbrev 5,5).

Dit øje er legemets lys. Når dit øje er klart, er også hele dit legeme lyst; men er det mat, er også dit legeme mørkt. Se derfor til, at lyset i dig ikke er mørke.

Hvis altså hele dit legeme er lyst og ingen del mørk, så vil det være helt lyst, som når lysets stråler skinner på dig.

(Lukas 11,34).

... så de kan gribe det virkelige liv.

(1.Timotheus 6,19).

Når I nu har taget imod Kristus Jesus, Herren, så lev i ham, rodfæstede i ham, opbyggede i ham, grundfæstede i troen, som I har lært det, overstrømmende i jeres tak. Se til, at ingen fanger jer med filosofi og tomt bedrag, der bygger på menneskers overlevering, på verdens magter og ikke på Kristus. For i ham bor hele guddomsfylden i kød og blod, og i ham ... er I blevet fyldt med den.

(Kolossenserne 2,6).

For engang var I mørke, men nu er I lys i Herren; for lysets frugt er lutter godhed, retfærdighed og sandhed. ... Tag ikke del i mørkets frugtesløse gerninger, men afslør dem. ... Alting kommer for dagen, når det afsløres af lyset. For alt, hvad der kommer for dagen, er lys. Derfor hedder det: Vågn op, du som sover, stå op fra de døde og Kristus vil lyse for dig. Se derfor til, hvordan I lever, ikke som uwise, men som vise. Brug det gunstige øjeblik, for dagene er onde. Vær derfor ikke tåbelige, men forstå, hvad der er Herrens vilje.

(Efeserbrevet 5,8).

Lev ikke længere som hedningerne, tomme i deres tanker, formørkede i sindet og fremmede for livet i Gud i deres uvidenhed og deres hjertes forhærdelse. I deres afstumpethed har de hengivet sig til udsvævelse så de af griskhed begår alle slags urene handlinger ... I skal aflægge det gamle menneske ... som ødelægges af sine forføreriske lyster ... I skal fornyes i sind og ånd og iføre jer det nye menneske, skabt i Guds billede med sandhedens retfærdighed og fromhed.

(Efeser brevet 4, 17).

Vi er hinandens lemmer ... I skal ligne Gud.

(Efeser brevet 4, 25).

Tiden er knap. Herefter skal de gifte være, som om de ikke var gift, de grædende, som om de ikke græd, de, der glæder sig, som om de ikke glædede sig, de, der køber, som om de ingenting fik, og de, der gør brug af verden, som om de ikke udnyttede den.

(1.Kor 7,29).

Syndefaldet er at vi kun gør noget *for at få noget ud af det*. Vi spørger konsekvent: *Og hvad får jeg så ud af det?* Hvornår får jeg det som jeg vil have?

Vi går på arbejde for at få noget ud af det. For at tjene til huslejen. Hvis vi fik klare beviser for at vi ikke fik noget ud af det, ville vi holde op med at gøre det. Vi tænker i mål og midler. Vi tænker at kun målet er vigtigt, kun endemålet har nogen værdi. Selve handlingen eller aktiviteten er bare *noget som skal overstås*. Mandag, tirsdag, onsdag, torsdag skal bare *overstås* – under megen møje og besvær. – for at komme frem til fredagen og weekenden.

Vi opfører os pænt og vi er søde ved de andre – for at få noget ud af det. Ganske vist er vi ikke altid lige klar over at vi tænker på den måde, men rent faktisk og dybest nede tænker vi på den måde. Det vi vil have ud af det kan være materielle eller immaterielle goder, i princippet alt muligt. Det kan også være at jeg giver penge til Røde Kors indsamlingen bare for at komme til at føle mig som et bedre menneske. Men det er så det jeg vil have ud af det.

Hvis man prøver sig med et åndeligt liv kan man også blive fanget af denne tankegang. Jeg kan underkaste mig mange lidelser og afsavn bare for at jeg til sidst kan blive frelst eller oplyst. Processen er uden værdi og måske fuld af lidelse, kun resultatet tæller. Akkurat som hvis jeg tilbringer en time hver dag på træningsbanen – med mange lidelser. – for at opnå det gode ude i fremtiden at jeg får en bedre kondition. Målet er alt. Målet helliger alle midler. Og nogle gange skaber vi et *helvede* her og nu for at opnå et såkaldt *himmerige* engang ude i fremtiden, i en meget uvis fremtid.

Evangeliet peger på en hel anden livsform. Maria sidder stille og lytter – men ikke for at få noget ud af det. Himlens fugle flyver rundt hele dagen under Guds himmel – sikkert af lyst og fordi de ikke kan andet - men ikke for at få noget bestemt ud af det. Paulus giver her udtryk for den samme tankegang. At gøre brug af verden uden at bruge verden er at leve i verden, men uden at være afhængig af verden d.v.s. uden at være afhængig af at opnå bestemte resultater. Vi skal ikke have noget bestemt ud af verden. Paulus beskriver her det frie, naturlige, åndelige liv. I det liv lever og handler vi og vi gør tingene fordi de *ligger ligefor* og fordi vi holder af dem. Vi gør dem med glæde og fred og lethed. Vore handlinger, vores *gøren* kommer af en grundlæggende *væren* og ikke omvendt. Et godt træ bærer gode frugter og kan ikke andet. Det er simpelt hen dets natur. Den højre hånd ved ikke hvad den venstre gør. Vi lever uden angst for at resultaterne eller udbyttet skal udeblive. Vi gifter os – men vi gør os ikke afhængige af at opnå bestemte goder eller resultater ved ægteskabet. Vores ægtefælle skal ikke længere gøre os lykkelige eller give mening til vores liv. Vi behøver ikke længere gøre noget for vores ægtefælle for at få noget igen. Jeg elsker hende ikke for at hun skal elske mig.

Derfor har vi heller *ingen frygt og angst*. Vi er til stede i øjeblikket. Vi er kommet hjem. Med en stille glæde over livet og med en umiddelbar spontanitet. Vi lever - med prædikerens ord - som enfoldige mennesker – sådan som Gud har skabt os. Vore tanker er ikke evigt langt ude i fremtiden. Vi lever uden den fundamentale bekymring for at resultaterne udebliver. Vi gør os ikke mange tanker og *vi tænker ikke før vi handler*. Vi er blevet *revet* ud af verden – som Paulus siger et sted. Vi har *overvundet* verden. I en vis forstand er verden slet ikke så vigtig mere. Vi er ikke længere afhængige, vi er ikke længere misbrugere af verden. Verden skal ikke længere give os et stof eller en identitet. Vi er taget ud af verden og sat over i en anden verden *som ikke er af denne verden*. Derfor skal vi ikke længere kaste vore perler på svinene. Vi lever i en grundlæggende tillid og derfor behøver vi ikke bekymre os om forsyningerne.

Tiden er knap. Vi har nemlig kun *dette nu som vi står i lige nu*. Fremtiden kommer aldrig. Fremtiden eksisterer ikke, den er ikke virkelig, men kun en forestilling. Nuet er virkeligt. Når kun nuet er virkeligt er alle mulige følger eller konsekvenser ligegyldige eller uvirkelige. Når vi lever i nuet er vi

kommet ud af tiden, ud af fortiden og fremtiden. Der er ikke længere nogen tid. At leve i verden og bruge verden uden at være afhængig af verden på nogen måde er at leve uden for tiden, i evigheden.

Det levende Ord og Overtroen på den døde Bogstav-Skrift.

Jeg har ogsaa derfor bestandig lagt Vægt paa, at det ny Liv kan kun meddeles os ved et mundtligt Ord af Gud til os, saa det er kun luftigt Sværmeri, naar man indbilder sig at have faaet eller at kunne faae dette ny, christelige Liv, enten af Luften, som Vinden blæser, eller giennem et Pennestrøg og en Bogstavskrift, eller ved et Guds Ord, der ikke tales til os, eller ved et Præste-Ord, Pave-ord eller Skolemester-Ord til os, hvor sandt det end ellers kan være og hvor godt det end ellers lader sig kapitelfæste [bevise ud fra Det nye Testamente].²⁰

Det, som vi kender som *fundamentalismen*, kalder Grundtvig for *Overtroen paa den døde Bogstav-Skrift*. Hele sit liv kæmpede Grundtvig med sig selv og samtiden om den rette forståelse af forholdet mellem troen og skriften. I 1825 udgav han *Kirkens Gienmæle* som et svar på den teologiske professor H. N. Claussens bog om katolicismen og protestantismen. Den opfattelse af skriften, Det nye Testamente, som Grundtvig nåede frem til i *Kirkens Gienmæle* – den *'mageløse Opdagelse'* eller *'Lys-Tanken'* – blev bestemmende for hans senere tro og tanker og for den grundtvigske vækkelse i Danmark. I *Kirkens Gienmæle* afviste Grundtvig enhver form for fundamentalisme, enhver tanke om, at Det nye Testamente i sig selv, som en bog og bogstaveligt var Guds Ord. Han pegede på at der måtte være og var *en anden og ældre Vei end Pennens [vej] paa Papiret*.

Ved *fundamentalisme* forstår vi i dag en oftest religiøs opfattelse, der indebærer to konsekvenser: For det første hævdes det, at 'skriften' (bibelen, Koranen eller en hvilken som helst anden bog) er 'Guds ord'. Heri ligger, at de enkelte tegn, ord og sætninger i skriften ikke har deres ophav i mennesker

²⁰ Grundtvig: Den christelige Børnelærdom s 63.

eller menneskers tanker, men stammer direkte fra Gud. De enkelte vers i Koranen er 'indblæst' af Gud (verbalinspirationen). Profeten har ikke selv forfattet ordene. Han har hørt dem direkte fra Gud og blot skrevet dem ned - ord for ord. Derfor er der ingen 'fejl' i skriften, og der er ikke tanker i skriften, som er præget af en menneskelig forfatter eller bevidsthed. Ordene er så at sige modtaget og optaget som af en lydoptager og fæstet på skrift. Det sprog, som skriften er skrevet i, er derfor også Guds eget sprog. I Islams tilfælde er det arabiske sprog altså Guds eget sprog og skriften, Koranen, kan derfor ikke i egentlig forstand oversættes. Den er evig, uforanderlig, komplet og 'hellig', d.v.s. guddommelig.

Den anden konsekvens der ligger i fundamentalismen er, at skriften (bibelen, Koranen) som Guds eget ord er en befaling og en *lov* til mennesket. Fundamentalismen kræver, at Guds ord skal herske i verden og i det enkelte menneske. Samfundets love skal udformes efter den hellige skrift. Den enkelte skal leve efter de bud og regler, som findes i skriften. På den måde bliver den såkaldt hellige skrift især en *lovbog*. Hvis mennesket følger Guds lov, vil det blive frelst, men hvis det bryder Guds lov, vil det gå fortabt.

Den fundamentalistiske opfattelse har altid – siden profetens dage – været fremherskende i Islam. Det er yderst sjældent at finde en ikke-fundamentalistisk holdning i Islam, når vi tænker på den *grundlæggende* opfattelse af *Koranen* som 'Guds eget ord'.

Den fundamentalistiske opfattelse er stort set *helt* ukendt i østen og Asien og spiller ingen væsentlig rolle i Buddhismen eller i indisk religion.

Inden for rammerne af *kristendommen* er fundamentalismen stort set ukendt i den romerske katolske kirke og i de øvrige gamle kirker. Den romerske kirke bygger på et helt andet grundprincip, der har sin rod i *ordinationen* af de gejstlige: Kirken (den katolske kirke) er en organisk, levende fortsættelse af den kirke, som Jesus stiftede. Kirken er Kristi legeme, og det menneske, som er et lem på dette legeme, vil leve, men hvis et lem bliver skilt fra kroppen, vil de gå til og dø. Kirken sidder inde med de salighedsmidler, som kan frelse alle mennesker, nemlig især dåben og nadveren. Hvis mennesket modtager disse 'sakramenter', frelses det. Men det menneske, som – 'fysisk' – er uden for kirken, går fortabt. *Extra ecclesia nulla salus* – Uden for kirken er der

ingen frelse. Præsteskabet og derfor også paven i Rom er ordinerede, indviede af Jesus og har derfor ret, bemyndigelse og myndighed til at uddele salighedsmidlerne. Andre præster i andre kirker har ikke denne ret og deres dåb og nadver er derfor komplet ugyldig og værdiløs.

Mens fundamentalismen aldrig har spillet nogen vigtig rolle i de gamle, katolske kirker, finder vi den i forskellig grad i *alle* de kirker, som opstod ved *reformationen*, eller som siden er opstået i reformationens kølvand. Luther selv var *ikke* fundamentalist. Grundtvig taler rosende om

*Den klarøiede Luther, hvis inder lige Kærlighed til det levende i Kirken er ligesaa aabenbar som hans fri, stundom endogsaa lidt forvovne Behandling af Skriften.*²¹

Den danske folkekirke er heller *ikke* - som kirke - fundamentalistisk. Fundamentalismen er ikke nogen gyldig, gældende opfattelse i den danske folkekirke – selv om den enkelte har frihed til at have en fundamentalistisk opfattelse. Luther lagde stor vægt på, at kristendommen er *evangelium* og *ikke* lov. Det nye Testamente er ikke en lovbog, ikke en fortsættelse af loven i det Gamle Testamente. Loven er *opfyldt* af og med Jesus Kristus – som Luther kunne læse det hos Paulus - og skriften er forkyndelse af det *glade* budskab om *nåden* og kærligheden og tilgivelsen. Luther afviste også, at Det nye Testaments enkelte bøger og vers skulle være 'indblæst' af Gud eller Helligånden og derfor være hellige og ufejlbare. I et berømt skrift tog han således afstand fra *Jakobsbrevet* i Det nye Testamente og afviste det som et værdiløst og uægte 'hø-brev'. Men Luther levede i en meget polemisk situation og i stadig krig med den katolske kirke og i denne konkrete historiske situation fremhævede han ofte skriften som den *eneste* sandhedskilde og vores *eneste* sikre grundlag (det såkaldte skrift-princip). Men det, som Luther sagde, blev ifølge Grundtvig siden *misforstået* i de lutherske kirker og forvansket af de *snorrette* (ortodokse) lutheranere, og mange gjorde ham siden til en slags fundamentalist.

På Luthers tid blev hans to samtidige kirkestiftere Zwingli og Calvin fundamentalister eller 'bibeltro'. Især Calvin fik siden en stærk indflydelse i

²¹ Udv s 242.

Europa og i Nordamerika. I dag er den fundamentalistiske opfattelse stærk i Nordamerika i de forskellige ikke-katolske kirkesamfund. Diskussionen af abort, seksualmoral, dødsstraf og homoseksuelle i USA viser, hvor stærk eller højkrøstet fundamentalismen er især i det såkaldte bibelbælte. I Danmark blev fundamentalismen stærk i Indre Mission og beslægtede pietistiske bevægelser.

Jeg har ogsaa derfor bestandig lagt Vægt paa, at det ny Liv kan kun meddeles os ved et mundtligt Ord [direkte] af Gud til os...

I det indledende citat af Grundtvig tager han – som det sikkert kan ses – klart afstand fra den fundamentalistiske opfattelse eller – som han kalder den – *Overtroen paa den døde Bogstav-Skrift*. Grundtvig tænker grundlæggende i et modsætningsforhold som for eksempel mellem De dødes Rige og De levendes Land og her hører bogstavskriften – Det nye Testamente – til De dødes Rige. Det, som vi kalder Det nye Testamente, er kun gamle, for længst døde mænds efterladte papirer, støvede skriftruller fra oldtiden! De har intet sandt eller virkeligt *liv* i sig og ingen *kraft*. Vi kan ikke bygge på gamle mænds adspredte *Papirs-Lapper*, *Efterladenskaber* eller *Relikvier*, som Grundtvig siger. Det nye Testamente er ret beset en legemlig, aldeles *livløs* og *maalløs* Bogstav-Skrift og ikke forskellig fra alle andre bøger. Grundtvig siger, at Det nye Testamente er som Lazarus' stinkende *Liig* eller som de døde Bene i Dalen, som er omtalt hos Ezekiel i Det gamle Testamente. Kun et rent mirakel kan bringe liv i denne evige dødhed. Det nye Testamente er – i modsætning til den nuværende, levende historie - kun

*den døde Kirkehistorie ... nogle enkelte Skrivers efterladte Papirer, hvis Ægthed altid er mere eller mindre tvivlsom, og som, naar de er allervægtigst, kun betegne Enkeltmænds Tankegang, Erfaring og Oplysning.*²²

Gamle bogruller fra oldtiden er ikke identisk med den *levende* Gud. Gud er ikke de dødes, men de levendes. Han lever, virker og taler ned igennem den *virkelige* historie og hos os - lige nu. Gud taler lige så klart til os lige nu, som han talte til Paulus eller Mattæus for 2000 år siden. *Vort* vidnesbyrd er i princippet lige så gyldigt som et vidnesbyrd om Guds ord, som vi kan finde i

²² Børnelærdommen s 179.

Det nye Testamente. Vi kan i dag med lige så god ret skrive et *nyt* testamente, som de kunne dengang – og Grundtvig mener faktisk, at det er tid at *fortsætte* beretningen i Det nye Testamente og gøre skriftet færdigt! Lige gyldig hvor længe vi prøver, kan vi ikke hente nogen *kraft* til salighed eller noget *liv* ud af skriften som sådan. Den er død, stum, målløs og livløs - som romerkirkens relikvier! Ånden er levende og gør levende, men bogstaven kan kun ihjelslå.

*... thi den Christne Tro er jo ingen tro paa en Bog, men Tro paa Vorherre Jesus Christus, og den Christne Menighed er jo intet Læse-Selskab, men et Troes-Samfund.*²³

Bibelen eller skriften kan ikke gøre nogen mennesker til troende eller kristne, men troen eller ordet kan vække os af vores åndelige bevidstløshed og drive os til bibelen *eller* andre gode bøger. Det nye Testamente er en speciel bog, fordi den indeholder historiske vidnesbyrd fra de første kristne, men grundlæggende er den som alle andre gode bøger. Det nye Testamente er en historiebog eller *Idræts-Bog* d.v.s. en rapport fra de første kristne om deres møde med ordet og Helligånden. Det er tilbageskuende og ikke fremadskuende. Det er på ingen måde nogen norm eller lovbog for den senere kirke. Det er et *sideprodukt* af kirkens eller menighedens tidlige historie. Det er et *første* kapitel af det *nye menneskes* historie, som er indledt med Jesus Kristus.

Hvor finder vi et *sikkert* holdepunkt i den syndige forvirring, hvori vi er havnet? spørger Grundtvig. Grundtvig kom selv i stigende grad ud i en personlig krise, hvor hans glade barnetro begyndte at krakelere i årene op til 1825. Og når han så ud i den brogede verden, så han en usikkerhed og *forvirring* uden ende. Almindelige bønder og borgere havde ingen mulighed for at finde noget fodfæste for deres tro. Teologerne fremlagde hele tiden nye beviser for, at vers og skriftsteder i Det nye Testamente ikke var ægte eller troværdige. Og samtidigt fastholdt den herskende teologi det såkaldte skrift-princip: at *kun* skriften kunne indeholde nogen kristelig sandhed, og at Det nye Testamente var *eneste* sandhedskilde og troens *eneste* grundlag. Menigmand blev på den måde ifølge Grundtvig et værgeløst offer for

²³ Børnelærdommen s 217

teologernes videnskab. Teologerne gjorde sig arrogant til *Troens Herrer*, som Grundtvig siger, akkurat som de katolske præster og bisper i sin tid. Menigmand kunne kun vælge en falsk vej ud af problemet: Han kunne tro på præsten, han kunne vælge at tro på enkelte af de skriftkloge teologer på universitet, han kunne holde sig til kongens lov. Men følgerne af bibelkritikken og rationalismen i det 18. århundrede vedblev: Menigheden var apatisk, opgivende, forvirret eller ligeglad – som Grundtvig så det.

I citatet gør han op med den såkaldte *bagvendte Opfattelse*. Den herskende bagvendte opfattelse (som Grundtvig også så hos den samtidige Søren Kierkegaard) går ud på, at troen bygger på og er *afhængig* af skriften, at skriften skal forsvare og *bevise* troen. Sandheden er ifølge Grundtvig den modsatte: Skriften bygger på og forudsætter *troen*. Skriften er et produkt af troen. Skriften er meningsløs uden troen, men troen kan klare sig uden skriften. Troen er meget *ældre* end skriften. Dengang Det nye Testamente blev til, havde der eksisteret en kristentro og en kristen kirke i *mange* år, og den havde klaret sig fint *uden* den hellige skrift. Troen – og kirken eller *menigheden* – bygger på det *levende* ord, som menigheden har hørt. Paulus' breve er vidnesbyrd om, hvordan Paulus havde hørt Ordet, og Johannes-evangeliet er et historisk vidnesbyrd – en *kirkehistorie* – der vidner om, hvordan *Johannes* oplevede Helligånden og hørte Ordet. Troen byggede (og bygger) *ikke* på noget, som er læst i en død bogstavskrift, men på det *virkelige* liv, det virkelig *skete* – altså det *sande* og *virkelige*, som Grundtvig så det.

*Menigheden [skal] lære at søge sit christelige Liv og Lys med Aand alene hos Vorherre Jesus Christus, og det ikke paa anden Haand, men fra første Haand, i Herrens egen Munds Ord til os Alle, hvor Aanden er Tilgiften, Tolken og Pantet, og hvor vi [kirken og præsterne] kan synes overflødige.*²⁴

Det levende ord er det ord, som Gud og Helligånden taler til den enkelte - fuldstændigt på kryds og tværs af alle ydre forhold, tider og steder, helt uafhængigt af bisper, præster og alle selvudnævnte *'Mellem-Mænd'*. Det levende ord er det ord, som *jeg* hører – og når *jeg* hører det, *ved* jeg, at det er det levende ord, sandheden, som meddeler liv og mod, kraft og ånd. Det

²⁴ Børnelærdommen s 181.

levende Ord er det, *hvorfra Intet kan tages og hvortil Intet maa [kan] lægges*. Det levende Ord er *Herrens virkelige aandelige Nærværelse*, lige her og nu, som den *levende* Gud – og ikke som en Gud, der er skrevet noget om i en gammel bog. Det levende ord *beviser sig selv*, som Grundtvig siger. Det skal ikke bevises med en bog eller skrift eller noget uden for sig selv. Ordet skal ikke bevises eller bekræftes eller bedømmes ud fra nogen hellig bog. Ordet skal tages for pålydende. Det skal tros, som det lyder, lige som vi tror mennesker på deres ord. Vores hørelse af ordet er et spørgsmål om *tillid* til, at ordet er sandt og talt og henvendt til *os*. Vi kan ikke finde nogen sikkerhed noget andet sted. Vi kan ikke underbygge eller sandsynliggøre det levende ord, lige så lidt som vi kan underbygge eller sandsynliggøre *andre* erfaringer eller oplevelser ved at henvise til en bog. Vi kan ikke bevise den *sne*, som faldt i fjor, som han siger, men dengang den faldt, var den virkelig, og det kan ikke modbevises af nogen teori eller bog. Ordet taler så tydeligt til os, at vi ikke er i tvivl, når vi har hørt det.

Den model eller *matrix*, som Grundtvig anvender, er det ord, som Paulus hørte, da han ifølge Det nye Testamente var på vej til *Damaskus*. Det ord, som 'viste' sig for Paulus, væltede ham om kuld, ændrede fuldstændigt hans liv fra at være en forfølger af den kristne kirke til at være dens apostel og gjorde ham blind og lamslået i lang tid. Det var *ikke* hans egne tanker, som han pludselig hørte tale til sig, ordet var *ikke* forberedt på nogen måde inden i ham, det ord, som han hørte, kom fuldstændigt på tværs af alt, han troede på, og det var ikke andre menneskers kloge tanker.

Ordet er et *Lykke-Træf*. Grundtvig siger om sig selv:

*Saaledes fandt jeg da, visselig ikke ved min Skarpsindighed, men ved et saadant Lykke-Træf... saaledes fandt jeg det levende, høirøstede Vidnesbyrd [Ordet].*²⁵

Ordet er *Lysets Moder og Livets Kilde*. Det er *Lysets Moder*, fordi al sand lærdom, kundskab og viden stammer fra Ordet, fra den rene, umiddelbare, intuitive indsigt og oplevelse af sandheden. Og det er *Livets Kilde*, fordi vi i Ordet modtager kraften, kærligheden og det evige liv. Ordet kommer så at

²⁵ Udv s 210f.

sige *udefra*, ikke fra vore tanker, fra en anden virkelighed. Det er *en indvortes aandelig Erfaring*, men det kommer *ikke* sværmerisk indefra eller fra min egen psyke. Ordet kommer *udefra*, fordi ordet er det, som *ikke* er *menneskeligt* og ikke bare er mig selv. Ordet er ikke af denne verden. Det kommer *uventet* som et lyn fra en klar himmel, som en tyv om natten. Ordet er ikke noget, som vi frembringer eller producerer. Det er noget, som vi finder.

*Det vilde i det hele se maadeligt ud for os Mennesker, dersom vi ikke kunde finde langt mere, end vi kan frembringe.*²⁶

Det er dette livets ord, som skaber troen og dermed – set fra Grundtvigs synspunkt – kirken og menigheden. Vi kan ikke modtage dette ord fra *nogen* anden kilde, på *nogen* anden måde. Der findes *ingen* gyldige mellemænd, som han siger. Det er den ulykke, som både de papistiske gejstlige og de lutherske skriftkloge forårsagede: at de arrogant udnævnte sig selv til mellemænd og Herrer over Troen og over *Mængden*. *Ingen* skrift eller præst eller ekspert eller kirke har lov til at stille sig imellem den enkelte og Gud – og *sætte sig selv i Herrens Sted*, som Grundtvig udtrykker det. *Ingen* har lov til at gøre sig til herre over det ny menneske eller *Guds-Mennesket*.

Men vi skal heller ikke selv sætte noget menneske eller nogen ting mellem os og Ordet. Hvis vi sætter vore værdier, moral eller ideologier eller religioner eller såkaldte livsanskuelse imellem os selv og Ordet – så *hører* vi ikke længere Ordet, som det bliver talt til os. Så hører vi kun vore egne tanker og værdiforestillinger. Men de er ikke Guds ord, og de har ingen kraft og intet liv. De er kun døde ting, og de har ingen kraft til salighed og frelse. Vi skal ikke sætte nogen eller noget i Herrens Sted. Grundtvigs tanke er radikal og revolutionær, når han skærer gennem alle vore forestillinger og skemaer – uanset hvor kristelige de end er. Den, der vil høre Guds ord, må springe ud i det og åbne sit hjerte og høre efter - uden frygt og i tro og tillid.

Ingen ting og ingen mennesker i verden kan give mig den kraft, det lys og det liv, som Gud kan give mig *direkte*. Kun *direkte* fra ham i det levende ord får jeg freden og glæden og det evige liv. Mennesket kan søge til evig tid, men

²⁶ Udv s 206

det finder dog ikke det, som det søger, førend det er kommet, hvor det er. Vi kan søge til evig tid i den hellige skrift uden at finde noget, som vi kan bygge på. I en selvbeskrivelse fortæller Grundtvig, at en engel kom til ham i hans krise op til året 1825: *Endelig hviskede en god Engel til mig: Hvi leder du om det levende hos de døde?*²⁷

Jeg skal *ikke gøre* noget for at få fat i dette levende ord. Jeg skal ikke række ud efter det med hånden. Gud taler til mig, og jeg skal bare lukke ører og øjne op. Det *er* der allerede. Ordet er lige for hånden. Det *er* der lige nu. Troen er det ekko eller spejlbillede, som Guds ord skaber i mig. *Lovsangen – Menighedens Livs-Tegn* - er det ekko eller det spejlbillede, som ordet *skaber* i mig. Når jeg hører ordet, har jeg kun én ting at gøre: Pris Herren for hans mægtige gerninger! Han har ført os ud af trællehuset og ind i det forjættede land. Pris herren! Livet er smukt og godt.

Kærligheden gør alting let. Kærligheden gør Troen paa Kærligheden let.

Kristendommen er ikke en etik, moral eller lovbog. Kristendommen er en *lovsang*. At høre ordet og modtage Helligånden er at få givet et helt nyt liv, et *mere* menneskeligt, mere åndeligt menneskeliv, et gladere og rigere menneskeliv, med mere kærlighed, opmærksomhed og velsignelse – ikke at underkaste sig en ny lov, moral eller lovbog.

*Det ny Liv [er] det retfærdige, sande og hellige, evige lyksalige Menneske-Liv.*²⁸

Ordet lyder *for at* det skal høres. Det gælder ethvert ord – mit ord som hendes ord som Guds ord. *Meningen* med ordet, meningen med et ord er, at det skal høres og modtages. Når jeg hører Ordet, reagerer jeg *naturligt* med lovsangen. Lovsangen er et sandt *Livs-Tegn*. Vi kan også vende udtrykket om. Når vi hører, at et menneske bryder ud i en lovsang og lovprisning af livet, så *ved* vi, at det menneske har hørt og modtaget Ordet. Ordets *Hørelse* sætter sig *kiendelige* og *synlige* spor. Guds rige er nok usynligt og åndeligt, men det er *virkeligt*, og det kan ses og opleves. Når vi holder op med vore

²⁷ Udv 210.

²⁸ Børnelærdommen s 63.

evindelige klager, og når vi føler *glæden* ved livet, De levendes Land, har vi glemt vore egne kloge tanker og hørt og modtaget Guds ord.

Skriften er ydre *form*, en genstand og et *tegn*, men et tegn skal *tydes*. Skriften *peger* på sandheden, siger Grundtvig, men den *er* ikke i sig selv det samme som sandheden eller Guds ord. Skriften er et *billede* af sandheden, men et billede er ikke tingen selv. Skriften er den finger, som peger på månen, men skriften er ikke månen. Ordene viser hen til deres mening og *betydning*, men de *er* ikke denne betydning. Man kan blive mæt af at spise middagen, men man bliver ikke mæt ved at læse menukortet. Vi kan høre Ordet i skriften, *hvis* vi i forvejen har fået evnen til at tyde tegnene. Denne evne er *ånden* eller *troen*. Uden ånden eller troen er skriften kun en – kristeligt set – *død* samling af meningsløse udsagn. Måske interessante nok for teologien, videnskaben eller *Lærdommen*, men uden værdi for *Troen* eller *Hjertet*. Vi skal have lært at læse, *før* end vi kan læse noget som helst. Som hvis vi sad med en gammel kinesisk visdomsbog trykt med kinesiske skrifttegn: Vi ville ikke få nogen visdom ud af den bog, hvis vi ikke kunne *tyde* tegnene.

Det nødvendige princip for fortolkningen af skriften – kundskabens nøgle - kan *ikke* hentes i skriften selv – det skal hentes et andet sted. *Ordet* er kundskabens nøgle, som lukker op for *Lys-Livet*, Guds rige og det evige liv. På samme måde er ordet den nøgle som lukker op for *Livs-Lyset* - for al oplysning og indsigt og visdom – både den menneskelige og den guddommelige visdom.

Vi kan omskrive Grundtvigs pointe på denne måde: *Da de lyttede til Jesus, kunne nogle af dem høre ordet*. Jesu ord var også et *tegn*, som skulle tydes eller forstås. Hvis de ikke troede eller havde nogen tillid, hvis de ikke havde øjne og ører, hvis de ikke kunne give slip på deres eget, hørte de ikke ordet. Så hørte de bare en mand, som stod og snakkede om Gud. På samme måde er det, når vi sidder med et lille barn. Måske kan vi *høre* ordet, måske kan vi *se* et glimt af himlen, måske kan vi *mærke* suset. Og måske kan vi slet ikke se noget som helst, fordi vore hjerter er dækkede af fedt, som det hedder hos profeten Esajas i Det gamle Testamente. Man skal ikke forvente, at en vismand ser ud af bogen, hvis det er et æsel, som kigger ind. Enhver bog er et tegn. Alt, hvad der findes, er eller kan være *tegn*. Det som sker, er eller kan

være et tegn for den, som har øjne at se med og ikke er formørket af sin egen indre verden.

*Det faldt mig altsaa ikke ind, at det nødvendig maa gaa med Bibelen, som med enhver Bog, man læser, at man læser, som man er, og forstaar, som man har Forstand til.*²⁹

Det vand, vi bruger i dåben, siger Grundtvig, er kun *det bare Vand*. Det er kun en ting. Det er på en vis måde noget dødt, som ikke har noget liv eller nogen kraft i sig. Uanset hvor længe præsterne med magiske formler prøver at indvie dette vand, bliver det dog ved med at være det samme: *det bare Vand*. Men *inden* i dette tegn lyder Herrens eget *Munds-Ord*, det *levende* ord. Den, der har ører at høre med og øjne i hovedet, kan se *et glimt af himlen* i dåbens vand. Gud og Helligånden virker inden i alle ting. Gud og Helligånden virker inden i mennesker og begivenheder. Gud gør hvad han vil og er som han er. Ordet virker i det, som sker, og skaber det, som det nævner. Inden i *hendes* eller *hans* ord til mig, kan jeg høre det levende ord, Guds ord, som bringer og meddeler det evige liv. Hun spreder lyset og får mig til at lyse op. Maria spreder lyset og får Jesus til at lyse op i historien om Marta og Maria. På den måde bliver hans eller hendes ord et *tegn* for mig, en stjerne over Betlehem. *Guds-Ordet speiler sig i Menneske-Livet og [i] Menneske-Ordet ... og beviser sig selv for hele Menigheden og for enhver af os i den.*³⁰ Helligånden taler med ild og alle tungemål til *alle* mennesker – på det sted, hvor de er, i deres faktiske situation, i det sprog, som de forstår, uanset om de kalder sig kristne eller ej, uanset hvor og hvordan de lever. Gud er livets herre og ikke kun de kristnes herre. Helligånden talte lige så meget til Abraham eller Jesu mor, Maria, i det gamle Israel - som til Paulus i den tidlige kristne kirke. Helligånden vælger suverænt sine redskaber. Intet menneske har nogen ret til at gøre sig til herre eller fortolker eller myndighed i kirken. Derfor skal der være den *grændseløse Frihed* i kirken og i samfundet ifølge Grundtvig. Intet menneske *har Ret til at paanøde sin Villie eller Kiærlighed til en Anden*. Helligånden bruger *den høinordiske Kiæmpe-Aand* som sit medium. Ordet lyder til *alle* mennesker – jøde som græker - *kiendeligt* og

²⁹ Udv s 209.

³⁰ Børnelærdommen s 180f.

lydeligt - uanset deres tro, viden, kultur eller forudsætninger. Helligånden bruger vore tanker, sprog og ord, så vi kan forstå, hvad han mener, og så andre kan forstå, hvad *vi* mener. Ordet taler og lyder forskelligt til hver enkelt. Ordet til hver enkelt er et ord til ham eller hende *alene*. Ordet lyder ikke kun eller især til dem, som har læst bogen eller alle bøgerne. Gud er, som han er, og gør, hvad han vil. Helligånden taler med *alle* tunger på een gang, ind i *alle* situationer, tilpasser sig *enhver* omstændighed, enhver tid og ethvert sted og *ethvert* sind og enhver moral. Fordi *meningen* med Ordet er at det skal høres og modtages.

At høre ordet er *et sandt Gienfødelsens Bad i den Hellig-Aand baade for Sjæl og Legeme ... baade forsaavidt vi ved den [ved at høre Ordet] kommer til Verden, og forsaavidt vi kommer til os selv og bliver os bevidste i denne Verden.*³¹ Guds ord er det ord, den erfaring, den oplevelse, det syn, som skaber et fornyet menneske, et fornyet og nyt liv, nye tanker, nye følelser, en ny kærlighed og et nyt mod på livet, det evige liv. Ordet *forvandler* det hele menneske, både vores ånd, sjæl og legeme. Dette ord er den eneste *Livs-Kilde*.

'Guds ord' er ikke et ord *om* Gud, men et ord *fra* Gud, som Grundtvig sagde til konfirmanderne, da han var sognepræst i Vor Frelser på Christianshavn i 1820-erne. Spørgsmålet er ikke, om de kristelige præster eller skriftkloge eller om den hellige skrift kan sige sande ord om livet og døden. Det kan de muligvis nok. Problemet er, at de *ikke* kan give os det, som vi længes efter: livet, glæden, freden, kærligheden og lykken. Problemet er, at de ikke har nogen sand oplysning, kraft eller livskraft – intet *Livs-Lys* eller *Lys-Liv* - i sig.

Ordet eller Guds Ord er et ord fra den levende Gud. Ordet er *kiendeligt* og *lydeligt* og på en vis måde *sandseligt*. Og dog er det *usynligt*, for man kan ikke pege på det og sige, at *der* er det. Man kan ikke objektivt afgøre, om han eller hun taler Guds ord,. Der findes ingen ydre, objektiv målestok. Ordet er et *direkte* ord fra den levende Gud, men det kan lyde i form af eller igennem et andet *menneskes* ord, i form af en oplevelse, i form af en *begivenhed*.

³¹ Børnelærdommen s 69

Helligånden bruger de medier eller *kanaler* eller den form, som han frit vælger. Gud er, som han er, og gør, hvad han vil. Han lader sig ikke begrænse af, hvad vi synes er passende. Når et andet menneske taler til mig, er det måske Guds ord. Jeg kan høre det, hvis jeg har ører at høre med. Ordet giver ånd, kraft, liv og frelse og fred, glæde og lykke. Virkningerne af ordet kan *føles* og mærkes. Det evige liv, som jeg får i ordet, er ikke usynligt, umærkeligt, teoretisk eller blot en fremtidig tilstand efter døden. Det evige liv opleves og *føles* her og nu som det nye liv, som ordet bringer og meddeler. Ordet og det evige liv er en *Hjerte-Sag* og ikke bare en *Hoved-Sag*. Ordet er altid det ord, som *direkte* tales til mig. Ordet er ikke af denne verden, det er ikke menneskeligt og det er for verden måske en dårskab. Det kommer ikke fra verdens klogskab, men fra Gud. Ordet er *et glimt af himlen*, hvor himlen og himmerige åbner sig i et glimt eller en vision. Som det skete for Paulus ved Damaskus. Som det skete for profeterne i Det gamle Testamente, Esajas, Ezekiel og Jeremias. Ordet er eneste *Livs-Kilde* og *Troes-Grund*, den eneste klippegrund vi kan bygge på. Alt andet er kun løst sand. I Ordet viser Gud sig, i ordet sker Herrens Gierning, det er ham, som virker og taler, ikke mig, ikke mine åndelige tanker og ikke noget andet menneske og ikke nogen døde bogstaver eller gamle runer. I ordet *modtager* vi Helligånden, som i det store *Pindse-Jærtegn* i Apostlenes Gerninger, eller som det bliver fortalt om grækernes modtagelse af Helligånden i Paulus' brev til Galaterne. Ånden kommer *over* os, og når det sker, så *ved* vi, at det er sandt – det, som vi hører og oplever. Ordet *beviser* sig selv. Som en følelse eller som en smerte, der beviser sig selv, så man ikke er i tvivl bagefter. Ordet er *selvindlysende* og evident. Ordet er en *umiddelbar*, intuitiv, evident forståelse - som når lille Cecilie på tolv år pludselig kan *se*, at vinkel-summen i en trekant *altid* er 180 grader. Når vi hører Ordet, *ved* vi i samme øjeblik, at det er sandt og virkeligt. Ethvert bevis eller forsvar fra en bog eller fra en skrift eller teori ville ramme ved siden af. Ordet er *praksis* og ikke teori. Ordet er praktisk *erfaring* og ikke teoretisk spekulation og ikke noget, som kan læses i nogen bog. At høre Ordet er at føle suset eller mærke Helligånden. At høre ordet er *at se Gud*. Den, som har set Gud, prøver *ikke* at finde beviser for Guds eksistens i gamle støvede bøger. Lige som den, der har set kærligheden, ikke leder efter beviser for kærligheden. Kærligheden gør troen på kærligheden let. Paulus søgte ikke

nogen beviser eller bekræftelser i nogen bog eller hos nogen religiøs ekspert efter Damaskus. Ordet *meddeler* os noget, som vi med sikkerhed og intuitivt *ved* er sandt. Da Paulus hørte ordet, *vidste* han med det samme, at det var sandt. Hvis ordet ikke 'vælter os' og beviser sin virkelighed og sandhed på stedet – er det slet *ikke* Guds ord, *eller* vi er i al fald ikke i stand til at høre det. Guds ord er en høreelse, hvor vi i eet glimt erindres om noget, som vi *engang* kendte og *vidste*, men nu har *glemt*.

Ordet er Sandheden, Vejen og Livet. Ordet vidner om sig selv. Ordet siger kun, hvad det ved. Det vidner kun om, hvad det har set. Ordet er *den levende Dør udenom hvilken der selv for Over-Engle er ingen Adgang eller Indgang til de liflige Værelser*.³² Ordet er *Herrens aandelige virkelige Nærværelse*. Ordet er Kristus og Helligånden og Gud selv, som har været til fra evighed af, og hvoraf verden er blevet skabt. Ordet er et billede af Kristus, af Gud. Gennem dette Ord gestalter han, Kristus, sig efter sin himmelske Visdom i os daglig mere klart så at vi til sidst bliver hans udtrykte billede. Ordet giver os *Troens Heltemod og Barneglæde*.³³

Kun glæden gør en forskel og Et glimt af himlen.

³² Udv s 488

³³ Udv s 488f.

